

Міністерство освіти і науки України
Інститут інноваційних технологій і змісту освіти
Чернігівський національний технологічний університет (ЧНТУ)

Навчально-науковий інститут економіки ЧНТУ

Інститут менеджменту інформаційних систем (ISMA), Латвійська Республіка
Гомельський державний університет імені Франциска Скорини, Республіка Білорусь
Гомельський філіал міжнародного університету «МИТСО», Республіка Білорусь
Білоруський торгово-економічний університет споживчої кооперації, Республіка Білорусь
Карагандинський державний технічний університет, Республіка Казахстан
Сучасний гуманітарний інститут Республіки Молдова, Республіка Молдова
Університет ім. Св. Клімента Охридського, Республіка Македонія

TEMPUS
BUSEEG-RU-UA

МІЖНАРОДНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ

«ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНА СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ: АСПЕКТИ СТАЛОСТІ ТА БЕЗПЕКИ»

5-6 листопада 2014 року

До 15-річчя фінансово-економічного факультету

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ КОНФЕРЕНЦІЇ ЧАСТИНА 2

Чернігів, 2014

Міністерство освіти і науки України
Інститут інноваційних технологій і змісту освіти
Чернігівський національний технологічний університет (ЧНТУ)
Навчально-науковий інститут економіки ЧНТУ
Інститут менеджменту інформаційних систем (ISMA), Латвійська Республіка
Гомельський державний університет імені Франциска Скорини, Республіка Білорусь
Гомельський філіал міжнародного університету «МИТСО», Республіка Білорусь
Білоруський торгово-економічний університет споживчої кооперації, Республіка Білорусь
Карагандинський державний технічний університет, Республіка Казахстан
Сучасний гуманітарний інститут Республіки Молдова, Республіка Молдова
Університет ім. Св. Клімента Охридського, Республіка Македонія

МІЖНАРОДНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ

«ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНА СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ: АСПЕКТИ СТАЛОСТІ ТА БЕЗПЕКИ»

5-6 листопада 2014 року

До 15-річчя фінансово-економічного факультету

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ КОНФЕРЕНЦІЇ

2 частина

В рамках програми TEMPUS проекту BUSEEG-RU-UA «Набуття професійних і підприємницьких навичок шляхом виховання підприємницького духу і консультації підприємців-початківців» під координацією Віденського економічного університету організовано роботу секції «Роль економічної освіти у становленні духу підприємництва»

Чернігів, 2014

УДК 33:34:37 ББК 65.9:67:74 М 34	М 34 «ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНА СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ: АСПЕКТИ СТАЛОСТІ ТА БЕЗПЕКИ» Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції, Чернівці, 5-6 листопада 2014 року. У 2-х частинах. Частина 2. – Чернівці: ЧНТУ, 2014. - 132 с.
---	---

Рекомендовано до друку Вченою радою ЧНТУ (протокол № 10 від 24 листопада 2014 р.)

Редакційна колегія:

Гонта О.І. – головний редактор, директор навчально-наукового інституту (ННІ) економіки ЧНТУ, д.е.н., професор
Ремньова Л.М. – заступник головного редактора, декан фінансово-економічного факультету ННІ економіки ЧНТУ, к.е.н., доцент

Члени редакційної колегії:

Башлакова О.С. – зав. каф. фінансів і кредиту ЗО «Гомельський державний університет ім. Ф. Скорини, к.е.н., доцент
Коваленко С.О. – зав. каф. економіки і фінансів Гомельського філіалу Міжнародного університету «МИТСО», к.с.-г.н., доцент
Трусевич І.В. – декан факультету підвищення кваліфікації і перепідготовки ЗО «Білоруський торговельно-економічний університет споживчої кооперації», к.е.н., доцент
Стеблякова Л. П. – зав. каф. «Організація виробництва» Карагандинського державного технічного університету, д.э.н., доцент
Живитере М.Д. – ректор Інституту менеджменту інформаційних систем (ISMA) м. Рига, д.е.н., професор, академік
Кирилюк Ю.В. – зав. каф. економічної теорії ННІ економіки ЧНТУ, к.е.н., доцент
Коваленко Л.О. – зав. каф. фінансової діяльності суб'єктів господарювання і державних установ ННІ економіки ЧНТУ, к.е.н., професор
Ільчук В.П. – зав. каф. фінансів ННІ економіки ЧНТУ, д.е.н., професор
Дерій Ж.В. – зав. каф. теоретичної та прикладної економіки ННІ економіки ЧНТУ, к.е.н., доцент
Пономаренко С.І. – декан факультету проектного менеджменту та управління якістю ННІ управління і адміністрування, к.е.н., доцент
Лень В.С. – зав. каф. бухгалтерського обліку і оподаткування ННІ економіки ЧНТУ, к.е.н., професор
Гливенко В.В. – зав. каф. економічного аналізу і аудиту ННІ економіки ЧНТУ, к.е.н., доцент
Нищимна С.О. – декан факультету господарського права та соціального забезпечення ННІ права і соціальних технологій ЧНТУ, д.ю.н., професор
Тополь О.В. – зав. каф. соціальних наук і технологій ННІ права і соціальних технологій ЧНТУ, д.філос.н., професор
Лавров Р.В. – заступник декана фінансово-економічного факультету ННІ економіки ЧНТУ, к.е.н., доцент
Холявко Н.І. – доцент каф. економічної теорії ННІ економіки ЧНТУ, к.е.н.
Кормило І.М. – провідний спеціаліст відділу підготовки науково-педагогічних кадрів ЧНТУ

Відповідальний секретар:

Литовченко М.В. – доцент каф. фінансової діяльності суб'єктів господарювання і державних установ ННІ економіки ЧНТУ, к.е.н.

Матеріали надруковані в авторській редакції. Автори матеріалів відповідають за достовірність викладеного матеріалу, за правильне цитування джерел та посилання на них.

УДК 33:34:37 ББК 65.9:67:74 М 34	М 34 ФИНАНСОВО-ЭКОНОМИЧЕСКАЯ СТРАТЕГИЯ РАЗВИТИЯ В УСЛОВИЯХ ЕВРОИНТЕГРАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ: АСПЕКТЫ УСТОЙЧИВОСТИ И БЕЗОПАСНОСТИ» Сборник материалов Международной научно-практической конференции, Чернигов, 5-6 ноября 2014 г. – Чернигов: ЧНТУ, 2014.- 132 с.
---	--

Рекомендовано к печати Ученым советом ЧНТУ (протокол № 10 от 24 ноября 2014 року)

Редакционная коллегия:

Гонта Е.И. – главный редактор, директор учебно-научного института (УНИ) экономики ЧНТУ, д.э.н., профессор
Ремнёва Л.М. – заместитель главного редактора, декан финансово-экономического факультета, к.э.н., доцент

Члены редакционной коллегии:

Башлакова О.С. – зав. каф. финансов и кредита УО «Гомельский государственный университет имени Франциска Скорины», к.э.н., доцент
Коваленко С.А. – зав. каф. экономики и финансов Гомельского филиала Международного университета «МИТСО», к.с.-х.н., доцент
Трусевич И.В. – декан факультета повышения квалификации и переподготовки УО «Белорусский торгово-экономический университет потребительской кооперации», к.е.н., доцент
Живитере М. Д.– ректор Института менеджмента информационных систем (ISMA) г. Рига, д.э.н., профессор, академик
Стеблякова Л.П. - зав. каф. «Организация производства» Карагандинской государственной технической университета, д.э.н., доцент
Кирилюк Ю.В. – зав. каф. экономической теории УНИ экономики ЧНТУ, к.э.н., доцент
Коваленко Л.А.– зав. каф. финансовой деятельности субъектов хозяйствования и госучреждений УНИ экономики ЧНТУ, к.э.н., профессор
Ильчук В.П. – зав. каф. финансов УНИ экономики ЧНТУ, д.э.н., профессор
Дерий Ж.В. – зав.каф. теоретической и прикладной экономики УНИ экономики ЧНТУ, к.э.н., доцент
Пономаренко С.И. – декан факультета проектного менеджмента и управления качеством УНИ управления и администрирования ЧНТУ, к.э.н., доцент
Лень В.С. – зав. каф. бухгалтерского учета и налогообложения УНИ экономики ЧНТУ, к.э.н., профессор
Гливенко В.В. – зав. каф. экономического анализа и аудита налогообложения УНИ экономики ЧНТУ, к.э.н., доцент
Нищимная С.А. – декан факультета хозяйственного права и социального обеспечения УНИ права и социальных технологий ЧНТУ, д.ю.н., профессор
Тополь О.В. – зав. каф. социальных наук и технологий УНИ права и социальных технологий ЧНТУ, д.филос.н., профессор
Лавров Р.В. – заместитель декана финансово-экономического факультета, к.э.н., доцент
Холявко Н.И. – доцент каф. экономической теории УНИ экономики ЧНТУ, к.э.н.
Кормыло И.Н. – ведущий специалист отдела подготовки научно-педагогических кадров ЧНТУ

Ответственный секретарь:

Литовченко Н.В. – доцент каф. финансовой деятельности субъектов хозяйствования и госучреждений УНИ экономики ЧНТУ, к.э.н.

Материалы напечатаны в авторской редакции.

УДК 33:34:37
ББК 65.9:67:74
М 34

ISBN 978-966-2188-54-4

© Авторы, 2014
© Видавництво ЧНТУ, 2014
© Редакційна колегія, 2014

Министерство образования и науки Украины
Институт инновационных технологий и содержания образования
Черниговский национальный технологический университет (ЧНТУ)
Учебно-научный институт экономики ЧНТУ

Институт менеджмента информационных систем (ISMA), Латвийская Республика
Гомельский государственный университет имени Франциска Скорины, Республика Беларусь
Гомельский филиал международного университета «МИТСО», Республика Беларусь
Белорусский торгово-экономический университет потребительской кооперации, Республика Беларусь
Современный гуманитарный институт Республики Молдова, Республика Молдова
Карагандинский государственный технический университет, Республика Казахстан
Университет им. Св. Климента Охридского, Республика Македония

МЕЖДУНАРОДНАЯ НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКАЯ КОНФЕРЕНЦИЯ

«ФИНАНСОВО-ЭКОНОМИЧЕСКАЯ СТРАТЕГИЯ РАЗВИТИЯ В УСЛОВИЯХ ЕВРОИНТЕГРАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ: АСПЕКТЫ УСТОЙЧИВОСТИ И БЕЗОПАСНОСТИ»

5-6 ноября 2014 года

К 15-летию финансово-экономического факультета

СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ КОНФЕРЕНЦИИ

2 часть

В рамках программы TEMPUS проекта BUSEEG-RU-UA «Приобретение профессиональных и предпринимательских навыков путем воспитания предпринимательского духа и консультаций начинающих предпринимателей» под координацией Венского экономического университета организовано работу секции «Роль экономического образования в становлении предпринимательского духа»

Чернигов, 2014

Зміст 2 частини / Содержание 2 части

Ремньова Л. М.	15 років фінансово-економічному факультету ЧНТУ: основні досягнення та пріоритети розвитку	7
Секція 4	Фінансово-економічна та транскордонна безпека держави і суб'єктів господарювання	
Секция 4	Финансово-экономическая и трансграничная безопасность государства и субъектов хозяйствования	
Абакуменко О. В., Дорош Т. С.	Кредитно-дефолтні свопи: детонатори кризи на фінансовому ринку	10
Монастирський Г. Л.	Економічна безпека муніципальної економіки як передумова реалізації стратегії її розвитку	13
Маргасова В. Г., Федоренко А. Є.	Принципи адаптивної системи забезпечення економічної безпеки України	15
Демченко М. Ю., Стрілець Т. М.	Скорочення державного боргу як запорука фінансової безпеки України	17
Дорошко В. Н., Дорошко Т. В.	Финансовая политика евразийского экономического союза в формате SMART	18
Іващенко О. В.	Показники рівня техніко-технологічної безпеки підприємства	20
Сидоренко Ю. Ю.	Методика хеджирования финансовых рисков	22
Сівоха О. В.	Мінімізація фінансових ризиків як чинник забезпечення фінансової безпеки підприємства в умовах євроінтеграції	24
Сюркало Б. І., Гордієнко О. М.	Управління фінансово-економічною безпекою суб'єктів господарювання в умовах євроінтеграції	26
Чернявська Т. А.	Актуалізація формування єдиної транспортно-комунікативної системи України як фактора забезпечення національної безпеки	27
Секція 5	Теоретико-прикладні аспекти розвитку менеджменту в умовах сучасних євроінтеграційних процесів	
Секция 5	Теоретико-прикладные аспекты развития менеджмента в современных условиях евроинтеграционных процессов	
Живитере М., Копытов Р.	Систематизация проблем стоимостного мониторинга	30
Копытов Р., Рященко В.	Инициализация ключевых переменных системы управления	32
Копытов Р., Микрюкова Ж.	Применение координационно-коммуникационных механизмов управления в условиях открытых систем	34
Косач І. А., Моротченко В. Ю., Клімчук Ю. В.	Концепція антикризового управління персоналом в організації	36
Рогова О. В.	Стратегічні напрями управління економічним розвитком регіонів в сучасних умовах	37
Старченко Г. В.	Інноваційний розвиток проектно-орієнтованих підприємств за євроінтеграційних процесів	39
Секція 6	Актуальні проблеми сталого розвитку суб'єктів господарювання в контексті євроінтеграційних процесів	
Секция 6	Актуальные проблемы развития субъектов хозяйствования в контексте евроинтеграционных процессов	
Бендасюк О. О., Гришова І. Ю.	Деякі аспекти продовольчої безпеки в контексті соціальної відповідальності бізнесу	41
Гнедіна К. В.	Інструменти управління стратегічним розвитком підприємств міського пасажирського транспорту	42
Васильєва М. В.	Сучасні особливості соціально-відповідального маркетингу в будівництві	44
Давиденко О. Л.	Конкурентоспроможність підприємств молокопродуктового підкомплексу в контексті євроінтеграційних процесів	45
Емельяненко Я. В.	Применение метода «шесть сигм» для повышения конкурентоспособности предприятия	47
Жидок В. В.	Ефективність використання маркетингових рішень у сфері малого підприємництва	48

Забаштанський М. М.	Розвиток концесійної діяльності в умовах євроінтеграції	50
Кальченко О. М., Шишкіна О. В., Дубина М. В.	Роль cash-менеджменту в управлінні підприємствами	51
Кирилюк Ю. В.	Проблеми імплементації економічної частини угоди про асоціацію України з ЄС	53
Олійник К. А.	Фінансово-кредитне забезпечення сільськогосподарських підприємств	55
Пазюк В. Л.	Роль бренда у просуванні продукції на ринок	57
Полагин Д. Д., Лисий Т. В.	Види банківських продуктів та механізм їх впровадження	59
Постолаке (Доготарь) В. М.	Підходи и методы управления нефинансовыми рисками в центральных банках	61
Прокопенко О. О., Тарасенко А. В.	Кредитна кооперація фермерських господарств як елемент інфраструктурного забезпечення АПК регіону	63
Пшенична Т. М.	Впровадження системи НАССР як необхідний чинник адаптації до вимог ЄС	65
Соломаха І. В., Корж А. Є.	Конкурентоспроможність регіональних флористичних підприємств в умовах євроінтеграційних процесів	67
Штирхун Х. І.	Розвиток аграрного маркетингу в умовах євроінтеграції	69
Секція 7	<i>Роль економічної освіти у становленні духу підприємництва</i>	
Секция 7	<i>Роль экономического образования в становлении духа предпринимательства</i>	
Ремньова Л. М.	Потенціал економічної освіти у формуванні підприємницьких навичок молоді в контексті вітчизняного та міжнародного досвіду	71
Пономаренко С. І., Юрченко М. Є.	Виховання духу підприємництва у студентів неекономічних спеціальностей	73
Холяк Н. І.	Активізація транскордонного освітнього співробітництва	74
Fortmüller Richard	Wirtschaftsbildung, wirtschaftsberufliche bildung und entrepreneurship-erziehung – gemeinsamkeiten und unterschiede	75
Байбардина Т. Н., Грищенко І. І.	Професійна підготовка маркетологів як фактор розвитку інноваційного бізнесу	77
Ворона В. О.	Педагогічні умови формування професійної компетентності майбутніх маркетологів у вищому економічному навчальному закладі	79
Горбенко А. Л.	Трансформація функцій сучасних університетів під впливом глобалізації	81
Каземирова С. К.	Повышение качества подготовки специалистов экономического профиля и становление духа предпринимательства	83
Карпенко Ю. М., Карпенко Н. Л.	Імідж вищого навчального закладу: основні складові та процес формування	84
Кузнецова С. Э., Есенбекова Т. И.	Развитие молодежного предпринимательства на современном этапе	85
Кунденко А. В., Пономаренко О. В.	Роль тренінгово-консультативних центрів у підвищенні бізнес-активності населення	87
Майковська В. І.	Оцінка конкурентоспроможності персоналу в процесі діагностики збутового потенціалу підприємства	89
Райских Т. Н., Блок М. Е.	Имитационное моделирование экономических процессов в преподавании экономики	91
Ромашкін О. О., Гажій А. В.	Становлення світоглядно-ціннісних та морально-етичних засад сучасного підприємця	93
Секція 8	<i>Соціо-гуманітарні та правові аспекти розвитку суспільства в умовах динамічних трансформацій</i>	
Секция 8	<i>Социально-гуманитарные и правовые аспекты развития общества в условиях динамических трансформаций</i>	
Тополь О. В.	Соціальна робота як посередник між державою та громадянським суспільством	95
Бойченко С. Г.	Особливості смертності населення Чернігова у XIX ст.: соціально-історичний вимір	97
Борисенко В. В., Гагіна Н. В.	Теоретичні засади дистанційної освіти	98
Кальницька К. О.	Професійне вигорання: чинники та умови виникнення синдрому...	100
Карпова І. Г.	Виховні аспекти підготовки майбутніх фахівців в умовах освітніх трансформацій	102
Клевчкі Л. Л.	Економічна сутність інформації в умовах глобалізації	104

Колейчик О. О.	Новітні інформаційні технології у дистанційному навчанні іноземних мов у немовних вишах	106
Кормило І. М.	Актуальні проблеми формування екологічної свідомості: соціально-психологічний аспект	107
Лашук Н. М., Гречок Л. М.	Different approaches to teaching listening comprehension	108
Ніколаєнко О. В., Ушата Т. О.	Сучасні інформаційні технології як засіб самоосвіти викладача	110
Лось О. В.	Концепція інформаційно-навчаючого середовища у навчанні іноземних мов	112
Новик Л. М.	Психологічні чинники становлення та розвитку суб'єктної позиції юнаків	114
Петрик О. Л.	Зміст правовідносин у сфері забезпечення гарантій науково-педагогічних працівників	117
Пуліна В. І.	Культуротворча діяльність Пантелеймона Куліша	119
Рогова І. Р.	Роль адвокатури в правовому захисті громадян	121
Стех Є. О.	Особливості патріотичного виховання учнівської молоді в професійно-технічних навчальних закладах	123
Шакун Н. В.	Соціогуманітарні ризики в контексті трансформації українського суспільства	125
Шевченко Г. М.	«Відчуження» як категорія марксистської філософської системи	126

Ремньова Л. М., к.е.н., доцент,
декан фінансово-економічного факультету
Навчально-наукового інституту економіки
Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)

15 РОКІВ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОМУ ФАКУЛЬТЕТУ ЧНТУ: ОСНОВНІ ДОСЯГНЕННЯ ТА ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ

Створений у 1999 році у структурі Чернігівського державного інституту економіки і управління відповідно до вимог часу та запитів регіональної економіки, фінансово-економічний факультет за п'ятнадцять років свого існування став надійним супутником кар'єри для тих, хто вирішив опанувати сферу фінансів і банківської справи або професійно оволодіти маркетинговою стратегією ведення бізнесу. Цей базовий факультет економічного спрямування на Чернігівщині має власні багаті традиції, цікаві напрацювання і вагомі здобутки. Запорукою успіху фінансово-економічного факультету стала нова філософія економічної освіти, високий кредит довіри студентів перших випусків, сучасна навчальна база, вдале поєднання в межах факультету спеціальностей «Фінанси і кредит», «Банківська справа» і «Маркетинг», а також творча команда викладачів, що постійно працює над своїм професійним удосконаленням.

За роки існування факультету здійснено 15 випусків студентів спеціальності «Фінанси кредит» (2854 чол.), 13 випусків студентів спеціальностей «Банківська справа» (407 чол.) та «Маркетинг» (370 чол.). Економічну освіту вищезазначеного профілю сьогодні на факультеті реалізують 3 доктори економічних наук та 25 кандидатів наук. Запорукою високого рівня факультетських досягнень виступає науково-дослідна робота, основним джерелом якої поєднання творчої діяльності досвідчених вчених з молодим запалом студентської та аспірантської аудиторії.

На факультеті сформувались і успішно діють наукові школи д.е.н., проф. Гонти О.І. «Національні економічні системи в глобальному вимірі», д.е.н., проф. Савченко В.Ф. «Макросистемна еволюція національної економіки: сучасні проблеми та шляхи їх подолання», к.е.н., проф. Коваленко Л.О. «Формування та удосконалення фінансової політики в умовах трансформаційних змін економіки України», д.е.н., проф. Абакуменко О.В. «Фінансіалізація економіки: формування нової світової фінансової архітектури», к.е.н., проф. Маргасової В.Г. «Структурна модернізація та її роль у забезпеченні економічного розвитку України». Крім того, Коваленко Л.О. та Маргасова В.Г. стали першими лауреатами престижної освітянської премії імені Григорія Вороного, а Абакуменко О.В., Зеленська О.О., Лук'яшко П.О. та Лавров Р.В. отримували стипендію Кабінету Міністрів України для молодих вчених.

Професорсько-викладацький склад фінансово-економічного факультету приймає активну участь у реалізації широкого спектру науково-дослідних тем, в тому числі за рахунок коштів держбюджету: «Фінансування вищої освіти України в умовах Болонського процесу» (№0109U002272), «Активізація транскордонного співробітництва університетів як фактор забезпечення конкурентоспроможності вищої освіти України» (№ 0111U000016), «Стратегія синхронізації транскордонної безпеки України на основі синергетичної взаємодії мезорегіональних науково-технічних потенціалів» (№ 0113U003103).

З урахуванням сформованих наукових шкіл та наукових інтересів викладачів кафедри фінансової діяльності суб'єктів господарювання та державних установ виконувались науково-дослідні теми «Фінансова та бюджетна політика в умовах реформування економіки» (№ 103U000829), «Підвищення ефективності формування та використання фінансових ресурсів в умовах трансформаційних змін в економіці України» (№ 0105U02133), «Фінансовий ринок України: особливості розвитку в умовах євроінтеграційних процесів» (№ 0108U00731), «Фінансово-економічна стратегія сталого розвитку економіки України» (№ 0109U002271), «Моделювання комбінації інструментів фінансового ринку для фінансового забезпечення житлових проектів для молодих науково-педагогічних кадрів» (№ 0111U002351), «Стратегія і тактика удосконалення політики сталого розвитку України в контексті євроінтеграційних процесів».

Кафедра економічної теорії успішно реалізувала науково-дослідні теми «Формування ринкової інфраструктури в умовах становлення ринкового механізму господарювання: регіональні аспекти» (№0311U003089), «Удосконалення механізму інвестиційно-інноваційного розвитку комунальних

підприємств водопостачання та водовідведення м. Чернігова (замовник - КП «Чернігівводоканал») та продовжує виконувати ініціативні науково-дослідні теми «Ефективність функціонування національного господарства в умовах глобалізації» (№ 0111U 002353), «Теорія і практика соціально-економічного розвитку України та її регіонів в умовах ринкових перетворень» (№0111U002352), «Активізація розвитку системи освіти як фактору інноваційного розвитку національної економіки» (№0114U003139). Кафедра банківської справи працює над науково-дослідними темами «Формування системи ризик-менеджменту в регіоні» (№ 01090000422) та «Монетарна політика як складова державного управління національним господарством» (№ 0111U002361), а кафедра маркетингу відповідно до свого наукового профілю реалізує науково-дослідну тему «Маркетинговий інструментарій в умовах трансформації економіки» (№0111U002355).

Про високий рівень сформованого за роки існування фінансово-економічного факультету професорсько-викладацького складу свідчить відкриття з 2010 року спеціалізованої вченої ради зі спеціальностей 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством» та 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит».

Завдяки зусиллям наукової бібліотеки з 2008 року основне видання інституту - «Науковий вісник ЧДІЕУ» (www.nvisnik.geci.cn.ua) внесено до переліку фахових видань. На сьогодні до Переліку наукових фахових видань внесено Серію 1 «Економіка», доступну у електронній базі Національної бібліотеки України ім. Вернадського, реферативному журналі «Джерело», електронно-бібліотечній системі видавництва «Лань», міжнародній базі-каталозі наукових журналів Ulrich's Periodicals Directory американського видавництва Bowker та у міжнародній бібліографічній базі даних EBSCO. Окрім друкованого видання Бібліотека також випускає електронний журнал «Чернігівський науковий часопис» у двох серіях: «Економіка і управління» (фахового з 2013 року) та «Техніка і природа», які розміщено на сайті журналів - www.chasopis.geci.cn.ua.

За 15 років викладачами факультетських кафедр опубліковано понад 30 монографій, в тому числі одноосібні монографії «Політика транснаціоналізації економіки регіонів: теорія, методологія, практика» (Гонта О.І.), «Потенціал національної економіки України» (Савченка В.Ф.), «Розвиток кон'юнктури фінансового ринку України» (Абакуменко О.В.), а також колективні монографії «Формування інноваційної моделі розвитку національної економіки України» (у двох томах), «Стратегія сталого розвитку у контексті економічної безпеки України», «Управління фінансовою санацією підприємств», «Формування ефективних механізмів управління в умовах пріоритетів знаннєвої компоненти економічного розвитку», «Транснаціоналізація економіки регіонів України: теорія, методологія, практика» (Гонта О.І., Герасимчук З.В.), «Наукове дослідження: задум, реалізація, результати» (Савченко В.Ф., Шестаковська Т.Л.), «Регулювання процесів злиття і поглинання в контексті економічної безпеки України» (Абакуменко О.В., Литовченко М.В.), «Формування комлементарної інвестиційної політики України: виклики глобалізації та вимоги економічної безпеки» (Гонта О.І., Дубина М.В., Пілевич Д.С.).

У відповідності до навчальних планів та їх професійної спрямованості викладачами факультетських кафедр видано з грифом МОН України підручники з дисциплін «Політекономія» (за участі Кирилюка Ю.В. та Велігорського А.М.), «Теорія фінансів» (за участі Тропіної В.Б.), а також навчальні посібники з дисциплін «Національна економіка» (Савченко В.Ф.), «Регіональна економіка» (Савченко В.Ф.), «Фінансовий менеджмент» (Коваленко Л.О., Ремньова Л.М.), «Гроші та кредит» (Коваленко Л.О., Кичко І.І., Ніколаєнко Ю.В.), «Фінансовий механізм макроекономіки» (Коваленко Л.О., Абакуменко О.В., Голуб В.М.), «Фінансовий механізм зовнішньоекономічної діяльності» (Коваленко Л.О., Голуб В.М., Абакуменко О.В., Маргасова В.Г.), «Фінанси малих підприємств» (Маргасова В.Г., Виговська В.В., Роговий А.В.), «Бюджетний менеджмент» (Коваленко Л.О., Зеленський С.М., Забаштанський М.М.) та інші.

Важливим здобутком професорсько-викладацького складу фінансово-економічного факультету є захист на протязі 15 років 3 докторських та 25 кандидатських дисертацій. Особливо приємно відмітити, що в 2014 році захистила докторську дисертацію випускниця першого випуску фінансово-економічного факультету спеціальності «Фінанси і кредит» Абакуменко Ольга Вікторівна.

Всі перелічені досягнення факультетської команди викладачів дозволили відкрити в 2012 році магістратуру зі спеціальності «Фінанси і кредит» і перейти на якісно новий рівень підготовки фахівців. Запорукою високого рівня фахової підготовки на факультеті є раннє залучення студентської молоді до наукових досліджень. Створенню атмосфери творчого пошуку допомагає поєднання запалу студентів і висококваліфікованих викладачів, а також широкий діапазон форм організації наукової роботи - засідання наукових гуртків та наукового товариства студентів і аспірантів, участь у науково-практичних конференціях, Всеукраїнських

предметних олімпіадах та конкурсах наукових робіт, брейн-рингах, квестах. Результатами факультетської науково-дослідної роботи можна з гордістю пишатися. Неодноразово студенти факультету ставали дипломантами Всеукраїнських конкурсів наукових робіт з фінансів (Головач І., Заводенко С., Могильний С, Горбаченко М., Махова І., Солоха М. та інші), маркетингу (Аліпов Р., Кравченко М., Примаченко Н., Дикуха А.), світового господарства та міжнародних відносин (Стеченко Р.), переможцями предметних олімпіад зі страхування (Артющенко Г.), регіональної економіки (Омеляненко М., Катрушенко К., Мартиненко К., Редька Є., Кушмирук О.), фінансового

менеджменту (Мартиненко К.)

Починаючи з 2012 року студенти факультету приймають участь у престижному Міжнародному конкурсі з інвестиційних досліджень в Україні «CFA Institute Research Challenge in Ukraine». Завдяки участі в конкурсі студенти факультету змогли розширити бачення інвестиційної професії та зрозуміти вимоги до аналітика-професіонала.

Починаючи з 2014 року фінансово-економічний факультет ЧНТУ приймає участь у реалізації в рамках міжнародної програми ЄС Tempus спільного освітнього проекту BUSEEG-RU-UA «Набуття професійних і підприємницьких навичок шляхом виховання підприємницького духу і консультації підприємців-початківців» у складі консорціуму з 18 вищих навчальних закладів та інших освітніх установ п'яти країн (Австрії, Німеччини, Росії, Угорщини та України). Координатором проекту виступає Віденський економічний університет, який має значний досвід у реалізації освітніх програм з економіки та бізнесу, спрямованих на системне формування професійних і підприємницьких навичок.

Саме в площині реалізації вищезазначеного освітнього проекту здійснювалася робота наукової секції «Роль економічної освіти у становленні духу підприємництва» під час проведення 5-6 листопада 2014 року Міжнародної науково-практичної конференції «Фінансово-економічна стратегія розвитку в умовах євроінтеграційних процесів: аспекти сталості та безпеки», присвяченої 15-річчю фінансово-економічного факультету. Участь у міжнародному проекті такого рівня, як і проведення масштабної міжнародної конференції за участі Чернігівської регіональної торгово-промислової палати, Гомельського державного університету ім. Ф.Скорини, Гомельського філіалу Міжнародного університету «МИТСО», Білоруського торгово-економічного університету споживчої кооперації (Республіка Білорусь), Інституту менеджменту інформаційних систем ISMA (м. Рига, Латвія), Сучасного гуманітарного інституту Республіки Молдова (м. Кишинів, Республіка Молдова), Карагандинського державного технічного університету (м. Караганда, Республіка Казахстан), Університету Св. Клімента Охридського (м. Прилеп, Республіка Македонія) свідчить, що фінансово-економічний факультет впевнено крокує у майбутнє уже в складі Чернігівського національного технологічного університету. Без сумніву, цей факультет для тих, хто прагне справжнього успіху та реалізації творчих здібностей!

Секція 4	Фінансово-економічна та транскордонна безпека держави і суб'єктів господарювання
Секція 4	Финансово-экономическая и трансграничная безопасность государства и субъектов хозяйствования

УДК 336.77

Абакуменко О. В., д.е.н., професор,
Дорош Т. С., магістрант
*Навчально-науковий інститут економіки
 Чернігівського національного технологічного університету
 (м. Чернігів, Україна)*

КРЕДИТНО-ДЕФОЛТНІ СВОПИ: ДЕТОНАТОРИ КРИЗИ НА ФІНАНСОВОМУ РИНКУ

Кредитні похідні фінансові інструменти (кредитні деривативи), поряд із традиційними методами управління кредитним ризиком (страхування виконання зобов'язань, надання гарантій, поручительств, оформлення заставного забезпечення, надання консорціумних та синдикованих кредитів з розподіленням ризиків), є порівняно новими механізмами нівелювання ризику шляхом передачі його частини чи всього обсягу третім особам без переходу прав власності на базовий актив. Позабіржова природа ринку, відсутність достатнього регулювання операцій, а також інші переваги кредитних деривативів, дозволили досить швидко усунути межі між національними та світовим ринками та за досить короткий термін закріпити ці інструменти в арсеналі операцій учасників фінансового ринку.

Згідно даних щоквартального звіту Управління контролера за грошовим обігом Міністерства фінансів США, за другий квартал 2014 року найбільш поширеним типом кредитних похідних фінансових інструментів були кредитно-дефолтні свопи (Credit Default Swap, CDS), які займають більше 96% у загальній вартості кредитних деривативів, проте реальний розмір ринку цих фінансових інструментів оцінити важко через його позабіржовий характер [11, с. 9].

Незважаючи на розбіжності даних, які надають уповноважені організації (Банк Міжнародних розрахунків та Міжнародна асоціація зі свопів і деривативів), статистика відображає загальну тенденцію ринку, пік розвитку якого припав на друге півріччя 2007 року, коли номінальна вартість ринку цих фінансових інструментів перевищила обсяг світового валового продукту та досягла майже 58 трлн.дол.США (рис. 1-2).

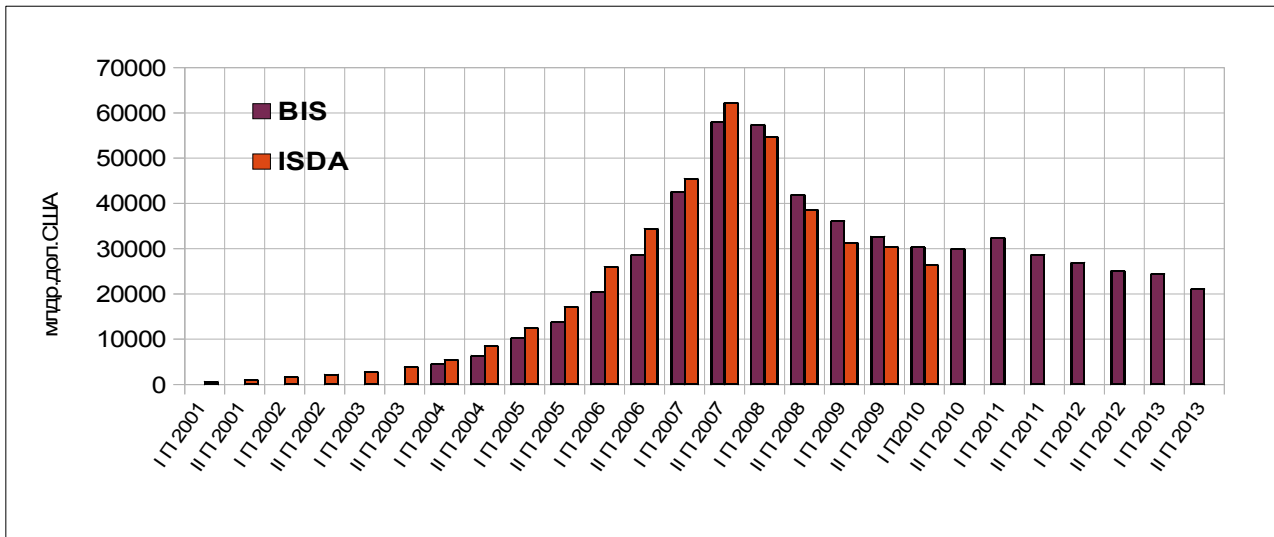

Рис. 1. Номінальна вартість ринку кредитно-дефолтних свопів у 2001-2013 рр. [2], [8]

Активне зростання ринку кредитно-дефолтних свопів було пов'язане з випуском синтетичних облігацій, похідних від іпотечних кредитів, стандартизацією Міжнародною асоціацією зі свопів і деривативів документації для безпечного функціонування ринку, а також підвищенням вимог до фінансових організацій з боку регуляторів з управління ризиками. Проте, вже на початку 2008 року спостерігається спад ринку, що в кінцевому підсумку станом на кінець 2013 року призвело до скорочення його обсягів майже втричі.

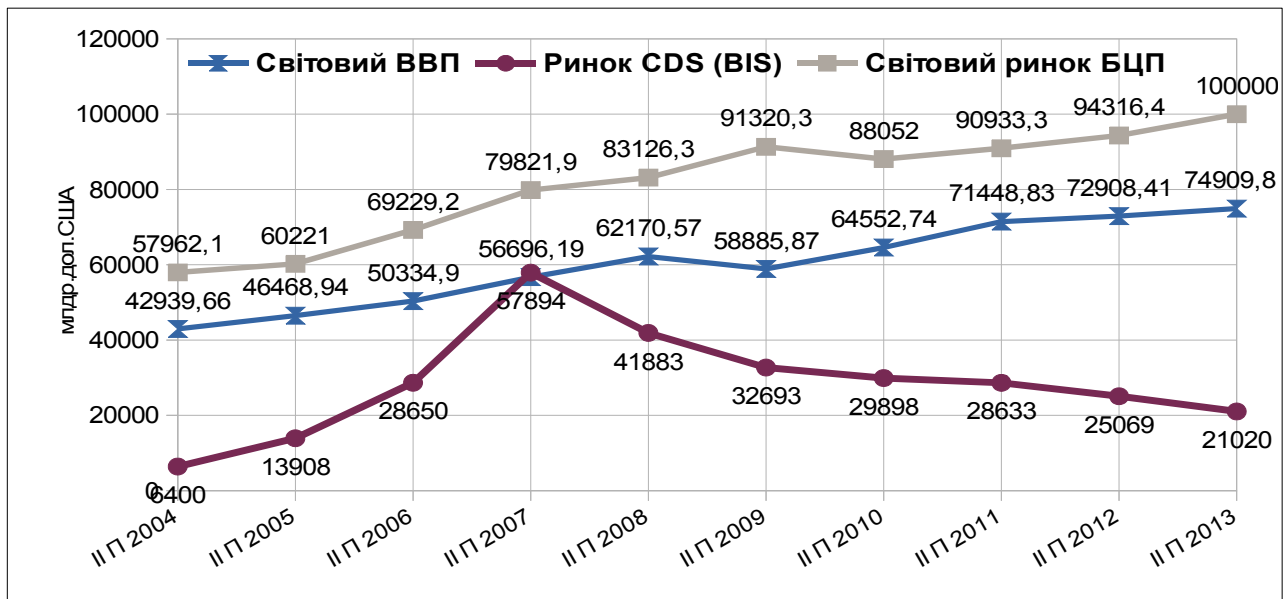

Рис. 2. Порівняльна динаміка обсягів світового ВВП, вартості ринку боргових цінних паперів та кредитно-дефолтних свопів у 2004-2013 рр. [1-3]

Водночас слід наголосити на зміні цілей використання кредитно-дефолтних свопів учасниками фінансового ринку. За даними Банку Міжнародних розрахунків, протягом 2004-2013 років відбулися зміни у структурі ринку: збільшилась (з 20% у 2004 до 46,13% у 2013 р.) питома вага багатоіменних кредитно-дефолтних свопів, які надають захист від дефолту декількох країн чи корпорацій. З 2006 року розширюється укладання кредитно-дефолтних угод на позики рейтингу ВВ і нижче, в той час як питома вага контрактів на боргові зобов'язання рейтингу AAA-BBB знизилась, хоча в цілому домінує у структурі ринку на рівні 62,82% станом на кінець 2013 року. Такі тенденції можуть свідчити про те, що поступово кредитно-дефолтні свопи стають інструментами торгівлі кредитними ризиками та отримання спекулятивного прибутку, аніж хедж-інструментами. Крім того, беручи до уваги домінування на ринку угод терміном дії від 1 до 5 років та більше 5 років у порівнянні з короткостроковими угодами, вартість останніх станом на кінець 2011 року перевищила відповідний показник довгострокових контрактів (терміном дії більше 5 років), що свідчить про ширше використання короткострокових кредитних деривативів в умовах підвищення ризиків і загрози дефолту окремих держав [2].

Хоча обсяг ринку кредитно-дефолтних свопів в абсолютному виразі є значним, на кінець 2013 р. його питома вага у загальному обсязі позабіржових деривативів не перевищувала 3%, а середній показник за останні 10 років становив 5,25%. За даними Банку міжнародних розрахунків, загальний обсяг позабіржового ринку похідних інструментів у 2000 році становив 95,2 трлн.дол.США, а станом на кінець 2013 року — 710,18 трлн.дол.США. Такий стрімкий розвиток ринку, зокрема, був пов'язаний зі скасуванням його законодавчого регулювання з 2000 року. Ризик, що найбільше користується попитом на позабіржовому ринку похідних інструментів протягом останніх 13 років, є ризик зміни процентної ставки. Питома вага даних деривативів (процентні свопи, форварди, опціони) станом на кінець 2013 року становила 82,28% у структурі ринку, причому прослідковується тенденція до поступового її зростання. Натомість ринок кредитно-дефолтних свопів залишається порівняно незначним сегментом 700-трильйонного позабіржового ринку деривативів, який навіть на піку свого розвитку — у 2007 році — становив менше 10% від всієї його величини [2].

Проте, роль кредитно-дефолтних свопів у кризових процесах 2007-2008 рр. була досить значною: угоди з ними широко використовувалися в механізмі сек'юритизації, який передбачає випуск через фінансового посередника цінних паперів, забезпечених пакетами (пулами) зобов'язань за власними виданими позиками. Реалізуючи на ринку такі похідні цінні папери, банк чи інша фінансова установа отримує ресурси для надання нових кредитів, а також усуває ризик неплатоспроможності позичальника, передаючи його власникам цінних паперів. Незважаючи на привабливість таких операцій, фінансова установа, залучена в схему сек'юритизації, потрапляє в залежність від настроїв учасників фінансового ринку навіть за межами своєї країни. Масштабні обсяги емісії кредитних деривативів та використання їх в механізмі сек'юритизації, що суттєво перевищували вартість реальних активів фінансових установ, стали причиною банкрутства у 2008-2009 роках одних з найбільших інвестиційних банків США: Merrill Lynch, Bear Stearns та Lehman Brothers, обсяги активів та деривативів якого майже збігалися [9, с. 1, 62]. Крім того, для стабілізації та недопущення колапсу всієї фінансової системи, уряду США довелося здійснити колосальні фінансові впливання в іпотечні

агентства Fannie Mae і Freddie Mac та страхову компанію AIG. У 2007 році серйозні фінансові труднощі внаслідок проведення операцій з кредитними деривативами та їх похідними, відчули найбільші європейські банки HSBC та BNP Paribas.

На кінець 2013 року більше 50% номінальної вартості ринку кредитно-дефолтних свопів припадає на дилерів [2], серед яких найбільшими є великі банківські холдинги JP Morgan Chase, Goldman Sachs, Morgan Stanley, Deutsche Bank, Barclays Group (рис.3) (згідно даних Європейського центрального банку та Комісії з цінних паперів та бірж США [5, с. 11]).

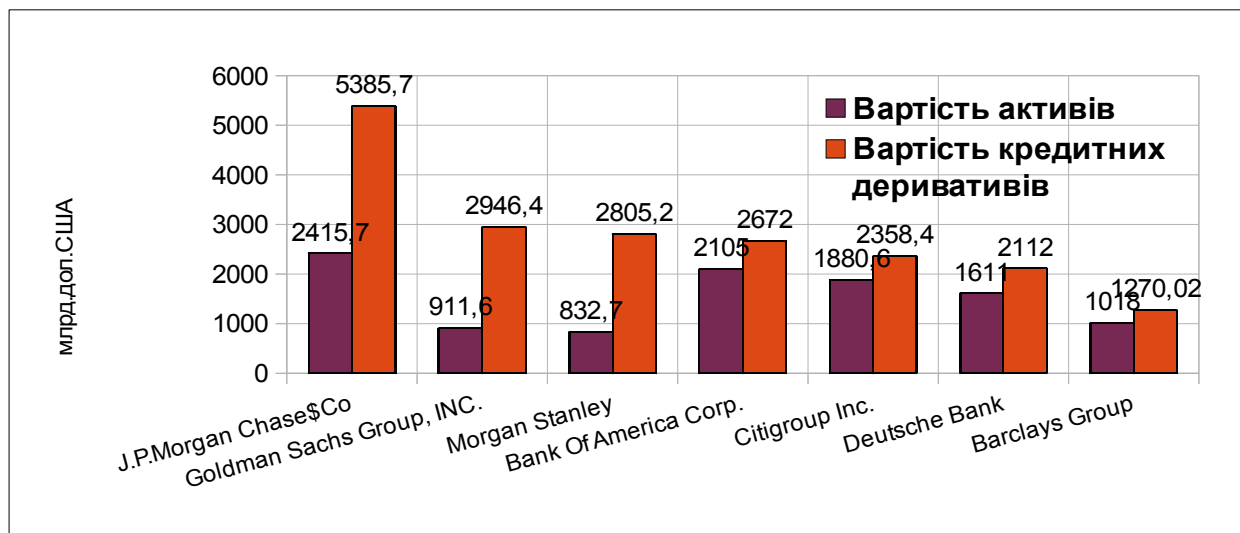

Рис. 3. Співвідношення обсягу активів та кредитних деривативів найбільших дилерів-банківських холдингових компаній у 2013 році [4, с. 150, 180], [6], [7],[10]

Враховуючи катастрофічне співвідношення обсягів активів системоутворюючих банків з вартістю проведених ними операцій з кредитними деривативами, можна зробити висновок про високу ймовірність їх потенційної неплатоспроможності: загальна вартість кредитних похідних інструментів даних банків у 2013 році перевищує їх активи у 1,84 рази. Крім того, незважаючи на скорочення ринку кредитних деривативів та зменшення операцій сек'юритизації, інтерес учасників фінансового ринку до даного типу похідних інструментів у найближчому майбутньому може підвищитися за рахунок стрімкого росту світового ринку боргових цінних паперів [3].

Таким чином, похідні фінансові інструменти, зокрема, кредитно-дефолтні свопи, виступаючи привабливим механізмом управління кредитним ризиком, водночас є детонаторами фінансових криз і потрясінь, криз недовіри учасників фінансового ринку один до одного. Уроки, які піднесла криза 2007-2009 років, мають бути використані у напрямку створення механізму резервування, а також підвищення регулювання та нагляду за операціями з цими інструментами, переведення їх на біржову основу.

Список використаних джерел

1. Дані про Світовий ВВП [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://search.worldbank.org/all?qterm=gdp&op=>
2. Статистичні щопіврічні релізи Банку Міжнародних розрахунків "OTC derivatives statistics" за ряд років (2004-2013) [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.bis.org/statistics/derstats.htm>
3. Щоквартальні огляди Банку Міжнародних розрахунків "International banking and financial market developments" за ряд років (2004-2013) [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://www.bis.org/publ/qtrpdf/r_qt1409.htm
4. Barclays Annual Report Final 2013 [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.barclays.com/content/dam/barclayspublic/docs/InvestorRelations/AnnualReports/AR2013/2013-barclays-annual-report-final.pdf>
5. Deutsche Bank Research Credit Default Swaps Heading towards a more stable system December 21, 2009 [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://www.dbresearch.com/PROD/DBR_INTERNET_EN-PROD/PROD000000000252032.pdf
6. Deutsche Bank Annual Report 2013 Credit Exposure from Derivatives [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://annualreport.deutsche-bank.com/2013/ar/management-report/risk-report/credit-risk/exposure-from-derivatives.html>
7. Deutsche Bank Annual Report 2013 Financial Position [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://annualreport.deutsche-bank.com/2013/ar/management-report/financial-position.html>
8. ISDA Market Survey Historical Data [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.isda.org/statistics/pdf/isda-market-survey-historical-data.pdf>
9. Lehman Brothers 2007 Annual Report [Електронний ресурс] — Режим доступу: https://www.zonebourse.com/NB-PRIV-EQ-PARTN-56192/pdf/87896/NB%20PRIV%20EQ%20PARTN_Rapport-annuel.pdf
10. OCC's Quarterly Report on Bank Trading and Derivatives Activities Fourth Quarter 2013 [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.occ.gov/topics/capital-markets/financial-markets/trading/derivatives/dq413.pdf>
11. OCC's Quarterly Report on Bank Trading and Derivatives Activities Second Quarter 2014 [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.occ.gov/topics/capital-markets/financial-markets/trading/derivatives/dq214.pdf>

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА МУНІЦИПАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ ЯК ПЕРЕДУМОВА РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ ЇЇ РОЗВИТКУ

Системний підхід до розуміння національної економіки дозволяє висунути гіпотезу про необхідність дослідження національної економічної безпеки крізь призму економічної безпеки регіонів та територіальних спільнот базового рівня (ТСБР), що визначає актуальність окреслення методологічних засад її оцінки та забезпечення.

Питання економічної безпеки муніципальної економіки є новим для економічної науки. Використання існуючих підходів до розуміння економічної безпеки та врахування особливостей ТСБР, дозволяє стверджувати, що економічна безпека муніципальної економічної системи — це система забезпечення стабільного стійкого функціонування муніципальної економіки як самостійного корпоративного суб'єкта економічних відносин в умовах агресивного впливу зовнішнього середовища та загострення конкуренції з іншими ТСБР. Іншими словами, під економічною безпекою ТСБР слід розуміти комплекс економічних, геополітичних, екологічних, правових та інших умов, що забезпечують: передумови для її виживання в умовах кризи й майбутнього розвитку; захист життєво важливих інтересів ТСБР відносно її ресурсного потенціалу, збалансованості і динаміки розвитку та зростання; створення внутрішнього імунітету й зовнішньої захищеності від дестабілізуючих дій; конкурентоспроможність муніципальної економіки на національному, регіональному ринках та стійкість її фінансового становища; забезпечення гідних умов життя та стійкого розвитку членів територіальної громади; можливості проводити власну економічну політику; здатність здійснювати (або, принаймні, почати здійснення) економічні заходи (не чекаючи допомоги від центру) щодо невідкладних соціально-вибухових ситуацій на території, пов'язаних з локальними економічними прорахунками.

Судження про рівень економічної безпеки муніципальної економіки є необхідними для: органів місцевого самоврядування з метою визначення спрямованості місцевої економічної політики; органів державної влади в контексті формування регуляторів підтримки проблемних територій; суб'єктів господарювання, розташованих на території ТСБР, з метою визначення характеру стратегії та тактики управління їх функціонуванням та розвитком і адекватності існуючим реаліям; зовнішніх інвесторів як основний критерій визначення доцільності інвестування ресурсів у місцевий економічний розвиток; громадських організацій та політичних партій як основа для формування програмних документів, підстава здійснення політичного тиску та окреслення лобістських дій.

Можна виокремити такі зрізи, що визначають сутність економічної безпеки муніципальної економіки: 1) наявність на території ТСБР суб'єктів господарювання — фізичних та юридичних осіб, зокрема центральних офісів цих структур; 2) можливість органів місцевого самоврядування за допомогою технологій місцевої економічної політики впливати на перебіг економічних процесів на муніципальному рівні, в т.ч. рівень незалежності місцевого економічного управління; 3) структура й характер доходної бази місцевого бюджету з позиції співвідношення власних доходів та зовнішніх трансфертів; 4) спроможність суб'єктів місцевої економічної системи забезпечити погашення залучених кредитних ресурсів, в т.ч. за облігаціями муніципальної позики; 5) рівень конкурентоздатності муніципальної економіки загалом та її окремих суб'єктів зокрема; 6) ступінь збалансованості фінансових потоків між ТСБР та зовнішнім середовищем, тобто сальдо «платіжного балансу» муніципальної економіки; 7) рівень ризикозахищеності місцевої економіки від зовнішніх та внутрішніх ризиків; 8) характер місцевої економічної кон'юнктури, тобто рівень амплітуди її коливань з позиції ймовірності виникнення кризових ситуацій; 9) рівень розвитку локальних ринків та інститутів ринкової інфраструктури, їх інтегрованість в ринкові структури вищого ієрархічного порядку; 10) ступінь модерності управління місцевою економікою, зокрема використання технологій економічного інструментарію муніципального менеджменту. Кожен із вказаних елементів певним чином визначає ступінь місцевої економічної безпеки та є предметом окремого дослідження.

Наявність суб'єктів господарювання на території ТСБР є визначальною характеристикою муніципальної економіки, фактично формуючи її. Відсутність належним чином зареєстрованих суб'єктів економічних відносин свідчить або про нерозвинутість муніципальної економіки як такої, або про її тінізацію. Проблемною є монофункціональність економічної системи ТСБР, особливо тих, що виникли як осередок розміщення та обслуговування працівників одного підприємства. Важливою ознакою економічної безпеки ТСБР є реальна здатність органів місцевого самоврядування визначати параметри функціонування та регулювати розвиток муніципальної економіки. Аналіз управління економічним розвитком ТСБР показав, що економічна спроможність органів представницької влади на місцевому рівні є обмеженою. Це призводить до того, що органи місцевого самоврядування практично усуваються від забезпечення економічної безпеки муніципальної економічної системи. Високий рівень

бюджетних трансфертів в структурі доходної бази місцевих бюджетів свідчить про значну залежність економічного розвитку ТСБР від політичної волі центральної та регіональної влади: збільшуючи (зменшуючи) бюджетні трансферти органи державної влади можуть впливати на посилення (послаблення) економічного потенціалу ТСБР. Рівень конкурентоздатності муніципальної економіки та її суб'єктів є вагомою ознакою економічної безпеки ТСБР. Якщо муніципальна економічна система, суб'єкти господарювання, що у ній функціонують ефективно конкурують на ринку, то це є визначником їх ефективної діяльності, що, в свою чергу зумовлює, наявність робочих місць, рівень доходів, обсяг сплачених до державного та місцевих бюджетів податків. Вказане обумовлює стійкість муніципальної економіки, її здатність протидіяти деструктивним зовнішнім впливам. Рівень збалансованості фінансових потоків між ТСБР та зовнішнім середовищем характеризує, з одного боку, продуктивність муніципальної економіки, з іншого боку — ступінь інтенсивності інвестиційних потоків із зовнішнього середовища. В цьому контексті необхідно зазначити, що зовнішні інвестиції необхідно оцінювати двояко з позиції позитивного та негативного впливу на муніципальну економічну систему. Якщо позитивні наслідки інвестування не потребують додаткового обґрунтування, то серед можливим несприятливих ризиків, що визначають ступінь безпечності місцевої економіки, виокремимо такі: ризик купівлі підприємства (конкурента основного бізнесу інвестора) з метою його поступової ліквідації; ризик негативних екологічних (зростання антропогенного навантаження) та соціальних (скорочення чисельності робочих місць) впливів на локальну економіку. Кредитна спроможність суб'єктів економічної системи визначає їх схильність до банкрутства, найважливішим симптомом якого є неможливість забезпечити погашення кредиторської заборгованості. Чим вищою є частка суб'єктів муніципальної економіки, нездатних погасити свої кредитні зобов'язання, тим вищим є ризик дестабілізації економічної ситуації в ТСБР. Рівень ризикозахищеності муніципальної економіки від дії зовнішніх й внутрішніх ризиків характеризує здатність муніципальної системи виживати, функціонувати та розвиватися в умовах дії несприятливих ризикових ситуацій, спроможність органів місцевого самоврядування та суб'єктів господарювання практично застосовувати технології профілактики ризиків. Характер місцевої економічної кон'юнктури визначає період муніципального економічного циклу та, значною мірою, життєвого циклу ТСБР. Загрози економічній безпеці муніципальної економічної системи в умовах економічного спаду чи кризи є значно вищими, аніж в умовах економічного зростання, за яких муніципальна економіка має високий потенціал протидіяти агресивним зовнішнім впливам. Рівень розвитку локальних ринків та інститутів ринкової інфраструктури характеризує повноцінність муніципальної економічної системи. Якщо в ТСБР не сформувалися локальний споживчий ринок, ринок нерухомості, фінансовий ринок, відсутні суб'єкти ринкової інфраструктури (банківські установи, кредитні спілки, інвестиційні фонди, лізингові компанії, товарні біржі), то можна говорити про те, що муніципальної економіки як такої не існує — ТСБР є частиною іншої економічної системи, тобто її економічна безпека визначається зовнішніми критеріями. Ступінь модерності управління економічним розвитком ТСБР характеризує рівень інноваційності та прогресивності муніципальної економіки. Якщо суб'єкти управління муніципальною економічною системою використовують архаїчні методи управління, то ризик її економічної нестабільності є значно вищим, порівняно з місцевою економікою, суб'єкти якої застосовують сучасні технології менеджменту, що спроможні забезпечити ефективні параметри місцевого економічного розвитку.

Помилковим є уявлення, що забезпечення економічної безпеки ТСБР є справою винятково місцевих органів управління. Управління муніципальною економічною безпекою необхідно розглядати з урахуванням концепції ієрархічності управління місцевим економічним розвитком, тобто держави, регіону, муніципалітету та окремих суб'єктів господарювання мікрорівня. Лише виважена спільна дія всіх елементів системи управління місцевим економічним розвитком спроможна створити умови для забезпечення економічної безпеки ТСБР в довготривалій перспективі. Важливим аспектом цього питання є те, що муніципальна економічна безпека вигідна всім: державі — з позиції стабільності економічного розвитку найменших адміністративно-територіальних одиниць як основи макроекономічної стабільності та соціального добробуту; регіону — для реалізації регіональних інтересів та успішної конкурентної боротьби; місцевим органам управління — для забезпечення ефективної місцевої економічної політики, політичної прогнозованості та привабливості муніципальних органів влади в очах членів територіальної громади та інвесторів; суб'єктам господарювання — як умова визначеності середовища їх функціонування та розвитку, що є запорукою реалізації бізнес-планів; для членів територіальної громади — як важлива умова реалізації трудового потенціалу та економічної активності, забезпечення соціального добробуту, психологічної комфортності проживання в конкретній територіальній спільноті.

Поєднання інтересів держави, регіонів та ТСБР в контексті забезпечення економічної безпеки носить подвійний характер: ТСБР виступає полігоном з локалізованими економічними, соціальними, екологічними, демографічними і іншими процесами, які можуть загрожувати економічній безпеці національної та регіональної економіки і мати територіально-диференційований характер їх прояву; ТСБР — суб'єкт регулювання процесів, пов'язаних із забезпеченням національної економічної безпеки, з одного боку (враховуючи реалізацію органам місцевого самоврядування делегованих державою повноважень), з іншого боку — провідник власної економічної політики. Предметом

діяльності суб'єктів управління економічним розвитком ТСБР (насамперед місцевих органів державної виконавчої влади та органів місцевого самоврядування) в сфері забезпечення її економічної безпеки є: виявлення і моніторинг чинників, що викликають нестійкий розвиток ТСБР в поточній ситуації та перспективі; формування економічної політики та здійснення інституційних перетворень в рамках загальнодержавної стратегії економічних реформ; недопущення дискримінації з боку центральних та регіональних органів влади стосовно ТСБР, паритетна участь у державних та регіональних програмах територіального розвитку, в розміщенні державних замовлень тощо.

УДК 338.242(477)

Маргасова В. Г., к.е.н., професор,
Федоренко А. Є., аспірант
*Науково-навчальний інститут економіки
Чернігівського національного технологічного університету
(м. Чернігів, Україна)*

ПРИНЦИПИ АДАПТИВНОЇ СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Основним фактором економічного зростання будь-якої держави є необхідність забезпечення її економічної безпеки, що досягається за рахунок дослідження сучасних процесів щодо забезпечення високого рівня національної безпеки, вдосконалення системи управління національним господарством, моделювання та прогнозування розвитку виробничо-економічних і загальної економічних систем, наукового осмислення економічних явищ, що зумовлюють необхідність реформування національної економіки. Саме запровадження адаптивного механізму як основоположного елемента концепції стійкого розвитку системи економічної безпеки національної економіки дозволить підвищити конкурентоспроможність та сприятиме соціально-економічному розвитку держави.

Реалізація завдань забезпечення економічної безпеки держави вимагає конструювання оновленої системи управління національним господарством, тобто формування структури-атрактора – системи забезпечення економічної безпеки національної економіки на засадах домінування в її сукупності різних підсистем з більш вагомими адаптивними характеристиками, що нівелюють деструктивний вплив факторів зовнішнього та внутрішнього середовища на стійкий розвиток національної економіки.

Отже, гостра необхідність побудови ймовірного прогнозу рівня економічної безпеки національної економіки, моделювання впливу на нього окремих складових потребує проведення глибокого наукового дослідження з метою розроблення теоретико-методологічних основ формування новітньої адаптивної моделі організації системи забезпечення економічної безпеки національної економіки.

Зазначений напрямок наукового дослідження сутнісних основ економіки та управління національним господарством дозволяє об'єктивно аналізувати можливості і резерви функціонування системи забезпечення економічної безпеки національної економіки, формувати ефективну систему захисту від деструктивних впливів, враховувати масштаби змін в економічній системі, формулювати та реалізувати стратегічні напрями нарощування економічного потенціалу держави.

Узагальнення знань теорій стійкого розвитку, систем, неврівноважених станів, математичних теорій алгоритмів, біфуркацій, катастроф, синергетики, здобутих при дослідженні соціально-економічних систем, систематизації світового досвіду та методологічного осмислення економічної безпеки, допускає визначення параметрів національної економіки, які забезпечуватимуть її стійкий розвиток і економічне зростання. Справедливим є твердження, що наведені теорії тісно взаємопов'язані одна з одною через загальні категорії пізнання – об'єкт дослідження, мету, критерії, що унеможлиблює їх розмежування. Проте, прагнення до спільності, що базується на можливості виявити єдиний підхід до вивчення складних явищ різного роду, дозволило виділити теорію систем як самостійну метануку.

Загальна теорія систем тісно пов'язана з системним підходом і є конкретизацією та логіко-методологічним виразом його принципів і методів. Тут також важливо зазначити, що проникнення системно-синергетичної парадигми з природничо-наукової сфери (де вона представлена своїми найбільш розвиненими методологічними формами – тектологією, загальною теорією систем, кібернетикою, синергетикою та їх різними „модифікаціями”) в сфері власне економічних досліджень виступає в якості надзвичайно важливого наукового факту потреби різних наук в діалозі і взаємозбагаченні. В ній об'єктивно з'єдналися властивості універсальної методології наукових досліджень з властивостями теорії практичної дії, що дозволяють кваліфікувати її як універсального посередника, „адаптер”.

Отже, рухаючись у площині дослідження природничо-наукової світосприйняття, необхідно проявити елементи власне системно-синергетичної парадигми, її поняття, закони, принципи, зміст, найважливіший з яких для побудови динамічної системи є економічний. За допомогою цього показати взаємозв'язки і взаємодоповненість, розкрити системно-синергетичні основи соціально-економічної

дійсності, окресливши межі і можливості нової парадигми в економічних дослідженнях, теорії та практиці.

Накопичення системою інформації та ускладнення її структури, зниження ентропії та підвищення організованості є тими процесами, які супроводжують розвиток системи. Розвиток будь-якої конкретної системи є реалізація її сутності, закладеного в ній потенціалу. Розвиток системи є першим етапом серед трьох етапів буття системи, та передуює зрілому стану, деградації та занепаду.

Системі забезпечення економічної безпеки національної економіки як і будь-якій складній системі, що розвивається, притаманний не тільки фактор відкритості, але й наявність в середині спеціальних механізмів захисту та адаптації. Ці механізми дозволяють обробляти та використовувати корисні для свого розвитку сигнали, які надходять ззовні системи, а механізми захисту, які наявні всередині системи, оберігають її від проникнення сигналів (у вигляді інформації, енергії тощо), опрацювати та засвоїти які система нездатна.

Корисний сигнал система поглинає та використовує для адаптації, самоорганізації та розвитку, а відбитий сигнал системою відкидається й він повертається у зовнішнє середовище. Ефективність системи забезпечується за таких умов:

- система містить адаптер з таким механізмом адаптації, який є адекватний зовнішньому середовищу;

- у системі є завершена межа з середовищем чи захисні механізми від середовища, які дозволяють убезпечити її від небезпечних сигналів, які адаптер нездатен опрацювати;

- існує сприятливе неагресивне середовище, яке містить усі необхідні фактори для підтримання адаптера та межі системи в стані ефективної працездатності, й не піддає систему негативним впливам, з якими не може впоратися ані адаптер, ані межа системи.

У разі нездатності системи та її межі протистояти негативному (агресивному) зовнішньому впливу, може настати катастрофа або загибель системи.

Важливо відмітити, що нерівновага системи є необхідною умовою її розвитку, адже саме в умовах нерівноваги система не тільки підвищує свою ентропію та прагне до більш ймовірного врівноваженого стану, але й одночасно в ній можливі спонтанні переходи, які супроводжуються зниженням ентропії та виникненням так званих „дисипативних структур”.

Оскільки змістом економічної системи є комплекс усіх її мета систем, підсистем та компонентів, а також сукупність процесів (значить і відносин), суперечностей, тенденцій розвитку тощо) та зв'язків між ними, то його розкриття – лише в сукупності економічних законів і категорій, що ґрунтуються на них. Здійснюючи управління системою забезпечення економічної безпеки національної економіки, можна досягнути визначених цілей шляхом реалізації структуроу-атрактором комплексу функціональних завдань, для вирішення яких у дослідженні сформульовано та розроблено принципові положення, показники, засоби і методи, що дозволяють обґрунтувати достовірність й ймовірність підвищення конкурентоспроможності національної економіки в разі запровадження системи забезпечення економічної безпеки національної економіки.

Формування структури-атрактора вимагає розроблення нових методів та моделей, які враховують наступні її якості: нестаціонарність, непередбачуваність поведінки, здатність до адаптації, спроможність протистояти руйнівному впливу, можливість до альтернативної поведінки, а також до змін власної структури, спрямованість до цілевизначення.

Тому запровадження системи забезпечення економічної безпеки національної економіки формує підґрунтя для досягнення і реалізації механізмів функціонування національної економіки, становлення конкурентних позицій національного господарства та забезпечення національної безпеки.

Розроблення комплексу теоретичних, методологічних, методичних і практичних аспектів формування системно-синергетичної системи забезпечення економічної безпеки національної економіки та її адаптація в сучасних умовах дозволить розв'язати актуальні національно-економічні проблеми.

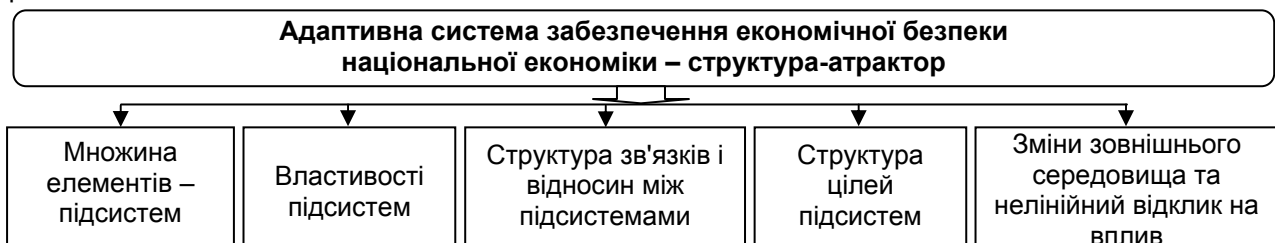

Рис. 1. Ознаки адаптивної система забезпечення економічної безпеки

Джерело: складено автором

Оскільки методологія дослідження специфікує систему забезпечення економічної безпеки національної економіки як складну, відкриту, динамічну систему, то це дозволило визначити такі критерії ефективності її розвитку для побудови для неї моделі адаптивного характеру (рис. 2).

Рис. 2. Критерії ефективності розвитку системи забезпечення економічної безпеки національної економіки для побудови для неї моделі адаптивного характеру

Джерело: складено автором

Гомеостатичність системи є однією з найважливіших вимог, адже основний метод системології є моделювання системи, що досліджується, а побудова моделі адаптивної системи забезпечення економічної безпеки національної економіки характеризується, зазвичай, наявністю далеко неповного набору даних і, як наслідок, слабоструктурованих та не завжди узгоджених.

Важливим аспектом надання моделі необхідної стійкості і, в той же час, динамізму є встановлення системного гомеостазу в морфологічному, функціональному та інформаційному аспектах. Визначальною є роль системного гомеостазу як методологічного прийому та способу побудови моделі адаптивної системи забезпечення економічної безпеки національної економіки, за допомогою якого ця модель приводиться в дію, відображаючи закладені в неї ознаки реальності.

Така модель, яка заснована на дії механізму гомеостазу, стає, таким чином, динамічною, синергетичною системою, якою управляють, та за її допомогою можна оперувати та доводити до заданого рівня досягнення цілей, які поставлені перед системою.

Досягнення гомеостазу при моделюванні системи забезпечення економічної безпеки національної економіки можливе різними способами, вибір яких залежить від обраного типу моделі. Основним способом реалізації цієї задачі щодо побудови функціональної моделі адаптивної системи забезпечення економічної безпеки національної економіки є імітаційне моделювання, що представляє собою процес конструювання моделі реальної системи та постановки на ній експериментів з метою зрозуміти поведінку системи або ж оцінити (в рамках обмежень, які накладені деяким критерієм або сукупністю критеріїв) різні стратегії, які забезпечують функціонування та розвиток цієї моделі.

УДК 336.276

Демченко М. Ю., к.е.н.,
Стрілець Т. М., ст. викладач
*Навчально-науковий інститут економіки
Чернігівського національного технологічного університету
(м. Чернігів, Україна)*

СКОРОЧЕННЯ ДЕРЖАВНОГО БОРГУ ЯК ЗАПОРУКА ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Зовнішній борг є інструментом макроекономічного регулювання, джерелом додаткових фінансових ресурсів та чинником макроекономічної стабілізації. Однак, неконтрольоване нарощування зовнішньої заборгованості стає серйозним негативним чинником економічної та політичної безпеки.

Аналіз останніх даних свідчить про те, що зовнішній борг України за останнє десятиліття постійно зростає. Так на 01.01.2005 р. валовий зовнішній борг України складав 30,6 млрд. дол. США, а вже на початок поточного 2014 року він зріс до 142,0 млрд. дол. США, або в 4,6 рази. Зростання зовнішнього боргу відбувається значно більшими темпами ніж ріст валового внутрішнього продукту. Тобто країна

все більше і більше втягується у «боргову яму». За 1 півріччя 2014 року спостерігається скорочення валового зовнішнього боргу України на 5,2 млрд. дол. (до 136,8 млрд. доларів США) в основному за рахунок скорочення зовнішніх запозичень банківським сектором.

Валовий зовнішній борг України на кінець першого півріччя 2014 року становив 136,8 млрд. дол. США, скоротившись порівняно з початком року на 5,3 млрд. дол. США (на 3,7 %). Головним чинником такого скорочення у звітному періоді стало зменшення обсягу зовнішніх зобов'язань приватного сектору на 7,4 млрд. дол. США, тоді як державний борг збільшився за рахунок залучення Урядом офіційних кредитів. Відносно ВВП борг збільшився з 78,1 % на початок року до 81,8 % від ВВП.

Темпи зростання зовнішнього боргу сектору державного управління України значно менші ніж темпи валового зовнішнього боргу (за останні десять років – у 2,9 рази). На 01.01.2005 р. зовнішній борг сектору державного управління України – 11,7 млрд. дол. США, на 01.01.2014 р. – 31,7 млрд. дол. США. Зовнішні зобов'язання секторів загального державного управління та органів грошово-кредитного регулювання (НБУ) – далі ЗДУ та ОГКР відповідно з початку 2014 року зросли на 2,1 млрд. дол. США – до 33,8 млрд. дол. США у результаті залучення у II кварталі Урядом кредитів від Світового банку (750 млн. дол. США) та ЄС (618 млн. євро). У рамках кредиту „Стенд-бай” у першому півріччі 2014 року від МВФ Уряд та Національний банк України отримали 3,2 млрд. дол. США, планове погашення за кредитами МВФ становило 2,4 млрд. дол. США. Відносно ВВП борг секторів ЗДУ та ОГКР зріс з 17,4 % до 20,2 % [1].

До головних причин зростання зовнішнього боргу можна віднести неефективне використання залучених кредитів та відсутність належного контролю за цим процесом, значний бюджетний дефіцит, необхідність збільшення валютних резервів для забезпечення стабільності національної грошової одиниці, залежність від імпорتنих енергоносіїв, потреби технічного переозброєння більшості галузей національної економіки, напружена ситуація на сході України.

Надмірне зростання державного боргу деформує економіку, гальмує розвиток економічних процесів і в кінцевому підсумку не дозволяє ефективно розвиватися Україні. Державний борг набуває характеру не лише фінансової, а й соціально-політичної проблеми, яка прямо пов'язана з проблемою економічної безпеки країни. Наслідки залучення коштів для України безпосередньо залежать від ефективності використовуваних механізмів державного управління.

Список використаних джерел

1. Зовнішній борг України на кінець першого півріччя 2014 року // Офіційна інтернет-сторінка Національного банку України / Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=71174>.
2. Демченко М.Ю. Зовнішня заборгованість України: сучасна динаміка та перспективи / М.Ю. Демченко // Науковий вісник ЧДІЕІУ. Серія 1, Економіка – 2012. – № 2 (014). – С. 171-176.
3. Аналіз економічного стану України (вересень 2014 року) // Офіційна інтернет-сторінка Національного банку України / Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=4972949>.

УДК 336.714

Дорошко В. Н., преподаватель-стажер,
Дорошко Т. В., ст. преподаватель
*Белорусский торгово-экономический университет потребительской кооперации
(г. Гомель, Республика Беларусь)*

ФИНАНСОВАЯ ПОЛИТИКА ЕВРАЗИЙСКОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО СОЮЗА В ФОРМАТЕ SMART

SMART — это нелинейная система взаимосвязанных целей, которые соответствуют критериям конкретности (Specific), измеримости (Measureable), достижимости (Achievements), ориентированности на результат (Result oriented).

Сегодня концепция принятия решения в стиле SMART — это целая школа диагностики и планирования деятельности в сложной самоорганизующейся системе, которой является государство, платформа для учета широкого спектра факторов как доминантного, так и рецессивного характеров рыночной (экономической) и административной (политико-правовой) природы происхождения.

В управленческой практике стран СНГ сложилось устойчивое восприятие, что KPI — это ключевые показатели эффективности, что в значительной мере навеяно характером выполняемых поручений, а именно: достижение централизованно доведенных показателей.

Во-первых, indicators — это не показатели, которые отражают обобщенную характеристику свойств, а именно индикаторы — указатели на определенное состояние объекта наблюдения.

Во-вторых, слово «performance» означает не эффективность, а качество исполнения роли или функций для дальнейшего прогресса системы отношений.

Этот образ не просто устойчив, он вреден. Увлекательная игра в «догони план — перегони план» в условиях системного обострения отношений с основными геополитическими партнерами ЕАЭС

(Российская Федерация, Казахстан), противоречиями в интеграционных процессах (Таможенный Союз, ЕврАзЭС), объективной ограниченностью козырных тузов (энергетические ресурсы, трудовые, капитальные) и общемировой финансовой и политической напряженностью становится опасной моделью ведения дел.

Риск ошибки и упущений высок именно из-за ориентированности на неукоснительное выполнение дирижистского сценария и, иногда, нежелания нести ответственность за собственные действия и профессиональные корректировки или рекомендации.

Стратегия работы «показатель — как самоцель» в интеграционных экономических процессах ослабляет рейтинговую позицию рыночного авторитета государства (семь ключевых индикаторов делового климата страны: регистрация бизнеса; развитие рынка труда (наем/увольнение); регистрация собственности; получение кредита; защита прав инвесторов: корпоративное управление; обеспечение выполнения контрактов; закрытие бизнеса. Банкротство) именно по причине директивности характера. Финансовая политика ЕАЭС в SMART-модели предполагает акцент на перспективу, так называемое ex ante планирование на основе системы KPI.

Предполагаемые KPI для системного ex ante (предварительного) планирования отношений в едином экономическом пространстве могут быть следующими (рисунок 1):

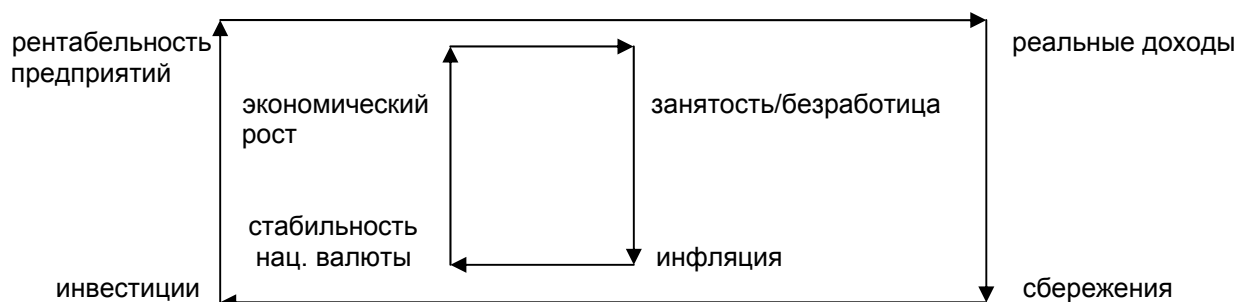

Рис. 1. Макроэкономические зависимости в нелинейной модели KPI

Источник — собственная разработка

Требуется глубокий системный анализ приоритетов белорусской экономической модели и рыночных критериев их оценки на предмет актуальности и своевременности, а также выполнимости в существующих условиях, так как союз предполагает некоторые уступки его участников в обмен на коллективную синергию — военную безопасность, новые рынки, трансграничное сотрудничество, расширение территории политико-экономического и социо-культурного присутствия.

В белорусской экономической модели все же иногда отражается попытка «изоляции» каждого из системных показателей, то есть пробуем достичь цели без учета нелинейных связей, что дает краткосрочную выгоду, но затем оборачивается реакцией рынка на искусственное вмешательство шоками и кризисами.

Тем не менее, в последнее время радует осознание системных зависимостей и необходимости разработки комплексной стратегии развития финансовой политики, построение четкого структурированного сценария целей и допущений, что позволяет сохранять завидную стабильность и строить оптимистические прогнозы, даже, несмотря на некоторые признаки рецессии окружающих нас сугубо рыночно ориентированных геополитических соседей. Переход к системному планированию на основе ключевых индикаторов исполнения в едином экономическом пространстве желательно сделать естественным следствием формирования рейтинговой архитектуры авторитета участников.

Диверсификации их роли в разработке системных аспектов финансовой политики позволит проводить перманентное наращение синергетического эффекта экономико-политического союза государств. В ЕАЭС финансовая политика предполагает формирование трех финансовых платформ, которые призваны координировать региональное выполнение союзной финансовой стратегии:

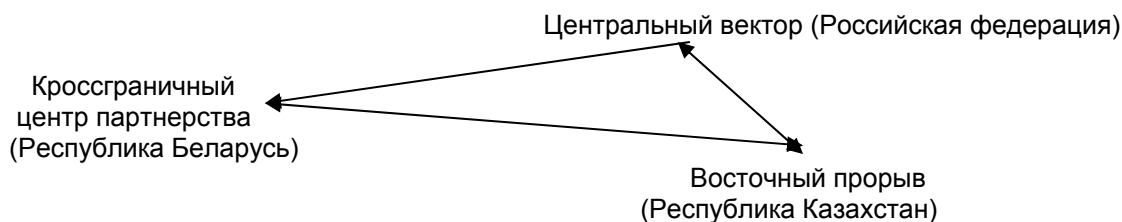

Рис. 2. Финансово-политическая триада защиты интересов ЕАЭС

Источник — собственная разработка

Почему именно такие финансовые платформы предложены для разработки SMART- политики ЕАЭС? Ответ скрыт в геополитическом положении участников ЕАЭС:

1. Кроссграничный центр партнерства (Республика Беларусь) предполагает разработку систему балансировочных магистральных векторов сотрудничества двух ключевых экономических пространств — Евросоюза и ЕАЭС, а также архитектуру превентивной защиты экономических и политических интересов ЕАЭС от внешних вызовов.

2. Центральный вектор (Российская Федерация) ожидается наделить полномочиями арбитра и авторитетного защитника ЕАЭС на международной политической арене, функциями межгосударственной аналитической платформы.

3. Восточный прорыв (Республика Казахстан) ввиду своего восточного положения будет естественно наделить полномочиями реализации политики сотрудничества в восточноазиатском регионе, защита интересов на рыночном пространстве Восточной Азии.

Разработка финансовой политики в системе отношений ЕАЭС базируется на двух взаимно противоположных теориях групповой поляризации видения ситуации:

1. Теория информационного влияния — влияние, основанное на восприятии реальных финансово-политических фактов функционирования системного игрока — единичного государства с его национальными интересами, проблемами, перспективами.

2. Теория нормативного влияния — влияние, основанное на желании конкретных полисимейкеров быть принятыми и одобренными остальными членами группы.

Наблюдаемый сегодня некоторый отрыв правил участия в ЕАЭС от реальных намерений Республики Беларусь и эффект красного смещения в области принятия корректирующих мер, так как необходима длительная цепочка согласования допущений или, напротив, возможна резкое, субъективное, нерыночное изменение решения, порождает возможное недоверие и опасение партнеров ЕАЭС, что может усугубить перспективы интеграции или вынудить их прибегать к активному использованию ультимативных мер воздействия.

Список использованных источников

1. Друкер П. Как обеспечить успех в бизнесе: новаторство и предпринимательство / Друкер П.; пер. с англ. – К.: Украина, 2006 г. – 319 с.

2. Майерс Д. / Секреты психологии/ Дэвид Майерс – СПб.: прайм-ЕВРОЗНАК, 2008. — 512 с.

3. Томпсон, А.А Стратегический менеджмент: концепции и ситуации для анализа / Томпсон А.А., Стрикленд А.Дж.:12-е изд.; пер. с англ.:М: изд. дом «Вильямс», 2008 г. – 928с.

4. Шумпетер Й. Теория экономического развития / Й. Шумпетер – М.: Прогресс, 2002. – 455 с.

УДК 658.5

Іващенко О. В., к.т.н., доцент
Запорізький національний університет
(м. Запоріжжя, Україна)

ПОКАЗНИКИ РІВНЯ ТЕХНІКО-ТЕХНОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Забезпечення економічної безпеки підприємства є одним з основних завдань у здійсненні його ефективної діяльності. В свою чергу економічна безпека включає декілька функціональних складових, до яких відносять фінансову, кадрову, техніко-технологічну, інформаційну, силову та інші. Так, техніко-технологічна складова грає дуже важливу роль у забезпеченні економічної безпеки підприємства, оскільки пов'язана з техніко-технологічним потенціалом підприємства та впливає взагалі на можливість виробляти продукцію (роботи, послуги). Однак при всій важливості проблеми забезпечення техніко-технологічної безпеки, вона залишається недостатньо вивченою.

Техніко-технологічну безпеку підприємства (ТТБП) визначають як «... рівень відповідності застосовуваних на підприємстві технологій найкращим світовим аналогам щодо оптимізації витрат» [2, с. 53].

Техніко-технологічну безпеку підприємства можна також охарактеризувати як такий стан техніко-технологічного потенціалу підприємства, який відповідає кращим світовим стандартам і при якому забезпечується ефективний процес виробництва продукції (робіт, послуг).

Таким чином, стан техніко-технологічного потенціалу підприємства впливає на рівень техніко-технологічної безпеки та ефективність його господарської діяльності.

Ефективність використання техніко-технологічного потенціалу підприємства визначають рядом показників [4]:

- показники оцінки прогресивності застосовуваного устаткування;
- показники оцінки прогресивності застосовуваних технологій;
- показники оцінки технологічної дисципліни;
- показники рівня ефективності технологічних процесів і ресурсоемності;
- показники оцінки ступеня механізації і автоматизації виробництва;

- показники оцінки технічної та енергетичної озброєності праці.

Техніко-технологічний потенціал, а відповідно й техніко-технологічна безпека, знаходяться під впливом зовнішніх і внутрішніх загроз.

Так, до зовнішніх загроз відносять:

- високі ціни на ресурси та відсутність надійних постачальників ресурсів, що, в свою чергу, підвищує собівартість продукції, яку випускає підприємство;
- відсутність інвестицій, що не дає можливість своєчасно оновлювати використовувану техніку та технології.

Внутрішніми загрозами є:

- неефективна організація виробничого процесу;
- високий ступінь зносу основних фондів;
- порушення технологічної дисципліни;
- неефективне управління оборотними засобами;
- недостатня кваліфікація персоналу.

З метою оцінки стану техніко-технологічної безпеки підприємства потрібно визначати її рівень, що характеризується відповідними індикаторами. Однак поки не склався єдиний підхід до їх визначення. Фахівці радять розділяти їх за наступними напрямками [1]:

- реновація та відтворення основних виробничих фондів (ОВФ);
- ефективність використання ОВФ;
- ступінь зносу ОВФ;
- інтенсивність оновлення технології;
- науково-виробнича новизна використовуваної техніки та технології;
- конкурентоспроможність.

З урахуванням наведених в роботах [1, 2] показників, пропонуємо при оцінці рівня техніко-технологічної безпеки підприємства використовувати систему показників, що подано в табл. 1.

Крім того, важливим є визначення граничних значень цих показників. Однак, залежно від характеру показника, граничні значення можуть мати явний (чисельний) або неявний (описовий) вираз [1].

Таблиця 1

Показники рівня техніко-технологічної безпеки підприємства [3]

Назва показника	Формула розрахунку	Оптимальна величина / тенденція
1	2	3
1. Фондовіддача, грн/грн	$F_o = \text{Обсяг реалізації продукції} / \text{Середньорічна вартість основних фондів}$	Тенденція до збільшення. Нижня межа - величина базисного періоду або базисного значення за проектом
2. Фондо-озброєність праці, грн/чол.	$F_{oz} = \text{Середньорічна вартість основних фондів} / \text{Чисельність промислово-виробничого персоналу}$	Тенденція до збільшення. Бажано за рахунок нарощування обсягів техніко-технологічного потенціалу
3. Коефіцієнт вибуття основних фондів, частка одиниці	$K_{vib} = \text{Вартість вибутих за рік основних фондів} / \text{Вартість основних фондів на початок року}$	Тенденція до збільшення
4. Коефіцієнт оновлення основних фондів, частка одиниці	$K_{on} = \text{Вартість введених основних фондів} / \text{Вартість основних фондів на початок року}$	Тенденція до збільшення
5. Коефіцієнт зносу основних фондів, частка одиниці	$K_{zn} = \text{Вартість зносу основних фондів} / \text{Первісна вартість основних фондів}$	Менш, ніж 50%. Тенденція до зменшення
6. Матеріалосмність, грн/грн	$M_{\epsilon} = \text{Величина матеріальних витрат} / \text{Обсяг реалізації продукції}$	10-30%. Тенденція до зменшення
7. Коефіцієнт корисного використання матеріалів, грн/грн	$K_{k.v.m.} = (\text{Величина матеріальних витрат} - \text{вартість відходів}) / \text{Величина матеріальних витрат}$	Прагне до 1,0
8. Коефіцієнт браку, грн/грн	$K_{br} = \text{Вартість браку} / \text{Собівартість реалізованої продукції}$	1,0-3,0%. Тенденція до скорочення
9. Середній термін використання наявного обладнання, років	-	5 років. Тенденція до зменшення
10. Штрафи за неякісну продукцію	-	Тенденція до скорочення

Представлені показники можуть бути доповнені такими:

- енергоємність виробництва;
- рівень автоматизації і механізації виробництва;

– частка інноваційних основних фондів і прогресивних технологічних процесів у їх загальній чисельності тощо.

Розрахунок і аналіз представлених показників в динаміці дає можливість оцінити загальний стан техніко-технологічної безпеки підприємства. Низький рівень техніко-технологічної безпеки потребує впровадження відповідних заходів щодо забезпечення цієї складової економічної безпеки підприємства. Основними заходами є вдосконалення техніки та технології. В свою чергу, підвищення рівня техніко-технологічної безпеки сприяє забезпеченню економічної безпеки та ефективному економічному розвитку підприємства.

Список використаних джерел

1. Евдокимов Ф.И. Индикаторы технико-технологической составляющей экономической безопасности предприятия. [Электронный ресурс] / Ф.И. Евдокимов, В.С. Белозубенко. – Режим доступа: <http://www.urau.donetsk.ua/masters/2002/fem/belozubenko/belozubenko.rtf>.
2. Економічна безпека підприємств, організацій, установ: Навч. посібник [для студ. вищ. навч. закл.] / [В.Л. Ортинський, І.С. Керницький, З.Б. Живко та ін.]. – К.: Правова єдність, 2009. – 544 с.
3. Иващенко О.В. Инновационное развитие как основа обеспечения технико-технологической безопасности предприятия / О.В. Иващенко // Вестник. Серия «Экономическая». – Алматы: КазНПУ им.Абая. – 2014. – № 2 (40). – С. 4-10.
4. Оценка технологического потенциала. Образовательный сайт Кучеровой Е.Н. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: [http://www.kycherova.ru/te\[nologicheskii_potencial/sist_pok_tex_pot/ocnka_tehnolog_potenciala/index.html](http://www.kycherova.ru/te[nologicheskii_potencial/sist_pok_tex_pot/ocnka_tehnolog_potenciala/index.html)

УДК 336

Сидоренко Ю. Ю., м.э.н., аспирант
*Белорусский торгово-экономический университет потребительской кооперации
(г. Гомель, Республика Беларусь)*

МЕТОДИКА ХЕДЖИРОВАНИЯ ФИНАНСОВЫХ РИСКОВ

Хеджирование является одним из наиболее актуальных методов управления финансовыми рисками, однако комплексная методика оценки и реализации операций хеджирования отсутствует, причем не только в нашей стране, но и за рубежом.

Для принятия решения о хеджировании и выбора его инструментов необходимо оценить существенность подверженной ему позиции (оценивается лицом, принимающим решение) и размер риска. Автор доказал, что для первичной оценки степени финансового риска необходимо применять показатель Херста (H), характеризующий фрактальные распределения. В случае, если величина H, отлична от 0,5, дисперсии распределений факторов риска неопределенны, или бесконечны, и риск является катастрофическим. Если показатель H равен 0,5, то можно использовать для дальнейшей оценки риска показатель финансового риска (ФР), который представляет собой сумму риска колеблемости, измеряемого коэффициентом вариации, и дополнительного риска, вызванного использованием заемных средств, представляющего собой произведение коэффициента вариации на плечо финансового рычага. При значении этого показателя до 5% – риск минимальный, от 5% до 15% – риск умеренный, свыше 15% – риск высокий. Чем выше риск, тем более оптимальные инструменты должны использоваться для его хеджирования.

Эффективность хеджа характеризует степень, в которой он уменьшает риск. То есть эффективность инструмента хеджирования определяется степенью, в которой он уменьшает возможное отклонение от намеченного значения (цели хеджирования) и измеряется как соотношение полученного результата и намеченного (ожидаемого). В случае с поставочными сделками эффективность будет не ниже 100%, поскольку хеджер получает товар по заранее оговоренной цене и полученный результат равен ожидаемому, либо, в случае с поставочным опционом, если ситуация на спот рынке будет более выгодной, можно получить эффективность выше 100%. Эта эффективность будет и предполагаемой (оцениваемой до начала реализации хеджирования) и фактической.

В случае заключения расчетных контрактов оценить фактическую эффективность можно лишь после завершения операции хеджирования. В момент принятия решения о хедже оценивается предполагаемая эффективность, которая определяется степенью коррелированности движения спот рынка и срочного рынка. Прямой фьючерсный хедж обычно нейтрализует 80% риска. Срочный рынок реагирует на изменения спот рынка с опозданием, поэтому базисный риск, остающийся после использования расчетных инструментов, может быть особенно существенным при большой колеблемости рынков (ФР > 15% при H=0,5) и их склонности к резким большим изменениям (H≠0,5). В данных случаях для хеджирования лучше предпочесть либо поставочные инструменты, либо расчетные опционы, поскольку их эффективность за счет возможности отказаться от исполнения сделки в случае ее невыгодности, будет гораздо выше чем у расчетных фьючерсов, однако в случае исполнения ниже чем у поставочных.

Хедж с наибольшей эффективностью не всегда является наилучшим хеджем, поскольку каждый хедж имеет свою стоимость. Необходимо сравнивать стоимости и эффективности альтернативных стратегий хеджирования. В сочетании друг с другом эти факторы определяют оптимальный (эффективный) хедж. Оптимальным хеджем является такой хедж, который на единицу стоимости дает максимальное снижение риска [4]. Чем выгоднее условия для хеджера, тем, как правило, дороже обходится хеджирование. Поэтому ему самому надо подобрать оптимальные для себя соотношения стоимости и эффективности, исходя из задач, которые он перед собой ставит и имеющихся ресурсов. Оптимальный хедж может определяться только в данных условиях для данного субъекта хозяйствования, поэтому на практике должна быть просчитана каждая имеющаяся альтернатива.

Однако в общем случае можно ранжировать существующие инструменты хеджирования по теоретической оптимальности. Как было установлено ранее, поставочные инструменты эффективнее расчетных. Внебиржевые инструменты обычно дешевле (за счет отсутствия первоначальной и вариационной маржи) и эффективнее (за счет точного соответствия контрактов нуждам хеджеров) чем биржевые инструменты. Следовательно, поставочные внебиржевые инструменты (выше эффективность, ниже стоимость) будут оптимальнее поставочных биржевых (выше эффективность, выше стоимость) и расчетных внебиржевых (ниже эффективность, ниже стоимость), на последнем месте по оптимальности находятся расчетные биржевые инструменты (ниже эффективность, выше стоимость).

По мнению автора, при хеджировании катастрофического риска ($H \neq 0,5$) следует учитывать не только оптимальность методики, но и ее выгодность (оценивается относительно сложившейся ситуации), поскольку существенная упущенная выгода в периоды нестабильности может неблагоприятно сказаться на стратегическом развитии организации. Практические расчеты показывают, что с точки зрения выгодности использование опционов предпочтительнее, поскольку они позволяют заменить единовременные существенные убытки в случае неблагоприятной ситуации на равномерно распределенные по времени несущественные платежи и при этом позволяют получить сверхприбыли при благоприятной ситуации.

Таким образом, автор установил, что в случае если $H=0,5$, то

- при низкой колеблемости (ФР до 5%) валютные и процентные факторы риска можно не хеджировать, ценовой риск хеджировать в том случае, если колеблемость остальных факторов риска высока, но позиции по ним несущественны, поскольку их незахеджированное косвенное влияние приведет к многократному усилению ценового риска.

- при средней колеблемости (ФР от 5% до 15%) могут быть использованы как поставочные так и расчетные инструменты,

- при высокой колеблемости (ФР выше 15%) стоит отдать предпочтение поставочным инструментам и расчетным опционам.

При катастрофическом риске ($H \neq 0,5$) стоит предпочесть поставочные и расчетные опционы.

Комплексная методика хеджирования предполагает не только выбор группы инструментов, соответствующей выявленному и оцененному риску, но и определение целей хеджирования, позволяющих выбрать определенный вид хеджирования и соответствующие ему инструменты. Целью хеджирования может являться полное либо частичное устранение всей совокупности рисков организации, а также полное (обеспечат поставочные инструменты) или частичное (обеспечат расчетные инструменты) устранение конкретного риска, оптимизация которого может быть проведена посредством совершенного (обеспечат спот сделки, фьючерсы и форварды) либо несовершенного (обеспечат опционы) хеджирования.

После реализации стратегии хеджирования должна быть оценена ее эффективность относительно поставленных целей, на основании которой делается вывод о результативности проведенных операций, а также проводится анализ методики хеджирования с учетом оценки его выгодности относительно сложившейся ситуации. В случае необходимости, перед следующим циклом хеджирования проводится корректировка его методики.

В результате проведенного исследования автором разработана методика хеджирования, которая представляет собой порядок оценки и реализации хеджирования, а также ставит в соответствие определенному уровню риска возможности использования определенных групп инструментов, что позволяет субъекту хозяйствования обеспечить комплексный подход к хеджированию, упростить его организацию и добиться высокой эффективности хеджирования.

МІНІМІЗАЦІЯ ФІНАНСОВИХ РИЗИКІВ ЯК ЧИННИК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Процес євроінтеграції направлений в першу чергу на формування загального ринку, розмежування торговельних кордонів, що суттєво впливатиме на економічний розвиток держави та окремих господарств зокрема. Тобто, механізм ринку продовжує існувати, проте в більш ширших масштабах, що породжує взаємозалежність підприємств різних країн не лише від діяльності один одного, а й форми правління певної країни, законодавства, економічних особливостей, соціальних пріоритетів і т.д. Таким чином, відбуваються суттєві зміни кон'юнктури ринку, її динаміки та швидкості, що вимагає від підприємств введення та застосування новітніх підходів до управління фінансовим інструментарієм задля забезпечення фінансової безпеки в умовах перетворень.

Поняття «ризик» невід'ємно пов'язане з діяльністю будь-якого підприємства з моменту його планування і до останнього дня існування. З перших операцій: формування статутного капіталу, придбання матеріально-технічної бази, обладнання, ресурсів; формування резервних фондів; організація виробничого чи торговельного сектору тісно пов'язана з ризиком можливих фінансових втрат. З метою створення безпечної його фінансової та виробничої діяльності управліннями використовуються численні методи уникнення таких втрат, чи максимальне їх запобігання, а у разі можливих умов – повна ліквідація. Ризик – це економічна категорія в діяльності суб'єктів господарювання, пов'язана з подоланням невизначеності, конфліктності в ситуаціях оцінювання, управління.

Визначаючи роль та місце фінансових ризиків в системі господарювання підприємства в процесі євроінтеграції, посилюється роль та вплив зовнішніх ризиків підприємства, а саме загальноекономічного характеру та ринкового. Підвищення рівня інфляції, спад обсягів виробництва, зниження купівельної спроможності населення, зниження ринкового попиту на продукти виробництва, розширення ринку певного продукту (за рахунок появи нових учасників ринку), динамічність валютного ринку можуть негативно впливати на розвиток окремого суб'єкта господарювання або галузі в цілому, формуючи сильну конкурентну боротьбу. Дані чинники створюють передумови для втручання в систему фінансової безпеки не лише підприємств, а й країни в цілому.

Фінансова діяльність підприємства завжди зазнає впливів зовнішнього та внутрішнього характерів, що детерміновано змістом їх діяльності. Проте за умов європейської трансформації, трансформації українського ринку даний чинник набуває особливих рис, вимагаючи нових підходів, процесів, технологій, методів ідентифікації, квантифікації фінансових ризиків, а також максимальне послаблення їх впливу на фінансові результати підприємства.

Процес нейтралізації або мінімізації ризиків має забезпечити такі наслідкові ефекти: формуванні стійких конкурентних переваг підприємств, на основі новітніх технологій, яке забезпечить стабільність та довіру зарубіжного споживача, а тим самим місце на ринку; врегулювання попиту та пропозиції на вироблений продукт на основі використання маркетингових досліджень та сучасних методів збуту з урахуванням зміни кон'юнктури ринку. В час трансформації ринкових перетворень набуває великого значення та необхідності нових технологій та методів мінімізації ризиків, особливо валютних та інвестиційних.

Мінімізація ризиків є надзвичайно важливим фактором у формування та підтриманні стабільного рівня ефективності, стійкості підприємства. Передумовою мають бути новітні підходи до ідентифікації, обчислення певної групи ризиків, а також їх мінімізація або ж повна ліквідація. Даними підходами мають керуватись управлінці в процесі прийняття рішень, здійснювати постійний контроль та спостереження за змінами на ринку продукту, та в разі необхідності вживати невідкладних заходів.

Внутрішніми механізмами нейтралізації фінансових ризиків є лімітування концентрації ризику, хеджування, диверсифікація, самострахування, трансферт ризику, запобігання ризику та інші методи. Найбільш радикальним є механізм, за якого управлінець вирішує відмовитись від здійснення операції. Як правило, це відбувається у разі підвищеного ризику. Всі інші методи можемо віднести до таких, ефект від яких буде направлений на їх мінімальне вираження.

Найбільш поширеним методом зниження ризику є диверсифікація, розподіл капіталу серед різних об'єктів задля зменшення фінансового навантаження, його розподілення. Диверсифікація є ефективним прийомом для несистематичних ризиків, у разі систематичних даний метод є недостатньо дієвим. Та в залежності від рівня кореляції, визначають відсоток диверсифікації.

В умовах ринкової економіки поширеним та дієвим є метод хеджування ризиків, який дозволяє впливати на валютний, процентний, інвестиційний ризики. Через інструменти фондового ринку

підприємство може здійснювати ефективний контроль над рівнем фінансового стану господарства за рахунок прийомів хеджування. Так, наприклад, за допомогою похідних цінних паперів, можна прогнозувати надходження, сформувавши активи у вигляді форвардного контракту, ф'ючерсного, своп угоди.

Інструмент форвард має особливість незмінності в часі у виразі ціни на певний товар чи послугу незалежно від зовнішніх умов, курсу валют в його динаміці.

Своп операції дозволяють більш широко впливати на ризики зовнішнього характеру. Вони обумовлюють ціну та купівлю-продаж валюти чи відсоткову ставку. Така особливість є важливою в умовах залежності від зарубіжних постачальників. Валютні свопи часто використовуються на міжнародній арені, що спонукає до розвитку фондового ринку України, недостатній розвиток якого на даний момент обумовлений низьким рівнем новітніх технологій в системі фінансової звітності, мотиваційної системи оподаткування, високим рівнем тіньової економіки.

Ще одним інструментом хеджування є застосування опціонів, похідних цінних паперів, які мають недостатньо поширений обіг, проте є ефективним інструментом мінімізації ризику підприємства. За рахунок переміщення активів в часі та за попередньо вказаною ціною на нього, дозволяє підприємству забезпечувати стабільність та прогнозованість фінансової діяльності, що попереджує ризик зміни вартості. Проте в Україні не часто використовується, що обумовлено відсутністю належного розвитку фондового ринку України.

Ефективним методом зниження ризиків підприємства є страхування, який дозволяє знижувати ризики інвестиційної та фінансової діяльності. В сучасних умовах підприємства не часто використовують даний метод з огляду на не вигідну ціну послуги з боку страхувальника, а також відносна недовіра до суб'єктів страхування. В такому випадку, управлінці підприємства можуть замінити даний метод самострахуванням. Менеджер може створювати грошові або товарні фонди для покриття можливих збитків при здійсненні певних фінансових операцій. Такий метод буде ефективним для компаній, діяльність яких пов'язана з можливістю непередбачуваних подій природно-кліматичного характеру, форс-мажорних обставин.

Мінімізація як етап управління фінансовими ризиками відповідає за максимальне зниження їх впливу на фінансовий механізм підприємства після їх ідентифікації та квантифікації, забезпечуючи цим мінімальні втрати або повну їх ліквідацію. Даний процес має враховувати сучасні тенденції ринку, новітні технології та методи впливу, а також важливим є принцип прибутковості (окупності), за наявності певного рівня ризику дана операція має приносити відповідний рівень доходу. В протилежному випадку менеджером має бути прийняте рішення про відхилення ризикової операції.

Лише за наявності такої схеми ризику внутрішнього та зовнішнього характеру матимуть сенс для підприємства, а отже вестиме його зростання в стратегічному розрізі та підвищення його вартості на ринку.

Умови євроінтеграції формують сильне конкурентне середовище для країн-учасників, що обумовлює необхідність радикальних перетворень в системі управління підприємствами країни не лише на рівні управлінських рішень, а й на рівні держави. Стимулювання розвитку інноваційних технологій, формування стійких конкурентних переваг, використання методів впливу та взаємодії з іншими учасниками ринку задля нейтралізації або ліквідації фінансових ризиків сприятимуть розвитку соціально-економічного стану країн-учасників ЄС, а також України зокрема. Процеси мінімізації або повної нейтралізації фінансового ризику підприємства відбувається в декілька етапів, сучасність яких визначають управлінці організації, використовуючи для того найсучасніші заходи та методи обчислення для відображення найбільш точного результату. Даний процес має створити один із факторів формування фінансової безпеки підприємства та забезпечити провідне місце в конкурентних умовах фінансового ринку.

Отже, формування фінансової безпеки має відбуватися з урахуванням рівня ризику, його максимально точного кількісного вираження та можливих страт від нього, та створення протидії у вигляді нейтралізації або ж мінімізації за рахунок використання класичних методів управління ризиками, а також новітніх, які використовуються країнами-партнерами задля уніфікації та підвищення рівня управління підприємствами. За умов євроінтеграції посилюється роль ризиків зовнішнього характеру, на які підприємства не мають прямого впливу, проте можуть створити середовище для забезпечення такого рівня фінансової безпеки, коли коливання валютних та інвестиційних ризиків матимуть мінімальний вплив на фінансову стійкість підприємства та формуватимуть його розвиток фінансово-економічного спрямування в перспективі.

Список використаної літератури

1. Збірник науково-технічних праць Доц. Г.О. Партин, канд. екон. наук; студ. О.А. Бурба – НУ "Львівська політехніка" Фінансові ризики підприємства та методи їх нейтралізації Економіка, планування і управління галузі.
2. М. В. Сороківська. Хеджування ризиків з використанням похідних фінансових інструментів. М. В. Сороківська – Науковий вісник, 2005, вип. 15.4.

УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВО–ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Фінансово-економічна безпека суб'єктів господарювання є одним із основних компонентів економічної безпеки держави в цілому. Завдання щодо вдосконалення механізму управління фінансово-економічною безпекою на мезорівні набуває особливої актуальності в умовах євроінтеграційних процесів. Важливим щодо забезпечення економічної конкурентоздатності суб'єкта господарювання є забезпечення його фінансово – економічної безпеки.

В результаті аналізу наукових праць різних авторів, доцільно виокремити те, що фінансово-економічна безпека суб'єкта господарювання є необхідною умовою для належного забезпечення захисту його фінансових інтересів. В цілому ж фінансово-економічна безпека суб'єкта господарювання являє собою систему заходів, які спрямовані на здатність протистояти несприятливим зовнішнім впливам та загрозам.

Джерела негативного впливу на суб'єкт господарювання можуть бути різні, як свідомі та несвідомі дії посадових осіб на суб'єкт господарювання, так і вплив об'єктивних обставин, наприклад, політичні революції, зміни законодавства, форс-мажорні обставини та інші. Тому для попередження та усунення наслідків такого впливу доцільно на створювати служби економічної безпеки, основним завданням яких є забезпечення стійкого та максимально ефективного функціонування в теперішній час та в майбутній період.

Рівень фінансово-економічної безпеки суб'єкта господарювання характеризується ефективністю роботи служби економічної безпеки, тобто, наскільки ефективно вони будуть спроможні уникнути можливих загроз та ліквідувати наслідки у результаті негативного впливу на суб'єкт господарювання.

На сьогодні у час переходу до міжнародних стандартів суб'єкти господарювання є економічно самостійними: самі визначають фінансову політику, обирають контрагентів, повністю несуть відповідальність за господарську діяльність. Тому і система фінансово-економічної безпеки є індивідуальною, окремою для кожного суб'єкта господарювання, а її дієвість залежить від умов господарювання, чинного законодавства, наявних фінансових ресурсів, необхідних для ефективного функціонування, розуміння кожним працівником основних завдань та ключових показників діяльності, що висуваються з питань гарантування безпеки та досвіду фахівцями з економічної безпеки.

Структура фінансово-економічної безпеки суб'єкта господарювання є також вільною та індивідуальною, основним складовими можуть бути: інформаційна безпека, кадрова, правова, фінансова, технологічна і тд. Фінансово-економічна безпека являє сукупність безпек, які у взаємодії між собою забезпечують належний рівень безпеки суб'єкта господарювання в цілому.

Управління фінансовою безпекою входить до загальної системи управління безпекою суб'єкта господарювання, при цьому вона становить найважливішу його функціональну підсистему, яка забезпечує реалізацію управлінських рішень переважно в фінансовій сфері діяльності суб'єкта господарювання

Ефективна система забезпечення фінансової безпеки суб'єкта господарювання припускає:

- його активну діяльність, направлену на підвищення якості збору інформації не тільки про конкурентів, але і про стан власної діяльності, включаючи першочерговість визначення цілей і стратегії підприємства;
- розвиток превентивного підходу, тобто пріоритетність розробки шляхів уникнення можливих погроз і мінімізація негативних дій;
- підвищення ролі і частки інформаційно-аналітичної діяльності в роботі служби безпеки суб'єкта господарювання, що обумовлене неймовірними темпами зростання значення інформації як чинника функціонування сучасного суб'єкта господарювання;
- одночасне забезпечення прозорості і конфіденційності інформації про діяльність суб'єкта господарювання;
- розвиток взаємозв'язку економічної безпеки суб'єкта господарювання з національною економічною безпекою.

Управління фінансовою безпекою суб'єкта господарювання, побудова його цілісної системи є не тільки основою забезпечення, а й головною його проблемою, а точніше – комплексом проблем. А саме:

- визначення функцій управління фінансовою безпекою;
- визначення завдань управління безпекою;
- визначення політичних аспектів управління безпекою;

– організація управлінського контролю та визначення облікової політики суб'єкта господарювання для своєчасного вжиття превентивних заходів;

– побудова моделі фінансового забезпечення безпеки суб'єкта господарювання.

Сьогодні, із бажанням наблизитися до Європи, ми повинні чітко усвідомлювати проблеми, які стоять перед нами як у суспільному житті так і в економічному середовищі. Суб'єктам господарювання, які намагаються удосконалитися та відповідати міжнародним стандартам з економічно безпеки, перш за все, потрібно:

– використовувати зарубіжний досвід управління фінансово – економічною безпекою суб'єкта господарювання;

– брати участь у міжнародних семінарах з економічної безпеки;

– не економити на перекваліфікації працівників;

– застосовувати у діяльності міжнародні стандарти (наприклад, ISO 27003 ISO/IEC 27003:2010 «Інформаційні технології. Методи забезпечення безпеки. Керівництво з впровадження системи управління інформаційної безпеки»);

– намагатися досягти високої ефективності менеджменту підприємства;

– забезпечити правовий захист підприємства.

– використовувати академічні дослідження

Тому, фінансово-економічна безпека відіграє велику роль у забезпечення цілісності та ефективності здійснення господарської діяльності. Доцільно для суб'єкта господарювання, створювати службу фінансово-економічної безпеки, яка свої дії спрямує на створення надійної комплексної економічної безпеки в цілому.

УДК 338.47

Чернявська Т. А., к.е.н., доцент
Херсонський державний університет
(м. Херсон, Україна)

АКТУАЛІЗАЦІЯ ФОРМУВАННЯ ЄДИНОЇ ТРАНСПОРТНО-КОМУНІКАТИВНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ЯК ФАКТОРА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

З концептуальної точки зору стабілізація національної економіки зазнає істотних впливів з боку цивілізаційних чинників розвитку. Серед них насамперед варто виділити соціалізаційний, інформаційно-комунікативний, гуманістичний, екологічний та ін., які переводять розгортання економічної системи у якісно нову площину. Безумовно, інформаційно-комунікативний фактор виступає ключовою умовою забезпечення народногосподарського комплексу вантажними і пасажирськими перевезеннями.

Безпосередньо з транспортом пов'язана робота багатьох галузей народного господарства: машинобудування (автомобілі -, локомотиво -, вагоно -, судно - і авіабудування), топливоенергетики, металургії та ін Транспорт щорічно споживає приблизно 18% дизельного палива, 6% електроенергії, 10% лісоматеріалів, 4% чорних металів.

Транспорт здатний істотно впливати на економічне зростання. Розширення торгівлі в тому числі і зовнішньої, підвищення рівня життя і якості життя населення. Він сприяє підвищенню продуктивності праці, скорочуючи час доставки вантажів або проїзду до місця роботи. Транспорт активно впливає на навколишнє середовище, причому цей вплив носить в основному негативний характер. Так, на частку транспорту в загальному валовому викиді в атмосферу всіх продуктів виробничої діяльності припадає 40%. У тому числі основну частку забруднень (більше 80%) дає автомобільний транспорт.

Транспорт задовольняє одну з найважливіших потреб людини - потребу в переміщенні. Проте практично жоден вид транспорту (крім, мабуть, автомобільного, і то не завжди) не може самостійно забезпечити повний цикл переміщення за схемою «від дверей до дверей» або «від дому до дому». Таке переміщення можливе лише при чіткій взаємодії окремих складових транспортно-комунікативної системи. Організація роботи такої системи, є одночасно і складним завданням, і нагальною для економіки країни потребою, яка відповідає інтеграційним тенденціям соціально-економічного розвитку людства, досягнень науково - технічного прогресу і стратегічним інтересам України.

У зв'язку з постійним розвитком економічних, суспільно-політичних, культурних процесів в ході розбудови інформаційного суспільства набуває актуальності та особливої значущості дослідження значно ширшого об'єкту дослідження - саме транспортно-комунікативної системи як цілісної системи, уточнення її ролі, функціонального призначення, специфічних регіональних ознак та факторів-умов, що їх визначають. Адже транспорт і зв'язок можуть бути і взаємозамінні, і взаємодоповнюючі. Функціонування та подальший розвиток транспортної сфери був би неможливий без зв'язку, який життєво необхідний для сучасних транспортних систем - від залізниць у разі необхідності двостороннього руху по одній колії до керування польотами, при якому необхідне знання про

місцезнаходження повітряного судна в небі. Очевидно, що розвиток в одній сфері веде до зростання ефективності іншої. Більш того, комунікативна система забезпечує безпеку національної транспортної системи. Окремі види транспорту і зв'язок не функціонують ізольовано. Виконуючи спільну функцію забезпечення народногосподарського комплексу вантажними і пасажирськими перевезеннями, усі складові транспортної сфери формують між собою тісні взаємозв'язки. Внаслідок цього складається єдина транспортно-комунікативна система, яка розвивається у взаємодії з усім народногосподарським комплексом країни. Транспортно-комунікативна система являє собою територіальне поєднання шляхів сполучення, технічних засобів транспорту і служби перевезень, які об'єднують усі види транспорту та ланки транспортного процесу у їх взаємодії і забезпечують ефективне функціонування народногосподарського комплексу країни в цілому.

Зазначимо, що злагоджену роботу транспортно-комунікативної системи забезпечує транспортна інфраструктура, яка включає в себе шляхи сполучення, рухомий склад, вантажно-розвантажувальне господарство транспортних та інших підприємств і організацій, які здійснюють навантаження, розвантаження і перевалку вантажів (що перевозяться всіма видами транспорту), а також засоби управління і зв'язку, різноманітне технічне обладнання.

У зв'язку з останніми політичними подіями в країні, нестабільністю у фінансово-економічній сфері актуалізація єдності транспортно-комунікативної системи України значно посилюється. При цьому наголос робиться на те, що саме єдність усіх складових транспортно-комунікативної системи виступає фактором забезпечення національної безпеки в цілому і економічної безпеки зокрема. Слід підкреслити, що транспортна складова соціально-економічної системи є одним з найважливіших системоутворюючих елементів, який визначає ступінь розвитку економічного потенціалу будь-якої країни. Якщо раніше вважалось, що транспорт лише сприяє діяльності галузей виробничої сфери, виконуючи обслуговуючу роль, то в даний час він постає важливою і необхідною умовою їхнього зростання і розвитку. Саме цим визначається специфіка ролі, місця і механізмів розвитку самої транспортно-комунікативної системи. Вона має розвиватися випереджаючими темпами, перебуваючи водночас у функціонально-структурному балансі з іншими, насамперед базовими галузями народного господарства.

Самодостатній розвиток транспортно-комунікативної системи є гарантією єдності економічного простору, вільного переміщення товарів і послуг, конкуренції та свободи економічної діяльності, забезпечення цілісності України та її національної безпеки, поліпшення умов і рівня життя населення.

Транспортно-комунікативна система України являє собою необхідний матеріальний фактор забезпечення військової безпеки держави.

Головним завданням єдиної транспортно-комунікативної системи має стати якнайкраще задоволення потреб у транспортному обслуговуванні на основі ефективної взаємодії усіх елементів внутрішнього середовища цієї системи з урахуванням екологічності, надійності, безпеки і соціальної справедливості транспортного обслуговування зовнішнього середовища. В даний час, незважаючи на певні наукові результати та практичні зусилля з формування єдиної транспортної системи, єдність ТКС в Україні повною мірою не забезпечено. І справа не тільки в технічних труднощах або відсутності єдиного керуючого органу. Такий орган створено - Міністерство інфраструктури України. Однак, «зістикувати» різні види транспорту, організувати їх злагоджену взаємодію і безпеку зараз важче, ніж це було раніше, з багатьох причин. Окрім усього іншого, це і недостатність фінансування розвитку транспортних ресурсів, і недосконалість економічних та юридичних механізмів взаємодії видів транспорту.

За даними зарубіжних дослідників, зростання валового внутрішнього продукту в більшості країн світу супроводжується пропорційним збільшенням вартості основних фондів транспорту. Таким чином, у міру розвитку економіки країни транспортна галузь повинна змінюватися у відповідності з динамікою попиту на транспортні послуги. Існує і зворотний взаємозв'язок, тобто транспорт надає вплив на економічний розвиток, будучи якщо не двигуном, то, принаймні, «колесами» економічної активності. Однак спеціальними дослідженнями встановлено, що інвестиції в лише транспортну галузь чи навіть на всю інфраструктуру не гарантують зростання економіки. Успіх залежить, перш за все, від економічної політики держави в цілому.

Єдність транспортно-комунікативної системи досягається в:

- технічній сфері взаємодії, яка передбачає уніфікацію, стандартизацію та узгодження параметрів технічних засобів різних видів транспорту, а також пропускної та переробної спроможності взаємодіючих систем;
- технологічній сфері взаємодії, що забезпечується єдністю технології, суміщених і взаємопов'язаних графіків роботи транспорту, відправників та одержувачів вантажів, безперервних планів-графіків роботи транспортних вузлів;
- інформаційній сфері взаємодії, яка забезпечує сумісність інформації за змістом, формами подання, швидкості та своєчасної видачі інформації одним видом транспорту для прийняття рішень на іншому;

- правовій сфері взаємодії, основу якої становлять Статут залізничного транспорту, Статут внутрішнього водного транспорту, Кодекс торговельного мореплавства, Статут автомобільного транспорту, збірник правил перевезень і тарифів, правила планування перевезень;
- економічній сфері взаємодії, основу якої становить єдина система планування, розподіл перевезень за видами транспорту, наявність або відсутність ресурсів;
- використання напрацьованого досвіду взаємодії різних видів транспорту у вузлах.

При цьому кожний вид транспорту здійснює перевезення в найвигіднішою для нього сфері, а комплексна єдина транспортно-комунікативна система в цілому покликана забезпечувати повне задоволення потреб суспільства в перевезеннях вантажів і пасажирів.

Вищенаведене дозволяє резюмувати наступне: аналіз окремих аспектів невідповідності транспортно-комунікативної системи сучасним потребам соціально-економічного розвитку країни демонструє, що вони не є проблемами окремих видів транспорту, а носять комплексний характер. Існуючі обмеження пов'язані, по суті, з відсутністю єдиного комплексного утворення – єдиної транспортно-комунікативної системи України. Створення єдиного центру управління всією транспортною сферою країни дозволить сконцентрувати загальні зусилля з урахуванням наявних можливостей задля досягнення стратегічних цілей самодостатнього і безпечного розвитку вітчизняної економіки на основі координації взаємоузгодженого функціонування усіх видів транспорту.

Секція 5	<i>Теоретико-прикладні аспекти розвитку менеджменту в умовах сучасних євроінтеграційних процесів</i>
Секция 5	<i>Теоретико-прикладные аспекты развития менеджмента в современных условиях евроинтеграционных процессов</i>

УДК 658.5:65.012

Живитере М., д.э.н., профессор,
Копытов Р., д.инж.н., профессор
*Институт менеджмента информационных систем
(г. Рига, Латвийская Республика)*

СИСТЕМАТИЗАЦИЯ ПРОБЛЕМ СТОИМОСТНОГО МОНИТОРИНГА

Рассматривается нетрадиционный подход стратегического управления на основе интеграции несовместимых платформ бизнеса. Такое управления включает в себя совмещение методологий, измерений, процессов в рамках единой системы управления. Построение системы проводится при наложении инструмента инвестиционной привлекательности на схему стоимостного мониторинга деятельности действующего предприятия. В итоге стоимостное управление проводится на основе обоснованно заданных нормативов

Проведение стоимостного мониторинга позволяет установить величину стоимости, образованную за счет оценки возможных потерь и улучшений. На их основе принимаются решения о надежности бизнеса. При такой постановке требования, предъявляемые к достижению высокой надежности, часто вступают в противоречие со стоимостными критериями. Неслучайно, в большинстве случаев руководители предприятий, обеспечивая рост стоимости, не задумываются о повышении надежности своей деятельности. С другой стороны организация, имеющая низкую стоимость, функционирует в условиях высокого уровня надежности. Поэтому возникает проблема выбора компромиссного решения между результатами, оказывающими влияние на управляемость предприятия при заданном уровне надежности. При учете воздействия этих факторов, снижается управляемость организации. Тем самым усиливается рассогласованность действий внутри организации за счет увеличения количества и разнообразия правил, связей и структур. Как следствие таких процессов растут неопределенность во внешней среде и внутри самого предприятия. Результаты мониторинга стоимости приводят к нарушению свойства аддитивности. Сумма текущих стоимостей отдельно взятых улучшений не превышает совокупную приведенную стоимость прироста стоимости предприятия, полученную за счет проведения тех самых улучшений. Основная причина несоответствия кроется в условности заданных стоимостных нормативов. В итоге улучшения проводятся для нейтрализации проблем, которые характеризуют наивысшую чувствительность к стоимости. При этом не учитываются ситуации, связанные с низкой чувствительностью, которые в последствии могли бы привести к значительному приросту стоимости. Появление таких ситуаций обусловлено неверным выбором интервала оценки. И, наконец, самый главный недостаток стоимостного мониторинга заключается в отслеживании устойчивого развития предприятия на основе заданных пределов стоимости [1]. Выход за границы допусков может привести к заключению о наличии кризисного состояния в условиях нормального функционирования и, наоборот. Рассмотренные недостатки устраняются при проведении диагностики управления.

В табл. 1 приведены результаты систематизации проблем, вызванных проведением стоимостного мониторинга.

Таблица 1

Систематизация проблем стоимостного мониторинга

Класс проблем	Вид проблем	Меры по устранению
1	2	3
1. Общие проблемы	1. Сложность фиксации незначительных симптомов, выводящих систему из равновесия. 2. Неточность в расстановке приоритетов выявленных патологий. 3. Сложность нахождения рычага для нейтрализации патологии. 4. Сложность выявления происхождения проблемы.	1. Детализация проблем на качественной основе. 2. Представление стоимости через другие показатели бизнеса. 3-4. Отделение системных проблем от несистемных патологий.

1	2	3
2. Принципиальные проблемы	<ol style="list-style-type: none"> 1. Отсутствие предыстории. 2. Невозможность проверки посторонних вмешательств в прошлом. 3. Не учитываются законы управления при воспроизводстве свойства ситуации. 4. Сложность синхронизации во времени. 5. Неточность определения достаточности временного периода. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Сбор и обработка информации. 2. Ведение стоимостной истории. 3. Формирование принципов менеджмента. 4. Целостный взгляд на выбор базы приведения и периода оценки.
3. Структурные проблемы	<ol style="list-style-type: none"> 1. Структура важнее функций. 2. Инерционность структуры. 3. Несоответствие структуры и менеджерских приемов. 	<ol style="list-style-type: none"> 1-2. Обоснованное совершенствование методологического инструментария. 3. Разработка методического обеспечения.
4. Управленческие проблемы	<ol style="list-style-type: none"> 1. Противоречивость выдвигаемых альтернатив из-за неполноты информации. 2. Неточные решения из-за неверного временного интервала. 3. Подмена проблемы. 4. Размывание проблемы. 5. Пределы роста. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Стратегия должна соответствовать ситуации. 2. Обоснование интервала планирования. 3. Отказ от кратковременных выгод. 4. Неизменность норм. 5. Выявление факторов, мешающих росту.
5. Проблемы организационного поведения	<ol style="list-style-type: none"> 1. Дополнительный контроль. 2. Противоречивость. 3. Размывание стандартов и норм. 4. Сложность в формировании стоимостного мышления. 	<ol style="list-style-type: none"> 1-3. Выработка обоснованных нормативов и стандартов. 4. Разработка методического обеспечения.
6. Методологические проблемы	<ol style="list-style-type: none"> 1. Оценка будущего. 2. Отказ от ожиданий. 3. Существенное влияние на результат ставки дисконта. 4. Условно-заданные нормативы. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ведение стоимостной истории. 2. Ориентация на обоснованные ожидания. 3. Оценка с позиции справедливой нормы доходности. 4. Выработка обоснованных нормативов и стандартов.

Разработанные меры по устранению проблем направлены на совершенствование методологии, измерений и процессов управления стоимостью за счет вскрытия скрытых связей, существующих между проблемами. Для повышения надежности предприятия в условиях сложных и запутанных взаимосвязей требуется перейти от технологии стоимостного мониторинга к технологии стоимостного менеджмента [2]. Переход сопряжен с повышением точности измерения надежности бизнеса. Ее повышение связано с проведением диагностики системы управления. Суть такой диагностики заключается не в контроле и слежении, а в непосредственном управлении функционированием предприятия. Такое управление осуществляется на фоне оценки функций управления, а не функций бизнеса. Подобная технология дает менеджерам возможность своевременно обнаруживать организационные сбои и дефекты и оперативно реагировать на них. Диагностика управления является новой областью исследований. Ее развитие проводится в условиях большого количества терминов и малого числа апробированных методов. В настоящее время, в основном уделяется внимание организационным вопросам обеспечения диагностики управления [3]. Что же касается технологических аспектов, то достижения в этом направлении незначительны. Основными причинами такого положения являются сложность и новизна проблемы, нечеткость обозначенных требований, отсутствие обоснования объемов потребного финансирования и специалистов требуемой квалификации. По мере развития теории и практики диагностики систем управления меняется и отношение к ней. Изучение и раскрытие данной проблемы строятся на многоэтапных итерационных исследованиях. При этом в начале закладываются некие концептуальные основы, которые обновляются в процессе накопления практического опыта. Такой опыт приобретает за счет оценивания принятых рекомендаций относительно конкретных ситуаций в бизнесе. Процесс оценки предполагает выявление неких закономерностей, проведения аналогий и накопления информации об эффективности выполненных на практике действий и допущенных ошибках. Выявленные ошибки и величина вызванных ими потерь заставляют менеджеров заново пересмотреть весь процесс бизнеса. Как правило, основные ошибки допускаются уже на начальных стадиях. Причем именно здесь закладываются предпосылки, которые приводят к наиболее ощутимым последствиям – потерям собственности, банкротству и т.д. В этой связи вопросам обеспечения надежности бизнеса должно уделяться особое внимание еще перед его открытием. Поэтому уже на стадии видения целостной картины бизнеса выдвигаются требования, которые являются основой для разработки системы диагностики управления.

Список использованных источников

1. Rostislav Kopitov. Enhancing Management Reliability Undertaking the Responsibility of Business. Proceedings of the 10th International Conference "Reliability and Statistics in Transportation and Communication"(RelStat'10), 20–23 October 2010, Riga, Latvia, p.286-296. ISBN 978-9984-818-34-4Transport and Telecommunication Institute, Lomonosova 1, LV-1019, Riga, Latvia
2. Rostislav Kopitov. Enhancing business sustainability: Improving business policy's methodology by managerial principles' development, Procedia - Social and Behavioral Sciences, 2013, Volume 99, 6 November 2013, 133-142, 1877-0428 Published by Elsevier Ltd. Selection and peer-review under responsibility of the International Strategic Management Conference. doi: 10.1016/j.sbspro.2013.10.479
3. Бурков В.Н., Коргин Н.А., Новиков Д.А. Введение в теорию управления организационными системами. – Москва: ЛИБРОКОМ, 2009. – 264 с.

УДК 658.5

Копытов Р., д.инж.н., профессор,
Рященко В., асоц. профессор
*Институт менеджмента информационных систем
(г. Рига, Латвийская Республика)*

ИНИЦИАЛИЗАЦИЯ КЛЮЧЕВЫХ ПЕРЕМЕННЫХ СИСТЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ

Реальные нужды организации и предъявленное к управлению требование преданности бизнесу ориентированы на создание общей целостности. При этом нельзя не учитывать противоположный характер свойств проявления двух феноменов: бизнеса и управления. Например, генерация новой идеи со стороны управленцев нередко вызывает критику у бизнесменов, и наоборот. Или выстраданная гордость за выявленную проблему мгновенно противопоставляется абсурдности ее восприятию в бизнес - окружении. На самом деле подобные противопоставления, дополняющие друг друга, должны восприниматься с позиции диалога и, в дальнейшем, определять условия развития общей целостности. Такие условия детализируются в ходе постановки задач бизнеса, в рамках которой понимание противоположных предметов и явлений раскрывается с учетом их взаимных отношений. Связывание проблем управления с задачами бизнеса осуществляется в едином контуре системы управления. Это позволяет, несмотря на полярное различие свойств бизнеса и управления, выделить общий объект.

Это достигается за счет своевременной инициализации ключевых переменных системы управления: намерений, технологий бизнеса, обстоятельств, факторов, технологий управления, ограничений. Термин «инициализация» мы связываем с процессом непривычного приведения объекта управления в режим «готовности», достигаемого за счет выполнения предварительных ресурсоемких операций, обеспечивающих смену состава и статуса показателей ключевых переменных, упорядоченных в ситуации типа «цепная реакция», протекающей в направлении: «намерения – технологии – обстоятельства – факторы – технологии – ограничения – намерения».

В ходе инициализации происходит синхронизация шести важных наборов переменных, что позволяет, используя актуальные средства оценки качества, разрешить главную, требующую проведения изменения, проблему системы на пути следования «цель организации - потенциал организации – цель организации». Накопление потенциала организации происходит за счет совершенствования у членов управленческой команды способностей и навыков обучаться и адаптироваться в ходе совместного конструирования проблем в условиях обновленных характеристик качества системы. Тем самым профессиональное сознание управленцев позволяет им выйти на вершину управленческой активности благодаря тому, что у них отсутствует «комплекс боязни раскрывать причины ошибок» непосредственно собственникам бизнеса. В результате осуществляется не только корректировка общей постановки задачи, но и формулируется новая, прорывная, инновационная задача.

При таком подходе речь идет о новом отношении к бизнесу, особенность которого проявляется в непрерывной готовности управленцев прикладывать усилия для поиска ошибок.

Овладев такими качествами, управленцы осознают, что без специального усилия не бывает развития, поскольку каждое будущее состояние системы управления являются продолжением предыдущего. Собственники бизнеса поощряют такое стремление, т.к. понимают ограничения, представляемые управленцами. Активность управленцев направлена на генерацию новых идей. Отбор идей осуществляется на основе механизмов стоимостного управления [7], учитывающих соотношение [8] результативности [1] и эффективности реализации каждой идеи. Настоящая задача решается в соответствии с подходом распределения стимулов [2], техника продвижения патента [9] и методиками премирования рационализаторской работы [10, 11]. Бизнес заинтересован в непрерывном отслеживании распределения стимулов в условиях появления новых обстоятельств. Собственники бизнеса должны понимать, что организация погибнет, если она не в состоянии предложить достаточно привлекательный набор стимулов. Природа стимулов связана с изменением, а любое изменение вызывает растрату ресурса, который нуждается или в восстановлении или в обновлении. Поэтому предварительно требуется оценивать и находить несоответствие выдвинутых идей и

выделенных на ее реализацию ресурсов. Таким образом, активность управленцев, нацеленная на изменение, требует обоснованного резервирования средств, идущих даже на исправление ошибок. Потребность в таком резервировании раскрывается в ходе решения задач оценки целесообразности единовременных вложений [12], а также в ходе управления формированием и движением оборотного капитала [13-15]. Не осуществляя дополнительных вложений, в организации наступает момент, когда прекращается селекция новых идей. Тем самым очень быстро останавливается развитие организации, приводя ее в исходное состояние [16, 17]. Именно поэтому любая активность связана с растратой ресурсов [6]. Система управления подстраивается под предъявляемые требования бизнеса, развитие которого происходит, когда ему есть, что тратить. Поэтому следует своевременно и обоснованно обновлять [18, 19] и восстанавливать [19] ресурсы, в том числе и образовательные [3].

Обновление ресурсов связано с изменением соотношения «новое – старое». При изменении такого соотношения, требуется использовать новые рычаги управления. Они имеют альтернативную природу управления и сведены нами к следующей формуле: «изменяя технологию – следует изменить отношения». Поскольку в управлении принцип «да - нет» не действует, а происходит их совместное проявление, то в нашем случае, проблема адаптации не рассматривается без проблемы проблемности, а конструкт «Обучение» всегда дополняется конструктом «Управляемость». Необходимо заметить, что в рамках предлагаемой системы управления управленческую команду образуют управленцы и руководители. Первые из них, являясь разработчиками этой системы, совершенствуют систему, подготавливают инструкции, руководства к действию, проводят обучение. Руководители, осуществляя коммуникацию, обеспечивают поддержание основной деятельности организации, в том числе формулируют цель и принимают решения. Поэтому руководители, также как и управленцы, нуждаются в понимании новых задач бизнеса и осознании новых средств их решения. В противном случае они теряют ощущение объекта управления, что приводит к потере ощущения целостности, которая, в свою очередь, разрушает способность руководителей ориентироваться к внешней среде [16], особенно к социальным аспектам существования [4, 5, 20].

Размышляя в терминах систем, мы придерживаемся следующего правила: «чтобы сохранить организацию, необходимо сохранить объект управления». Для выполнения настоящего правила требуется уметь оценивать результат дополнения выявленных проблем, что дает возможность не только отладить систему, но и иметь объективные средства диагностики состояния организации. Такие средства позволят проводить анализ ситуаций, оперативно реагировать на появление новых обстоятельств, выявлять ошибки и накапливать информацию по последствиям, включая разделение причин и симптомов их проявления. Внесение изменений в систему управления осуществляется нами в соответствии с парадоксом Деминга: «улучшая каждый процесс, но не вмешиваясь в стабильный процесс» [5]. Осмысление настоящего парадокса требует понимания предела системы, при котором любая случайная встряска может привести к разрушению системы. В этой связи в рамках системы управления функционирует подсистема актуализация изменений, основу которой составляет методика оценки состояния организации [21]. Любое улучшение системы требует синхронизации технологий бизнеса и технологий управления, а также подготовки соответствующей программы обучения. Все это придает системе, организации новое свойство, которое сказывается на эффективности бизнеса. Однако следует заметить, что не все обстоятельства можно предварительно исследовать. Более того, система управления, как и все естественное, движется от одной несистемной ошибки к другой. Несистемные ошибки относятся к классу особых ошибок, и вызваны причинами, проявления которых не учтены в текущей версии системы. Устранение таких ошибок требует дополнительных временных ресурсов, а приостановить деятельность организации в это время не предоставляется возможным. В подобных ситуациях должно сказаться натренированное умение управленческой команды, сведенное к формуле: «ощущение главного позволяет эффективно действовать в условиях неопределенности и противоречивой информации». Из этого следует, что безошибочное понимание ситуации не основывается на ложных догадках, ориентированных на локализацию отдельных элементов, нарушающих работу всей системы. Выработка нестандартного мышления, сформированного при изучении и диагностировании целостной системы с позиции опасности потери ее работоспособности, позволяет решать текущие проблемы на основе накопленного опыта разбора предыдущих ошибок. Это достигается за счет отработки навыков блокировать проникновение в систему неблагоприятных тенденций, и, по мере необходимости, внедрять новую версию системы управления. Отработка осуществляется в условиях особой образовательной среды. Современные организации не способны выжить, если они будут использовать устаревшие технологии бизнеса, ориентированные на самоуверенных, ослепленных успехом и принимающих неоправданный риск руководителей. Наоборот, развитие организации должно осуществляться на основе уникальных технологий бизнес-управленческой направленности, позволяющих в ходе устранения признанных ошибок в полной мере раскрыть собственный потенциал, принимая ответственность и сокращая цикл реализации перспективных идей. Такие технологии образуют собственный продукт организации, и их актуализация происходит при инициализации ключевых переменных системы управления, а не при приобретении разрекламированных моделей бизнеса. Именно это обеспечивает регулярный рост результативности

выдвигаемых задач бизнеса через осознание наиболее важных проблем управления. В совокупности наблюдается всеохватывающее видение организации, способной привлечь к решению задач дееспособных исполнителей, которые готовы перевести организацию в устойчивое состояние.

Таким образом, устойчивое функционирование бизнеса требует не только непрерывного его совершенствования, но и постоянного улучшения системы управления. Настоящая закономерность наблюдается по мере перевода системы управления на новый качественный уровень своего развития.

Список использованных источников

1. Кокинз Г. (2008) Управление результативностью. Как преодолеть разрыв между объявленной стратегией и реальными процессами. - Москва: Альпина Бизнес Букс, 318
2. Нив Г. (2007) Организация как система: Принципы построения устойчивого бизнеса Эдвардса Деминга. - Москва: Альпина Бизнес Букс, 370
3. Сенге П. (2003) Пятая дисциплина. Искусство и практика самообучающейся организации. – Москва: Бизнес-Олимп, 408
4. Барнард Ч. (2012) Функции руководителя: власть, стимулы и ценности в организации. – Москва, Челябинск: Социум, ИРИСЭН, 333
5. Минцберг Г. (2011) Действуй эффективно! Лучшая практика менеджмента. – Санкт-Петербург: Питер, 288
6. Теслинов А.Г. (2009) Концептуальное мышление и разрешении сложных и запутанных проблем. – Санкт-Петербург: Питер, 288
7. Коупленд, Том; Коллер, Тим; Мулин, Джек. (2005) Стоимость компаний: оценка и управление. – Москва: Олимп – Бизнес, 576
8. Kopitov R. (2012) Formalization of a Reliable Enterprise Design. Computer Modeling and New Technologies, Vol. 16, No.1, 15-29
9. Байндер Г., Бэше Ф. (2008) Бизнес по науке. Чему менеджерам стоит научиться у биотехнологов. Москва: Манн, Иванов и Фербер, 272
10. Пархоменко В.П. (2000) Основы технического творчества. Минск.: Ред. журн. "Адукацыя і выхаванне", 148
11. Альтшуллер Г.С., Злотин Б.Л., Зусман А.В. (1989) Поиск новых идей: от озарения к технологии (теория и практика решения изобретательских задач). - Кишинев, "Карта Молдовеняскэ", 109
12. Бирман Г., Шмидт С. (1997) Экономический анализ инвестиционных проектов. - Москва: ЮНИТИ, 632
13. Джонс Э. (1998) Деловые финансы. – Москва: ЗАО «Олимп-Бизнес», 416.
14. Бланк И.А. (1999) Основы финансового менеджмента. Т.1. – Киев: Ника-Центр, 592
15. Ковалев В.В. (2003) Финансовый анализ: методы и процедуры. Москва: Финансы и статистика, 560
16. Пригожин А.И. (2007) Дезорганизация: Причины, виды, преодоление, Москва: Альпина Бизнес Букс, 402
17. Грейнер Л. (2002) Эволюция и революция в процессе роста организаций /Вестник С.-Петербургского ун-та. Сер. Менеджмент, 4, 76-92
18. Фридман Дж., Ордуэй Ник. (1995) Анализ и оценка приносящей доход недвижимости: Пер. с англ. - Москва: «Дело Лтд», 480
19. Hall L. (1993) Strategic Analysis of Intangible Resources. Strategic Management Journal, 13.
20. Де Гиус, А. (2004) Живая компания. Рост, научение и долгожительство в деловой среде. /А.Де Гиус. - Санкт-Петербург: Издательство: «Стокгольмская школа экономики в Санкт-Петербурге», 218
21. Kopitov R. A (2012) Reliable Organization's Axioms. Issues of Business and Law, Vol.12. 94-105. <http://dx.doi.org/10.52000/ibl.2012.09>

УДК 658.5:65.012

Копытов Р., д.инж.н., профессор,
Микрюкова Ж., докторант
*Институт менеджмента информационных систем
(г. Рига, Латвийская Республика)*

ПРИМЕНЕНИЕ КООРДИНАЦИОННО-КОММУНИКАЦИОННЫХ МЕХАНИЗМОВ УПРАВЛЕНИЯ В УСЛОВИЯХ ОТКРЫТЫХ СИСТЕМ

Предлагается методология осознанного воздействия на управленческий процесс. На основе такой методологии разрабатываются процедуры, направленные на проведение фундаментальных изменений. Каждое изменение проводится с учетом соотношения его на предмет достижения стратегической цели. Такое соотношение осуществляется на основе разработанных механизмов управления, включающих в себя координационные и коммуникационные средства, обеспечивающие синхронизацию управленческого процесса и руководящей деятельности. Механизмы ориентированы как на выявление причин ошибочного управления с учетом фиксации масштабных обстоятельств, так и на внедрение инновационных способов управления. В обоих случаях не исключаются варианты актуализации новой стратегической цели [13]. Реализация механизмов предполагает на фоне проводимых фундаментальных изменений разрабатывать специализированные механизмы управления. Настоящий подход требует особой подготовки как со стороны разработчиков системы управления, так и у ее пользователей [7-9]. Образовательными основаниями, ставшими частью предлагаемых механизмов, являются принципы концептуального проектирования [11, 15], приемы формирования системного мышления [12], техника результативного управления [4-6] и методология построения самообучающейся организации [14].

В качестве проблемы настоящего исследования следует выделить низкий уровень реализации разрабатываемых стратегий, который вызван недостаточным уровнем качества инструментария, используемого при согласовании руководящей деятельности и управленческого процесса [3]. Объектом исследования являются фундаментальные изменения, проводимые в условиях устойчивой управленческой специализации. Другими словами, выдвигается задача, направленная на овладение ощущением стратегической цели на всей дистанции ее достижения. Именно в этом и состоит смысл вмешательства в процесс управления, который требует вывода системы управления на новый уровень качества без нанесения ущерба ее целостности [2]. Управленческая специализация характеризует профессиональный уровень управления в организации. Устойчивые оттенки придают такому уровню обоснованное движение по направлению к заданной цели [10]. Предмет исследования составляют механизмы управления, использующие координационно-коммуникационные основания инициализации управленческого процесса. В качестве оснований предложена система четырех взаимосвязанных структур. Такая система строится для каждой управленческой ситуации, в ходе интерпретации которой выявляются закономерности, вырабатываются принципы управления и создается соответствующий категориально - понятийный аппарат.

Перед разработчиками системы управления ставятся требования, выдвигаемые со стороны владельцев. Такие требования являются основанием для построения координационно-коммуникационной системы. В ходе разработки такой системы необходимы особые навыки ее разработчиков, способных обеспечить синхронизацию как обоснованных позиций, так и соответствующих им должностям. Иными словами, они должны концептуально интерпретировать выдвинутые требования. В данном случае речь идет о концептуальном проектировании в контексте синтеза тенденций развития организаций.

В рамках настоящего исследования суть концептуализации рассматривается через раскрытие особого смысла, выраженного в контексте двух вновь вводимых терминов, получивших названия «разумной интерпретации» и «добровольного примирения». Такие термины, по сути, являются механизмами управления, вектор которых прилагается в направлении «координационные требования – коммуникационные указания». Настоящие механизмы используются для распределения полномочий и стимулов ради создания организации «естественного властного порядка».

Таким образом, сегодня необходимо приложить усилия ради того, чтобы перенять ответственность за действия других, часто неизвестных людей, в ходе выполнения этими людьми определенной деятельности.

Все это делается ради достижения цели. Любая цель требует преодоления ряда ограничений в контексте развития организации [1]. Развитие следует воспринимать в терминах проектно-технологической культуры, в рамках которой все сводится к изменению цели при признании и обосновании ценного обстоятельства, выявленного в рамках специально созданных условий.

Коммуникация представляется в контексте согласования руководящих позиций и руководящего состава, а координация - как согласование усилий с обстоятельствами корпоративной ситуации в целом ради достижения общей цели.

Если ситуация воспринимается как цель, то ограничение есть функция ситуации в целом. Любое ограничение преобразовывает ситуацию в деятельность. Самая большая проблема: внушение абстрактных целей тем, кто находится на нижних уровнях иерархии. В этой связи требуется понять ограничения, которые мешают развитию организации.

Поскольку ограничений может быть несколько, то выдвигается задача распределения последовательных ограничений. В ходе решения такой задачи в управленческой интерпретации определяется функции координации, сведенные к согласованию усилий отдельных людей с обстоятельствами корпоративной ситуации в целом таким образом, чтобы обеспечить достижение цели.

Эффективность систем управления практически целиком зависит от изобретений или применения новшеств, относящихся к сфере специализации, смысл которой выражается не в функциональном аспекте, а во взаимоотношениях людей, их поступках. Устойчивая специализация коллектива вводится в качестве понятийного основания вместо устойчивого функционирования предприятия. Специализация, представляющая результат функции цели в контексте ценностного предложения, отражает профессиональный уровень организации. При этом профессиональные усилия направлены на перечисленные согласования, проводимые в ходе коммуникации и координации.

1. Барнард Ч. Функции руководителя: власть, стимулы и ценности в организации. – Москва, Челябинск: Социум, ИРИСЭН, 2012. – 33 с.
2. Деминг Э. Выход из кризиса. Новая парадигма управления людьми, системами, процессами. – Москва: Альпина Паблишер, 2011. – 420 с.
3. Каммингс С. Реконструкция стратегии. Харьков: Гуманитарный Центр, 2010. – 560 с.
4. Каплан Роберт С, Нортон Дэйвид. Награда за блестящую реализацию стратегии. - М.: ЗАО «Олимп—Бизнес», 2010. — 368 с.
5. Кокинз Г. Управление результативностью. Как преодолеть разрыв между объявленной стратегией и реальными процессами. - Москва: Альпина Бизнес Букс, 2008. 318 с.
6. Копытов Р. Принципы менеджмента: взятие актуальных обязательств. – Рига: ИТС, 2010. - 175 с.
7. Коротков Э.М. Управление качеством образования. – Москва: Академический проект, 2007. – 320 с.
8. Литвак Б.Г. Наука управления. Теория и практика. – Москва: Дело, 2011. – 424 с.
9. Минцберг Г. Действуй эффективно! Лучшая практика менеджмента. – Санкт-Петербург: Питер, 2011. – 288 с.
10. Нив Г. Организация как система: Принципы построения устойчивого бизнеса Эдвардса Деминга. - Москва: Альпина Бизнес Букс, 2007. – 370 с.
11. Никаноров С.П. Концептуализация предметных областей. – Москва: Концепт, 2009, 268 с.
12. О'Коннор Дж., Макдермотт И. - Искусство системного мышления: Необходимые знания. о системах и творческом подходе к решению проблем Москва: Паблишерз, 2009. – 256 с.
13. Пригожин А.И. Дезорганизация: Причины, виды, преодоление, Альпина Бизнес Букс, Москва: 2007. - 402 с.
14. Сенге П. Пятая дисциплина. Искусство и практика самообучающейся организации. – Москва: Бизнес-Олимп, 2003. – 408 с.
15. Теслинов А. Концептуальное мышление в разрешении сложных и запутанных проблем. – Санкт-Петербург: Притер, 2009. – 288 с.

УДК 338.1:331.108:658

Косач І. А., к.е.н, доцент,
Моротченко В. Ю., магістрант,
Клімчук Ю. В., магістрант

*Навчально-науковий інститут управління та адміністрування
Чернігівського національного технологічного університету
(м. Чернігів, Україна)*

КОНЦЕПЦІЯ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ В ОРГАНІЗАЦІЇ

У період кризи підвищується значущість роботи з персоналом та зростає увага до розробки та впровадження заходів щодо антикризового управління персоналом на підприємствах.

Концепція антикризового управління включає розробку антикризової кадрової політики, принципів антикризового управління персоналом, а також планів управління кризовими ситуаціями. Процес управління трудовою діяльністю є елементом загальної стратегії організації й необхідне для того, щоб упорядкувати процедуру виконання виробничої функції кожним робітником.

Кадрова політика має свою структуру, яка включає в себе наступні елементи:

- визначення цілей та стратегічних напрямків щодо формування системи управління кадрами;
- формулювання принципів відбору та розміщення персоналу управління;
- розробка вимог до персоналу;
- розробка заходів стосовно поліпшення якісного складу та структури персоналу управління;
- розробка системи підготовки та підвищення кваліфікації персоналу.

В роботі О. Беляєва "Антикризове управління" відмічається, що усе різноманіття принципів управління персоналом слід розділити на загальні, базисні принципи, які регулюють діяльність держаних органів управління в цілому; специфічні принципи, які визначають управління кадровим потенціалом у господарських організаціях; приватні принципи, що регулюють функціонування окремих сторін діяльності у управлінського персоналу. До загальних принципів державної кадрової політики деякі автори відносять науковість, конкретно-історичний підхід, моральність, законність, демократизм, наступність і змінюваність.

Особливістю антикризового управління є більш оперативна реакція на зміни, як поза підприємства, так і всередині нього. У такій ситуації набагато зростає потреба в аналізі перспектив підприємства в цілому, у виробленні стратегії його подальшого розвитку. Тільки визначившись з довгостроковими цілями, виробивши критерії оцінки результату, можна допомогти підприємству у вирішенні його проблем.

Важливою складовою антикризового управління є допомога команді менеджерів, котрі працюють на підприємстві. Діяльність антикризового керуючого багатofункціональна - йому доводиться вирішувати цілий спектр різноманітних завдань від комплексної діагностики проблем підприємства на різних стадіях проведення процедури банкрутства, до знаходження найбільш прийнятних і максимально ефективних шляхів виходу з кризи. При цьому сама антикризова діяльність проходить в ситуаціях високої напруги, коли стикаються часто взаємовиключні інтереси різних сторін.

Антикризове управління персоналом на підприємстві має велике значення для його подальшого функціонування, оскільки для всіх підприємств управління людьми є одним з головних факторів, а без професійних фахівців, жодне підприємство не може досягти поставлених цілей.

Для реалізації функцій антикризового управління персоналом організації необхідно визначити систему базових принципів, які дозволяють антикризовому менеджеру впливати на персонал та ефективно вирішувати проблеми.

Список використаних джерел

1. Базаров Т.Ю., Єрьоміна Б.Л. Управління персоналом. 2-е видання. Видавництво: "ЮНІТІ". 2007. – 260с.
2. Герасимчук В.Г. Стратегічне управління підприємством. Графічне моделювання: Навч. посібник. – К: КНЕУ, 2000. – 360 с.
3. Закиров Ш.М., Савруков Н.Т. Менеджмент – СПб.: Политехника, 2001. -300с.
4. Ларіонов І.К., рук. авт. колл. Антикризове управління. "Видавничий дім Дашков і К" - 2008. -100с.
5. Мітін О.М., Овчинников А.В., Токарева Ю.А., Федорова О.В. Антикризове управління персоналом організації: Навчальний посібник. 1-е вид., 2008. -250с.

УДК 332.146.2

Рогова О. В., к.е.н.

Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНИМ РОЗВИТКОМ РЕГІОНІВ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Сучасні підходи до управління розвитком регіонів базуються на формуванні нової моделі організації влади, яка передбачає запровадження європейських принципів реалізації регіонального управління, проведення адміністративно-територіальної реформи.

Незважаючи на значну кількість наукових досліджень, питання підвищення ефективності управління розвитком регіонів є надзвичайно актуальним та потребує подальшого наукового пошуку.

В умовах перманентних кризових явищ, нестабільної політичної ситуації та глобальних перетворень у свідомості населення країни особливого значення набуває формування адекватної сучасності системи територіальної організації влади в Україні.

В даному контексті слід зауважити, що управління розвитком регіонів та держави в цілому спрямоване на забезпечення сталого розвитку економіки регіонів та покращення якості життя населення на основі використання системи організаційно-правових та економічних засобів, що знайшло своє відображення у створенні умов на рівні регіонів для самостійного їх розвитку з використанням специфічних географічних, людських, виробничих, та природних потенціалів розвитку.

Розуміння необхідності прискорення темпів економічного розвитку змушує державу реалізовувати практичні кроки в цій сфері. Так, Законом «Про стимулювання розвитку регіонів» [1] запроваджено стратегічне планування регіонального розвитку; схвалена Концепція державної регіональної політики [2], яка визначає принципи, напрямки вдосконалення державного регулювання розвитку регіонів та передбачає підвищення ролі та відповідальності місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування, територіальних громад за розвиток регіонів; підготовлено новий стратегічний документ, який розроблено відповідно до європейських стандартів - Державна стратегія регіонального розвитку України на період до 2020 р. [3], що визначає основні тенденції та формулює стратегічні завдання та цілі, реалізація яких дозволить позитивно вплинути на вирішення наявних проблем.

Наочним результатом виконання завдань зазначених нормативних документів та досягнення поставлених цілей є стан та динаміка основних соціально-економічних показників розвитку регіонів. Аналіз статистичних даних свідчить, що упродовж останніх декількох років ситуація в економіці регіонів, як і країни в цілому, була напруженою.

Так, наприклад, в Чернігівській області обсяг валового регіонального продукту у 2011 становив 107,8 % від попереднього року, у 2012 році – 104 %, а у 2013 – вже тільки 96,5 %. Також негативною є тенденція зміни обсягів доходу населення: 2011 – 113,4 % від попереднього року, 2012 – 112,3%, 2013 – 106,8 % від значення 2012 року. Стосовно обсягів промислового виробництва за період 2011 – 2013 рр. також можна відмітити низхідний тренд розвитку, що підтверджується значенням відповідного індексу на рівні 98 % у 2011 році, та вже 89,6 % за 2013 рік. Щодо обсягів продукції сільського господарства, необхідно зазначити, що, хоча дана сфера і є провідною для Чернігівщини, але і їй притаманна негативна динаміка розвитку: якщо у 2011 році значення відповідного індексу становило 129,9 % до попереднього року, у 2012 році – 108,2%, а у 2013 – вже тільки 102,8 % [4]. Доцільно зазначити, що згідно Звіту про конкурентоспроможність регіонів України за 2013 рік, який розроблено Фондом «Ефективне управління», за значенням індексу конкурентоспроможності Чернігівська область займає 23 місце, що є дуже низьким результатом.

Узагальнюючі наведені дані, можна зробити висновок, що для Чернігівської області характерним є уповільнення темпів розвитку, що зумовлено низькою результативністю існуючої моделі територіальної організації влади та неефективним використанням наявного потенціалу. Результати досліджень підтверджують, що негативні тенденції є характерними для більшості регіонів України. Серед дестабілізуючих чинників слід відмітити також зростання міжрегіональних соціально-

економічних диспропорцій розвитку.

Необхідно зазначити, що до теперішнього часу основним механізмом збалансування та вирівнювання фінансової спроможності регіональних бюджетів є міжбюджетні трансферти, суть яких полягає у безоплатній та безповоротній передачі коштів від регіонів-донорів менш розвинутих територіям. Однак тривале застосування цього інструменту регіонального розвитку не призвело до подолання стану депресивності окремих територій у зв'язку з відсутністю мотивації регіональної влади до пошуку нових, більш ефективних методів управління та форм використання потенціалу регіональних економічних систем.

Отже, до головних проблем управління розвитком регіону відносять: наявність неефективної системи державного управління регіональним розвитком та непрозорого механізму фінансового забезпечення розвитку регіонів, відсутність чітко визначеної державної політики у сфері регіонального розвитку, застарілий механізм взаємовідносин на рівні "держава — регіон" та регіонів між собою, недосконалість системи територіальної організації влади та зволікання з проведенням реформування місцевого самоврядування та адміністративно-територіального устрою ([3], [5]).

На думку багатьох дослідників, суттєвою проблемою діючих систем регіонального управління в Україні також є неналежне інституційне, організаційне та інформаційне забезпечення розроблення та впровадження регіональних стратегій розвитку. Як свідчить практика, раніше місцеві органи влади лише затверджували доведені центральними органами управління плани та програми. Отже, специфіка розвитку кожного регіону не була врахована.

В умовах наявності великої кількості економічних проблем розвитку регіонів, з метою забезпечення сталого розвитку та підвищення якості життя населення доцільно сформулювати наступні рекомендації органам регіонального управління щодо реалізації практичних завдань, які стосуються:

- розробки та впровадження інструментів стратегічного планування розвитку територій;
- підвищення рівня конкурентоспроможності регіону;
- децентралізації повноважень та відповідальності.

Зважаючи на окресленні пріоритети, необхідно здійснити комплекс конкретних заходів, найважливішими серед яких, на думку автора, є:

1) розробити регіональну стратегію розвитку, яка повинна відповідати прийнятій Державній стратегії регіонального розвитку до 2020 року. Необхідною умовою забезпечення ефективності та дієвості зазначеного документу є сучасний підхід до розроблення та впровадження, який базується на залученні громадськості, наукових кіл, експертів, прилюдному обговоренні та відповідальності за отримані результати.

2) здійснити формування кластерів та інших інноваційних форм співробітництва в пріоритетних секторах економіки, створити умови для реалізації ініціатив приватного сектора та регіональних органів влади щодо їх розвитку (доцільність обґрунтовано у [6]);

3) організувати та активізувати транскордонне співробітництво, яке передбачає спільні дії, спрямовані на посилення та поглиблення добросусідських відносин між суміжними територіями сусідніх держав. Аналіз європейського досвіду та результати досліджень вітчизняних науковців переконливо свідчать про переваги та ефективність використання даного інструменту регіонального розвитку (досліджено у [7]).

4) залучити приватний капітал до реалізації інвестиційних проектів, які традиційно фінансувала держава. Найбільш вдалою і, до того ж законодавчо визначеною формою такого залучення є співробітництво у форматі публічно-приватного партнерства.

Очікуваними результатами впровадження розроблених автором заходів стане: підвищення якості і ефективності управління розвитком регіонів, прискорення процесів вирівнювання якості життя населення, підвищення конкурентоспроможності регіонів, покращення бізнес-клімату та інвестиційного іміджу територій, покращення якісних параметрів функціонування регіональних економічних систем.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів» № 2850-IV від 08.09.2005 Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2005, N 51, ст.548
2. Указ президента «Про затвердження Концепції державної регіональної політики» від 25 травня 2001 року N 341/2001. Електронний ресурс [Режим доступу] <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/341/2001>.
3. Постанова КМУ «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 р.» № 385 від 06 серпня 2014 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-%D0%BF>
4. Головне управління статистики Чернігівської області. Офіційний веб-сайт. <http://www.chernigivstat.gov.ua/>
5. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку : монографія / за ред. З. В. Варналія. – К. : Знання, 2005. – 498 с.
6. Лисенко І.В. Дослідження процесів кластеризації економіки регіону. / І.В. Лисенко // Збірник наукових праць Державного економіко-технологічного університету транспорту. Серія «Економіка і управління». – Вип. 21-22. – Ч. 2. – Київ: ДЕУТ, 2012. С. 230-236.
7. Рогова О.В. Науково-практичний вимір євро регіонального співробітництва на засадах публічно-приватного партнерства / О.В. Рогова // Вісник Чернігівського державного технологічного університету: збірник наук. праць. – Чернігів, ЧДТУ, 2012. – № 2 (58). – С. 60 – 63.

ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ПРОЕКТНО-ОРІЄНТОВАНИХ ПІДПРИЄМСТВ ЗА ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Євроінтеграційні прагнення України стали невід'ємними реаліями політичного сьогодення. Європейські орієнтири набули практичного втілення у низці рішень та дій як української держави, так і офіційних органів Євросоюзу. Проте, за масовим оволодінням європейською фразеологією нерідко криється досить неглибоке розуміння механізмів реалізації такого амбіційного завдання.

Незмінність європейського вибору України зумовлена самим фактом цивілізаційної приналежності до спільноти європейських народів. Інтеграція в європейський політичний, економічний і гуманітарний простір є стратегічним орієнтиром і системо утворювальним чинником розвитку держави. Складовими процесу зближення України з ЄС виступають поглиблення політичного діалогу, зміцнення європейського безпекового простору і підвищення ефективності інструментів співпраці у пріоритетних галузях інтеграції.

Нині є очевидним, що інтеграційна стратегія України має ґрунтуватися не на деклараціях про наміри входження до європейських політичних структур, а на створенні внутрішніх передумов набуття членства в Євросоюзі. Головним завданням України на сьогоднішньому етапі є утвердження європейських цінностей і стандартів в політиці, економіці, соціальній сфері. У цьому – запорука суспільної стабільності і сталого розвитку нашої держави [1].

Економічні процеси, що відбуваються в останні роки, поставили підприємства України в нові умови існування. Ускладнилося виробництво продукції, а також її реалізація: на внутрішньому ринку через ввіз імпортової продукції і різке зниження платоспроможного попиту, на зовнішньому ринку – унаслідок не конкурентоспроможності продукції українських підприємств, відсутності сертифікатів на продукцію і систему якості [2].

Виходом з цієї ситуації може стати інноваційний (знаннєвий) тип економічного розвитку який дедалі більше стає тим фундаментом, який визначає економічну міць країни та її перспективи на світовому ринку. В країнах, що належать до числа інноваційних лідерів, спостерігаються висока концентрація найбільш рентабельних видів бізнесу (з найвищим вмістом доданої вартості в ціні продукту), переважно високотехнологічна структура національного виробництва, винесення за межі країни промислово-технологічного циклу виробництва, які є еколого-, ресурсоемними тощо, зосередження найбільших фінансових потоків.

Сьогодні перед Україною постав комплекс специфічних завдань.

По-перше, знайти гідне місце в процесах глобалізації і регіональної інтеграції. Цілком очевидно, що Україні як державі, що знаходиться в центрі Європейського континенту, не може бути притаманною функція ресурсно-сировинного придатку. Для того ж, щоб піднятися на активні ролі в міжнародному поділі праці, необхідно оволодіти чинниками глобалізації, які полягають в розвитку високих технологій.

По-друге, забезпечити випереджальний економічний і соціальний розвиток, прискорені економічне зростання, створення нових робочих місць, підвищення якості життя, аби подолати, або принаймні суттєво зменшити розрив, який нині існує між Україною та її основними партнерами в європейському регіоні. Випереджальний розвиток можливий лише шляхом постійного зростання конкурентоспроможності української економіки, що можливо на шляху формування ефективної економічної системи, здатної реалізувати інноваційну соціально-орієнтовану модель економічного розвитку, забезпечити поширення сучасних технологій, що підвищують продуктивність праці і конкурентоспроможність національної економіки.

По-третє, забезпечити гуманітарний розвиток країни через надання кожному громадянину можливості повною мірою реалізувати свій потенціал на благо суспільства, встановлення прямого зв'язку між показниками економічного розвитку та рівнем добробуту громадян України.

Стратегія економічних перетворень, які здійснюються в Україні сьогодні та здійснюватимуться завтра, має містити заходи щодо активної побудови засад інноваційного розвитку [3].

У зв'язку з цим необхідно вишукувати нові науково обґрунтовані методи організаційного управління інноваційним розвитком підприємств.

Головна системна проблема полягає в тому, що результативність, якість функціонування і структура креативної частини національної інноваційної системи – сектору досліджень і розробок, освіти, винахідництва – не повною мірою відповідають потенційним потребам інтенсивного розвитку економіки. З іншого боку, структурно відстала, технологічно низькоукладна вітчизняна економіка, отримана у спадок від СРСР, а також система підприємництва, що склалася під впливом нав'язаних

Україні ззовні неоліберальних реформ, залишаються вкрай несприйнятними до сучасних досягнень науки та технологічних інновацій.

Для ефективного вирішення цієї проблеми необхідно визначити вихідні позиції основних компонентів національної інноваційної системи, ступінь їх відповідності вимогам інноваційно-інвестиційної моделі розвитку, виявити слабкі сторони і перепони, що гальмують такий розвиток, а також наявні переваги і потенційні можливості щодо здійснення узгоджених системних змін [4].

Тим ні менш сучасний етап розвитку українських підприємств характеризується позитивними змінами, головними з яких варто вважати послідовне прагнення поліпшити свої виробничо-економічні показники за рахунок реструктуризації систем організації і управління, впровадження систем якості на базі міжнародних стандартів. Одним із можливих об'єктів змін є організаційні системи, тому актуальним є розгляд механізмів організаційного управління інноваційним розвитком підприємств. Основним допоміжним інструментом у цьому процесі є методологія управління проектами, яка сприяє вирішенню складних питань на етапі розвитку та становлення сучасної культури управління інноваційним розвитком підприємств [5].

Питання в галузі управління проектами, управління якістю та управління інноваційним розвитком викладені у роботах таких вітчизняних і зарубіжних вчених, як: Бушуєв С.Д., Векслер Е.М., Лапідус В.А., Бушуєва Н.С., Новіков Д.А., Іващенко А.А., Masaaki Imai, Shigeo Shingo, Juran J. M., Phillip B. Crosby, Walter E. Deming, та інші.

Незважаючи на велику кількість публікацій із питань: управління проектами, управління якістю, впровадження інноваційної моделі розвитку, управління інноваційним розвитком, питання методології організаційного управління інноваційним розвитком підприємств висвітлені недостатньо повно.

Наявність невирішених завдань щодо розробки підходу до організаційного управління інноваційним розвитком підприємств, який дозволяв би вдосконалювати процеси управління організаційними системами, вирішувати проблемні аспекти управління організаційними системами, свідчить про необхідність проведення системного аналізу стану організаційного управління інноваційним розвитком підприємств.

Наголошуючи на необхідності дослідження стану організаційного управління інноваційним розвитком підприємств, необхідно вирішити такі завдання:

- дати опис суб'єктів інноваційного розвитку;
- розкрити сутність поняття "організаційне управління інноваційним розвитком підприємства";
- показати зв'язок організаційного управління інноваційним розвитком з управлінням організаційними проектами;
- дати опис концептуальної моделі управління інноваційним розвитком підприємств;
- визначити сутність та особливості управління організаційним проектом;
- здійснити аналіз системних перешкод формування інноваційної моделі розвитку України.

Список використаних джерел

1. Ризики європейського інтеграційного проекту: виклики та можливості для України / І. В. Клименко, І. В. Ус. – К. : НІСД, 2012. – 88 с.
2. Старченко Г.В. Системний аналіз стану, тенденцій розвитку управління якістю організаційних проектів підприємств національної економіки / Г.В. Старченко, Л.С. Ладонько // Науковий вісник ЧДІЕУ. Серія 1, Економіка: збірник наукових праць. - Чернігів : ЧДІЕУ, 2011. - №1(9). – С. 130-138.
3. Жаліло Я. А. Проблеми та пріоритети формування інноваційної моделі розвитку економіки України [Електронний ресурс] / Я.А. Жаліло, С.І. Архієреєв, Я.Б. Базиліук та ін. - Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua>.
4. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010-2020 роки в умовах глобалізаційних викликів [Електронний ресурс] - Режим доступу : <http://kno.rada.gov.ua/komosviti/control/uk/publish/>.
5. Старченко Г.В. Організаційне управління інноваційним розвитком підприємств / Г.В. Старченко, І.А. Баранюк, С.В. Старченко // Науковий вісник ЧДІЕУ. Серія 1, Економіка: збірник наукових праць. - Чернігів : ЧДІЕУ, 2012. - №2 (14). – С. 146-153.

Секція 6	Актуальні проблеми сталого розвитку суб'єктів господарювання в контексті євроінтеграційних процесів
Секція 6	Актуальные проблемы развития субъектов хозяйствования

УДК 338.439.330.342.146

Бендасюк О. О., д.е.н., доцент, головний спеціаліст
Міністерство освіти і науки (м. Київ, Україна)
Гришова І. Ю., д.е.н., професор
Одеська національна академія харчових технологій
(м. Одеса, Україна)

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРОДОВОЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ БІЗНЕСУ

В умовах конкуренції, нарощувати обсяги виробництва і забезпечувати стійке економічне зростання підприємствам агропродовольчої сфери можливо за рахунок декількох пріоритетних факторів, серед яких авангардне місце займають інноваційні технології та більш повне задоволення попиту споживачів високоякісною аграрною продукцією. В агропродовольчій сфері національної економіки України завдання підвищення якості аграрної та харчової продукції є особливо актуальним, оскільки негативні наслідки економічних реформ значною мірою ослабили позиції вітчизняної продукції агропродовольчої сфери на внутрішньому і світових ринках. Насиченість пропозицій світових ринків змушує вітчизняних товаровиробників виборювати довіру своїх споживачів, а також прагнути передбачити їх вимоги й очікування.

На сьогоднішній день глобалізація ринку споживачів аграрної та харчової продукції привела до однієї з основних проблем - забезпечення якості і безпеки продуктів харчування і зменшення ризиків їх негативного впливу на здоров'я людини. Сучасна індустрія харчової продукції, все в більших масштабах приваблюючи для виробників консервантів і технологічних добавок, головним пріоритетом визначає формування у продуктів харчування зовнішньої привабливості і смакових характеристик. При цьому ігнорується найголовніший параметр якості харчової продукції - її безпека для споживача. В сучасних умовах здатність підприємств харчової промисловості виробляти безпечну для здоров'я продукцію стає основною конкурентною перевагою вітчизняних підприємств та основним фактором формування та реалізації соціальної складової економічної безпеки країни.

Забезпечення якості та безпеки продукції агропродовольчої сфери на внутрішніх та світових ринках в контексті соціальної складової економічної безпеки стає одним з найважливіших стратегічних завдань національної економіки України. Для вирішення даної проблеми найбільш ефективним інструментом слугує система менеджменту якості харчової продукції, яка забезпечує комплексний підхід до питання управління якістю та безпекою на підприємствах агропродовольчої сфери. Проте, суттєва роль у продовольчій безпеці нашої країни, на погляд відомих вчених [1-6], повинна акцентуватись на соціальній відповідальності бізнесу агропродовольчої сфери, розумінню власників та менеджерів підприємств агропродовольчої сфери потенціалу розвитку екологічно чистих та якісних продуктів харчування для населення та нарощення власних конкурентних переваг.

Порівняльний аналіз соціальної відповідальності бізнесу в різних країнах довів наявність значних відмінностей між вітчизняною практикою соціальної відповідальності і зарубіжним досвідом у цій сфері. [2] Загальною тенденцією в розвинених країнах є підтримка соціальної відповідальності бізнесу з боку держави, розробка національних програм, стандартів і критеріїв оцінки соціальної відповідальності компаній, наявність різних форм інституціоналізації соціальної відповідальності бізнесу. Міжнародними організаціями розроблено принципи і кодекси, які закликають ділові кола прийняти стандарти соціальної відповідальності бізнесу, що дозволяє поліпшити економічні показники компаній, сприятимуть вирішенню найгостріших соціальних проблем у тих регіонах, де компанії працюють. Дослідження досвіду економічно розвинених країн Європи показує, що в цих країнах взаємодія держави і бізнесу та регулювання його соціальної відповідальності створює умови, за яких бізнес реалізує її без шкоди для своїх інтересів. Досвід розвинених країн показує, що активна роль держави в питанні заохочення підприємців здійснювати соціально відповідальну діяльність сприятиме розвитку соціальної відповідальності вітчизняних підприємств. соціальна відповідальна діяльність передбачає не тільки сплату податків і своєчасну виплату заробітної плати, але і добровільні зобов'язання власників та керівників підприємств направляти частку доходу на соціально-економічний розвиток регіонів своєї присутності, підвищенні якості життя місцевого співтовариства, власного персоналу, реалізацію екологічних заходів і програм.

Соціальна відповідальність виступає як інструмент діалектичного поєднання внутрішніх потреб та інтересів найманих працівників та суспільства в цілому у високому рівні життя та соціальній захищеності із потребами підприємства у висококваліфікованих кадрах та високому рівні прибутку. В

умовах, коли в Україні відбувається формування соціально орієнтованої економіки, соціальна відповідальність бізнесу знаходиться на етапі свого становлення.

У роботах вітчизняних науковців закладено науковий фундамент управління якістю підприємств і організацій агропродовольчої сфери та продовольчої безпеки держави. Втім, більшість робіт присвячено питанням забезпечення відповідності систем менеджменту якості вимогам міжнародних стандартів, які є універсальними і не враховують специфіку діяльності підприємств агропродовольчої сфери. При практичній розробці та впровадженні системи менеджменту якості на підприємствах агропродовольчої сфери повинна враховуватись галузева специфіка аграрного та харчового виробництва, і увага повинна бути звернена на найпроблемніші місця в управлінні якістю. Якість продуктів харчування починає формуватися на стадії виробництва сировини для неї. Підвищення якості сільськогосподарської продукції є стрижнем вирішення проблеми забезпечення населення доступним і якісним продовольством. Цьому сприятиме розробка в сільськогосподарських організаціях основних напрямків щодо вдосконалення організаційно-економічного механізму управління якістю на підставі вимог міжнародних стандартів [4]. Високі вимоги до якості продукції агропродовольчої сфери України – наслідок глобальних вимог ринку, який актуалізував необхідність внесення зміни в менеджмент аграрних, переробних та харчових підприємств, оскільки їх ринкові відносини спрямовані на підвищення конкурентоспроможності продукції агропродовольчої сфери та забезпечення продовольчої безпеки країни. Отже, необхідно активно впливати на всі стадії аграрного виробництва, щоб домагатися підвищення якості продукції та інноваційних засадах. Перспектива приєднання економіки України до СОТ означає загострення умов здійснення підприємницької діяльності підприємств агропродовольчої сфери як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. Рівень якості продукції багатьох підприємств дуже низький через незадовільний стан матеріально-технічного забезпечення та використання застарілого обладнання; по-друге, більшість підприємств не мають досвіду ведення конкурентної боротьби; по-третє, тривала соціально-економічна криза зумовила низьку купівельну спроможність українських споживачів. Більш того, до численних проблем кризового розвитку агропродовольчої сфери додалися нові, а саме: зниження інноваційної активності підприємств, неадекватність менеджменту ринковим умовам, гонитва за отриманням прибутку в короткостроковому періоді на шкоду довгостроковій стратегії виробництва конкурентоспроможної продукції. Таким чином, вкрай необхідним є формування нових підходів до поліпшення якості продукції, що забезпечить підприємствам агропродовольчої сфери стійкі конкурентні переваги на світових ринках.

Список використаних джерел

1. Кужель В.В. Очікуваний результат соціальної відповідальності бізнесу та його вплив на стратегічний розвиток економіки агропродовольчої сфери [Електронний ресурс] / В.В. Кужель // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2014. – № 3. – С. 162-166. – Режим доступу до журн.: <http://economics.opu.ua/files/archive/2014/n3.html>
2. Кужель В.В. Імунізація економіки агропродовольчої сфери в контексті реалізації принципів соціальної відповідальності бізнесу/ В.В.Кужель/ Економічний форум №3, - 2014 – С.17-22.
3. Гришова І.Ю. Імплементация принципів соціально-орієнтованого бізнесу в площину економічного розвитку потенціалу харчових підприємств/ І.Ю. Гришова, Т.С.Шабатура// Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2014. – № 3.- С. 13-22. – Режим доступу до журн.: <http://economics.opu.ua/files/archive/2014/n3.html>
4. Гришова І.Ю. Соціальні інвестиції як інструмент реалізації соціально-орієнтованого бізнесу / І.Ю.Гришова, Т.С.Шабатура// Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія "Економіка і менеджмент". Випуск 4 , 2014. – С.183-187.
5. Зайкіна Г.М. Соціальна відповідальність підприємств харчової промисловості як пріоритет продовольчої безпеки України. / Г.М.Зайкіна // Вісник Сумського аграрного університету №1 - 2014. – С. 118-124
6. Зайкіна Г.М. Конкурентоздатність харчових підприємств в контексті системи менеджменту якості та продовольчої безпеки / Г.М.Зайкіна // Вісник Черкаського університету. Серія : Економічні науки, - №33(246),- 2012р. – С. 74-78

УДК 338.47:656

Гнедіна К. В., к.е.н.

Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)

ІНСТРУМЕНТИ УПРАВЛІННЯ СТРАТЕГІЧНИМ РОЗВИТКОМ ПІДПРИЄМСТВ МІСЬКОГО ПАСАЖИРСЬКОГО ТРАНСПОРТУ

Стабільне функціонування міського пасажирського транспорту має велике значення для економічного зростання міста та життєдіяльності його мешканців. Від ефективності функціонування муніципальної транспортної системи залежить рівень забезпеченості населення транспортними послугами та задоволення якістю обслуговування. Розгалужена та поширена у віддалені від центра райони міста транспортна мережа сприяє забудові таких районів житловими та нежитловими спорудами, розвитку економічних об'єктів, переміщенню населення до робочих місць та в результаті – розширенню території міста та його економічному розвитку.

В сучасних економічних умовах зростає потреба мешканців міста у пересуваннях, збільшуються транспортна рухливість населення, середня дальність поїздки, обсяги пасажиропотоків, загострюється проблема невідповідності якості транспортних послуг вимогам сьогодення, формується нова культура споживання: ефективне функціонування міського пасажирського транспорту стає необхідною умовою сталого розвитку сучасного міста. Необхідність модернізації суспільного транспорту та приведення його у відповідність до сучасних вимог зумовлює актуальність пошуку шляхів до позитивних зрушень у системі міських пасажирських перевезень та дієвих заходів щодо її розвитку.

Окремі аспекти функціонування та економічні підходи до забезпечення необхідних умов розвитку міського пасажирського транспорту на сучасному етапі соціально-економічного поступу висвітлені у наукових працях таких вчених, як: В.В. Величко, В.І. Вербицька, В.О. Вдовиченко, О.Д. Гульчак, В.Х. Далека, В.В. Димченко, В.В. Костецький, М.Є. Кристопчук, О.І. Мірошник, Я.Я. Назаренко, М.Ю. Радченко, А.М. Редзюк, Ю.Б. Слободяник, В.І. Тітяєв, Т.П. Юр'єва, Л.Ю. Яцківський та багатьох інших. Дослідження науковців свідчать, що сучасний стан транспортної інфраструктури в містах країни та методи управління пасажирськими перевезеннями не відповідають сучасним вимогам та уповільнюють розвиток міських господарських комплексів.

Проведений аналіз сучасного стану розвитку міського пасажирського транспорту в Україні свідчить про наявність економічних, соціальних, технічних, технологічних, організаційно-управлінських проблем, які стримують його розвиток. Дослідженнями встановлено, що обсяг перевезень пасажирів міським громадським транспортом в Україні має тенденцію до скорочення. Розмір транспортного парку щорічно зменшується, транспортні засоби є фізично та морально зношеними, стан дорожньо-транспортної інфраструктури є незадовільним. Оновлення рухомого складу міського пасажирського транспорту уповільнюється у зв'язку із збитковістю або низькою рентабельністю міських пасажирських перевезень. Особливо гостро дефіцит фінансових ресурсів відчувають підприємства міського електричного транспорту, оскільки надають безоплатні перевезення всім пільговим категоріям пасажирів, які не повною мірою компенсуються бюджетними коштами. Розвиток транспорту загального користування стримується недостатнім інвестуванням та неможливістю без зростання обсягу інвестицій.

Неподолання негативних тенденцій, що склалися у сфері міських пасажирських перевезень створить загрозу економічному зростанню міст через транспортну незабезпеченість необхідної рухливості населення та мобільності трудових ресурсів як фактора розвитку виробництва, а також загостренню екологічних проблем. Однією із заборук сталого розвитку міст України є модернізація міського пасажирського транспорту з урахуванням вимог сучасності.

До інструментів управління стратегічним розвитком підприємств міського пасажирського транспорту належать: організаційні, економічні, техніко-технологічні, екологічні, соціальні, правові інструменти (табл. 1).

Таблиця 1

Інструменти управління стратегічним розвитком підприємств міського пасажирського транспорту

Інструменти	Характеристика
<i>Організаційні</i>	Удосконалення організації перевізного процесу, усунення дублювань маршрутів, забезпечення взаємоузгодженого функціонування різних видів міського пасажирського транспорту; Підвищення рівня автоматизації на підприємствах міського пасажирського транспорту.
<i>Економічні</i>	Повне відшкодування збитків перевізникам від безоплатних перевезень пільгових категорій громадян; Реформування чинної системи пільг на проїзд; Визначення та обміркований вибір джерел фінансування діяльності;
<i>Техніко-технологічні</i>	Оновлення транспортного парку та вдосконалення його структури; Впровадження сучасних інноваційних технологій;
<i>Екологічні</i>	Зменшення викидів шкідливих речовин в атмосферу підприємствами міського пасажирського автотранспорту; Постійний моніторинг та звітування стосовно екологічних показників роботи;
<i>Соціальні</i>	Підвищення якості транспортних послуг та гарантування пасажирам безпеки перевезень; Повне забезпечення кадрами, підвищення кваліфікації працівників підприємств міського пасажирського транспорту та мотивація персоналу;
<i>Правові</i>	- Чіткість та прозорість законодавчої бази у сфері організації міських пасажирських перевезень.

Серед них основними є:

- вдосконалення організації перевізного процесу;
- підвищення рівня автоматизації на міському транспорті;

- повне відшкодування перевізникам збитків від надання безоплатних перевезень;
- реформування чинної системи пільг на проїзд;
- розширення транспортного парку та його оновлення;
- зменшення викидів шкідливих речовин в атмосферу підприємствами міського пасажирського автотранспорту;
- підвищення якості транспортного обслуговування населення;
- забезпечення чіткості та прозорості законодавчої бази у сфері організації міських пасажирських перевезень.

Особливе місце серед інструментів управління стратегічним розвитком підприємств міського пасажирського транспорту посідає реформування чинної на сьогодні системи пільг на проїзд шляхом повного або часткового скасування пільг.

Альтернативними варіантами реформи можуть бути:

- скасування пільг та запровадження адресних компенсацій на проїзд певним категоріям населення;
- диференціація розміру пільг (50%, 70%, 100%) залежно від категорії пільговиків;
- скорочення чисельності діючих на сьогодні пільг на проїзд шляхом перегляду доцільності надання їх певним категоріям пасажирів.

Для покращення фінансового стану перевізників, усунення збитків від безоплатних перевезень та контролю за фінансуванням пільгових перевезень доцільним є скасування діючого порядку безоплатного проїзду пільгових категорій пасажирів та впровадження цільового фінансування пільговиків на державному рівні. Для цього зобов'язання із компенсації пільгових перевезень необхідно покласти на Фонд забезпечення пільг фізичним особам, розробити та затвердити відповідні регуляторні акти щодо порядку перерахунку цільового фінансування пільгового проїзду громадянам.

Отже, для забезпечення подолання проблем та підвищення ефективності функціонування підприємств міського пасажирського транспорту вирішальним є формування дієвого механізму управління їх розвитком. Відродження, оновлення та взаємоузгоджене функціонування різних видів міського громадського транспорту виступають передумовою економічного розвитку кожного міста та держави в цілому. Для стійкого розвитку міст країни важливим є комплексний підхід до формування транспортної політики, який би враховував економічні, соціальні та екологічні аспекти функціонування підприємств міського пасажирського транспорту.

УДК 658.8:624

Васильєва М. В., аспірант
Київський національний університет будівництва і архітектури
(м. Київ, Україна)

СУЧАСНІ ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ВІДПОВІДАЛЬНОГО МАРКЕТИНГУ В БУДІВНИЦТВІ

В сучасному бізнесу особливої актуальності набуває концепція соціально-відповідального маркетингу, під яким розуміється такий підхід, коли компанія поряд з дослідженням потреб потенційних та реальних покупців, виявляє суспільні інтереси і намагається їх задовольнити. Дана концепція означає, що конкурентні переваги отримує компанія, пропозиція якої найкращим чином відповідає потребам, існуючим у покупця, при цьому у своїй діяльності компанія враховує інтереси суспільства та задовольняє їх.

В сучасних умовах ідея соціальної відповідальності стала невід'ємною ознакою системи управління підприємницькою діяльністю. Маркетингова діяльність включає в себе безліч пунктів та аспектів, таких як оцінка можливостей і потреб ринку, розробка цінової і комунікаційної політики, аналіз конкурентів. Одним з основних та найважливіших моментів маркетингової діяльності є реклама. Практика і теорія маркетингу просуваються вперед, і на зміну традиційним засобам приходять кампанії, що мають вплив на різноманітні грані людської психіки: розробляються маркетингові мікси, які зможуть здійснювати сприятливу дію на навколишнє середовище.

Розуміння сучасних реалій змусило наукову спільноту внести зміни у свої підходи щодо ролі маркетингу у системі економічних відносин. До соціально відповідального маркетингу можуть відноситися стратегії фірм, що включають в себе різні програми і проекти, акції, що мають на меті охорону навколишнього середовища, допомога у вирішенні інших соціально важливих питань. Маркетинг все більше включає в свою сферу діяльності соціальний аспект: гуманізація умов праці, відстеження якості послуг, охорона навколишнього середовища та ін. Зміст міжнародних нормативних документів чітко регламентує питання соціальної відповідальності та ті підприємства, які хочуть бути конкурентоспроможними не тільки в регіональному масштабі. В Україні, як і в усьому світі, простежується тенденція з боку підприємств приділяти більшу увагу соціальній відповідальності у своїй діяльності.

Соціально відповідальний маркетинг приносить підприємству наступні вигоди: підвищення якості управління бізнесом, зміцнення та покращення репутації, фінансових показників підприємства тощо. Сьогодні в Україні соціально відповідальний маркетинг є практичним вираженням зовнішньої складової концепції соціальної відповідальності бізнесу.

На сьогодні активізується тенденція піклування про стан довкілля в зв'язку із загостренням екологічних проблем, пов'язаних із базовими потребами людини в якійсій та чистій їжі, чистому довкіллі, які стають недостатньо задоволеними. Тому перспективним напрямом діяльності підприємств виступає проведення маркетингової політики під перспективні вимоги споживача, пов'язані з реалізацією концепції соціально-відповідального маркетингу.

Концепція передбачає ситуації, коли зусилля різних виробників в області маркетингу знаходяться на одному рівні і конкуренція на ринку дуже велика. Конкурентну перевагу отримує компанія, пропозиція якої найкращим чином відповідає потребам покупця, при цьому у своїй діяльності компанія враховує інтереси суспільства та задовольняє їх. Провідна ідея концепції – це виробництво товарів, які задовольняють існуючі потреби, з урахуванням вимог і обмежень суспільства. Основний інструментарій - комплекс маркетингу (4P – маркетинг - мікс), побудований на дослідженні споживача, а також дослідженні соціальних та екологічних наслідків від виробництва і споживання вироблених товарів і послуг. Головна мета - задоволення потреб і потреб цільових ринків, за умови заощадження людських, енергетичних, матеріальних та інших ресурсів, охорони навколишнього середовища. Важливим питанням в даній концепції залишається передбачення тенденцій та процесів, що стануть актуальними в майбутньому.

УДК 339.13:338.43

Давиденко О. Л., ст. викладач
*Навчально-науковий інститут економіки
Чернігівського національного технологічного університету
(м. Чернігів, Україна)*

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ МОЛОКОПРОДУКТОВОГО ПІДКОМПЛЕКСУ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Невідворотність трансформаційних перетворень для України в контексті євроінтеграційних процесів, сучасні умови розвитку світового господарства, глобалізація та інтеграція, інтенсифікація економічних процесів всередині держави, посилення світової та національної конкуренції визначають об'єктивну необхідність адаптації вітчизняної молокопереробної промисловості задля покращення ефективності та підвищення конкурентоспроможності її підприємств. Особливого загострення ситуація набула із вступом України до Світової організації торгівлі, що призвело до посилення конкурентної боротьби і підвищення вимог до якості продукції. Зважаючи на це, молокопереробні підприємства опинились перед необхідністю пошуку нових ефективних методів розвитку, які б дозволили підвищити їх конкурентоспроможність як на внутрішньому, так і на зовнішніх ринках.

Розвиток молокопродуктового підкомплексу АПК у країні, як і раніше, характеризується кризовими явищами. Нині галузі виробництва і переробки молока опинилися у складній ситуації. Довготривала збитковість виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах спричинила багаторазне скорочення чисельності розміщеного в них поголів'я корів, неефективність державного регулювання економічних процесів у сфері аграрно-промислового комплексу, відсутність відповідного до вимог європейських країн ветеринарного законодавства, незавершеність гармонізації вітчизняних стандартів на продукцію переробки з міжнародними та європейськими, переважне виробництво молока в особистих господарствах населення, що унеможлиблює використання сучасних технологій виробництва для забезпечення якості та безпеки продукції на рівні світових вимог, незадовільний стан і розвиток інфраструктури молочної галузі, моральний і фізичний знос устаткування з використанням переважно застарілих технологій виробництва продукції – не виключний перелік усіх існуючих проблем, що призводять до зниження конкурентоспроможності молокопереробної промисловості.

Молочна галузь належить до провідних у харчовій та переробній промисловості та формує привабливий за обсягами виробництва ринок. Це безпосередньо пов'язано з тим, що продукція цієї галузі займає важливе місце у споживанні населення. Молокопромисловий комплекс - це один із найважливіших агропромислових комплексів України. З одного боку, важелем цієї галузі є трудомісткість молочної скотарства, з іншого - необхідність забезпечення населення молочною продукцією, а молокопереробні підприємства - сировиною. Молочне господарство потребує особливої уваги, оскільки воно є одним з основних джерел доходу для сільського населення та сировини для молокопереробної галузі.

Однією з ключових проблем галузі останніх років залишається не повна завантаженість виробничих потужностей. Поступове скорочення поголів'я корів вплинуло на обсяги виробництва і

продажу молока, змінилася структура і асортимент виробництва молочної продукції, суттєво зменшились обсяги споживання молока та молочної продукції. А на самому ринку харчових продуктів існує висока конкуренція товаровиробників та зростаючий попит на якісні продукти харчування. Молочно-сировинна база в Україні за якісними показниками далеко відстає від європейських країн. Тому наше молоко і молочна продукція не будуть мати попиту, тим більше, що оцінюється наша продукція за вмістом жиру, а не білка, як на Заході. Низька якість молока з'являється при незадовільних біологічно-санітарних умовах в первинній ланці виробництва. Наявність жиру і білку залежить від якості кормів: соковитих, грубих та концентрованих, а також біодобавок. Оптимальне їх співвідношення в раціоні - запорука одержання молока високого ґатунку [1].

Водночас, важливо підкреслити, що за нормами споживання молока та молочних продуктів, розробленими науково-дослідним інститутом харчування Міністерства охорони здоров'я, мінімальний рівень на душу населення у перерахунку на первинний продукт, нині, в середньому, повинен складати 353,3 кг в рік. Норма раціонального споживання на 1995-2000рр. визначалася в обсязі 380 кг, а на 2000-2010 рр. повинна була дорівнювати 395 кг, проте фактичний рівень в Україні сягав лише 25—270 кг на рік [3]. Це свідчить про те, що споживання молочних продуктів в Україні не тільки не відповідає науково-обґрунтованим нормам ні за кількісними, ні за якісними показниками, а й спостерігається суттєва нестача якісної молочної продукції на вітчизняному ринку. Якісна продукція молочної галузі є важливою складовою формування продовольчої безпеки країни, а отже, проблеми функціонування та розвитку конкурентоспроможності її підприємств молочного підкомплексу набувають особливої актуальності в сучасних умовах. Найбільшої гостроти зазначене набуває через забезпечення та підвищення конкурентоспроможності продукції підприємств молокопереробної галузі, яка є однією з привабливіших за обсягами реалізації на ринку товарів повсякденного попиту.

Одним з найважливіших напрямів підвищення конкурентоспроможності молокопереробного підприємства є якість та доступність сировини для виробників молочної продукції. Також основними резервами підвищення конкурентоспроможності молочного сектору України та молокопереробних підприємств є посилення концентрації виробництва, вдосконалення організації виробництва і праці, методів технологічного контролю, впровадження ефективної політики ресурсозабезпечення. Зростання продуктивності праці, ефективності господарської діяльності, впровадження інновацій, управління якістю, ефективна оцінка конкурентної ситуації на ринку є запорукою конкурентоспроможності продукції підприємств.

Враховуючи посилення конкурентної боротьби між підприємствами галузі за обмежені сировинні ресурси, за ринки збуту, за споживачів, актуальним є вибір привабливих для розвитку видів продукції, ринкових сегментів та формування набору маркетингових конкурентних стратегій. Забезпечення конкурентоспроможності вітчизняних молокопереробних підприємств це об'єктивне питання, що закономірно виникає в цих умовах. Його вирішення пов'язане із забезпеченням економічної та організаційної ефективності діяльності молокозаводів. Кожна з цих складових характеризується значною кількістю показників: можливістю створення та освоєння нової продукції, раціональним поєднанням у просторі і часі всіх виробничих та допоміжних процесів, наявністю висококваліфікованих кадрів та налагодженої системи менеджменту та маркетингу, ефективної організації комерційної діяльності, рівнем технічного та технологічного забезпечення виробництва, наявністю інноваційної діяльності, рівнем прибутковості та рентабельності. Аналізуючи всі названі складові можна виявити більш або менш тісну залежність конкурентоспроможності і кожного окремого чинника.

Конкурентоспроможність товару визначається тільки тією сукупністю властивостей, що становлять інтерес для визначеної групи покупців і забезпечує задоволення потреб. Інші характеристики і властивості продукції в увагу не приймаються. Товар з більш високого рівня може бути менш конкурентоспроможним, якщо його вартість значно підвищилася за рахунок надання товару нових властивостей, не викликаних групою споживачів, для яких він призначений. Крім того, той самий товар може бути конкурентоспроможний на внутрішньому ринку і неконкурентоспроможний на зовнішньому [4, с. 257]. Таким чином, в умовах відкритої міжнародної конкуренції, впливу наддержавних систем багатостороннього регулювання, зокрема СОТ, застосування для всіх суб'єктів конкурентної боротьби принципів, правил і норм, реалізація інтеграційних намірів України в європейські структури вимагає забезпечення належного рівня конкурентоспроможності.

Підтримка високої конкурентоспроможності підприємства означає, що всі ресурси підприємства використовуються настільки продуктивно, що воно становить більш прибутковим в порівнянні з його головними конкурентами. Це пов'язано з тим, що підприємство займає міцне положення на ринку товарів і послуг і його продукція користується постійним попитом. Однак у житті він знаходиться в постійному русі та розвитку залежно від змін в умовах виробництва товарів і їхньої реалізації, що виявляється у виникненні нових, більш прогресивних технологій виробництва товарів і надання послуг, появи нових конкурентів, змінні смаків і бажань споживачів, росту чи падінні попиту на товари, що випускаються підприємством, зміні економічних умов розвитку виробництва і реалізації товарів, тощо [2, с. 328]. Нині розвиток молокопереробних підприємств може стати дійсно ефективним лише за умов злагодженої роботи всіх підприємств, пов'язаних із виробництвом, переробкою та реалізацією молока і молочних продуктів. Саме тому, перед підприємствами молочної промисловості стоїть

першочергове завдання створити таку систему організаційно-економічних заходів, яка б сприяла: зростанню поголів'я великої рогатої худоби; збільшенню отримання якісної молочної сировини від сільських господарств; зменшенню витрат молокопереробних підприємств на виробництво продукції; зниженню відходів від діяльності та загалом підвищенню конкурентоспроможності молочної галузі.

Отже, сучасні умови формування нових політичних і соціально-економічних відносин, що зумовлені євроінтеграційними процесами, вимагають швидких змін в економіці України. Вирішення цього завдання потребує підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств шляхом активізації процесів, спрямованих на урахування загальних закономірностей світового розвитку. А ефект від врахування різноманітних позитивних і негативних факторів впливу інтеграції на розвиток економіки буде вимірюватися показником благополучного розвитку суспільства.

Список використаних джерел

1. Азоев Г.Л. Конкуренция: анализ, стратегия и практика: Монография. - М.: Центр экономики и маркетинга, 1996. - 208 с.
2. Борисенко З.М. Основы конкурентной политики: Підручник. - К.: Таксон, 2004. - 704 с.
3. Ємцев В. Конкурентоспроможність молокопереробних підприємств України. – 2011 р. - [Елек- тронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/Piapk/2011_3/11viede_u.pdf
4. Тошина Н. Механізми стабілізації ринку молока і молоко продукції України в умовах обмеженості ресурсів / Н.Тошин // Наука молода. - 2008. - №9. - С. 48-51.

УДК 65.011

Емельяненко Я. В., ст. преподаватель
Гомельский филиал Международного университета «МИТСО»
(г. Гомель, Республика Беларусь)

ПРИМЕНЕНИЕ МЕТОДА «ШЕСТЬ СИГМ» ДЛЯ ПОВЫШЕНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ

Впервые о концепции, позволяющей добиться практически бездефектного результата производства и названной Six Sigma («Шесть сигм»), заговорили в компании Моторолла (США) более 20 лет назад. Сегодня же данная концепция известна многим как система управления организацией, направленная на улучшение качества ее работы.

В республике системы управления качеством начали внедрять в начале 1990-х годов. Тогда же был сформулирован основной тезис – всеобщий контроль качества Total Quality Control (Management). Эта система в основном нацелена на получение сертификата соответствия реальной системы управления качеством организации требованием стандарта ИСО 9000. Она не нацелена на постоянное улучшение качества. Эта система охватывает преимущественно вопросы качества продукции (услуг), а вопросы сроков выполнения заказов (объектов) и приемлемой для клиента и для производителя цены она не затрагивает. На более высоком уровне развития, чем TQM и ИСО 9000, находится всеобщее управление организацией на основе качества «Шесть сигм»

«Шесть сигм» – это статистическая концепция измерения результатов процесса в параметрах числа дефектов. Под дефектом понимается несоответствие измеряемой характеристики процесса или услуги (продукции) установленным требованиям. Сигма – это статистический термин (стандартное отклонение). Достижение уровня «Шесть сигм» означает, что в ходе анализируемого процесса появляется только 3-4 дефекта на миллион возможностей проявления таких дефектов. Практически, работа на уровне «Шесть сигм» осуществляется почти безупречно [1].

В общем случае в составе системы «Шесть сигм» можно различать следующие элементы: ориентация на потребителя; процессный подход; управление на основе данных и фактов; установление амбициозных целей и ориентация на предотвращение проблем; безграничное сотрудничество; постоянное стремление к совершенствованию и не допущение возможности получения отрицательного результата.

В числе наиболее очевидных преимуществ методологии Six Sigma называют повышение прибыли и рентабельности за счет сокращения прямых затрат, а также улучшение других финансовых показателей. Кроме того, повышается уровень удовлетворенности клиентов, уменьшается число дефектов, сокращается производственный цикл, растет производительность труда и выход готовой продукции.

Изначально единственной целью концепции Six Sigma было сокращение дефектных продуктов, сосредоточение на «критических характеристиках качества» товара и полном удовлетворении клиента. Сегодня же компании могут рассчитывать на успех в длительной перспективе, только если смогут удивлять своих клиентов новаторскими предложениями. Более того, компании должны непрерывно совершенствовать свою деятельность. Повышенное внимание, уделяемое в методологии Six Sigma жесткости процесса, его соответствию установленным нормам, противоречит новаторству, которое ассоциируется с отклонением от нормы. Инновационный подход означает отклонения в производственном процессе, избыточность, необычные решения, недостаточную

проработку – все то, с чем борется Six Sigma. Об этом придется помнить руководителям, решившим внедрить эту методологию.

Ограничением внедрения данной концепции на промышленных предприятиях считается дороговизна метода «Шесть сигм». Его развертыванию нередко сопутствуют изменения организационной структуры предприятия, реструктуризация, перестройка технологических процессов, обучение персонала и т.п. Поэтому его использование целесообразно, прежде всего, на больших производственных предприятиях.

Итак, объединение применяемых методов организации производства с управлением изменениями на основе методологии «Шесть сигм», позволит предприятиям выявить области деятельности, требующие совершенствования. Кроме того, целесообразно интегрировать эту методологию в системы менеджмента качества, созданные на основе стандартов ИСО серии 9000, с тем, чтобы обеспечить постоянный мониторинг всех процессов и решать задачи повседневного управления ими.

Список использованных источников

1. Панде, П. Что такое «Шесть сигм»? Революционный метод управления качеством / П. Панде, Л. Холл ; пер. с англ. – М. : Альпина Паблишер, 2006. – 160 с.

УДК 338.1:65.011.46

Жидок В. В., к.е.н., завідувач кафедри соціальної економіки та ринкових відносин
Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)

ЭФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ МАРКЕТИНГОВИХ РІШЕНЬ У СФЕРІ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

В умовах ринкових трансформацій в українській економіці відбуваються глибокі перетворення. Прискорення економічного розвитку країни виявляється неможливим без розвитку підприємництва у сфері малого бізнесу. Досвід передових європейських країн свідчить про те, що малий бізнес в цих країнах є локомотивом економіки.

В Україні малий бізнес в силу як об'єктивних, так і суб'єктивних причин знаходиться на початковій стадії свого розвитку. В зв'язку з цим науковий інтерес зумовлює дослідження шляхів розвитку суб'єктів малого підприємництва, застосування маркетингових технологій для прискорення цього розвитку.

Перспектива розвитку малого підприємництва значною мірою залежить від стану і розвитку економіки країни. Без державної підтримки, без вдосконалення форм та механізму регулювання малий бізнес нездатний успішно протистояти в конкурентній боротьбі великому капіталу, захищати свої економічні, політичні та соціальні інтереси. Про це свідчить досвід розвитку світової економіки. Нині у більшості розвинених країн діє антимонопольне законодавство та існують різні форми державної підтримки малого підприємництва, особливо на стартовому етапі.

Підписання угоди про асоціацію з Європейським Союзом (ЄС) відкриває перед Україною нові можливості. Одним із позитивних моментів цього документу є підтримка малого та середнього бізнесу. Підписання угоди заохочує бізнес працювати чесно. Так, торгівці отримують зниження мит на імпортовані товари до нуля протягом п'яти років. У свою чергу, митниця не зможе змінювати категорію товару, щоб збільшити митні платежі. Слід очікувати і на спрощення процедури проходження митного контролю. Для експортерів спрощується процедура сплати і повернення ПДВ. Українські виробники зможуть збільшити власне виробництво. Зокрема, безпечна продукція не буде сертифікуватися взагалі, а товари, які становлять загрозу або створені для дітей, будуть більше контролюватися. Також суттєво зменшиться після підписання асоціації з ЄС кількість перевірок та документації для контролюючих органів. Розвиток малого бізнесу в Україні при наявності відповідної державної підтримки дозволить швидкими темпами сформувати конкурентні ринкові відносини.

Важливою умовою у вирішенні завдань щодо підтримки та розвитку малого підприємництва є необхідність застосування елементів комплексу маркетингу. Згідно з сучасною концепцією управління, суб'єкти малого підприємництва за кінцеву мету мають не лише прибуток, а й задоволення потреб споживачів шляхом організації виробництва, збуту, логістики, менеджменту, орієнтованих на максимізацію продуктивності на кожній стадії відтворювального процесу.

Маркетингова діяльність при цьому виступає як інтегруюча функція усіх ланок підприємницької та виробничої діяльності. Маркетинг стає базою ухвалення рішень в сфері підприємництва, відіграє ключову роль в системі управління, організації, планування та контролю підприємницької діяльності. Система управління господарською діяльністю підприємницьких структур повинна будуватися на основі використання інструментарію маркетингу і розглядатися керівництвом в якості основного засобу для досягнення цілей підприємства. Парадигмою управління маркетингом для суб'єктів малого

підприємництва в цих умовах виступає узагальнюючий постулат: управління маркетингом – це управління попитом.

В Україні питання оцінки ефективності маркетингової діяльності стає особливо актуальним для підприємств-виробників, яким доводиться виживати не лише в умовах нестабільності внутрішнього середовища, обумовленого політичними і економічними чинниками, але і конкуренції з боку зарубіжних виробників. Головною проблемою, що ускладнює всі спроби оцінити ефективність тих чи інших підходів маркетингової діяльності – неможливість виокремити результат впливу комплексу маркетингу на товарообіг від впливу інших факторів, пов'язаних зі зміною зовнішнього середовища підприємства. Крім того, якщо метою застосування маркетингу є не збільшення товарообігу в короткостроковому періоді, а створення позитивного образу іміджу торгової марки, конкретного товару, виробника в довгостроковому періоді, то оцінити ефективність маркетингу вдвічі складніше.

Проте, проводити дослідження ефективності маркетингової діяльності необхідно на будь-якому підприємстві, тому що рівень ефективності маркетингу впливає на успіх виведення нового товару на ринок, нової торгової марки, нової стратегії розвитку підприємства. Дослідження ефективності та подальше коригування знижують ризик прийняття невдалого управлінського рішення і, як наслідок, ризик неефективного використання матеріальних ресурсів та неотримання прибутку. Дослідження ефективності маркетингової діяльності суб'єктів малого підприємництва вимагає проведення якісного та кількісного аналізу очікуваного економічного ефекту, який підприємство розраховує отримати при впровадженні тих або інших заходів в системі управління маркетингом.

В той же час можливим є розглядати маркетингову діяльність підприємства як свого роду інвестиційну діяльність, приймаючи як інвестиції вкладення в комплекс маркетингу, а в якості результатів – зміну економічних показників фінансово-господарського стану підприємницької структури.

Дослідники маркетингу виділяють шість етапів розвитку маркетингу, починаючи з виробничої концепції початку ХХ ст., та закінчуючи концепцією маркетингу відносин на рубежі ХХ-ХХІ ст. В результаті еволюції концепцій маркетингу відбувається перенесення акцентів з виробництва товарів на комерційні зусилля, потім на споживача, партнерів по бізнесу, а згодом – до соціальної відповідальності маркетингової діяльності перед суспільством в цілому (етичності, моралі, культури, загальнолюдських цінностей). Необхідно відзначити, що процес еволюції маркетингу в західних країнах відбувався паралельно з розвитком ринкових відносин і був пролонгованим на кілька десятиліть. В Україні, з переходом до ринкової економіки, підприємства проходять у своєму розвитку ті ж самі етапи становлення маркетингу прискореними темпами, проте, конкурентних переваг набувають лише ті, хто швидше зумів пристосуватися до нестійких ринкових умов, застосовуючи сучасні маркетингові інструменти. В сучасних умовах будь-яка з існуючих концепцій маркетингу може бути використана на певному етапі розвитку підприємства. Проте, концепція, що є дієвою на одному етапі, може стати зовсім неефективною на іншому, що призведе підприємницьку структуру до збитків. Для досягнення успіху необхідно систематично аналізувати ринок, споживача та вчасно змінювати пріоритети управління маркетинговою діяльністю.

Отже, дослідження ефективності маркетингу необхідно проводити на будь-якому підприємстві, незалежно від того, якої маркетингової концепції воно дотримується, різнитися будуть лише методи та прийоми оцінки ефективності маркетингової діяльності (таблиця 1).

Таблиця 1

Основні напрямки оцінки ефективності маркетингу при застосуванні різних маркетингових концепцій

Концепція	Інструментарій	Спрямування оцінки ефективності комплексу маркетингу
1	2	3
Виробнича концепція	Собівартість, продуктивність	Оцінка ефективності управління собівартістю, продуктивністю, збільшення збуту
Товарна концепція	Товарна політика	Дослідження споживчих якостей товару, порівняння його з продукцією конкурентів
Концепція збуту	Політика збуту	Оцінка ефективності стимулювання збуту, каналів розподілу
Концепція маркетингу (ринкова)	Комплекс маркетинг-міксу, дослідження споживачів	Попереднє + Дослідження задоволеності споживачів товаром, ефективність визначення цільових ринків та асортиментної політики, ефективність реклами

Продовження табл. 1

1	2	3
Концепція соціально-етичного маркетингу	Комплекс маркетинг-міксу, дослідження соціальних та екологічних наслідків від виробництва та споживання виробляємих товарів і	Попереднє + Оцінка збитків від споживання та виробництва товарів та послуг

	послуг	
Концепція маркетингу відносин	Методи координації, інтеграції та мережевого аналізу, комплекс маркетинг-міксу	Ефективність маркетингових комунікацій, встановлення взаємозв'язків зі споживачами, партнерами по бізнесу, державою тощо, ефективність сервісу

Економічна ефективність маркетингової діяльності розраховується як відношення ефекту від маркетингової діяльності до витрат на його досягнення. Аналогічно можна дати визначення ефективності конкретного маркетингового заходу, як відношення додаткового ефекту від впровадження цього заходу, до витрат на нього. Однак, виділення додаткового ефекту можливо при незмінності всіх інших факторів зовнішнього та внутрішнього середовища, які впливають на ефективність, що на практиці є досить рідкісною ситуацією. Якщо одночасно використовується кілька маркетингових інструментів, то спільне їх застосування дає додатковий синергетичний ефект, який може бути як позитивним, так і негативним залежно від рівня координації та організації заходів.

Таким чином, можна зробити висновок, що оцінку ефективності маркетингу необхідно проводити будь-якому підприємству незалежно від масштабів діяльності та форми власності. Дослідження ефективності маркетингу дозволяє керівникам сформулювати новий погляд на проблеми управління підприємством. Дослідження та оцінка ефективності маркетингу дозволяє поліпшити якість управління не тільки маркетингом, а й підприємством в цілому: знижуються витрати за рахунок скорочення непродуктивних і неефективних витрат, зростає прибуток і товарообіг за рахунок поліпшення маркетингових комунікацій.

УДК 336.1

Забаштанський М. М., к.е.н., доцент
Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)

РОЗВИТОК КОНЦЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Поступова інтеграція України до європейської спільноти вимагає перегляду існуючих підходів до організації фінансово-господарської діяльності більшості суб'єктів господарювання, що обґрунтовано необхідністю посилення результативності їх функціонування, забезпечення необхідної якості продукції, зміцнення конкурентоспроможності та підвищення інвестиційної привабливості.

Проте, у 2012 році спостерігалось зниження обсягів реалізованої промислової продукції (товарів, послуг). Так, за підсумками 2012 року обсяги зменшилися на 0,5%. При цьому негативна загальноукраїнська динаміка зумовлена зменшенням обсягів реалізованої промислової продукції (товарів, послуг) лише у 5 регіонах (Донецькій області на 9,6%, Дніпропетровській – на 2,7%, Луганській – на 13,4%, Запорізькій – на 0,2%, Тернопільській – на 4,1%), з яких на 4 перших припадає 52,7% загальноукраїнського обсягу реалізованої промислової продукції (товарів, послуг).

Поряд зі зменшенням обсягів реалізованої промислової продукції відбулось уповільнення інвестиційної активності. За 2012 рік у розвиток регіонів України з Державного бюджету було інвестовано 16530,9 млн. грн. коштів, що становило 6,3% загального обсягу капітальних інвестицій проти 7,5% – у 2011 році. Зменшення інвестування економіки за рахунок державних коштів зафіксовано в 17 регіонах, з яких найбільше в Житомирській, Одеській, Харківській та Київській областях. Зросли обсяги державного інвестування в 10 регіонах, і найбільше у Запорізькій (у 1,8 раза), Полтавській (у 1,7 раза), Рівненській (у 1,6 раза), Донецькій і Львівській (у 1,5 раза у кожній), Вінницькій (на 35,5%) та Миколаївській (на 33,3%) областях. Територіальний розподіл капітальних інвестицій Державного бюджету залишається нерівномірним. Так, 64,9% коштів Державного бюджету було інвестовано у м. Київ, Донецьку та Львівську області, що склало відповідно 28,2%, 23,0% та 13,7% загальних капітальних інвестицій цих регіонів [1]

Разом з тим, у 2012 році відбулось збільшення обсягу надходжень прямих іноземних інвестицій в Україну, темп росту яких становив 9,5%. У територіальному розрізі обсяги іноземних інвестицій зросли у 25 регіонах. Загалом найвищими темпами обсяги іноземного капіталу, залученого в розвиток регіонів, зростали у Черкаській (у 3,1 раза), Миколаївській (у 1,6 раза) та Кіровоградській (на 43,2%) областях.

Найпривабливішими для іноземного інвестора залишаються великі індустріальні центри з розвинутою інфраструктурою, наявністю кваліфікованих трудових ресурсів, з порівняно високою платоспроможністю населення, а також регіони з потужною сировинною базою. Загалом у середньому по Україні обсяг прямих іноземних інвестицій на одну особу на 1 січня 2012 року становив 1199,3 дол. США.[1]

На особливу увагу заслуговує недостатня ефективність функціонування суб'єктів господарювання державної та комунальної форм власності, переважна невідповідність якості їх товарів, робіт та послуг

міжнародним стандартам, що спричинено рядом факторів: невідповідністю фінансового забезпечення існуючим потребам, накопичення значного обсягу фізичного та морального зносу основних засобів, недосконалою політикою ціноутворення.

Обмеженість бюджетного фінансування протягом останніх років не дозволяє здійснити комплексну ревіталізацію їх фінансово-майнового стану, що вимагає запровадження нових форм управління об'єктами державної та комунальної власності. Саме тому, на даний час доцільним є запровадження концесії, як форми управління державним та комунальним майном. Застосування концесій дозволить створити необхідні обсяги фінансових ресурсів, залучити передові технології для оновлення їх технічного стану, відновити фінансовий стан концесійних об'єктів, а також забезпечити відповідність товарів, робіт та послуг міжнародним стандартам. Проте, широке запровадження концесійної діяльності неможливе без відповідної підтримки органів державної та місцевих влад, гарантування дотримання початкових умов концесійних договорів.

Низька результативність функціонування об'єктів державної та комунальної форм власності, невідповідність якості їх продукції та стану основних засобів існуючим міжнародним стандартам є додатковою перешкодою для інтеграції країни до світового співтовариства, вирішити яку можна саме за допомогою концесійної форми управління.

Список використаних джерел

1. Матеріали проекту ЄС "Підтримка політики регіонального розвитку в Україні": [Електронний ресурс] // Режим доступу: www.surdp.eu

УДК 366.722.8:004.9

Кальченко О. М., к.е.н., доцент,
Шишкіна О. В., к.е.н., доцент,
Дубина М. В., к.е.н.
Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)

РОЛЬ CASH-МЕНЕДЖМЕНТУ В УПРАВЛІННІ ПІДПРИЄМСТВАМИ

Важливим аспектом функціонування будь-якого підприємства є формування ефективної системи управління грошовими потоками (cash-менеджмент), яка надає досить значну кількість переваг для суб'єктів господарювання у розпорядженні власними фінансовими коштами. У розвинутих країнах світу, на відміну від України, вже більше сорока років тому з'явилися перші подібні системи, які активно використовуються підприємствами і сьогодні. Такі системи пропонують інноваційний підхід до менеджменту фінансових ресурсів підприємства з використанням сучасних комп'ютерних технологій, що підвищує мобільність використання коштів та дозволяє отримувати дохід від розміщення тимчасово вільних ресурсів на депозитному рахунку і залучати досить швидко різнобічні види кредитів для підтримки поточної діяльності.

Ефективне управління грошовими потоками дозволяє підприємству реалізувати стратегічні цілі його діяльності, забезпечити високий рівень оборотності капіталу, ритмічності діяльності, підвищити ступінь фінансової рівноваги та отримати додатковий прибуток, а також сприяє формуванню додаткових інвестиційних ресурсів для здійснення фінансових інвестицій [2, с. 89].

Система управління рухом грошових коштів суб'єкта господарювання є індивідуальною для кожного підприємства, оскільки необхідно враховувати особливості його фінансово-господарської діяльності та специфічні умов зовнішнього і внутрішнього середовища її реалізації. Але, у більшості починаючих вітчизняних підприємств відсутня належна організація фінансової системи, немає взаємозв'язку між структурними підрозділами, відсутні кваліфіковані фахівці, що перешкоджає створенню системи управління грошовими потоками. У зв'язку з цими факторами, особливої актуальності набуває підвищення якості управління грошовими потоками підприємства, шляхом розробки нових форм та методів управління, з орієнтацією на специфіку діяльності підприємств [3].

Система cash-менеджменту дозволяє керівникам підприємства охопити різнобічні аспекти управління коштами суб'єктів господарювання, дає їм змогу отримувати актуальну інформацію швидше та забезпечує автоматизацію здійснення операцій підприємства з власними фінансовими ресурсами. Загалом, до зазначеної системи прийнято відносити наступні складові

1. Управління різнобічними банківськими рахунками – cash-менеджмент дає можливість підприємству у разі відкриття значної кількості різнобічних рахунків у комерційному банку, через один транзитний рахунок (cash-рахунок, пул-рахунок, грошовий пул, мастер рахунок) отримувати інформацію про залишок коштів, їх рух від підприємства до його контрагентів, або між окремими структурними підрозділами суб'єкта господарювання, або окремими підприємства в межах однієї глобальної корпорації. Управління банківськими рахунками також дозволяє керувати окремими рахунками, що відкриті у багатьох банківських установах і, навіть у окремих країнах, що спрощує

отримання фінансової інформації про рух грошових коштів і дає змогу топ-менеджерам вчасно відслідковувати ефективність діяльності окремих підприємств.

2. Управління тимчасово вільними фінансовими ресурсами підприємства – досить важлива складова загальної системи управління грошовими коштами, оскільки дає можливість при раціональному підході до цього процесу забезпечити стабільний обсяг нових доходів у результаті розміщення фінансових ресурсів, які не використовуються підприємством. Це дозволяє здійснювати вкладення не лише на певний довгостроковий термін, але і надавати кошти в управління комерційним банкам на день, тиждень або декілька годин, що при значних обсягах фінансових операції, дозволяє отримати додатковий дохід фактично не здійснюючи витрати, окрім плати за банківське обслуговування, та не впроваджуючи нові інвестиційні проекти. Варто відмітити, що підвищуючи ефективність управління вільними ресурсами підприємств, у таких суб'єктів господарювання виникає менша потреба у залученні позикового капіталу в наслідок більш раціонального використання власного у межах окремої корпорації, що дозволяє зменшити витрати на сплату відсотків.

3. Управління депозитною та кредитною процентними ставками – елемент попередньої складової управління грошовими потоками – дає змогу нарощувати додатковий дохід підприємства при транзиті тимчасово вільних коштів між окремими структурними підрозділами у межах окремих корпорації через вкладення коштів на рахунки тих комерційних банків, які забезпечують підвищені депозитні ставки та нижчі відсотки за кредитами. Саме для значних корпорацій зазначена складова управління грошовими коштами стає важливим елементом отримання додаткового доходу. Оскільки у розвинутих країнах, як правило, вартість капіталу нижча від кредитних ставок країн, що розвиваються, то підприємствам вигідніше залучати ресурси на міжнародному ринку капіталів через банківські установи постіндустріальних країн. З депозитними програмами ситуація зворотна. У країн, що розвиваються вартість залучено капіталу відповідно більша, ніж в розвинутих країнах, тому для нарощення додаткових доходів депозити варто розміщувати на рахунки комерційних банків, які реалізують свою діяльність у таких державах. Проте, саме cash-менеджмент дає змогу керівництву приймати досить швидкі рішення щодо використання тимчасово вільних коштів підприємств, які можуть співпрацювати із значною кількістю банківських установ. Побудова ефективно діючих систем cash-менеджменту дає змогу в режимі онлайн відслідковувати відсоткові ставки за різнобічними депозитними рахунками.

4. Розрахунково-касове обслуговування діяльності підприємства – є важливою складовою загальної системи управління грошовими коштами підприємства. Саме система cash-менеджменту забезпечує управління інформацією про рух коштів з підприємства, їх надходження та дає змогу оцінювати вартість розрахунково-касового обслуговування для підприємств, шукати механізми його зниження, вимагати від банків розробки спеціальних програм обслуговування у разі, якщо підприємство є досить привабливим клієнтом для банківської установи з точки зору обсягів обігу грошових коштів, кількості працівників і т.д. Також система cash-менеджменту дає можливість здійснювати розрахунково-касове обслуговування в режимі он-лайн між різними підприємствами однієї корпорації, що зменшує транзакційні витрати і дає змогу нарощувати дохід.

5. Різнобічні електронні сервіси обробки інформації – фактично основа всієї системи cash-менеджменту, яка забезпечує її основними перевагами в процесі управління грошовими коштами. Впровадження сучасних інформаційних технологій обробки значного масиву фінансової інформації дає змогу впровадити автоматизацію обробки таких даних, що підвищує якість інформації, оскільки знижує ймовірність здійснення помилок працівниками, збільшує швидкість обробки та виведення кінцевих результатів. Така система дає можливість у будь-який час ознайомитися з поточною інформацією щодо потоків фінансових ресурсів, їх залишків на рахунках, обсягів відсотків, які нараховані банками за користування коштами підприємств. Використання інформаційних технологій дозволяє підвищити платіжну дисципліну на підприємстві, збільшити відповідальність працівників та унеможливити здійснення значної кількості помилок через впровадження у інформаційні технології спеціальних систем, які блокують здійснення операцій, що можуть негативно позначитися на фінансовому стані підприємства.

Аналіз послуг cash-менеджменту дає підстави стверджувати, що в першу чергу, запровадження таких систем є актуальним питанням покращення управління грошовими коштами для великих корпорацій, в межах яких існують окремі підприємства, або значних за розмірами суб'єктів господарювання, до складу яких входить досить велика частина виробничих одиниць. Насамперед, запровадження зазначеної системи продиктоване наступними передумовами: 1) постійне ускладнення системи бухгалтерського обліку, насамперед, це стосується України, де досить часто відбуваються зміни в податковому законодавстві; 2) зростання витрат часу на узгодження повсякденних фінансових операцій [1]; 3) брак обігових коштів; 4) можливість отримувати більший рівень доходів від розміщення тимчасово вільних фінансових ресурсів; 5) можливість більш оперативніше використовувати овердрафти та кредитні лінії, що відкриваються для підприємств комерційними банками; 6) можливість зменшити розміри транзакційних витрат через впровадження систем комп'ютерних технологій обробки даних; 7) зменшення помилок при обробці фінансових показників та здійсненні аналітичної роботи; 8) необхідність поєднання в одній системі рахунків, що відкриті в різних

банках, в іноземній та національній валюті; 9) поєднання грошових потоків декількох підприємств з метою аналізу загального фінансового стану корпорації, до якої вони входять і т.д.

Отже, варто відмітити, що впровадження систем cash-менеджменту в управління грошовими коштами підприємства повинно стати одним з напрямків реалізації інноваційної політики, яка сприятиме забезпеченню підвищення рівня якості управління суб'єктами господарювання загалом. Впровадження зазначеної системи у загальний механізм управління підприємствами надасть топ-менеджерам можливість отримати вчасну, актуальну інформацію про фінансовий стан суб'єктів господарювання, що сприятиме їх подальшому розвитку та дозволить виявити потенційні можливості нарощення доходів підприємств з одночасним визначенням можливостей зниження витрат, особливо у частині реалізації інвестиційної та фінансової діяльності підприємств.

Список використаних джерел

1. Доденко Д.А. Современные возможности КЭШа [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://finmanagement.com.ua/finman/article1.html>
2. Литвинчук Т.В. Грошові потоки в системі управління підприємством / Т.В. Литвинчук // Вісник Хмельницького національного університету. – 2009. – № 6. – Т. 1. – С. 86-90.
3. Малишева О. Cash pooling. К масштабному внедрению пока не готовы [Электронный ресурс] / Офіційний сайт інформаційно-аналітичного порталу SICE. – Режим доступу: <http://www.sice.ru>

УДК 339.972

Кирилюк Ю. В., к.е.н., доцент
*Навчально-науковий інститут економіки
Чернігівського національного технологічного університету
(м. Чернігів, Україна)*

ПРОБЛЕМИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ЧАСТИНИ УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ УКРАЇНИ З ЄС

Угода про асоціацію України з Європейським Союзом не є самоціллю, її підписання саме по собі не є запорукою успіху. Україна здатна отримати значні вигоди від Угоди про асоціацію (УА) лише у разі її виконання. Можна виділити п'ять ключових сфер, які є визначальними для імплементації економічної частини УА:

- безпека харчових продуктів;
- митне законодавство;
- технічне регулювання та стандартизація продукції;
- відкрита конкуренція (антимонопольне законодавство);
- реформа державних закупівель.

Безпека харчових продуктів. Головна проблема цієї галузі в Україні – відсутність ефективної системи забезпечення безпеки продуктів, яка б контролювала продукт від постачальника сировини до місця продажу готового продукту. Також в Україні складна бюрократична система отримання дозволів на виробництво харчових продуктів (в середньому 6 дозволів на 1 продукт; середня тривалість оформлення документів 90 днів на 1 продукт).

ЄС застосовує дуже жорсткі вимоги щодо безпечності продуктів, щоб звести до мінімуму можливі випадки харчових отруєнь. Угода дає можливість українським виробникам вийти на ринок ЄС. Проте для цього Україна зобов'язана адаптувати європейські стандарти та прийняти кілька законів, які запровадять європейську систему контролю безпечності продуктів. Щоб наша продукція вийшла на ринки Європи, потрібно, перш за все, прийняти закон про безпечність харчових продуктів. В цьому законі повинно бути передбачено: запровадження системи ХАССП; усунення надмірного контролю; скорочення кількості дозвільних документів.

Митне законодавство. Зі створенням Зони вільної торгівлі між Україною та ЄС на митницю буде покладено принципово нові завдання. Митна служба має створити всі умови для безперешкодного проходження українських товарів в ЄС та європейських товарів в Україну. Очевидно, що після ратифікації Угоди про асоціацію на ринок Євросоюзу виходитиме все більше українських експортерів. Митниця має бути готова і до цього потоку, і до нових завдань, які в неї з'являться.

Після того, як почне діяти економічна частина Угоди про асоціацію, саме українська митниця буде відповідальною за те, чи зможуть українські експортери торгувати в режимі "вільної торгівлі", тобто без додаткових зборів з боку ЄС.

Митниця стане органом, відповідальним за видачу сертифікатів походження EUR.1, які мають підтвердити, що продукт дійсно є українського виробництва, а не імпортного. Адаже лише за цієї умови товар може претендувати на безмитну торгівлю з ЄС.

Цей процес не має нічого спільного з перетином кордону, це – принципово нова функція.

Митний контроль зможе стати швидким та ефективним лише у випадку, якщо Україна нарешті запровадить європейську практику митного пост-аудиту: коли під час проходження товару через

митний кордон здійснюватиметься мінімально необхідний огляд товару, а детальна перевірка відбуватиметься вже після того, як товар випущено у вільний обіг.

Ще одне складне питання, над яким потрібно буде працювати нашій митниці – це запровадження в Україні процедур контролю товарів (митного, санітарного, екологічного тощо) за принципом "єдиного вікна" та удосконалення порядку вирішення спірних питань. Процедура "єдиного вікна" передбачає, що імпортер має звернутися до державного службовця та подати документи один раз і в одному місці, а держава (в особі такого службовця) має організувати здійснення контролю іншими прикордонними службами. В українських реаліях "єдине вікно" перетворилося на єдину кімнату, в якій сидять представники всіх органів, до кожного з яких імпортер звертається самостійно.

Найбільш парадоксальним є те, що українське митне законодавство відповідає європейським вимогам, але чомусь добрі європейські принципи значно деформуються на українських теренах, а європейські норми не працюють. Тобто в митній сфері – на відміну від тих, які ми зараз розглядаємо – потрібно змінювати перш за все не законодавство, а ідеологію роботи держави.

Технічне регулювання та стандартизація продукції. Для того щоб українські виробники мали нові можливості на європейських ринках необхідно докорінно змінити системи технічного регулювання та стандартизації продукції за європейським зразком.

В Україні до сих пір стандартизація – це прерогатива держави. Окрім того, у нас досі діє обов'язковий характер стандартів. Це є неймовірним атавізмом з погляду сучасної промисловості в усіх розвинених країнах (а не лише в Євросоюзі).

В ЄС у розробленні стандартів, які загалом мають добровільний характер, беруть участь всі зацікавлені сторони, а держава визначає обов'язковими лише засадничі параметри безпечності. Організації зі стандартизації CEN (Європейський Комітет зі Стандартизації) та CENELEC (Європейський Комітет з Електротехнічної Стандартизації) розробляють стандарти, спрямовані на досягнення цих вимог. Виробник має право працювати за своїми стандартами, якщо доведе безпечність своєї продукції.

Тому для України значним проривом стало ухвалення у квітні та червні 2014 року трьох законів у сфері технічного регулювання, які вносять в неї більше прозорості та зрозумілості. Їх прийняття було кроком для виконання Угоди про асоціацію. В результаті зменшився перелік дозвільних документів для бізнесу та відбулося зближення з європейською системою метрології.

Окреме важливе місце посідає закон про стандартизацію, який законодавчо закріплює добровільну природу національних стандартів за чітко визначеними винятками та передає функції національного органу зі стандартизації від органу влади – державному підприємству.

Завданням на найближчий час для України залишається ухвалення закону про технічні регламенти та оцінку відповідності, що в свою чергу забезпечить виконання Угоди про оцінку відповідності та прийнятності промислових товарів з ЄС (угода АССА). Без підписання такого документу вже найближчим часом буде неможливий безперешкодний вихід виробників з України на європейський ринок.

Відкрита конкуренція (антимонопольне законодавство). Україні необхідно зробити більш чіткими правила конкурентної політики. У нас давно поширена практика накладання необґрунтованих штрафів на українські компанії, коли ніхто не розуміє, ані принципів їх накладення, ані розмірів. Звісно, це значно погіршує умови ведення бізнесу.

Слід зауважити, що йдеться не про створення ідеальних умов ведення бізнесу – такого не буває. Йдеться про те, що дотримання і виконання домовленостей УА може вирівняти наші шанси на використання переваг Спільного ринку ЄС.

З українського боку вирішальною є роль арбітра – Антимонопольного комітету України (АМКУ) та дотримання правил гри всіма учасниками. Україна має негайно – всюди, де це можливо – ще до набрання чинності УА розпочати виконання таких кроків:

- контролюючий орган має оформлювати штрафи у зрозумілому вигляді та враховувати як обтяжуючі, так і полегшуючі складові під час розгляду кожної справи;
- надважливим є оприлюднення всіх рішень, хоча б за зразком судової практики, щоб підприємці могли розуміти логічний взаємозв'язок складових в ухвалених рішеннях АМКУ;
- бізнес потребує збільшення показників річного обороту компаній, які звертаються до АМКУ за дозволом на злиття, а також скорочення терміну та спрощення процедури погодження тих угод, які не впливають на стан конкуренції в Україні.

Але АМКУ не здатен здійснити таке реформування самостійно. За час існування він мав таку можливість, але не скористався нею протягом багатьох років. Тому тепер зміни доцільно закріпити на рівні національного законодавства.

Державні закупівлі. Це завдання в рамках виконання Угоди є одним із найскладніших, адже нині в цій сфері є безліч питань щодо прозорості, доцільності витрачання державних та комунальних коштів, а також бюрократизації процедур.

Ринок держзакупівель в ЄС (відповідно до встановлених норм) складає приблизно 500 млрд євро та є одним з найбільш ефективних та прозорих у світі. Обсяг українського ринку також шалений за

обсягом – приблизно 400 млрд грн. Однак він, на відміну від європейського, залишається непрозорим та складним навіть для національних підприємств.

ЄС проводить безперервну роботу з надання більшої гнучкості та прозорості законодавчим положенням та процедурам держзакупівель. Угода про асоціацію містить окрему главу та спеціальний додаток, які присвячені адаптації українських норм до європейських. План виконання Угоди, який ближчим часом має ухвалити українська сторона, включатиме покроковий опис вимог, необхідних для взаємного відкриття ринків України та ЄС у сфері держзакупівель.

Але потрібне не лише ухвалення нових законів. Необхідно створити незалежні інституції, визначити вимоги до прозорості процедур та фінансових порогів, тощо. Перетворення національного ринку держзакупівель на конкурентний має стати справжньою революцією. Для здійснення такої революції Україні потрібно підготувати фахівців саме у сфері держзакупівель, як це має місце в ЄС.

Тому головним завданням для України наразі лишається виконання ухвалених законодавчих норм та директив ЄС у сфері держзакупівель. А план дій щодо виконання Угоди повинен відігравати роль дороговказу, що не дозволить відхилитися від обраного курсу.

Ці сфери – найважливіші для того, щоб українське суспільство та бізнесадаптувались, до європейських стандартів та визначили яка їхня відмінність з нашими і що потрібно зробити, щоб подолати цю різницю, та вийти на європейські ринки.

УДК 338.434:631.11

Олійник К. А., к.е.н., доцент
*Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
(м. Умань, Україна)*

ФІНАНСОВО-КРЕДИТНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Нині фінансове забезпечення діяльності суб'єктів господарювання аграрної сфери здійснюється переважно в трьох формах: самофінансування, тобто використання власних ресурсів для розвитку; кредитування на основі мобілізації та перерозподілу тимчасово вільних коштів; бюджетне фінансування на безповоротній основі за рахунок коштів державного і місцевого бюджетів. Таким чином, формами фінансового забезпечення є самофінансування, кредитування і державне фінансування, а його інструментами – склад і структура джерел фінансування [1, С.84].

За сучасних умов сільськогосподарські підприємства майже позбавлені можливості вільно залучати фінансові ресурси з різних джерел, маневрувати джерелами та обсягами фінансових ресурсів. Тому основне призначення (завдання) фінансово-кредитного забезпечення сільськогосподарських підприємств полягає у такому розміщенні всіх наявних фінансових та кредитних ресурсів, в результаті процесів взаємодії фінансово-кредитних ресурсів та відносин, за якого відбуватиметься максимальне їх залучення у процеси виробництва та досягатиметься покращення фінансового стану підприємств.

Сьогодні для більшості сільськогосподарських підприємств основним джерелом залучених фінансово-кредитних ресурсів є короткострокові кредити та кредиторська заборгованість, частка яких коливається в межах 30-40%, оскільки їх більша питома вага ускладнює діяльність підприємства додатковими витратами із залучення коштів (виплата відсотків, штрафів, комісії, пені за боргами).

Сьогодні основними кредиторами сільськогосподарських підприємств є комерційні банки, які неохоче співпрацюють з даною категорією господарств через низку причин (рис. 1.).

Однією із основних причин є відсутність гарантійної застави. З метою підвищення рівня забезпеченості кредитів банки зменшують дійсну оцінку застави (майбутній урожай, тварини, сільськогосподарська техніка) сільськогосподарських підприємств, що обмежує додаткове залучення кредитних ресурсів. Що ж стосується землі, то переважна її частина орендується сільськогосподарськими підприємствами, а тому не може виступати у якості застави за кредитами.

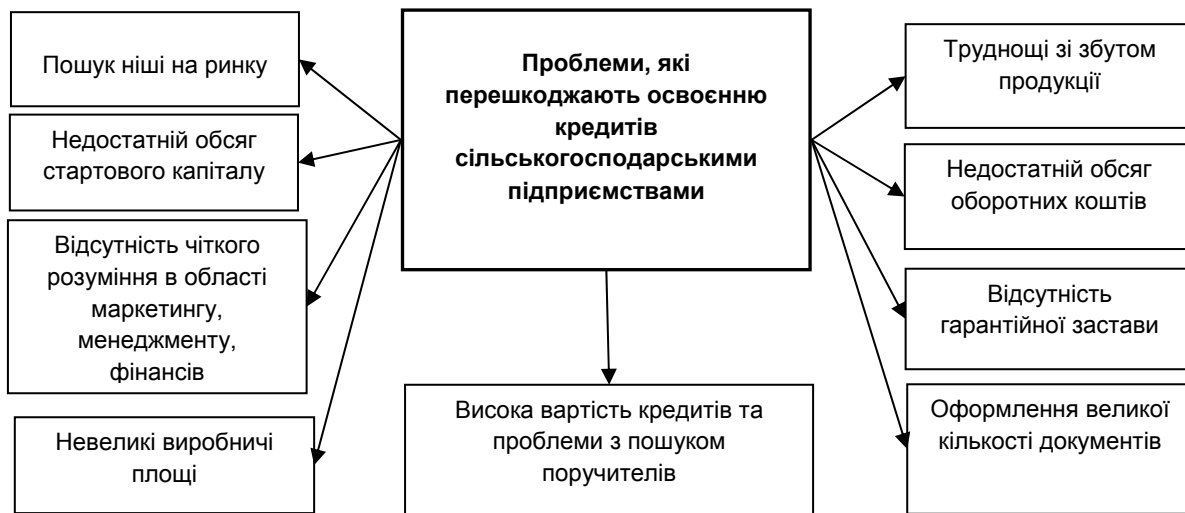

Рис. 1. Перешкоди у залученні комерційних кредитів сільськогосподарськими підприємствами України
* побудовано автором

В процесі залучення фінансово-кредитних ресурсів сільськогосподарськими підприємствами слід враховувати реальну економічну ситуацію в країні, пріоритети аграрної політики та стан розвитку фінансово-кредитної інфраструктури тощо.

У фінансовій системі держави акумулюються такі обсяги фінансово-кредитних ресурсів, які здатні задовольнити потреби будь-якого підприємства. Проблема фінансово-кредитного забезпечення сільськогосподарських підприємств за рахунок зовнішніх джерел полягає не у відсутності фінансових і кредитних ресурсів взагалі, а в доступі до них кожного окремого підприємства, а також формах і методах їх розподілу між галузями економіки і господарюючими суб'єктами [2, С.135].

За будь-яких економічних умов достатній рівень фінансово-кредитного забезпечення сільськогосподарських підприємств сприяє розширенню та розвитку виробництва з метою підвищення прибутковості та стабільному функціонуванню в майбутньому, оновленню основних засобів та підвищенню науково-технічного рівня виробництва, якості й конкурентоспроможності продукції.

З кожним роком значення фінансово-кредитного забезпечення сільськогосподарських підприємств зростає, що обумовлено потребою неперервного надходження коштів для фінансування їх господарської діяльності. За ринкових умов господарювання сільськогосподарські підприємства мають самостійно забезпечувати постійно зростаючу потребу у коштах, при цьому їх функціонування залежить ще й від їх спеціалізації та місця розташування. Достатній обсяг фінансово-кредитного забезпечення сільськогосподарських підприємств є актуальною проблемою їх функціонування, особливо в умовах гострої конкуренції, пошуку нових ринків, технологічних змін виробництва, появи нових видів діяльності, що вимагають пошуку раціональних й альтернативних методів та форм їх фінансово-кредитного забезпечення.

В ринковій економіці значне місце у фінансово-кредитному забезпеченні сільськогосподарських підприємств має належати поза банківським інституціям. У складі поза банківського кредитування розвивається і кооперативне кредитування. Стримує можливості повноцінного використання кооперативного кредитування для збільшення обсягів кредитування сільськогосподарських підприємств незначний розвиток мережі кредитних спілок та незавершеність розбудови системи кредитної кооперації. Потребує запровадження також система стимулювання формування та розвитку на селі мережі кредитних кооперативів та банків [3, С.337].

Система кредитної кооперації України за 20 років своєї діяльності набула важливої соціальної функції. Сьогодні вона об'єднує більше 1 млн громадян України, а активи системи становлять 2 432,8 млн грн. Однак потенціал кредитної кооперації ще далекий від оптимального рівня внаслідок недосконалої нормативно – правової бази та організаційної системи, оскільки фінансування кредитними спілками сільськогосподарських підприємств є обмеженим.

В умовах світової фінансової кризи кредитна кооперація довела свою життєздатність та надійність. За оцінками міжнародних експертів рівень проблемних кредитів становить близько 30%, тоді як у банківській системі України цей показник сягнув 50%. Без будь-якої урядової підтримки ліквідності більшість кредитних спілок, навіть, в умовах фінансової кризи продовжували кредитувати населення, в т.ч. й сільське, залишаючись фактично єдиним джерелом фінансової підтримки для тисяч рядових українців.

Отже, одним із ключових напрямків вирішення проблеми фінансово-кредитного забезпечення аграрних формувань має стати створення системи кредитної кооперації за рахунок власних заощаджень, нагромаджень і позикових коштів, включаючи кооперативні банки. На фоні цього виникає

можливість створення широкої мережі кредитних кооперативів, яка б охоплювала у т.ч. і найбільш вразливі верстви фермерів, з тим щоб такі кооперативи склали основу фінансування сільськогосподарського виробництва [4,С.34].

Відсутність глибинного розуміння як серед широких верств населення, так і серед законодавців та урядовців, правильного сприйняття самої кооперативної ідеї як ефективного інструменту самоорганізації та самопомоги сільського населення дотепер є найбільшою проблемою на шляху розвитку кредитної кооперації. Проте в сучасних умовах саме кооперативні форми об'єднання людей, кооперативні форми господарювання здатні суттєво вплинути на економіку держави та гарантувати соціальний захист сільського населення України [5,С.210].

Список використаних джерел

1. Зленко, О. В. Забезпеченість фінансовими ресурсами сільськогосподарських підприємств та ефективність їх використання / О. В. Зленко // Агроінком. – № 10-12. – С. 83-86.
2. Стецюк, П. А. Проблеми фінансового забезпечення сільськогосподарських підприємств / П. А. Стецюк // Облік і фінанси АПК. – № 4. – 2011. – С. 134-137.
3. Гудзь, О. Є. Фінансові ресурси сільськогосподарських підприємств : монографія / О. Є. Гудзь. – К. : ННЦ ІАЕ, 2007. – 578 с.
4. Скрипник, Ю. В. Кредитування сільськогосподарських підприємств та роль держави у фінансуванні аграрного сектора / Ю. В. Скрипник, Ю. В. Пахненко // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Фінанси і кредит». – 2007. – № 1. – С. 28-34.
5. Кириченко, О. А. Кредитування аграрного сектору економіки в умовах глобальної фінансової кризи / О. А. Кириченко, В. Д. Кудрицький // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 5(95). – С. 207-222.

УДК 339.187.2

Пазюк В. Л., здобувач
Чернігівський державний технологічний університет
(м.Чернігів, Україна)

РОЛЬ БРЕНДА У ПРОСУВАННІ ПРОДУКЦІЇ НА РИНОК

Аналіз тенденцій світового ринку показує динамічний розвиток та розширення брендингових стратегій та технологій.Брендинг являє собою інструмент необхідний для успішного просування товарів та послуг, тому проблема бренд-менеджменту є актуальною для українських підприємств та компаній, які створюють імідж, засобами нецінової конкуренції.

Отже, бренд є ефективним маркетинговим інструментом просування товару на ринок, який формує та виділяє у свідомості споживачів важливі відмінності товару чи послуги та створює імідж для підприємства. У промислово - розвинених країнах успішний бренд стає не тільки засобом впливу на споживача, але й дає змогу корпораціям впливати на економічну та політичну ситуацію в країні.Поняття «бренд» пішло від древньонорвезького «ставити клеймо». З давніх часів клеймували тільки високоякісні товари.В середньовіччі маркували вироби для визначення майстрів та підтримки стабільної якості, а також для таврування великої худоби та інших домашніх тварин.В двадцятому сторіччі методом штампування почали наносити товарні знаки та з'явилися перші товарні марки. Наслідком промислової революції сталазростаючої конкуренції між схожими товарами,виробники усвідомили необхідністьстворення та впровадження фірмового образу товару для подальшого розширення каналів збуту та завоювання закордонних ринків.

Глобалізація ринків сприяла накопиченню великого досвіду в сучасній маркетинговій практицірозвитку технологій брендингу для можливого впливу на цінності споживачів. В епоху інформації відбувається завоювання та розподіл міжнародних ринків, що стало головнимпоштовхом для зростання потреби більш детального розуміння поняття бренд, історії його виникнення, існування та стратегії впровадження на світових ринках.

Проаналізувавши визначення поняття «бренд» різних авторів, наведемо авторське трактування даного терміну. Бренд - це ідея компанії, яка висвітлюється за допомогою зовнішніх атрибутів (логотип, фірмовий стиль, слоган, корпоративна культура, імідж та ін..) та інформаційного образу, який формується в свідомості споживача, що в подальшому визначає його поведінку.

Виходячи з цього виділимо основні особливості бренду:

1. Бренд дуже відрізняється від товару або послуги. Він нематеріальний і існує тільки у свідомості споживача.

2. Різних людей відрізняє різниця сприйняття певного товару або послуги, що розташовує їх на різних щаблях лояльності до даного бренду.

3. Бренд будується не тільки через ефективний маркетинг та захоплючі логотипи, а й через цілий букет почуттів і сприйнятів, які він пропонує споживачеві [2].

У свідомості споживачів бренд асоціюється із стабільною якістю, тому для компаній бренд стає основним засобом в конкурентній боротьбі за довготривалі людські цінності.Функціональна сутність бренду визначає умови впливу на свідомість споживача, підкреслює мету компанії, відображає особливості атрибутів бренду.

До характеристик бренда відносять:

- основний зміст (BrandEssence);
- функціональні та емоційні асоціації, що виявляються покупцями і потенційними клієнтами (BrandAttributes);
- назва марки і товарного знака (BrandName);
- візуальний образ марки, який формується рекламою у сприйнятті покупця (BrandImage);
- рівень відомості марки у покупця, сила бренду (BrandPower);
- узагальнена сукупність ознак бренду, що характеризує його індивідуальність (BrandIdentity) , яку можна описати у вигляді раціональних(цінності), емоційних (почуття) і поведінкових (характер) відносин споживача та марки;
- вартісні оцінки та показники (BrandValue);
- ступінь просунутості бренду (BrandDevelopmentIndex);
- ступінь лояльності цільової аудиторії та її окремих сегментів до бренду (BrandLoyalty), яка може варіюватися від легкої переваги до сильної пристрасті і глибокої відданості бренду [4].

Найважливіше завдання бренду є збільшення цінності бізнесу, тобто бренд впливає на фінансову оцінку компанії та свідчить про результати її діяльності. Кожний бренд є об'єктом купівлі-продажу і має свою цінність, що залежить від його розвитку, терміну перебування на ринку та задоволення потреб споживачів. Цінність бренду базується на його впізнанні, створенні попиту, конкурентоздатності, позитивних асоціаціях, побудові лояльності та привабливості для споживача.

З появою значної кількості нових підприємств створення та просування успішного бренду надає певні переваги: збільшує продаж за рахунок лояльності споживачів; дає змогу диктувати правила гри на ринку та при роботі з партнерами; створює монополію в окремому сегменті ринку; дає змогу залучати кращих працівників на ринку; сприяє формуванню унікального образу; символізує стабільність, якість, довіру до товару чи послуги. На сучасному українському ринку бренд сприяє конкурентній боротьбі за ринкові позиції, тому створення та просування бренду вітчизняними компаніями потребує багаторічної праці, значних інтелектуальних та грошових інвестицій у комунікації із споживачем, сервіс, дистрибуцію, продукт.

На конкуренто-напружених світових ринках засоби впливу на споживача максимально вичерпані, тому уміння просувати продукт є основним фактором побудови маркетингових стратегій компанії для створення справжнього бренду, який є головним джерелом інформації про компанію та найціннішим нематеріальним активом.

Теоретичне визначення й обґрунтування поняття «бренд» є необхідною умовою для більш глибокого розуміння вказаного терміну, розвитку та реалізації стратегій даного маркетингового інструмента. Необхідні умови для створення успішного бренду - це знання покупців, динаміки ринку, дані про конкурентів, сильні і слабкі сторони компанії. Основна мета «бренду» сформувавши емоційні спогади споживача про товар, який має певну торгову марку. В умовах жорсткої конкуренції, значну увагу приділяють ринковій цінності бренду, яка стає джерелом прибутку і може перевищувати вартість усіх активів компанії.

Список використаних джерел

1. Котлер. Ф. Основы маркетинга. Краткий курс. / Пер. с англ. - М. Издательский дом «Вильямс», 2007. – 656 с.
2. Роль рекламы в создании сильных брендов / Под редакцией Джона Филипа Джоунса. - Вильямс, 2005. - 496 с.
3. Формування ринкових відносин в Україні : Збірник наукових праць Вип. 5(84) / Наук. ред. І.К. Бондар. - К., 2008. – 152 с.
4. Шевелева Т. Создани национальных сильных брендов в Украине-важнейший фактор в завоевании внутреннего и внешнего рынков товаров и услуг. / Т. Шевелева // Интеллектуальная собственность - 2010. - № 9. - С. 12-16.
5. Любаренко Т.І. Глобалізація брендів на світових товарних. / Любаренко Т.І. // Економіка. Фінанси. Право. – 2010. – № 11. – С. 7–10.
6. Україномовний розділ відкритої багатомовної мережевої енциклопедії. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/>.
7. Топ-100 найдорожчих брендів світу 2012. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: www.interbrand.com
8. Ф. Котлер. Маркетинг от А до Я: 80 концепций, которые должен знать каждый менеджер / Ф.Котлер; Пер. с англ. - М.: Альпина Паблишерс, 2010 - 211с.
9. Шарков Ф.И. МАГИЯ БРЕНДА: Брендинг как маркетинговая коммуникация/ Учебное пособие. - М.: Издательство «Альфа-Пресс», 2006. - 268 с.
10. Шарков Ф. И. Константы гудвилла: стиль, публицити, репутация, имидж и бренд фирмы: Учебное пособие / Ф. И. Шарков. - М.: Издательско-торговая корпорация «Дашков и К°», 2010. - 272 с.
11. Примак Т. О. Маркетинг: навч. посіб. - К.: МАУП, 2004. - 228 с.
12. Яненко М.Б. Торговые марки в товарной политике фирмы / М.Б. Яненко - СПб: Питер, 2005. - 240 с.
13. Новітній маркетинг: навч. посіб. / Є.В. Савельєв, С.І. Чеботар, Д.А. Штефаніч, М.Г. Шевчик, В.О. Мартинюк. - К.: Знання, 2008. - 420 с. - (Сер. "Вища освіта XXI ст.") - укр.
14. Кардаш В. Я. Маркетингово-товарна політика: навч.- метод. посібник для самост. вивч. дисц. - К.: КНЕУ, 2000. - 124с.
15. Анатомія рекламного образу / Под общ. ред. А. В. Овруцкого - СПб.: Питер, 2004. - 224 с.

ВИДИ БАНКІВСЬКИХ ПРОДУКТІВ ТА МЕХАНІЗМ ЇХ ВПРОВАДЖЕННЯ

Характерними ознаками сучасної фінансової системи України є її стрімкий розвиток, постійна нестабільність, високоризикованість та надмірна залежність від глобальних соціально-економічних тенденцій. Прискорення процесів трансформації економічних систем підвищує значення ринку банківських продуктів як важливої складової глобальної економіки, що забезпечує функціонування та розширене відтворення національних та світової господарських систем [1]. Рушійним важелем взаємодії цих систем можуть слугувати банківські продукти.

Вивченню проблем та суперечностей розвитку банківських продуктів присвячено праці таких відомих вітчизняних та зарубіжних вчених, як Дзюблюк О., Кейнс Дж.М., Макконнелл К.Р., Гриценко О., Примостка Л., Абдикеев Н.М., Данько Т.П., Ильдеменов С.В., Киселев А.Д., Акерлоф Дж., Шиллер Р. та інші [5-6].

Дзюблюк О.В. визначає ринок банківських продуктів і послуг, як особливе соціально-економічне середовище, систему економічних відносин з продукування та обміну специфічного товару – банківської послуги.

Протягом останніх десятиліть у сфері світового банківського бізнесу спостерігається стійка тенденція диверсифікації видів банківської діяльності, збільшення різноманіття банківських продуктів, особливостями яких є:

- як правило, має абстрактну, "нематеріальну" форму або документарну;
- обмежений тимчасовими рамками;
- вбирається в договірну форму;
- швидко копіюється іншими кредитно-фінансовими інструментами.

До основних видів банківських продуктів відносяться:

1. Валютні операції (обмін валют, перекази, деривативи тощо).
2. Комерційні векселі та кредити підприємствам. Враховуючи комерційні векселя, банки тим самим надають позики товаровиробникам, які продають банку боргові зобов'язання своїх покупців з метою якнайшвидшої мобілізації грошових коштів. В даний час в західних країнах така практика продовжується, хоча оборот комерційних векселів складає всього 10 - 20% всіх операцій комерційних банків.

3. Ощадні депозити. З метою вишукування додаткових коштів банки створюють ощадні депозити. Сам депозит - це банківський продукт, а його обслуговування - банківська послуга.

4. Зберігання цінностей. Зберігання в банку цінностей клієнтів (золото, цінні папери та ін.) являє собою послугу, а розписки або інші документи, що засвідчують факт прийняття цінностей на зберігання – банківський продукт. Безпечне зберігання цінностей клієнта здійснює відділ оренди сейфів, який зберігає цінності клієнта до того моменту, поки клієнтові вони не знадобляться.

5. Кредити уряду. Надання кредитів уряду здійснюється через придбання банками короткострокових, середньострокових і довгострокових державних облігацій на суму, що становить визначену частку від усіх наявних у банку депозитів.

6. Депозити до запитання (чекові рахунки). Найбільш важливим продуктом є відкриття депозиту до запитання, або чекового рахунку, який дозволяє вкладникові підписувати переказні векселі на сплату за товари та послуги. Ці векселі банк зобов'язаний оплачувати негайно.

7. Споживчий кредит. Споживчий кредит як вид банківських послуг отримав широке поширення в США, а потім і в інших капіталістичних країнах після Другої світової війни. Цими послугами користуються в основному фізичні особи і дрібні підприємці. Банківським продуктом в даному випадку є кредитний договір, що регулює відносини кредитора і позичальника [2].

Можна також поділити банківські продукти на класичні (обслуговування клієнтів у сфері кредитів, депозитів і т.д.), нові (наприклад, обслуговування грошового ринку і ринку капіталів, іноземних трансакцій, факторинг, форфейтинг, лізинг, злиття), та інші (наприклад організація розрахунково-касового обслуговування, трастові операції, консультаційні та інформаційні послуги, інженерно-економічна експертиза). Чіткої межі поділу немає, оскільки і деякі нові продукти можуть стати класичними залежно від рівня розвитку ринку банківських товарів і послуг.

Інноваційні стратегії банків реалізуються в умовах дещо відмінних від інших суб'єктів господарювання, що пояснюється специфікою їх економічного становища як фінансових посередників - високою суспільною відповідальністю й значною ризикованістю діяльності, а також тим, що вони

функціонують як складові банківської системи певної країни. Наприклад, не так давно послуга мобільного банкінгу для українських банків була значною інновацією. А тепер СМС-інформування про здійснення операції по рахунку та функція запити залишку на рахунку стали звичайними банківськими послугами. З розвитком українського фінансового ринку зростають і рівень грамотності споживачів, і їхні вимоги до банківських послуг. Тому сьогодні наявність цілодобової зони обслуговування у відділеннях фінансових установ швидше норма, ніж виняток.

Ще одним продуктом-інновацією запровадженою в банківській сфері, яка привертає увагу, – впровадження «електронного залишку» у касах банку, що дозволяє скоротити витрати на обіг монет, оскільки залишок менше однієї гривні зараховується на рахунок мобільного телефону клієнта або у вигляді електронного ваучера. Правда, не всі вітчизняні споживачі сприйняли цю технологію, адже будь-яка інновація вимагає певного розвитку ринку [3].

Проривом у банківських технологіях останнього десятиліття є Інтернет-банкінг, який сьогодні пропонується клієнтам більшістю банків. Стрімкому розвитку дистанційного доступу до свого рахунку та здійсненню операцій по ньому сприяє зростання українських інтернет-користувачів. З одного боку, Україна входить у топ-10 країн Європи за кількістю юзерів, а з іншого – через низьке проникнення в регіони має ще й високий потенціал зростання Інтернет-аудиторії у майбутньому.

На відміну від західних країн, POS-термінали в торговельних мережах не привели до глобальної революції в українському безготівковому просторі. Однак сьогоднішні 5% безготівкових операцій з платіжними картками все-таки змушують банкірів вірити в посилення цього тренда у найближчі п'ять років. У майбутньому POS-термінали будуть встановлювати самі торговці, оскільки в оплату будуть прийматися не пластикові картки, а інформація з NFC-чипів, вбудованих у телефон. Тим часом, термінали самообслуговування, що з'явилися кілька років тому набирають популярності як у банківських відділеннях, так і за їхніми межами.

Прикладом банківського продукту може слугувати «ануїтетний депозит», коли банк пропонує споживачу очевидно вигідну (вигідну по ринку) процентну ставку, яка буде підтримуватися на високому рівні за умови постійного поповнення депозитного рахунку через рівні проміжки часу на мінімально визначену суму, а у разі прострочення регулярного платежу процентна ставка знижуватиметься за кожне прострочення до ринково низького (або навіть ринково неадекватного) рівня. Даний банківський продукт по-перше задовольняє цілі споживача у накопиченні необхідної суми за певний термін, стимулює споживача до своєчасних нормованих виплат, нормалізує певну частину банківського потоку платежів та рівномірно збільшує оборотні кошти банку. Методологічна концепція даного продукту є альтернативою банківському кредитуванню, тобто ми наче «депозитуємо» споживача, а не кредитуємо. При цьому вдається вирішити найсуттєвішу проблему банківського ризику, що автоматично відображається на обсягах резервування, а відповідно оборотних коштах банку і як результат банківської системи в цілому) оскільки вони повністю перекладаються на споживача, що є суттєвим в нестабільних умовах перехідної економіки, а особливо в умовах глобальних фінансово-економічних криз. Даний продукт допомагає підстрахувати споживача у разі невиконання умов. Тобто споживачу не нараховується пеня як у випадку з кредитом, а продовжуються нараховувати проценти, але трохи менші, що з фактичної точки зору не заганяє його у глухий кут безвихідного фінансового становища, а з психологічної – не так болісно сприймається, адже відсотки все одно нараховуються, і якщо надалі зобов'язання будуть сумлінно виконуватись, то висока ставка повернеться [4].

Отже, банківський продукт може слугувати засобом подолання кризових явищ в економіці з виходом на новий (вищий) рівень соціальної свідомості. Оскільки соціальна свідомість більшості громадян нашої країни формувалася ще за часів колишньої держави або в умовах початкового етапу перехідної економіки. Тому, банківській системі відведена роль тієї ланки економічної системи, що формуватиме нову свідомість громадян постсоціалістичного простору, шляхом запровадження адекватних банківських продуктів та проведення активної концептуалізованої інформаційної політики.

Список використаних джерел

1. Дзюблук О. Ринок банківських послуг: теоретичні аспекти організації і стратегія розвитку в Україні / О. Дзюблук // Банківська справа. – 2006. – № 5–6. - С. 23–35.
2. Николаева Т.П. Банковский маркетинг [Учебно-методический комплекс] – М.: Изд. центр ЕАОИ. 2009. – 224 с.
3. Нікітін А.В. Маркетинг у банку [Підручник] - К.: КНЕУ, 2006. - 432 с
4. Лютий І.О. Банківський маркетинг [Підручник]./ І.О. Лютий, О.О. Солодка - К.: Центр учбової літератури, 2009. - 776 с.
5. Реинжиниринг бизнес-процессов / Н.М. Абдикеев, Т.П. Данько, С.В. Ильдеменов, А.Д. Киселев. – М. : Эксмо, 2007. – 592 с. – (Полный курс MBA).
6. Акерлоф Дж. Spiritus Animalis. Как человеческая психология управляет экономикой / Дж. Акерлоф, Р. Шиллер – М.: Юнайтед Пресс., 2010. – 273 с.

ПОДХОДЫ И МЕТОДЫ УПРАВЛЕНИЯ НЕФИНАНСОВЫМИ РИСКАМИ В ЦЕНТРАЛЬНЫХ БАНКАХ

«Аппетит к риску» центральных банков является довольно низким, отчасти потому, что они видят риск как угрозу их самому важному активу - их репутация. Практика управления рисками в центральных банках является более продвинутой в отношении финансовых рисков, по сравнению с нефинансовыми рисками. Основные вопросы, которые будут рассматриваться в достижении более активного подхода к управлению нефинансовыми рисками, являются следующие:

Есть ли чистые выгоды для интеграции управления финансовым риском и нефинансовым риском?

Сколько, доминирование политических целей над финансовыми целями влияет этот выбор? Каким должно быть централизованное управление рисками в понимании центрального банка? Какую роль должен играть топ-менеджмент и надзорный совет?

Как широко, могут центральные банки выходить за рамки механических аспектов отчетности по рискам и развивать подлинную культуру управления рисками?

Так как репутация является жизненно важным активом для центральных банков, их аппетиты риска традиционно были относительно низкими. Без хорошего понимания рисков, с которыми можно столкнуться, неприятие риска может привести к чрезмерному уклону в сторону консерватизма. Однако центральные банки в настоящее время пользуются снижением рисков, давая более сознательную оценку рискам, встроенных в их деятельность и политику. Движимые необходимостью отчитываться перед заинтересованными сторонами, и опираясь на достижения в области методов управления рисками, они стали проявлять систематический характер в управлении рисками путем принятия более структурированных подходов и повышения контроля над их деятельностью по управлению рисками. Для некоторых центральных банков, особенно те, которые контролируют коммерческие банки (случай Республики Молдова), принятие более формальных решений также продиктовано желанием, чтобы соответствовать прогрессу, и решений коммерческих банков в реализации основ риска в соответствии с Базель II и Базель III.

Суть центральных банков заключается в проведении необходимых реформ в их политике, а не в получении коммерческих результатов. Тем не менее, как и в коммерческих банках, управление рисками в центральных банках является более продвинутым по отношению к финансовым рискам, чем нефинансовым. Соответственно, попытаемся рассмотреть имеющиеся возможности у центральных банков для повышения и получения большей выгоды от их управления нефинансовыми рисками.

Как и многие финансовые организации, центральные банки часто различают финансовый и нефинансовый риск (рис. 1) и применяют специальные структуры по управлению ими. Но даже с отдельными структурами управления для двух видов риска, управление ими демонстрирует две ключевые характеристики для центральных банков:

1. Управление рисками было определено в качестве стратегического приоритета и, таким образом повышенные и расширенные методы применяются через учреждения.

2. Управление операционными и репутационными рисками и, в некоторой степени, политическим риском, оборачивается в стандартизированную проблему, включая как финансовый, так и нефинансовый риск.

Ключевые элементы в любой системе управления рисками включают:

-идентификацию типов событий, которые могут поставить под угрозу достижение целей центрального банка;

-оценку «аппетита к риску», поставив на место меры по смягчению рисков, которые считаются неприемлемыми,

-мониторинг и управление рисками в течение долгого времени,

-разработка планов действий в чрезвычайных ситуациях для рискованных событий, которые могут произойти и регулярно пересматривают адекватность системы управления рисками.

Как будет видно ниже, такие механизмы центральных банков более развиты в отношении финансовых рисков.

Механизмы для управления рисками, как правило, состоят из трех компонентов:

- общая ответственность,
- управление изо дня в день
- системы для достижения согласованного подхода в организации.

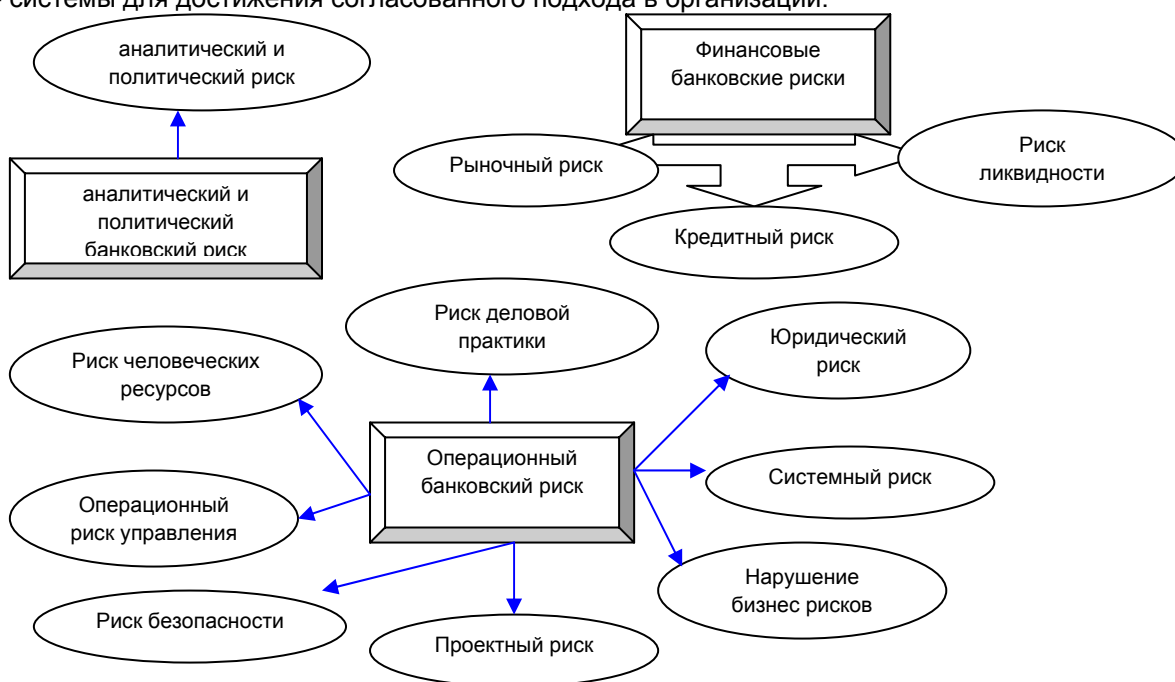

Рис. 1. Модель категоризация рисков

Источник: BIS (2007a).

Общая ответственность за управление рисками лежит на самом высоком уровне учреждения - управление. Основными элементами большинства методов управления рисками являются:

- систематика риска;
- матрица рисков;
- набор методологических этапов.

Соответствующие инструменты включают методы оценки ключевых индикаторов, которые показывают тенденции в температуре риска, системы показателей корпоративного риска.

Несколько центральных банков создали комитет непрерывности бизнеса, чтобы заверить, что планы обеспечения непрерывности бизнеса являются надежно скоординированными, соответствующим образом проверенными и обновляются с учетом изменяющихся угроз.

Запрашиваемая руководителями и сотрудниками информация, для выявления и оценки рисков помогает повысить осведомленность и ответственность и тем самым улучшает организацию культуры риска. Центральными банками многих стран были использованы следующие методы для проведения качественных отборок:

- интервью;
- контрольные списки и анкеты;
- сбалансированная система показателей - это более сложные контрольные сочетающие (с различной степени сложности) оценку внутреннего контроля с уровнем риска домена;
- мастерские по сферам деятельности.

Количественный подход к управлению рисками заключается в использовании данных из журналов событий для моделирования операционного риска. Модель в свою очередь может указать - так называемые ключевые индикаторы риска, которые указывают на возникающие проблемы или убытки.

В заключении важно заметить, что Центральные банки часто располагают хорошей системой в целях обеспечения адекватных уровней контроля над проектами разработки, утверждения и доставки. Система, вероятно, включает своего рода процесс оценки для рисков, связанных с потребностями проектов. Хотя некоторые из преимуществ проекта могут быть связаны с сокращением риска в бизнесе, важно соблюдать отдельно два вида риска - бывший (процесс оценки) составляет риск проекта, последний (выгоды) о профиле риска в бизнесе.

Список использованных источников

1. Amenc, N., Ducoulombier, F., Goltz, F., and Tang, L. (2012), What Are the Risks of European ETFs?, Position Paper, EDHEC-Risk Institute, January 2012.
2. Corrigan, E. Gerald (1990). Central Banks and the Financial System, in Central banking issues in emerging market-oriented economies: A symposium sponsored by the Federal Reserve Bank of Kansas City, Jackson Hole, Wyoming, August.
3. Samad-Khan, A. (2008), Modern Operational Risk Management, Emphasis 2008/2, pp26-29, Towers Perrin, 2008.

КРЕДИТНА КООПЕРАЦІЯ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ ЯК ЕЛЕМЕНТ ІНФРАСТРУКТУРНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АПК РЕГІОНУ

Україна – це держава зі значним аграрним потенціалом. Сільське господарство завжди було для неї потужною галуззю економіки, однак на сучасному етапі його розвиток сповільнився, виникла велика кількість проблем в технічному, економічному, фінансовому та соціальному забезпеченні. На ринку сільгоспвиробництва України діє велика кількість суб'єктів, серед яких чільне місце посідають фермерські господарства.

Хоча динаміка прибутку від реалізації сільськогосподарської продукції та рівня рентабельності її виробництва фермерськими господарствами є позитивною, проте на сучасному етапі вони мають ряд проблем, пов'язаних з недостатністю фінансових ресурсів. У зв'язку з цим важливим є вирішення питання пошуку найдієвіших та найефективніших шляхів фінансування їх діяльності.

Фінансові ресурси фермерських господарств можна поділити на власні та залучені (з фінансово-кредитного ринку та державна підтримка).

Розглядаючи реалії державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників, слід зазначити, що передбачені законодавчими нормативно-правовими актами можливості фінансувати кошти на потреби фермерських господарств з місцевих та державного бюджету є дуже обмеженими. Також надання дотацій та пільг від Аграрного фонду та Українського державного фонду підтримки фермерських господарств доступне невеликій кількості сільгоспвиробників за умови дотримання ними визначених вимог. Тож актуальною є проблема пошуку принципово нових для сільськогосподарського ринку джерел фінансування коштів у його розвитку.

Власні доходи фермерських господарств також не здатні покрити значні обсяги потреби в фінансових ресурсах. Тому їм необхідно шукати інші можливості залучення ресурсів для фінансування поточної діяльності та її подальшого розширення. Враховуючи сучасний стан функціонування фінансового ринку та сільськогосподарської галузі економіки України, можна запропонувати ввести в дію наступну фінансово-кредитну систему агропромислового комплексу. Слід зазначити, що більшість елементів даної системи вже функціонують, однак пропонується, окрім запровадження в дію нових її елементів (кооперативних об'єднань фермерських господарств), удосконалити взаємодію вже існуючих складових системи.

Одним з ефективних джерел залучення фінансових ресурсів у діяльність фермерських господарств і одночасне зниження ризиків, притаманних їх діяльності, є аграрне страхування. В Україні на даний час воно починає розвиватися. Зокрема, прийнято Закон України №4391-VI «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою» від 9.02.2012 року [1], який регулює відносини у сфері страхування сільськогосподарської продукції, що здійснюється з державною підтримкою, з метою захисту майнових інтересів сільськогосподарських товаровиробників і спрямований на забезпечення стабільності виробництва в сільському господарстві. Поряд з цим державою проводиться робота з розробки системи надання обігових коштів аграріям у період посівної кампанії та жнив. Аналізуючи досвід Іспанії [2], слід зазначити, що співпраця сільгоспвиробників, страхових компаній та уряду країни є найбільш ефективною формою в розвитку системи аграрного страхування, а також її досвід свідчить про те, що однозначно субсидування страхових премій, у порівнянні з прямою допомогою від держави в разі настання страхового випадку катастрофічного масштабу, є набагато ефективнішим інструментом у забезпеченні отримання доходів сільськогосподарського товаровиробника. Проте, повертаючись до сучасного стану аграрного страхування в Україні, слід зауважити, що воно не набуває широкого використання через недовіру сільгоспвиробників до механізмів страхового ринку, їх недостатню поінформованість про переваги та вигоди від здійснення страхових операцій у своїй діяльності, а також відсутність повної та стабільної законодавчо-нормативної бази з врегулювання даних питань.

Також на даний час в Україні не є активною співпраця фермерських господарств з лізинговими та факторинговими компаніями, хоча й необхідність в даному виді співпраці існує, адже фермерські господарства потребують оновлення матеріально-технічної бази у відповідності з досягненнями НТП, а також мають труднощі в розрахунках з кредиторами та дебіторами.

Щодо кредитування комерційними банками фермерських господарств, то у зв'язку із сезонністю та високою ризикованістю їх діяльності, відсутністю достатньої якісної застави, комерційні банки

встановлюють високі процентні ставки за кредити або взагалі відмовляються кредитувати таких клієнтів.

Розглянувши вищенаведені джерела залучення фінансових ресурсів фермерськими господарствами, слід зазначити, що за їх допомогою фермерські господарства мають змогу отримати незначні обсяги фінансових ресурсів. Тому невирішеною залишається потреба у пошуку найпривабливіших на даний час джерел фінансування. Як один із можливих варіантів, до того ж, як свідчить досвід іноземних країн, один з найбільш ефективних, є кредитна кооперація фермерських господарств.

Слід також зазначити, що Україна бере участь в ініціативі Європейського Союзу «Східне партнерство». В рамках співпраці України та інших країн-учасниць в рамках сільського та сільськогосподарського розвитку, одним із стратегічних напрямків було визначено питання кооперації сільгоспвиробників, зокрема і кредитної [3].

Кредитна кооперація фермерів – це добровільне об'єднання фізичних і юридичних осіб, які займаються фермерською діяльністю, на основі демократичних принципів, рівноправності та взаємодопомоги для задоволення господарських та фінансових потреб його учасників [3].

Враховуючи сучасні тенденції розвитку сільськогосподарської галузі та кредитного ринку України, найдієвішими та найбільш прийнятними будуть такі форми кооперації як кредитні спілки та кооперативні банки. Як свідчить іноземний досвід, у Нідерландах у загальному обсязі кредитування аграрного сектора частка кредитних кооперативних структур становить 90 %, у Франції – близько 70 %, в Японії – близько 50 %, в США – 26 %, у Швеції, Фінляндії, Португалії, Австрії, Італії, Греції – від 30 до 50 %. У деяких із цих країн у результаті діяльності кредитних кооперативів виникли кооперативні банки, які входять до складу провідних банківських структур цих країн, що набули міжнародного визнання. Це - Рабобанк (Нідерланди), Креді Агріколь (Франція), Норінчукін банк (Японія), Дойче Геноссеншадт банк (Німеччина), система фермерського кредиту (США). Кредитні банки можуть надавати послуги значно більшій кількості клієнтів, ніж кількість їх членів [4].

Слід зазначити, що кредитні спілки, що кредитують фермерів України, починають все активніше функціонувати. Відомими з них вже є кредитні спілки «Єдність», «Аграр-кредит», «Фермери Київщини», які є членами Об'єднаної кредитної спілки Національної асоціації кредитних спілок України, та ін.

Визначимо переваги щодо впровадження кредитної кооперації фермерських господарств:

- 1) забезпечення сільської місцевості кредитними ресурсами;
- 2) зростання соціально-економічного розвитку сільських територій;
- 3) підвищення ділової активності та фінансової стійкості фермерських господарств;
- 4) можливості розширення виробництва та диверсифікації видів діяльності фермерських господарств;
- 5) підвищення конкурентоспроможності фермерських господарств на вітчизняному та закордонному ринках;
- 6) сприяння скороченню безробіття в сільській місцевості шляхом збільшення кількості нових робочих місць внаслідок розширення виробництва фермерськими господарствами;
- 7) можливість втілення та використання інноваційних ідей у сільгоспвиробництві.

Серед можливих негативних моментів даного виду кооперації виділимо, по-перше, ризикованість вкладання коштів членами спілки, по-друге, їх можливу недостатність для кредитування потреб її учасників, і, по-третє, диференційований фінансовий стан учасників (ймовірність неповернення одержаного кредиту учасником у зв'язку з різким погіршенням його платоспроможності).

Проте, порівнявши переваги та недоліки кредитного кооперування фермерських об'єднань, відмічаємо, що значно переважають позитивні аспекти, а негативні – притаманні не лише даному виду діяльності, і досвід показує, що існують ефективні шляхи щодо їх зменшення або навіть уникнення.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4391-17>.
2. В.А. Якубович. Використання міжнародного досвіду в процесі розбудови системи аграрного страхування в Україні: досвід Іспанії / В.А. Якубович// Економіка АПК. - 2007. - № 6. - С. 139-144
3. Ільчук В.П., Прокопенко О.О. «Східне партнерство-2012» як фактор сприяння розвитку кредитної кооперації фермерів в Україні / Матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції «WSCHODNIE PARTNERSTWO-2012». – 2012. – С. 51-55
4. Дадашев Б.А. Кредитні кооперативи в Україні: проблеми і перспективи розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dspace.uabs.edu.ua/bitstream/123456789/1023/1/2001_10_08.pdf.

ВПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ НАССР ЯК НЕОБХІДНИЙ ЧИННИК АДАПТАЦІЇ ДО ВИМОГ ЄС

Інтегрування до європейського економічного простору вимагає прийняття європейських стандартів та реформування відповідно до вимог ЄС. Важливим кроком в інтеграції України до світового економічного простору став вступ до Світової організації торгівлі (СОТ) та підписання угоди про асоціацію з ЄС. В Україні увага до проблеми якості постійно зростає. Її вступ до СОТ та перспективи інтеграції до ЄС вимагають докорінного поліпшення якості управління у загальнодержавному масштабі й суттєвого підвищення ефективності функціонування і рівня конкурентоспроможності вітчизняних підприємств різних галузей економіки. Тому на нашу думку, особливо актуальною є проблема якості для вітчизняної харчової промисловості. Адже від безпечності та якості продуктів харчування значною мірою залежать життя і здоров'я людей, а також продовольча безпека країни.

Нині основною моделлю управління якістю і безпечністю харчових продуктів у промислово розвинутих країнах є система НАССР (англ. – *Hazard Analysis and Critical Control Points*) – аналіз небезпечних чинників та критичні точки контролю. НАССР була розроблена в США у 1960 році, її застосовували для контролю якості та безпеки продуктів харчування для космонавтів. Після 10-річного практичного використання Національним аерокосмічним агентством США її почали впроваджувати на підприємствах харчової промисловості. У країнах Європейського Союзу цю концепцію застосовують із 1990 року, причому спочатку в рамках окремого дослідницького проекту. Це науково обґрунтований, раціональний і систематичний підхід до ідентифікації продукції, оцінювання та контролю ризиків, які можуть виникнути під час виробництва, перероблення, зберігання та використання харчових продуктів. Принципи системи НАССР рекомендовано до практичного застосування Комісією Codex Alimentarius (Харчовий кодекс) і є обов'язковими для країн Європейського Союзу на всіх харчових підприємствах [1, с. 68-69].

Сертифікація НАССР третьою стороною на добровільній основі існує в Австрії, Новій Зеландії, у країнах Європи, Індії, Бразилії та ін., її також успішно впроваджують у деяких країнах Середнього Сходу, Південної Азії та Латинської Америки. Широкому застосуванню концепції НАССР сприяла її ефективність при вирішенні конфліктів щодо безпечності продукції.

В Україні впровадження системи управління безпечністю харчових продуктів на основі концепції НАССР розпочато ще у 2002 році. З 01.07.2003 р. діє національний стандарт ДСТУ 4161-2003 «Системи управління безпечністю харчових продуктів. Вимоги» та з 01.08.2007 р. набув чинності національний стандарт ДСТУ ISO 22000:2007 (ідентичний міжнародному стандарту ISO 22000:2005). У зв'язку з певними складнощами виконання українськими підприємствами вимог стандарту ДСТУ ISO 22000 (наприклад, щодо використання орендованих, а не власних виробничих приміщень) деякий час ці два стандарти будуть діяти паралельно. Процес впровадження ДСТУ ISO 22000 для підприємств, на яких функціонує система управління безпечністю харчових продуктів у відповідності з ДСТУ 4161-2003, буде легшим, ніж для підприємств, які розпочинають цю роботу з «нуля», тому що обидва ці стандарти базуються на принципах НАССР і на засадах системного управління. Загалом вимоги зазначених стандартів призначені для застосування організаціями харчової та переробної промисловості, громадського харчування й іншими організаціями, діяльність яких пов'язана з харчовими продуктами. Цей стандарт можна використовувати як для впровадження систем управління безпечністю харчових продуктів (СУБХП) (продовольчої сировини), так і для сертифікації цих систем (рис. 1).

Впровадження системи НАССР – не просто вимога українського законодавства чи умова для виходу на зовнішні ринки. Ця система допомагає підприємствам використати можливості власного виробництва та оперативно реагувати на критичні ситуації. НАССР – це концептуально проста система, за допомогою якої підприємства, що виробляють харчові продукти, можуть встановлювати й оцінювати ризики, що впливають на безпечність і якість продукції, запроваджувати механізми технологічного контролю, необхідні для профілактики виникнення або зменшення ризиків у припустимих межах, стежити за функціонуванням механізмів контролю і вести поточний облік з метою виявлення невідповідностей від моменту одержання сировини до виробництва готової продукції та реалізації її споживачеві. Метою системи є запобігання ризикам у найпершій з можливих ланок цього ланцюга виробництва [2, с.116].

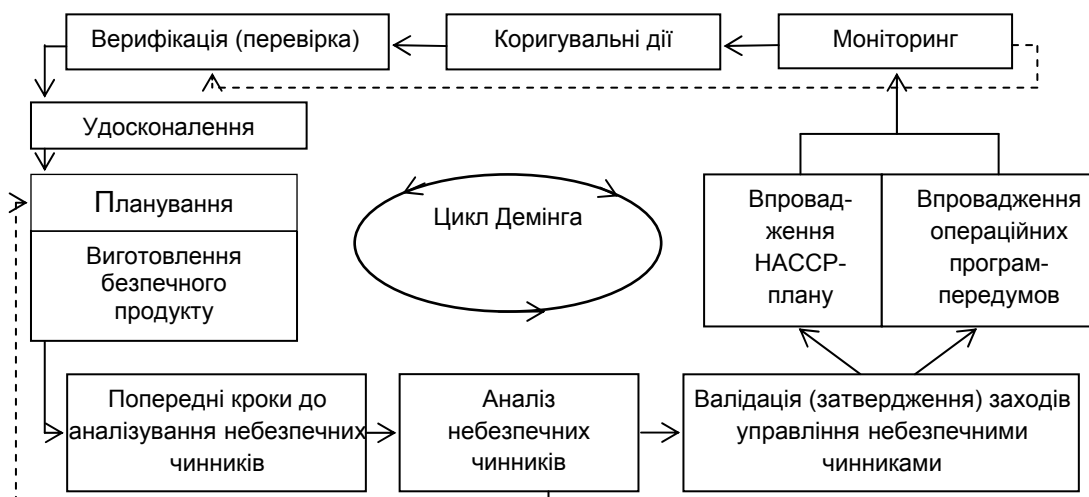

Рис. 1. Схема взаємодії основних процесів СУБХП [3, с. 51]

В основі системи HACCP лежить управління небезпечними факторами різного походження, які впливають на безпечність продукції в процесі виробництва, шляхом створення механізмів контролю в кожній точці виробничої системи. Підхід HACCP полягає у контролі сировини й самого процесу виробництва. Він відрізняється від тестування лише готової продукції тому, що вибірковий контроль не завжди надає об'єктивну інформацію щодо наявності браку. А виправити ситуацію після повного завершення технологічного процесу не завжди можливо, що призводить до зайвих витрат. Таким чином, система управління якістю на основі концепції HACCP переносить контроль із лабораторії безпосередньо на виробництво, тим самим він стає безперервним. Вона базується на безумовному виконанні підприємством-виробником вимог чинних санітарних норм і правил.

Система HACCP може бути розроблена і впроваджена на підприємстві як самостійна система. А на підприємствах, де вже функціонує система управління якістю відповідно ISO 9000, система HACCP може бути її складовою частиною. Адже багато складових її частин, наприклад, моніторинг, коригувальні дії, аудит та інші, увійшли до складу стандартів ISO 9000. Деякі підприємства використовують ISO 9000 та систему HACCP як інтегровану систему безпечності харчових продуктів та управління якістю, що набагато ефективніше.

Виходячи з досвіду провідних країн світу, які застосовували систему HACCP на підприємствах, на нашу думку, можна виділити наступні її переваги:

- з високим ступенем ймовірності не допускає виробництва і продажу небезпечних продуктів харчування, а отже, сприяє підвищенню довіри до себе з боку споживачів;
- надає споживачам документально підтверджену впевненість стосовно безпеки харчових продуктів;
- забезпечує системний підхід, який включає всі характеристики безпеки харчових продуктів від сировини до кінцевого продукту;
- дає змогу ефективно використовувати ресурси для управління безпекою харчових продуктів;
- чітко розподіляє відповідальність за безпеку продуктів серед персоналу на підприємстві;
- легко об'єднується з іншими системами, надає додаткові можливості при інтеграції з ISO 9000;
- підвищує можливість експорту на національні ринки інших країн.

Система HACCP кардинально змінює відому формулу «ціна–якість», перетворюючи її на формулу «безпека–якість», адже сьогодні споживач більш охоче платить за безпеку, ніж за якість.

Звичайно, HACCP не може бути абсолютною гарантією безпечності харчових продуктів, але вона надає впевненості у тому, що підприємство успішно управляє їх безпечністю. Система також дає змогу підтримувати високий рівень якості продуктів харчування і попереджати можливі невідповідності. До того ж зарубіжні інвестори значно активніше погоджуються на капіталовкладення, якщо знають, що на підприємстві діє система HACCP. Крім того, робота підприємства за системою HACCP, що унеможливує потрапляння неякісної продукції кінцевому споживачеві, суттєво підвищує конкурентоспроможність підприємства, сприяє проведенню державного контролю і нагляду за дотриманням обов'язкових вимог стандартів у процесі виробництва.

Список використаних джерел

1. Широбокова А. Управління безпечністю харчових продуктів: системний підхід / А.Широбокова // Стандартизація, сертифікація, якість – 2010. – №2. – С. 68-70.
2. Сіднева Ж.К. Особливості управління якістю та безпечністю продукції в харчовій промисловості / Ж.К. Сіднева // Економіка АПК. – 2007. – № 9. – С. 115-120.
3. Новіков В., Никитюк О. Система управління безпечністю харчових продуктів. Застосування методології «життєвих циклів» / В.Новіков, О. Никитюк // Стандартизація, сертифікація, якість. – 2008. – № 2. – С. 50-52.

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ РЕГІОНАЛЬНИХ ФЛОРИСТИЧНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

У умовах відкритості економічної системи ефективно функціонування ринку продукції квітникарства набуває особливого значення. Оскільки вирощування та реалізація квітів – це перспективний сегмент національного ринку, який динамічно розвивається. Перші суттєві внески у дослідження теоретичних основ та практичних проблем функціонування та розвитку флористичного ринку зробили такі вітчизняні науковці, як М.П. Бутко [1], С.М. Кваша [2], В.А. Ходарченко [2], І.В. Пасічніченко [3] та інші. Важливою особливістю формування ринку продукції квітникарства є багатоспектральність, зміна усталених тенденцій та стабільний його розвиток у регіонах, саме це обумовлює необхідність оцінювання конкурентоспроможності вітчизняних флористичних підприємств у складі просторових продуктивних сил з урахуванням посилення євроінтеграційних процесів та визначає актуальність вибраної теми.

Метою дослідження є структурування складових та оцінювання конкурентоспроможності флористичних підприємств регіонального економічного простору, визначення резервів щодо її підвищення.

На Чернігівському ринку присутні всі форми збутових підприємств: підприємства оптової торгівлі, місцеві квіткові ринки, кіоски на зупинках, супермаркети, магазини квітів, спеціалізовані флористичні салони, садові центри та Інтернет-магазини. Аналіз роботи збутових підприємств флористичного ринку показав, що регіональна роздрібна торгівельна мережа забезпечена холодильним обладнанням для квітів тільки на 25 %; практично відсутній мікроклімат для горщиківих рослин (за виключенням сучасних садових центрів та магазинів «Гранд Флора»); тільки 30 % магазинів надають послуги флористики, якість яких не завжди відповідає вимогам споживачів; низька питома вага використання сучасних методів продажу та фірмового стилю.

Проте слід відзначити і позитивні зрушення: в 2011 р. введено в дію надсучасний садовий цент «Епіцентр», загальною площею 4860 м² та магазин № 6 «Світ рослин», площею 150 м², а це 52 % від загальної торгової площі всіх підприємств флористичної галузі м. Чернігова. Садовий центр «Епіцентр» пропонує споживачу більше 10 000 найменувань товарів: декоративних кімнатних рослин, рослин у контейнерах, посадкового матеріалу, насіння, ґрунтів, засобів захисту рослин, аксесуарів для рослин, товарів, інструментів і обладнання для саду, городу та відпочинку на природі. Підприємство має 2 торговельні зали з мікрокліматом для кімнатних рослин, обладнані пересувними демонстраційними столами з піддонами для нижнього поливу та системою зрошування. Останні роки підприємства флористичної галузі активізували роботу по організації інтернет-магазинів. До 2007 року тільки два підприємства мали свої електронні представництва, сьогодні – це 11,9 % від загальної кількості роздрібних підприємств галузі. Керівники ретельно підбирають фахівців для магазинів, перевагу віддають флористам, ландшафтним дизайнерам, товарознавцям квіткової продукції тощо, починають роботу по підвищенню кваліфікації своїх працівників.

З метою проведення моніторингу галузі, було проведено оцінювання конкурентоспроможності регіональних підприємств роздрібною торгівлю живими зрізаними квітами. Як суб'єкти були обрані п'ять провідних спеціалізованих магазинів, в асортименті яких є значна питома вага живих зрізаних квітів, які конкурують між собою. За базове підприємство було обрано магазин «Гранд Флора», який працює на ринку вже більше 20 років, як конкуренти – магазини «Квіти для Вас», «Времена года», «Сакура» та «Квітковий маесток». Для оцінювання було вибрано один з методів експертної оцінки – метод бального оцінювання з урахуванням ступеня вагомості фактора. Цей метод не може забезпечити високої точності аналізу, але з великою вірогідністю дозволяє оцінити стан провідних підприємств невеликого за об'ємом регіонального флористичного бізнесу. Раціональність його використання для аналізу можливостей конкурентів ринку полягає в тому, що, на відміну від аналізу власного підприємства, за багатьма позиціями інформаційної бази отримати необхідну інформацію законним шляхом неможливо, тому що всі досліджувані магазини належать фізичним особам-підприємцям, які працюють за спрощеною системою оподаткування та не подають статистичну інформацію.

На основі експертного методу було отримано інформацію про типовий вияв досліджуваних взаємозв'язків від обмеженої кількості висококваліфікованих експертів, які володіють глибокими знаннями із закономірностей функціонування і розвитку підприємств флористичної галузі. Основні завдання економічного аналізу, які були розв'язані на основі такої інформації, це:

- ранжування чинників і показників за їхньою значимістю при оцінюванні конкурентоспроможності регіональних підприємств флористичної галузі;
- ранжування квіткових магазинів: за місцем, зайнятим кожним із них на регіональному ринку в умовах конкуренції.

Цільовий аналіз на основі експертного методу було проведено поетапно: визначена мета дослідження на основі результатів періодичного економічного аналізу; вибрано вид опитування; розроблена програма дослідження і розроблено опитувальні анкети; визначено кількісний та якісний склад експертів; проведено опитування; проаналізована та оброблена інформація, отримана від експертів; розрахована достовірність отриманої експертної думки; зроблені висновки та пропозиції.

Для оцінювання було обрано індивідуальний експертний метод – анкетування, в якому зазначались думки експертів, сформульовані кожним із них незалежно один від одного з метою максимального використання їх здібностей, знань та практичного досвіду. Для проведення опитування було розроблено окремі анкети для експертів щодо оцінки конкурентоспроможності підприємств та анкети для керівників та провідних спеціалістів для оцінки стимулювання продажів та рекламної діяльності підприємств. Враховуючи, що на якість анкетування суттєво впливають такі суб'єктивні чинники, як небажання критикувати товаришів по галузі, скептицизм щодо значення і способів дослідження, неправильне тлумачення чи нерозуміння запитання, звичайне небажання займатися не своєю роботою, особливу увагу було приділено визначенню кількості та складу експертів. Експертами (25 осіб) були фахівці флористичного бізнесу з досвідом роботи не менше 3 років, спеціалісти роздрібною торгівля, які є постійними покупцями квітів та науково-практичні працівники цього ринку.

На першому етапі розробки програми опитування було визначено перелік факторів, що впливають на ставлення споживачів до фірми і продукції та їх вагомість. Коефіцієнти вагомості були визначені експертним шляхом. Розраховано, що найбільші коефіцієнти вагомості мають наступні чинники конкурентоспроможності: широта асортименту та свіжість зрізаних квітів, присутність достатньої кількості екзотичних кімнатних рослин і декоративної зелені для флористичних композицій (0,2); рівень цін і заходи стимулювання збуту (0,17); широта та якість додаткових послуг (флористика, фітодизайн, доставка квітів, дистанційне привітання квітами, професійний догляд за рослинами, прокат горщиківих квітів; тощо) (0,17); компетентні консультації продавців (0,11); наявність холодильного обладнання для зрізаної продукції та мікроклімату для горщикової продукції (0,1).

На наступному етапі було проведено опитування респондентів щодо якості роботи досліджуваних магазинів за всіма визначеними показниками конкурентоспроможності. Оцінювання проводилось за п'яти бальною системою. При розрахунках розраховувалася проста та зважена середня арифметична індивідуальної думки кожного експерта за 8 групами показників конкурентоспроможності, а саме: імідж магазину (9 показників), асортимент та якість товарів (4 показника), ціна та інші комерційні умови (2), широта та якість додаткових послуг (6), організація збуту (4), інноваційність підприємства (3), якість обслуговування (4), рекламна діяльність (3).

Аналіз зважених середніх арифметичних всіх факторів конкурентоспроможності флористичних підприємств показав, що найвищий показник отримала фірма «Гранд Флора» (4,17 балів), на другому місці зі значним відривом магазин «Квіти для Вас» (3,54 бали), далі йдуть магазини «Сакура» (3,39 бали), «Времена года» (3,33 бали) та «Квітковий маєток» (2,9 бали). Основними конкурентними перевагами магазинів «Гранд Флора» є широкий асортимент і якість зрізаних квітів і горщикових рослин; конкурентоспроможна ціна; висока якість послуг флористики та інших додаткових послуг; наявність холодильного торгового залу для зрізаних квітів і виставкової теплиці для горщикових рослин; компетентність персоналу, висока якість обслуговування. Однак експерти відмітили невисоку якість зовнішнього оформлення магазинів та прилеглої території, недостатній рівень внутрішньомагазинної реклами, недостатнє використання фірмового стилю, низку активність публікації у ЗМІ і участі у суспільних заходах, невикористання зовнішньої реклами у регіоні.

Було розраховано достовірність отриманої експертної думки. Для цього визначили ступінь одноступінності експертів за допомогою середнього квадратичного відхилення та коефіцієнта варіації. Всі математичні розрахунки досліджуваних показників здійснювали з використанням комп'ютерної програми Microsoft Office Excel. Коефіцієнт варіації становить 10,03 % (<30 %) й означає правильний підбір експертної групи, високу однорідність її за ступенем компетенції щодо визначення конкурентоспроможності флористичних підприємств та можливість вважати результат значимим.

Дослідження засвідчили, що провідні регіональні підприємства розвиваються за національними тенденціями, а їх основними конкурентними перевагами є широкий асортимент і належна якість зрізаних квітів і горщикових рослин, поступове збільшення вітчизняної продукції, надання нових послуг флористики, використання сучасного технологічного обладнання та компетентність персоналу.

Список використаних джерел

1. Бутко М.П. Теоретичні засади становлення ринків флористичної продукції / М.П. Бутко, І.В. Соломаха // Регіональна економіка. – 2012. – № 4. – С. 161-169.
2. Ходарченко В.А. Канали реалізації квіткової продукції на світовому та вітчизняному ринках / В.А. Ходарченко // Економіка та управління АПК. – 2010. – Вип. 2 (71). – С. 79-84.

УДК 631.1.027

Штирхун Х. І., аспірант
Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)

РОЗВИТОК АГРАРНОГО МАРКЕТИНГУ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Поступова інтеграція України у європейський торгівельний простір створює жорсткі умови для функціонування вітчизняних аграрних підприємств на міжнародному ринку. Для забезпечення своєї конкурентоспроможності, підвищення ефективності збутової діяльності та підтримки іміджу на світовому ринку, українським аграрним підприємствам необхідно розробити нові методи, засоби та інструменти щодо ефективної організації роботи, включаючи управління якістю аграрної продукції, яка повинна відповідати міжнародним стандартам. Тому актуальним на сьогодні є дослідження, спрямовані на розробку науково-обґрунтованої системи аграрного маркетингу, здатної адекватно оцінювати та реагувати на потреби ринку, оптимально організовувати виробництво та збутову діяльність підприємств.

П. Друкер [4] вважав, що метою бізнесу є створення споживача. Він стверджував, що суб'єкт підприємницької діяльності має дві основні функції – маркетинг та інновації. Саме маркетинг та інновації дають результати, усе інше – це витрати. Тому маркетинг є відмінною, унікальною функцією бізнесу.

Концепція маркетингу має три основні особливості [3, с. 9]:

- орієнтація на споживача;
- підпорядкування інтересів підрозділів функціональних служб інтересам і цілям підприємства;
- активна діяльність у сфері реклами та реалізації товару на ринку.

Маркетингова діяльність будь-якого аграрного підприємства повинна базуватися на принципах, які є основою для виробничої, фінансової та комерційної діяльності, що використовуються при побудові ринкових відносин. Проаналізувавши ряд підходів щодо формування принципів маркетингу в цілому та у розрізі аграрного маркетингу, зокрема [1; 2], нами було обґрунтовано та виділено загальнонаукові та специфічні принципи маркетингового підходу до збутової діяльності агропідприємств.

До загальнонаукових принципів, слід віднести:

Системність – означає створення чіткої та оптимальної організаційної маркетингової структури, що передбачає узгоджену діяльність між його підрозділами для досягнення максимального ділового ефекту.

Комплексність забезпечує гармонійне поєднання маркетингових заходів, спрямованих на досягнення максимальної дії на ринок на основі аналізу потреб, прогнозування ринку, вивчення товару, стимулювання збуту агропродукції.

Гнучкість та керованість – спроможність агропідприємства пристосовуватись до змін зовнішнього середовища, правил гри на продовольчому ринку та кон'юнктури ринку шляхом швидкого корегування стратегії маркетингу, вибору форми управління виробництвом і збутом продукції, реалізації відповідних управлінських рішень.

Ресурсне забезпечення – ґрунтується на тому, що процес доведення сільськогосподарської продукції до споживача повинен забезпечуватись достатнім обсягом фінансових, матеріально-технічних, трудових, енергетичних та інших видів ресурсів. Даний принцип включає аналіз стану сировинної бази, можливості її розширення, виявлення імовірності залучення нових партнерів, укладання довгострокових угод тощо.

Інформаційна насиченість - означає, що при розробці маркетингової стратегії агропідприємство повинно бути забезпечене достатньою інформацією про своїх конкурентів, інвесторів, смаки та вподобання потенційних та наявних споживачів шляхом створення спеціальних банків і баз даних (Інтернет, особисте спілкування, анкетування, інші канали).

Демократичність – означає вільний вибір мети, сфери і напрямків діяльності та розвитку, розробки маркетингової стратегії та вибір каналів збуту агропродукції.

Мотивація – характеризується створенням сприятливих умов праці працівників, залучених у виробництві та реалізації сільськогосподарського продукту усіх рівнів, розробленням відповідної системи їх стимулювання для підвищення ступеню ефективності збуту продукції.

Націленість на перспективу дає можливість агропідприємствам планувати свою діяльність на довгостроковий період. Даний принцип означає, що продукція повинна задовольняти не лише поточні вимоги споживачів, але і формувати майбутні, які матимуть нові споживчі властивості і забезпечать довгостроковий комерційний результат.

Науковість – ґрунтується на застосуванні новітніх наукових методів у вирішенні маркетингових проблем та проведенні наукових досліджень у сфері сільського господарства.

Пріоритетність – дозволяє підприємству вирішити які види продукції йому вигідніше виробляти. Наприклад, якщо агропідприємство займається виробництвом декількох видів продукції, то незадоволеність одним із них споживачами може знизити репутацію підприємства та викличе зменшення кількості покупців та обсягу продажу іншої конкурентоспроможної продукції.

Оперативність полягає у тому, що підприємства з виробництва агропродукції повинні мати чітку систему зберігання продукції, налагоджені транспортні зв'язки для того, щоб вироблена сільськогосподарська продукція була реалізованою вчасно.

Ефективність процесу збуту продукції означає забезпечення високого рівня задоволення потреб споживачів продукцією у поєднанні з отриманням економічних вигід для підприємства шляхом розробки відповідної стратегії маркетингу, виділення конкурентних переваг в умовах свободи підприємництва та рівноправного партнерства.

Комерціалізація - характеризується віддачею на вкладений капітал від виробничо-збутової діяльності відповідно до довгострокових цілей підприємства, що забезпечується прибутками від виконання плану виробництва та реалізації відповідного асортименту та кількості продукції.

Інноваційність – означає розробку та застосування у виробничо-збутовому процесі нових методів та прийомів просування товару на ринок, виявлення нових каналів товароруку.

Принципи специфічного характеру стосуються особливостей провадження аграрного маркетингу. До них належать:

Орієнтація на споживача означає своєчасне формування та виявлення незадовільного попиту у суспільстві, його гармонійного розвитку. Включає пошук цільових споживачів агропродукції для отримання суттєвих переваг порівняно з фірмами-конкурентами та оптимізації витрат підприємства.

Оптимальне землекористування полягає у збереженні родючості ґрунтів та формуванні раціональної структури виробництва через впровадження науково-обґрунтованих спеціалізованих сівозмін відповідно до зональних особливостей.

Синхронізм – ефективне комбінування розвитку рослинництва та тваринництва, що передбачає використання побічної продукції тваринництва у якості біологічних добрив та переробку частини продукції рослинництва для кормів.

Асортиментність – полягає у постійному оновленні і поліпшенні пропонованої номенклатури сільськогосподарської продукції.

Екологічність – передбачає виробництво та реалізацію екологічно чистої продукції сільського господарства, що забезпечить захист здоров'я споживачів продукції (за допомогою екологічно чистих, безвідходних технологій, застосування органічних добрив).

Пропорційність – полягає у досягненні рівноваги між попитом та пропозицією на певний вид агропродукції, можливості співставляти наявні ресурси з необхідними потребами.

Еволюційність – полягає у тому, що для застосування нових маркетингових підходів менеджерами агропідприємств та сприйняття новостворених видів агропродукції потенційними споживачами на психологічному рівні необхідний певний проміжок часу.

На нашу думку, цей перелік принципів необхідно доповнити принципами інтерактивності та конс'юмеризму.

Інтерактивність – передбачає розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, що дозволить легкий, дешевий, вчасний доступ до потрібної інформації споживачами. Даний принцип також включає вплив на потенційних клієнтів за допомогою всіх доступних комунікаційних засобів.

Конс'юмеризм - полягає у постійному вдосконаленні систем контролю споживчої якості, що зумовлена зростаючими вимогами, які висуваються споживачами до якості агропродукції, шляхом визначення потенціалу наявного рівня задоволення попиту та його формування.

Таким чином, чітка система маркетингових заходів повинна охоплювати кожен етап діяльності підприємства: починаючи від розробки стратегічних та тактичних напрямів розвитку підприємства, залучення коштів, виявлення цільових споживчих потреб, виробництва відповідних товарів, встановлення ціни на продукцію, підбір ефективних каналів розподілу та шляхів стимулювання, закінчуючи сервісним обслуговуванням, постійно повертаючись на початкову стадію для корегування та створення нових напрямків роботи.

Список використаних джерел

1. Агаларова Е. Г. Принципы формирования маркетинговой стратегии предприятия [Текст] / Е. Г. Агаларова, Ю. А. Дыкань // Молодой ученый. — 2013. — №12. — С. 216-218.
2. Махмудов Х.З. Економіко-організаційний механізм формування попиту і стимулювання збуту на ринку продовольства: автореф. дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.04 / Х.З. Махмудов / Нац. науковий центр "Інститут аграрної економіки" УААН, Київ, 2010. — 31 с.
3. Филипп Котлер. Основы маркетинга. Краткий курс.: Пер. с англ. - М.: Издательский дом «Вильямс», 2007. — 656 с.
4. Jack Trout. Peter Drucker On Marketing. – 2006. [Online]. Available: <http://www.forbes.com>. Title from the screen.

Секція 7	Роль економічної освіти у становленні духу підприємництва
Секція 7	Роль экономического образования в становлении духа предпринимательства

УДК 378:33

Ремньова Л. М., к.е.н., доцент
*Навчально-науковий інститут економіки
 Чернігівського національного технологічного університету
 (м. Чернігів, Україна)*

ПОТЕНЦІАЛ ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У ФОРМУВАННІ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ НАВИЧОК МОЛОДІ В КОНТЕКСТІ ВІТЧИЗНЯНОГО ТА МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ

В умовах підвищеної турбулентності навколишнього середовища, негативного впливу внутрішніх і зовнішніх екстерналій на розвиток вітчизняних суб'єктів господарювання, звуження обсягів пропозиції у традиційних сегментах ринку праці особливої актуальності набуває розвиток підприємництва як важливої сфери прикладання робочої сили та розвитку особистих здібностей молодого покоління, а також ефективного соціального амортизатора, здатного зменшити негативний вплив вищезазначених чинників. Водночас, враховуючи необхідність розвитку економіки України на новій інноваційно-інвестиційній основі, важлива роль відводиться не тільки формуванню у молоді підприємницького духу, а й виробленню інновативних навичок створення та розвитку власного бізнесу у реально діючих умовах.

У цьому контексті потребують значних змін традиційні методи викладання економічних дисциплін в напрямку впровадження системного підходу до формування філософії підприємництва та розвитку практичних підприємницьких навичок студентства на протязі всього періоду навчання у вищому навчальному закладі з урахуванням напрацьованого передового європейського та світового досвіду ефективною реалізації сучасних моделей підприємницької освіти. В контексті вищезазначеного важливу роль відіграє участь вітчизняних вищих навчальних закладів у спільних освітніх проектах з передовими європейськими університетами, які мають власні напрацювання у розробці та реалізації концепції безперервної підприємницької освіти (Lifelong Learning).

Саме таким проектом є спільний освітній проект міжнародної програми ЄС Tempus BUSEEG-RU-UA «Придбання професійних та підприємницьких навичок шляхом виховання підприємницького духу та консультацій підприємців-початківців», в якому активну участь приймає навчально-науковий інститут економіки Чернігівського національного технологічного університету в складі консорціуму з 18 вищих навчальних закладів та інших освітніх установ п'яти країн (Австрії, Німеччини, Росії, Угорщини та України). Координатором проекту виступає Віденський економічний університет, який має значний досвід у реалізації освітніх програм з економіки та бізнесу, спрямованих на системне формування професійних і підприємницьких навичок. Важливою особливістю даного проекту є те, що він націлений не тільки на введення у навчальні плани відповідних змістовних модулів з урахуванням переліку основних підприємницьких компетенцій, а й передбачає перетворення вищих навчальних закладів у постійно діючі осередки безперервної підприємницької освіти місцевих громад шляхом створення консультаційних пунктів для підприємців-початківців за підтримки центрів підвищення кваліфікації викладачів та регіональних торгово-промислових палат.

Концептуальною основою для трансформації та подальшого удосконалення змістовного наповнення навчальних планів і навчальних програм ВНЗ-учасників вищезгаданого проекту є запропонована Віденським економічним університетом компетентнісна модель, яка передбачає поєднання економічного і соціального рівнів, що є необхідним для відповідального підходу до професії та управління бізнесом. Так, зокрема, вищезгадана чотирьохрівнева модель виховання підприємницького духу Віденського економічного університету базується на наступних принципах:

- визначення підприємництва як важливого орієнтиру для формування змістовної складової освітніх програм та компетенцій;
- використання бізнес-плану як стрижневого дидактичного методу, що дозволяє встановити зв'язки між економічними знаннями та вміннями (рівень 1) і не тільки визначити змістовне наповнення та перелік необхідних компетенцій в межах інших навчальних модулів, але й об'єднати їх між собою;
- обов'язкове формування відповідної теоретичного фундаменту підготовки підприємця шляхом включення до навчальних програм вивчення основ функціонування ринкової економіки (рівень 2);
- розуміння соціальної відповідальності бізнесу та необхідності забезпечення внеску підприємництва у розвиток громадянського суспільства шляхом формування особливої філософії підприємництва в контексті цінностей та обов'язків підприємця-громадянина (рівень 3);

- необхідність забезпечення подальшого трансферу у місцеві громади отриманих в процесі навчальної та консультаційної діяльності підприємницьких навичок та вмій (рівень 4) з урахуванням необхідності дотримання основних підприємницьких цінностей (інновативність, вміння брати на себе відповідальність за себе, суспільство в цілому та навколишнє середовище і т.і.).

Цілком логічним є включення у освітні програми основних концепцій ринкової економіки, соціально орієнтованої ринкової економіки та сталої ринкової економіки в контексті необхідності одночасного забезпечення економічної, соціальної та екологічної рівноваги суспільного розвитку. Так, зокрема, для правильного розуміння підприємцями основних пріоритетів сталого розвитку країни в цілому, її окремих регіонів та місцевих громад в навчальному плані передбачено такі змістовні модулі як «Соціальна ринкова економіка», «Корпоративна соціальна відповідальність», «Соціальні дилеми», «Економіка та екологія».

В цьому контексті запропонована модель підприємницької освіти є корисною як для формування навичок реалізації венчурних підприємницьких проектів на засадах бізнес-етики та соціальної відповідальності, так і для активізації розвитку в місцевих громадах соціального підприємництва, що сформувалося як суспільне явище в країнах із розвинутою ринковою економікою (США, Великобританія, Швейцарія), а в останній час набуває значного поширення в країнах Латинської Америки, Азії, Африки, Східної Європи. При цьому активну допомогу в просуванні соціального підприємництва та наданні підтримки соціальним підприємцям надають такі авторитетні міжнародні організації як Schwab Foundation (Швейцарія), Ashoka Foundation (Індія), Skoll Foundation (США), Social Enterprise London, The Social Enterprise Coalition (Великобританія) та інші. Як правило, переліченими організаціями виділяються гранти для підтримки насамперед тих соціальних проектів, що передбачають досягнення соціального ефекту у вигляді поліпшення якості життя цільової групи, розробки та впровадження нових підходів до розв'язання соціальних проблем.

Узагальнення світового досвіду розвитку соціального підприємництва дозволяє зробити висновок про існування об'єктивної потреби його широкомасштабного використання як форми організації праці і виробництва в ринковій економіці. При цьому соціальні підприємства виступають не тільки дійовим мотиваційним механізмом виробничої діяльності, каталізатором інноваційних ідей, створення конкурентного середовища на ринку соціальних послуг, але й ефективним засобом соціального захисту населення та пом'якшення негативних наслідків ринкового механізму в усіх сферах економічного життя, в тому числі і в сфері зайнятості.

В Україні процес розвитку соціального підприємництва нерозривно пов'язаний з формуванням третього (громадського) сектору економіки і посиленням його ролі в контексті реалізації загальної стратегії розвитку громадянського суспільства. До особливостей розвитку соціального підприємництва в Україні слід віднести: часте змішування понять соціального підприємництва, некомерційних ініціатив, благодійності, венчурної філантропії та корпоративної соціальної відповідальності; вкрай обмежений доступ до фінансових ресурсів, недостатнє фінансування соціальних старт-апів за рахунок державного бюджету та вітчизняних фондів; високу залежність соціальної підприємницької діяльності від донорської допомоги міжнародних організацій та фондів; відсутність культури підтримки соціального підприємництва та соціального інвестування в українській ментальності поряд з негативним досвідом їх використання.

Оцінюючи можливості релевантної адаптації західних моделей та організаційних форм соціального підприємництва до вітчизняних реалій необхідно в якості першочергових намітити наступні заходи: розвиток ринку соціальних послуг і створення на ньому рівних конкурентних умов для організацій різних форм власності; впровадження грантових механізмів бюджетного фінансування інноваційних соціальних ініціатив; використання сучасних електронних платформ для фандрайзингу; створення ресурсних та консультаційних центрів соціального підприємництва, запровадження спеціальних навчальних програм у вищих навчальних закладах; популяризація успішного досвіду розвитку соціального підприємництва та важливості соціальних акцій.

В цій площині суттєво може допомогти реалізація вищезгаданого проекту ЄС Tempus BUSEEG-RU-UA «Придбання професійних та підприємницьких навичок шляхом виховання підприємницького духу та консультацій підприємців-початківців», філософія якого базується на необхідності забезпечення розвитку підприємництва на засадах поєднання економічних та соціальних аспектів сталого розвитку. Разом з тим, перераховані заходи не дадуть очікуваного ефекту без обов'язкового врегулювання правових основ соціального підприємництва. В цьому контексті, в першу чергу, необхідно жити існуючу практику ставлення до соціального підприємництва як до благодійності та існування за рахунок пожертвувань і грантів. Для цього необхідно законодавчо закріпити можливість отримання соціальними підприємцями економічного ефекту як необхідної умови забезпечення спроможності бізнесу та стійкості соціальних ініціатив. Тим більше, що світовий досвід свідчить про високу ефективність покладеної в основу соціального підприємництва гібридної бізнес-моделі, в якій комерційні і некомерційні цілі тісно пов'язані один з одним.

Список використаних джерел

1. Матеріали проекту Tempus BUSEEG_544202 "Berufliche und unternehmerische Selbständigkeit durch Entrepreneurship-Erziehung und Gründungsberatung" // <https://www.dropbox.com/sh/o99q2t1l88z5o0h/ywzVs3Zbrg?n=3250852>
2. Сотула О.В. Соціальне підприємництво як інноваційна модель розвитку економіки. [Електронний ресурс] / Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1988>
3. Социальное предпринимательство в Украине: Европейское исследование. Обмен опытом [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://sesp.org.ua>

УДК 378:330.16.13

Пономаренко С. І., к.е.н., доцент,
Юрченко М. Є., к.ф.-м.н., доцент
Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)

ВИХОВАННЯ ДУХУ ПІДПРИЄМНИЦТВА У СТУДЕНТІВ НЕЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Світовий досвід розвитку країн з різним ступенем економічної свободи переконливо доводить, що навіть в країнах з розвинутою ринковою економікою малий бізнес та індивідуальні підприємці відіграють надзвичайно важливу роль і є однією з основних запорок подальшого прогресу.

В першу чергу, можна відзначити, що саме малий бізнес сприяє мобільності як на ринку готової продукції, так і на ринку ресурсів, створюючи при цьому глибоку спеціалізацію і кооперацію як невід'ємні передумовами ефективного ринку; по-друге, за рахунок тієї же мобільності та здатності швидко адаптуватись до змін він швидко заповнює тимчасовий вакуум на споживчому ринку та забезпечує умови для самоокупності. Ну і по-третє, на наш погляд, найголовніше, він створює і підтримує конкурентну атмосферу – головну умову розвитку ринку, формуючи при цьому дух підприємництва, без якого розвинена ринкова економіка взагалі неможлива.

На жаль, про сформований в економіці України дух підприємництва говорити майже не доводиться. На це є ряд причин (спадок від СРСР, де директивна економіка знищувала підприємницький дух; торгівля на ринках замість ринкової економіки в перші роки незалежності; збільшення перешкод для бізнесменів з боку апарату чиновників тощо). Різні міжнародні організації наводять дані, що лише близько 35% громадян України готові організувати свій власний бізнес, що є чи не найнижчим показником в Європі.

Зважаючи на таку невтішну ситуацію, яка торкається, на жаль, практично всіх країн пострадянського простору, Чернігівський національний технологічний університет під орудою західних колег з Віденського економічного університету в консорціумі з представниками провідних університетів Німеччини, Угорщини та Російської федерації започаткував дослідження в рамках міжнародного проекту ЕС Tempus «Набуття професійних та підприємницьких навичок шляхом виховання підприємницького духу і консультації підприємців-початківців».

Цілком справедливо можна вважати, що саме студенти через свою активність, адаптованість до реалій сьогодення, врешті-решт молодість, амбіційність, є потенційними носіями духу підприємництва. І тому ВНЗ повинен сприяти прищепленню і розвитку в них навичок підприємництва.

Одним з основних етапів реалізації цього проекту є включення до навчальних планів підготовки фахівців (бакалаврів, магістрів) модулів стосовно підприємницької освіти з подальшим їх наповненням дидактичним, методичним та іншими видами забезпечення. Причому головна увага приділяється студентам саме неекономічного профілю.

Зважаючи на прискорений останнім часом розвиток сфери послуг, зокрема туристичних, де особливо помітна роль малого і середнього бізнесу, для реалізації озвученої ідеї був вибраний навчальний план підготовки бакалаврів з напрямку «Туризм». За пропозицією західних колег та в результаті обговорення на координаційних нарадах та семінарах учасників проекту у м. Києві та в м. Нижньому Новгороді (Росія) було вирішено, що навчальні плани мають включити в себе наступні модулі стосовно підприємницької освіти в обсязі мінімум 20 ECTS:

- Ринкова економіка;
- Соціальна, особистісна та методична компетенції;
- Соціальна та екологічна стійкість;
- Фінансовий розрахунок та фінансування;
- Правові умови;
- Організація, персонал, менеджмент;
- Маркетинг;
- Інвестиції, постачання, виробництво;
- Бізнес – ідея – бізнес – план.

У чинному на даний час навчальному плані підготовки бакалаврів з туризму деякі з цих модулів входять в ті чи інші дисципліни. Деякі з них відсутні, тому ми пропонуємо їх включити до складу відповідної дисципліни (модуль «Ринкова економіка – 1,5 ECTS до «Економічної теорії»; модуль «Правові умови підприємництва» - 0,75 ECTS до «Правознавства»; модуль «Маркетинг» - 6 ECTS до «Маркетингу» та «Маркетингу в туризмі»; модуль «Організація, персонал, менеджмент» - 0,75 ECTS до «Менеджменту організацій»; модуль «Інвестиції, забезпечення, виробництво» - 0,75 ECTS до «Економіки підприємства»). Модулі «Фінансовий розрахунок і фінансування» - 4 ECTS; «Соціальна, особистісна і методична компетенції» - 3 ECTS; «Семінар з пошуку ідей та бізнес-планування» - 4 ECTS, пропонуємо включити до вибіркової частини плану (дисциплін за вибором студента).

Також ми виходимо з пропозицією до колег з консорціуму про можливість по закінченню навчання і за умови вибору студентом саме цих модулів видачі йому сертифікату, який підтверджує проходження сільової програми підприємницької освіти.

У даний час в рамках проекту ведеться робота по погодженню і затвердженню оновленого навчального плану підготовки бакалаврів з туризму; змістовному наповненню нових дисциплін і модулів; розробці концепції створення консультаційних центрів для підприємців-початківців.

УДК 330.101

Холявко Н. І., к.е.н.
*Навчально-науковий інститут економіки
Чернігівського національного технологічного університету
(м. Чернігів, Україна)*

АКТИВІЗАЦІЯ ТРАНСКОРДОННОГО ОСВІТНЬОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

Система вищої освіти характеризується високим ступенем динамічності та відкритості, що постійно перебуває під впливом комплексу різноманітних екзогенних та ендогенних факторів. Інтеграційні процеси наскрізно пронизують відносини у сфері вищої освіти, підносячи таким чином її на новий, якісно вищий рівень розвитку. У сучасних умовах глобалізації освітньої діяльності актуалізуються питання розширення масштабів транскордонного співробітництва університетів, у тому числі у рамках євро регіонів.

Транскордонні аспекти співробітництва вищих навчальних закладів різних регіонів територіально сусідніх країн акумульовано за напрямками освітньої та науково-дослідної діяльності. Найбільш опрацьованими є схеми співпраці університетів в освітній діяльності. Мобільність студентів поступово набуває все більшої популярності, що, поряд із цим, потребує активізації шляхом запровадження грантових програм (передбачаючи надання фінансової підтримки студентам як для оплати вартості навчання в іноземному навчальному закладі, так і для придбання навчально-методичної літератури, оплати послуг доступу до Інтернету, бібліотеки, послуг репетиторів, а в окремих випадках – покриття супутніх витрат, тобто на проживання, харчування, транспорт тощо).

Перспективою розвитку транскордонного освітнього співробітництва є стимулювання мобільності викладачів. Це забезпечує обмін педагогічним досвідом і передовими навчально-методичними розробками. Запрошення лектора з іноземного університету надає вищому навчальному закладу додаткові конкурентні переваги на ринку освітніх послуг. Окрім того, це дозволяє охопити достатньо широке коло студентів – значно більше ніж відносно реальних обсягів обміну студентами.

Достатньо диверсифікованими є напрями транскордонного співробітництва вищих навчальних закладів у сфері науки. Причому слід відзначити, що низка університетів прикордонних регіонів протягом останніх кількох років плідно співпрацюють при реалізації науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт у рамках своєї спеціалізації.

Серед пріоритетів у даному контексті можна відзначити створення сприятливих умов для мобільності науковців на середньо- та довгостроковий період. Вагомим джерелом фінансування цієї діяльності є міжнародні освітні програми. Зокрема, на сьогоднішній день функціонують програми Європейського Союзу за вектором «Східне Партнерство».

Проведення спільних наукових досліджень передбачає консолідацію кадрового, інтелектуального, матеріально-технічного і фінансового потенціалів вищих навчальних закладів прикордонних регіонів. Завдяки цьому максимізується ресурсне забезпечення, що сприяє підвищенню ефективності науково-дослідної діяльності. У першу чергу, це стосується ґрунтовних фундаментальних досліджень.

Підтримки на мезорегіональному рівні потребує спільна діяльність вищих навчальних закладів, орієнтована на інтенсифікацію винахідництва, патентування і комерціалізації. Важливість вищевказаного обґрунтовується, з одного боку, постійним розширенням технічних можливостей реалізації спільної діяльності завдяки перманентному вдосконаленню інформаційно-комунікаційних технологій у рамках сучасних процесів розгортання науково-технічного прогресу. З іншого боку, в умовах обмеженості фінансування науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт університети

вимушені, поряд із традиційними, виконувати також підприємницьку функцію. Остання, у свою чергу, проявляється передусім у формі реалізації освітніми установами ліцензій на комерційне використання запатентованих винаходів, інших результатів науково-дослідних робіт.

Серед ключових векторів розвитку транскордонного співробітництва необхідно виокремити активізацію інноваційної діяльності. Причому в даному випадку ефективізація співробітництва передбачає залучення представників бізнес-сектору. Досягнення відповідності науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт, що виконуються спільно університетами прикордонних регіонів, стратегічним пріоритетам інноваційного розвитку країн обґрунтовує доречність залучення не лише підприємницького, а й державного сектору. Таким чином, багатосторонність економічних зв'язків забезпечує комплексність, системність і завершеність інноваційної діяльності: від генерування інноваційної ідеї та розробки на її основі інноваційного проекту в університеті до комерціалізації та впровадження інновацій у виробничий процес із подальшим їх розвитком і вдосконаленням за наявності державної підтримки фінансового, інформаційного, матеріально-технічного чи консультаційного характеру.

Систематизуючи, можна констатувати, що транскордонне співробітництво вищих навчальних закладів у сучасних умовах набуває особливої актуальності та проявляється при реалізації університетами низки їх основних функцій: освітньої, міжнародної, науково-дослідної, інноваційної, підприємницької. Гармонізація соціально-економічних відносин між секторами вищої освіти, бізнесу і держави при оптимальному збалансуванні їх інтересів та комбінуванні наявних ресурсів детермінує результативність та ефективність співробітництва у сфері вищої освіти і його впливу на розвитку прикордонних регіонів територіально сусідніх країн.

Fortmüller Richard, ao. Univ. Prof. Dr.
Wirtschaftsuniversität Wien, Österreich

WIRTSCHAFTSBILDUNG, WIRTSCHAFTSBERUFLICHE BILDUNG UND ENTREPRENEURSHIP-ERZIEHUNG – GEMEINSAMKEITEN UND UNTERSCHIEDE

Berufliche Aufgaben sind in der Regel dadurch gekennzeichnet, dass ihre Erledigung nicht nur fachliche und methodische Kenntnisse, Fertigkeiten und Fähigkeiten, sondern auch den Anforderungen entsprechende personale Eigenschaften und soziale Fähigkeiten erfordert. Dementsprechend besteht in der berufs- und wirtschaftspädagogischen Literatur weitgehend Einigkeit darüber, dass berufliche Handlungskompetenzen die Bereiche Fach- und Methodenkompetenzen, Personal- bzw. Selbstkompetenzen sowie Sozialkompetenzen umfassen [1]. Während aber verschiedene Berufe meist unterschiedliche Fach- und Methodenkompetenzen voraussetzen, sind viele Selbst- und Sozialkompetenzen durchaus berufsübergreifend relevant. Beispielsweise sollten Dolmetscher/innen ebenso lernfähig sein wie Techniker/innen, und Geschichtelehrer/innen ebenso kommunikativ wie Unternehmensberater/innen. Die erforderlichen Fachkompetenzen für diese vier Berufe weisen aber kaum Überschneidungen auf. Allerdings sind auch nicht alle Selbst- und Sozialkompetenzen für jeden Beruf gleichermaßen relevant. So werden beispielsweise extravertierte Lehrer/innen von ihren Schüler/innen im Durchschnitt besser evaluiert als introvertierte Lehrer/innen [2]. Für die ordnungsgemäße Führung der Buchhaltung eines Unternehmens ist hingegen nicht die Persönlichkeitsdimension Extravertiertheit, sondern vielmehr die Selbstkompetenz Gewissenhaftigkeit von zentraler Bedeutung.

Auch in den Fällen, wo bestimmte fachliche, personale oder soziale Kompetenzen für mehrere verschiedene Berufe von Relevanz sind, ist nicht notwendigerweise davon auszugehen, dass die benötigten konkreten Ausprägungen der Kompetenzen dieselben sind. Beispielsweise müssen sowohl Wirtschaftsprüfer/innen als auch Unternehmer/innen Bilanzen lesen und interpretieren können. Während jedoch bei Wirtschaftsprüfer/innen diese Kompetenz in einer Weise ausgeprägt sein muss, dass sie überprüfen können, ob alle Bilanzierungsvorschriften – wie etwa die Bewertungsrichtlinien für Vermögen, Schulden und Risiken - eingehalten wurden, können Unternehmer/innen letzteres bei einer geprüften Bilanz als gegeben voraussetzen und müssen nur in der Lage sein, zu beurteilen, welche Gegebenheiten die Zahlen der Bilanz widerspiegeln und inwieweit Bilanzen ein verzerrtes Bild vermitteln. Dementsprechend müssen sie etwa nicht sämtliche Bewertungsrichtlinien im Detail kennen und anwenden können, sondern nur die grundlegenden Bewertungsprinzipien beherrschen. Analoges gilt für die Sozial- und Selbstkompetenzen. Wirtschaftsprüfer/innen müssen ebenso mit Kunden kommunizieren können wie Werberater/innen. Um hohe Kompetenzzuschreibungen seitens der Kunden zu erhalten, sind aber im Detail unterschiedliche Kommunikationsformen angebracht. So wirken etwa sachliche Wirtschaftsprüfer/innen und kreative Werberater/innen wahrscheinlich überzeugender als ideensprühende Wirtschaftsprüfer/innen und biedere Werberater/innen.

Aus diesen Überlegungen folgt, dass zu jedem im Unterricht behandelten Themenbereich zu überlegen ist, worauf die Lernenden vorbereitet werden sollen und welche inhaltlichen Schwerpunkte daher im Detail zu setzen sind. Außerdem ist zu berücksichtigen, dass das Lernergebnis auch von den eingesetzten Lehr-Lern-Methoden abhängt. Soll den Lernenden nur ein grundlegendes Verständnis der Zusammenhänge vermittelt werden, kann es genügen, diese den Lernenden klar und verständlich sowohl generell als auch mit Hilfe konkreter Beispiele zu erläutern. Sollen die Lernenden aber in der Lage sein, das im Unterricht erworbene Wissen in der Berufspraxis anzuwenden, genügt es in der Regel nicht, die erläuterten Zusammenhänge verstanden zu haben. Vielmehr müssen sie bereits im Unterricht selbständig jene Arten von Aufgaben bearbeiten, die in der Berufspraxis zu bewältigen sind [3].

Die Wirtschaftsbildung an allgemein bildenden Schulen, die wirtschaftsberufliche Bildung an berufsbildenden Schulen, Wirtschaftsstudien an Universitäten und die Entrepreneurship-Erziehung an allgemein bildenden Schulen, an berufsbildenden Schulen und an den Universitäten behandeln zum Teil die gleichen betriebs- und volkswirtschaftlichen Themenbereiche. Auch die Entwicklung von Selbst- und Sozialkompetenzen ist sowohl in der Allgemein- und der Berufsbildung als auch in der Entrepreneurship-Erziehung von zentraler Bedeutung [4]. Der wesentliche Unterschied zwischen der allgemeinen Wirtschaftsbildung, der wirtschaftsberuflichen Bildung und der Entrepreneurship-Erziehung liegt daher nicht in den Themenbereichen, sondern in den Zielrichtungen und somit in den inhaltlichen Schwerpunktsetzungen innerhalb der Themenbereiche sowie in den zur Zielerreichung zweckmäßiger Weise einzusetzenden Lehr-Lern-Methoden zu den einzelnen inhaltlichen Schwerpunkten.

Die allgemeine Wirtschaftsbildung zielt auf die Vermittlung eines Grundverständnisses der wirtschaftlichen Zusammenhänge, die wirtschaftsberufliche Bildung zusätzlich auf die Entwicklung der Fähigkeiten zur Bewältigung der im jeweiligen Wirtschaftsberuf zu bearbeitenden Aufgaben. Auch die Entrepreneurship-Erziehung zielt neben der Vermittlung von Zusammenhangswissen auf den Erwerb von Fähigkeiten zur Bearbeitung konkreter Aufgaben. Jedoch handelt es sich hierbei vorrangig um Aufgabenstellungen, die von Unternehmensgründer/innen zu bewältigen sind und nicht um Aufgaben, die ein/e Spezialistin in einem bestimmten Wirtschaftsberuf bearbeiten muss. Beispielsweise erfordert eine Unternehmensgründung eine systematische Planung in Form eines umsetzbaren Businessplans. Um einen solchen zu erstellen, bedarf es fachspezifischer Kompetenzen in den Bereichen Investition, Beschaffung, Produktion, Marketing, Finanzierung, Kalkulation, Rechnungswesen, Personal und Organisation sowie vor allem auch der Fähigkeit, die Planungen in den genannten einzelnen Funktionsbereichen systematisch aufeinander abzustimmen. Die erforderlichen Kompetenzen im Bereich der Finanzierung sind jedoch nicht so hoch wie jene eines/r kompetenten Finanzberaters/in, die notwendigen Kompetenzen in den Bereichen Kalkulation und Rechnungswesen sind deutlich geringer als jene geprüfter Steuerberater, die geforderten Kompetenzen im Bereich Marketing bescheidener als jene von Marketingfachleuten. Die Fähigkeit, den Marketingplan mit der Kalkulation und der Finanzplanung zu verknüpfen, ist hingegen für Unternehmensgründer/innen wichtiger als für Personen, die nur in einem dieser Funktionsbereiche arbeiten, und daher durch die Bearbeitung konkreter Fallstudien zum Businessplan systematisch zu fördern.

Allgemeine Wirtschaftsbildung ist also ein notwendiger und unverzichtbarer Bestandteil sowohl der wirtschaftsberuflichen Bildung als auch der Entrepreneurship-Erziehung. Die wirtschaftsberufliche Bildung geht jedoch in Form der gezielten Förderung der Kompetenzentwicklung für Tätigkeiten in den einzelnen Berufsfeldern (z.B. Tätigkeiten in der Buchhaltung, im Controlling, im Verkauf, etc.), die Entrepreneurship-Erziehung in Form der gezielten Förderung der Fähigkeiten zur Gründung und Führung eines Unternehmens darüber hinaus.

Literatur

[1] Aff J. und Lindner J. (2005). Entrepreneurship Education zwischen „small and big ideas“ – Markierungen einer Entrepreneurship Education an wirtschaftsberuflichen Vollzeitschulen .In: Aff J. und Hahn A. (Hrsg.). Entrepreneurship Erziehung und Begabungsförderung an wirtschaftsberuflichen Vollzeitschulen. S. 83–138.

[1] Euler D. und Hahn A. (2004). Wirtschaftsdidaktik.

[1] Fortmüller R. und Langmann I. (2008). Learning Outcomes of E-Learning in Further Trainings. In: Rosenthal K., Fortmüller R., Dmytrychenko M. Dmytryev M., Voloshyn V., Miyusov M. (Hrsg.). Network Development of Management Training Courses for Transport and Logistics Sector. S. 13-18.

[1] Skala, F.-K.. (201). BHS- und Bachelor-Absolvent/innen im Wettbewerb? Eine Standortbestimmung.

[2] Fortmüller R. und Werderits K. (2011). Lehrer/innenpersönlichkeit und Unterrichtsevaluation. Wissenplus - Sonderausgabe Wissenschaft 5 (10/11): 27-32

[2] Neuweg G. (2007). Möglichkeiten und Grenzen der Persönlichkeitsbildung in der Lehrer/innenbildung. Wissenplus 5-06/07, S. 19 – 24.

[3] Anderson J. (1983). The Architecture of Cognition.

[3] Fortmüller R. (1997). Wissen und Problemlösen.

[3] Fortmüller R. und Konczer K. (2013). Transferförderung im Unterricht - Theoretische Grundlagen, empirische Befunde und didaktische Gestaltungsvorschläge. In: Aff J. und Fortmüller R. (Hrsg.,) Entrepreneurship-Erziehung im wissenschaftlichen Diskurs. Beiträge zu gesellschaftspolitischen, lernpsychologischen und fachdidaktischen Aspekten einer modernen Entrepreneurship-Erziehung in Russland und Tadschikistan. S. 123-130.

[3] Konczer K. (2012). Buchhaltungsunterricht als Studienvorbereitung? - Lerntransfer im Fach Rechnungswesen. Eine empirische Studie zum Einfluss schulischen Vorwissens auf den Erwerb und die Anwendbarkeit universitärer Lerninhalte der Lehrveranstaltung Accounting and Management Control I an der Wirtschaftsuniversität Wien.

[4] Aff J. und Fortmüller R. (2008). Entrepreneurship-Erziehung. Wissenplus, 1-06/07, S. I - VIII.

УДК 378

Байбардина Т. Н., к.э.н., доцент,
Грищенко И. И., ст. преподаватель
*Белорусский торгово-экономический университет потребительской кооперации
(г. Гомель, Республика Беларусь)*

ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ ПОДГОТОВКА МАРКЕТОЛОГОВ КАК ФАКТОР РАЗВИТИЯ ИННОВАЦИОННОГО БИЗНЕСА

Объективные потребности развития инновационной экономики диктуют необходимость повышения профессиональной компетенции специалистов с высшим образованием. Реализация нововведений в рыночной деятельности организаций Республики Беларусь постоянно требует активизации творческих способностей маркетологов, наличия их профессионального кругозора, квалификационной подготовленности к деятельности в условиях инновационной среды. Инновационные процессы, происходящие в экономике Республики Беларусь, вынуждают образовательные учреждения динамично менять характер своей деятельности.

Важной задачей государственной инновационной политики Республики Беларусь является совершенствование высшего образования в целях подготовки специалистов современного уровня, способных к активным инновационным действиям. К этой категории специалистов в полной мере относятся маркетологи.

Маркетинг изучается во всех учреждениях высшего образования Республики Беларусь, в которых ведется обучение студентов экономическим дисциплинам, в стране работает система переподготовки и повышения квалификации специалистов по маркетингу.

Опыт подготовки специалистов по маркетингу свидетельствует о наличии ряда проблем, связанных с недостаточным количеством научно-практических разработок, методик прикладного характера, современных программных продуктов, адаптированных к условиям инновационного развития Республики Беларусь.

По оценкам экспертов было выявлено, что руководители предприятий и маркетинговых служб в большей степени не удовлетворены уровнем инновационной подготовки маркетологов в учреждениях высшего образования, большая часть предприятий нуждается в повышении квалификации специалистов по маркетингу в данном направлении, требуются специалисты с соответствующими профессиональными компетенциями [1].

Как показали результаты исследований по оценке степени соответствия процесса формирования профессиональной компетентности специалистов в области маркетинга в учреждениях высшего образования требованиям работодателей в условиях инновационного развития экономики Республики Беларусь, сегодня для обеспечения инновационного развития организации недостаточно следующих компетенций специалистов отдела маркетинга:

- профессиональных практических знаний, связанных со спецификой деятельности организации (технические, отраслевые знания);
- знания иностранных языков;
- креативности.

В настоящее время не получили должного распространения в практике работы специалистов маркетинговых служб действия по изучению мнений экспертов о коммерческих перспективах инновационной продукции, формированию инвестиционного портфеля инноваций, сбалансированного по уровню рисков, ранжирование инновационных проектов по потенциалу коммерциализации.

Наиболее важными для инновационной ориентации производства являются такие практические навыки маркетологов, как поиск и оценка бизнес-идей, разработка плана маркетинга, оценка степени риска реализации инвестиционных проектов, определение потенциальных покупателей инновационной продукции, разработка и реализация инновационных проектов, оценка конкурентных преимуществ инновационной продукции, оценка экономической эффективности освоения новых технологий.

Приоритетное значение имеют такие инновационные функции маркетологов как обеспечение использования инновационных разработок в рекламно-информационной деятельности организации; поиск и оценка идей о новых товарах; анализ маркетинговых исследований в области инновационных разработок; вывод на рынок инновационной продукции; оценка инновационного потенциала организации; планирование уровня качества инновационной продукции; разработка программ ценообразования по инновационным моделям; подготовка рекомендаций руководству и подразделениям организации по созданию принципиально новой продукции [2].

Специфика инновационного бизнеса предопределяет более высокий квалификационный уровень персонала маркетинговых подразделений, который, в свою очередь, в значительной степени зависит от творческого потенциала и творческой самореализации специалистов что, соответственно, требует применения в подготовке кадров нового поколения методик эффективного творческого мышления.

Формирование инновационного мышления специалистов по маркетингу предполагает применение определенных методик эффективного творческого мышления, среди которых выделяют три основные группы:

- методы психологической активизации мышления, которые направлены на устранение так называемой психологической инерции мышления, препятствующей нахождению новых идей, мешающей более всестороннему рассмотрению задачи. Эти методы позволяют значительно увеличить число выдвигаемых идей и повышают производительность процесса. К наиболее распространенным методам психологической активизации относятся: мозговой штурм, обратная мозговая атака; теневая мозговая атака; корабельный совет, метод фокальных объектов, аналогии, синектика, оператор РВС, конференция идей, метод гирлянд ассоциаций и метафор, метод маленьких человечков;

- методы систематизированного поиска, среди которых наиболее распространенными формами являются: списки контрольных вопросов, морфологический анализ, функциональный анализ, функциональный метод проектирования Мэтчетта, метод многократного последовательного классифицирования, метод синтеза оптимальных форм; методика слома стереотипа;

- средства направленного поиска, к которым относятся такие формы как: теория решения изобретательских задач (ТРИЗ), функционально-физический метод поискового конструирования Р. Коллера и различные компьютерные системы поиска нестандартных решений.

В последнее время крупные зарубежные компании все шире используют инновационные технологии для подготовки действующих маркетологов и для отбора наиболее талантливых студентов, в частности активно реализуются «симуляционные» обучающие проекты и в сетевом (через интернет), и очном формате. Данный опыт целесообразно использовать в практике подготовки и переподготовки маркетологов в Республике Беларусь.

Формирование профессиональных компетенций специалистов по маркетингу, ориентированных на инновационное развитие бизнеса предполагает:

- изучение опыта государственных и частных учебных заведений, технопарков, инновационных центров, консалтинговых агентств, государственных научных центров в сфере развития инновационных навыков персонала маркетинговых служб;

- мониторинг деятельности организаций, осуществляющих переподготовку кадров маркетинговых служб с целью выявления наиболее перспективных программ обучения персонала маркетинговых подразделений инновационным навыкам;

- создание центров экспериментального и практического маркетинга, которые обеспечат учебный процесс необходимыми современными информационными технологиями, электронными базами данных, деловыми электронными играми, пакетами специализированных программ;

- формирование в процессе обучения навыков, необходимых маркетологам для работы на современном рынке информационно-коммуникационных технологий;

- изучение студентами современных технологий инновационного маркетинга, которые обеспечивают подготовку к размещению на рынке инновационного продукта, услуги или технологии, формирование бизнес-модели эффективной коммерциализации инноваций;

- создание современной модели организации обучения с применением метода кейсов, проектного метода, бизнес-симуляций, современных методик формирования инновационного мышления.

Таким образом, создание образовательной системы, ориентированной на развитие творческих возможностей и инновационного потенциала студентов, обеспечит подготовку специалистов-маркетологов современного уровня, способных эффективно решать задачи маркетинговой системы инновационного бизнеса.

Список использованных источников

1. Байбардина Т.Н., Грищенко И.И. Совершенствование подготовки управленческих кадров, ориентированных на использование современных маркетинговых технологий. Инновационные технологии в бизнес-образовании. Сборник научных статей Международного весеннего форума Гомель: УО БТЭУ ПК, 2008. - С.14.

УДК 378.141

Ворона В. О., аспірант
Інститут вищої освіти НАПН України
(м. Київ, Україна)

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ МАРКЕТОЛОГІВ У ВИЩОМУ ЕКОНОМІЧНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Інтерес допомагає особі зв'язувати особисті й соціальні цінності, що створюють можливість постійного розвитку. Людина вибирає із усього різноманіття цінностей переважно особистісно-значущі, тому розвиток компетентності є найважливішим завданням освіти в цілому й професійної зокрема.

У педагогічній літературі існують різні підходи до визначення дефініції «умови». Так, К. Беркита в умовах формування компетентності фахівця вбачає змістовну характеристику компонентів, які конструюють педагогічну і освітню систему, із основних компонентів виокремлюючи зміст, організаційні форми, засоби навчання і характер взаємин між педагогом і учнем [1]. Визначення педагогічних умов за О. Кукліним є сукупністю об'єктивних можливостей змісту, форм, методів, засобів і матеріально-просторового середовища, спрямованих на рішення поставлених завдань [3]. На наш погляд педагогічні умови являють собою об'єктивні й суб'єктивні передумови реалізації мети професійної освіти; це комплекс організаційних, дидактичних і виховних заходів, реалізація яких формує інтерес до професійної діяльності та закладає компетентність фахівця із маркетингу.

Досліджуючи емоційне ставлення студентів до майбутньої фахової діяльності, Л. Грень констатує, що тільки 25,3 % із опитаних студентів відвідує заняття внаслідок наявності навчально-пізнавального інтересу. Інша частина респондентів – з більш прагматичних причин: отримати бали, скласти заліки та іспити, через наявність контролю присутності студентів на заняттях тощо. 70,8 % опитаного викладацького складу визначили як основну мету відвідування занять студентами прагматизм і лише 18 % - захопленість процесом професійного навчання [2]. Результати вивчення даної проблеми свідчать, що в процесі відвідування занять значна частина студентів керується абсолютно утилітарними мотивами: відстрочка від армії або бажання отримати диплом. Це дозволяє зробити висновок про відсутність у студентів ціннісного ставлення до майбутньої професійної діяльності й особистісної зацікавленості у навчанні.

Підготовка фахівців економічного профілю взагалі досліджувалась С. Александровою, В. Бобровим, О. Вишневською, С. Гончаровим, Т. Горячовою, Д. Касаткіним, В. Квартальновим, маркетологів зокрема – М. Акічевою, М. Вачевським, Т. Григорчуком, В. Майковською та ін. Аналіз робіт наведених авторів дозволяє більш докладно виділити сутність педагогічних умов формування у студентів професійної компетентності: 1) їх залучення до активної навчальної діяльності у єдності її компонентів (розуміння навчального завдання, здійснення активних розумових і аналітичних дій щодо переробки навчального матеріалу, самоконтроль та самооцінка); 2) орієнтація студентів на застосування різних способів діяльності; 3) формування чіткої професійно-мотиваційної сфери. Однак сформульовані вище педагогічні умови не повною мірою враховують особливості професійної підготовки маркетологів й не відповідають сучасній парадигмі освіти, оснований на компетентнісному підході.

Результати дослідження даної проблеми дозволяють нам виділити наступний комплекс педагогічних умов формування професійної компетентності у вищому економічному навчальному закладі: 1) орієнтація студентів на цінності сучасної професійної освіти та компетентність; 2) участь майбутнього маркетолога у фаховій діяльності в процесі навчання; 3) використання креативних технологій розвитку маркетингових і педагогічних здібностей особистості.

Освіта, у тому числі й професійна, покликана допомогти молодій людині самовизначитися у навколишньому світі та соціумі. Професійна освіта – це процес і результат становлення особистості як фахівця, залучення її до системи професіональних відносин і професійної діяльності, усвідомлення себе суб'єктом обраної професії, проектування цілей свого професійного зростання, оволодіння способами їх досягнення. Способи досягнення в даному аспекті розглядаються як варіанти поведінки, які можуть призвести до результату. Чим більше варіантів в процесі професійного навчання буде сформовано, тим швидше відбудеться компетентність.

Професійна маркетингова освіта як процесуальна система має два аспекти: перший пов'язаний із оволодінням знаннями, уміннями й навичками, необхідними для компетентного фахівця та успішної професійної діяльності; другий – з осмисленням їхньої цінності для розвитку особистості й майбутньої професійної діяльності. В цьому контексті під цінностями слід розуміти важливі й значущі з погляду конкретної людини ідеї та загальні переконання стосовно того, що добре, а що є несуттєвим, які

визначають реальні дії та спосіб її життя. Найвдалішою з точки зору маркетологів є теорія споживчих цінностей Шета, Ньюмана та Гросса, створена у 1991 р., в якій усі цінності кваліфіковані за п'ятьма групами залежно від того, що саме зумовлює корисність. Отже, поведінка майбутніх маркетологів пояснюється наявністю у них функціональних цінностей (корисність професійної компетентності зумовлюється її здатністю відігравати певну утилітарну роль); соціальних (корисність професійної компетентності для них зумовлюється асоціюванням з певною соціальною групою); емоційних (корисність професійної компетентності зумовлюється її здатністю збуджувати відповідні почуття чи ефективну реакцію на існування в ринковому середовищі); епістемічних (корисність професійної компетентності зумовлюється її здатністю збуджувати цікавість, створювати нові поняття чи задовольняти потяг до знань); умовних (корисність професійної компетентності зумовлюється специфічною ситуацією, в якій діє студент, який набуває компетентності в процесі навчання) [4].

Згідно із теорією Рокіча термінальні цінності — це переконання студентів щодо мети і кінцевого стану, до якого вони намагаються наблизитись (рівень професійної компетентності), а інструментальні цінності — це їх уявлення про бажані методи навчальної поведінки з метою досягнення означених термінальних цінностей [4].

Орієнтація студентів на компетентність означає створення у них системи пізнавальних цінностей. Присутність в структурі особистості пізнавальних цінностей забезпечує прагнення до подальшого саморозвитку, професійного удосконалення і самоосвіти. Отже, формування професійної компетентності майбутнього маркетолога можливе лише за наявності термінальних та інструментальних цінностей.

Розвиток і формування у студентів системи пізнавальних цінностей на початковому етапі навчання (етапі професійного відбору) є початковою стадією розвитку інтересу до майбутнього фаху, оскільки ціннісні орієнтації як складова частина світогляду забезпечуються високим рівнем адаптації до сьогодення. Цінність освіти у широкому загалі й професійної зокрема виступає як індивідуально-мотивоване ставлення майбутнього маркетолога до рівня власної освіти, що стимулює подальшу самоосвіту й саморозвиток. Завдяки наявності системи пізнавальних цінностей можливе формування професійно-ціннісних орієнтацій, нашарування яких забезпечує активний розвиток інтересу до професійної діяльності й компетентності майбутнього маркетолога.

Результати проведеного нами дослідження свідчать, що в процесі здобуття професійної компетентності процесуальні ціннісні орієнтації виконують відповідні функції, а саме:

- формування професійної спрямованості та професійних якостей маркетолога;
- вибір професійних цілей, засобів і методів досягнення високого рівня професійної компетентності;
- регулювання ставлення студента-маркетолога до процесу навчання та його учасників й до самого себе.

Встановлено, що інтерес як початкова стадія пізнання виникає із співвідношення пізнавальної потреби з об'єктом пізнання. Наступною стадією є вибір засобів пізнання, після чого відбувається задоволення пізнавальної потреби і оцінка її задоволення.

Ефективна реалізація названих вище педагогічних умов можлива лише у тому випадку, якщо в процесі професійного навчання майбутні фахівці із маркетингу будуть активними, орієнтованими на пізнання і професійні цінності, оскільки саме активна діяльність є механізмом, який забезпечує розвиток і компетентність. При цьому вибір системи методів, форм і засобів для реалізації інтересу до професійної діяльності й розвитку професійної компетентності забезпечується застосуванням певних педагогічних технологій, логічна сукупність яких виступає як комплекс взаємозалежних та взаємообумовлених педагогічних умов формування професійної компетентності маркетолога під час навчання у вищому економічному навчальному закладі.

Список використаних джерел

1. Беркита К.Ф. Організація професійного навчання бакалаврів у фінансово-економічних коледжах: дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13. 00. 04 / Беркита Катерина Федорівна. – К., 1999. – 217 с.
2. Грень Л.М. Педагогічні умови формування у студентів вищих технічних навчальних закладів спрямованості на успішну професійну діяльність: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Л.М. Грень. – Харків, 2010. – 22 с.
3. Куклін О.В. Організаційно-педагогічні умови професійного навчання фахівців комерційного профілю: дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.04 / Куклін Олег Володимирович. – К., 2001. – 211 с.
4. Маркетинг: підручник / [за наук. ред. проф. А.Ф. Павленка; кер. авт. кол. проф. І.Л. Решетнікова]. – К.: КНЕУ, 2008. – 600 с.

ТРАНСФОРМАЦІЯ ФУНКЦІЙ СУЧАСНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ ПІД ВПЛИВОМ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Зростаюча роль вищої освіти в соціально-економічному розвитку країни та становлення економіки знань обумовлює трансформацію основних функцій університетів. Умовно функції вищих навчальних закладів можна поділити на традиційні та сучасні (рис. 1). Зокрема, навчально-методична, науково-дослідна, виховна і фінансово-господарська функції є традиційними, тоді як міжнародну, інноваційну, маркетингову та підприємницьку можна віднести до сучасних. Однак, така класифікація достатньо умовна. Функції, віднесені до традиційних, у жодному разі не можуть розглядатись як сталі й незмінні.

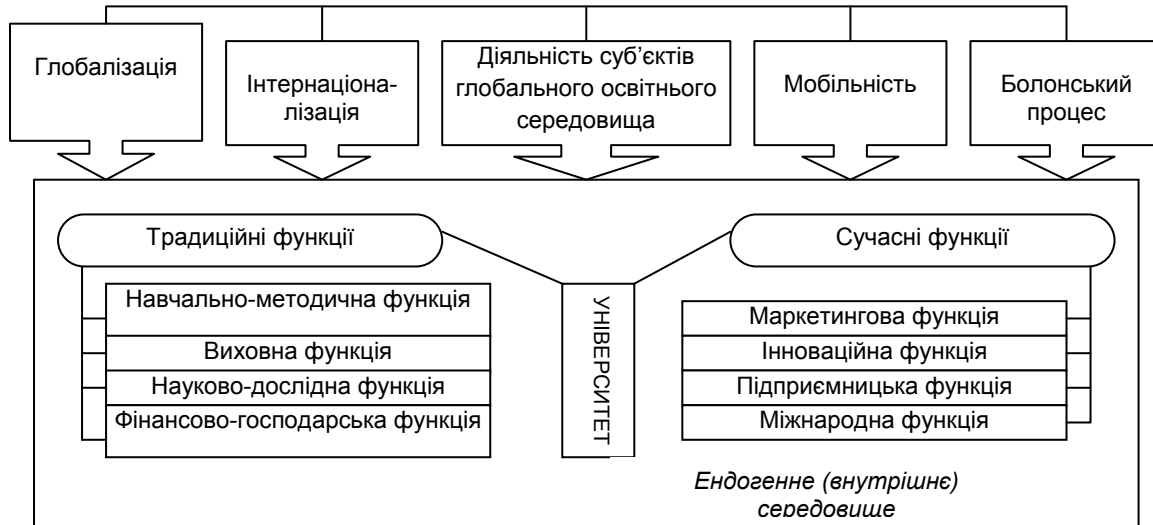

Рис. 1. Класифікація і екзогенні фактори впливу на основні функції університетів

Джерело: побудовано автором

Динамічність зовнішнього економічного середовища спричинює необхідність гнучкості університетів за різними напрямками їх діяльності та виконуваними функціями. Це стосується і традиційних функцій освітніх установ, які мають оперативно адаптуватись до актуальних викликів глобального освітнього середовища, національної і світової економіки.

На сьогоднішній день визначальний вплив на розвиток системи вищої освіти чинить фактор глобалізації. Під впливом глобалізаційних процесів поглиблюються і ускладнюються цілі, завдання та функції університетів. При цьому суттєво диверсифікуються інструменти, якими оперують освітні установи задля забезпечення власної конкурентоспроможності та високої якості освітніх послуг як на національному, так і на світовому рівнях.

Першочергові зміни глобалізація спричинює в підходах до організації та реалізації міжнародної діяльності. У сучасних умовах важливим є переведення міжнародної діяльності вищих навчальних закладів із суто номінальних (на рівні укладення договорів про співробітництво із переважно заочною або вкрай нерегулярною участю у спільних міжнародних заходах) на виключно реальні засади. Іншими словами, міжнародні функції університетів, проникаючи в різні сфери їх діяльності, повною мірою мають торкатись адміністративного, науково-педагогічного і студентського кладу навчальних закладів. Інтеграція й інтернаціоналізація університетської діяльності повинна проявляти у практичних, по можливості матеріально осяжних і кількісно вимірюваних показниках та параметрах обсягів здобутих міжнародних грантів (у тому числі, із залученням молодих учених і студентів), обсягів мобільності (стосовно всіх рівнів і категорій людського потенціалу університету: від студентів і аспірантів – до професорів і вищого керівництва), обсягів проведених міжнародних заходів (з реальною участю представників іноземних університетів у пленарних чи секційних засіданнях конференцій, семінарів, круглих столів і т.п.), обсягів спільних публікацій, у тому числі зі студентами (з особливим наголосом на публікації з високим індексом цитувань у міжнародних науково-метричних базах) тощо.

Під впливом глобалізації зазнає значних змін одні із основних традиційних функцій університетів, що нерідко визнається найбільш консервативною, – навчально-методична функція. Узагальнено цей вплив можна звести до наступних векторів: розвиток експорту й імпорту освітніх послуг; активізація академічної мобільності; обмін провідним досвідом, кращими навчально-методичними матеріалами,

що включають опрацьовані й апробовані в навчальному процесі механізми впровадження і подальшого сталого вдосконалення принципів Болонської декларації та навчання протягом життя.

У нерозривному зв'язку з навчально-методичною університетами виконується виховна функція. Остання в контексті глобалізації світогосподарських взаємовідносин розширює коло своїх цільових настановок, орієнтуючись не лише на формування світогляду студентів і створення умов для їх повної професійної, творчої та громадянської самореалізації, а й на підготовку майбутніх фахівців до ефективної діяльності у глобальному бізнес-середовищі, набуття ними навичок міжнетичних комунікацій, розвиток крос-культурних зв'язків.

Глобалізаційні процеси певним чином впливають також на маркетингову функцію вищих навчальних закладів. В умовах нарощування темпів конкурентної боротьби між університетами на світовому ринку освітніх послуг маркетингова діяльність навчальних закладів переводиться на якісно новий міжнародний рівень, що вимагає реалізації цілого комплексу заходів з формування привабливих для іноземних студентів конкурентних переваг на перманентній основі. Причому поряд з рекламуванням навчального закладу у закордонних засобах масової інформації особливої актуальності набуває їх представленість у міжнародних рейтингах університетів. Безперечно, такий рівень маркетингової діяльності закладів вищої освіти вимагає значних фінансових ресурсів на покриття витрат, що їх супроводжують.

Із розвитком глобалізаційних процесів суттєво ускладнюється фінансово-господарська функція вищих навчальних закладів, яка на сьогоднішній день виходить далеко за межі виконання традиційних операцій з оплати праці, комунальних платежів, підрядних робіт, матеріально-технічного забезпечення й оплати студентами вартості навчання. Трансформація фінансово-господарської функції університетів відбувається в напрямі диверсифікації джерел фінансування діяльності. Причому поряд з високим рівнем перспективності залучення інвестицій з бізнес-сектору, пріоритетними у більшості провідних вищих навчальних закладах світу визначаються іноземні джерела фінансування з особливим акцентом на міжнародні грантові програми, за якими передбачається надання фінансової допомоги студентам, викладачам і науковцям для відповідно навчання, викладання і проведення досліджень в іноземних університетах. Більше того, класичні фінансово-господарські функції навчальних закладів також модернізуються з метою вироблення дієвих механізмів руху фінансових потоків між суб'єктами глобального освітнього середовища. Останнє, у свою чергу, обумовлює необхідність оновлення чинного законодавства країн задля забезпечення реальної фінансової автономії університетів, що спростить їх вихід на світові ринки освітніх послуг і науково-технічних розробок.

Віднесена до традиційних науково-дослідна функція університетів під впливом глобалізації зміщує акценти на стимулювання активної участі в консорціумах університетів, що, як правило, супроводжується виконанням спільних наукових досліджень, які, у свою чергу, передбачають організацію і проведення міжнародних науково-практичних заходів, підготовці та публікації спільних наукових статей (у тому числі, у міжнародних науково-метричних базах), а також мобільність науковців і дослідників. У сучасних умовах саме у науково-дослідній діяльності закладів вищої освіти нерідко концентрується потужний резерв залучення інвестицій: із підприємницького сектору – за рахунок реалізації ліцензійна комерційне використання запатентованих інновацій як результатів науково-дослідної роботи вчених; із іноземних джерел – за рахунок отримання грантів міжнародної науково-технічної допомоги від міжнародних організацій і фондів на виконання конкурентоспроможних наукових проєктів.

Виходячи із викладеного, цілком очевидним виявляється тісний взаємозв'язок традиційної науково-дослідної функції із сучасною інноваційною функцією вищих навчальних закладів. У контексті стрімкої глобалізації освітнього простору інноваційна функція спрямовується на організацію спільної роботи з розробки та впровадження інноваційних проєктів, а також патентування інноваційних результатів науково-дослідної діяльності в інших країнах світу, трансфер знань і технологій та комерціалізацію практично цінних досягнень учених навчальних закладів за кордоном.

Отже, поступово сучасні університети все активніше інтегруються в глобальне освітнє середовище, інтернаціоналізуючи заходи діяльності в переважній більшості напрямів свого функціонування. Актуальною тенденцією при цьому виявляється посилення підприємницьких функцій університетів, орієнтованих на перетворення вищих навчальних закладів на дієвих суб'єктів економічної діяльності з метою активізації притоку інвестицій у сферу вищої освіти з диверсифікованих джерел фінансування. Навчально-методична, науково-дослідна, інноваційна, міжнародна, маркетингова діяльність навчальних закладів усе частіше виступає не лише в якості статей витрат, а і як потенційно вагомі статті доходів університетів (за окремими специфічними напрямками діяльності в рамках цих функцій). З огляду на це обґрунтовано стає необхідність наукового дослідження підприємницьких функцій і, більше того, – особливостей діяльності сучасних підприємницьких університетів.

ПОВЫШЕНИЕ КАЧЕСТВА ПОДГОТОВКИ СПЕЦИАЛИСТОВ ЭКОНОМИЧЕСКОГО ПРОФИЛЯ И СТАНОВЛЕНИЕ ДУХА ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА

Выявление роли экономического образования в становлении духа предпринимательства предполагает осмысление образовательной парадигмы подготовки специалистов экономического профиля.

Определение предпринимательства акцентирует внимание на самостоятельности деятельности, предполагающей выбор, риск, ответственность, инициативность. Дж. Долан и Е. Лидсей определяют предпринимательство как способность к творчеству, подчеркивая, что создание максимально развивающих творческую активность ситуаций — ключевая проблема предпринимательства и инновационных процессов, равно как и достижение вершин в искусстве.

Формирование предпринимательских качеств у будущих экономистов абсолютно невозможно в рамках существующей прагматической, технократической модели экономического образования. Данная модель основана на «знаниевом» подходе, теоретические установки которого детерминированы функциональностью, схематизмом, стереотипностью, перегруженностью информационным и фактологическим материалом. Она вступила в конфликт с современными требованиями, предъявляемыми к экономическому образованию, и вызвала целый ряд противоречий.

Интеллектуализация экономики также ставит перед высшим образованием принципиально новые задачи. Эффективность современного производства, по мнению профессора-экономиста Е. Сабурова, зависит не от узкопрофессиональной квалификации специалиста, а от культурного уровня человека. Образование станет локомотивным компонентом национального капитала только в том случае, когда перестанет быть «знаниевым», а станет «культуросообразным».

Учебная деятельность предполагает, что человек в процессе обучения должен не выучить что-то, а *научиться чему-то*, т.е. научиться осуществлять деятельность. В процессе обучения человеку необходимо приобрести личный опыт, который во многом является отражением общественно выработанного опыта, опыта старших поколений в определенной области человеческой практики. В этом суть деятельностного подхода. На первый план здесь выходит дело, а знания играют второстепенную роль, являясь средством выполнения этого дела и средством обучения. Деятельностный подход в обучении возник более пятидесяти лет тому назад, но в настоящее время его идеи практически преданы забвению.

Деятельностный подход, тем не менее, не позволяет преодолеть основное противоречие профессионального экономического обучения, состоящее в том, что овладение экономической деятельностью специалиста должно быть обеспечено в рамках и средствами качественно иной — учебной деятельности. Это противоречие преодолевается в контекстном подходе, представляющем собой реализацию динамической модели движения деятельности студентов от собственно учебной (в форме лекции, например) через квазипрофессиональную (игровые формы) и учебно-профессиональную (научно-исследовательская работа студентов, производственная практика и др.) к собственно профессиональной деятельности. Согласно этому подходу, усвоение социального опыта осуществляется в форме деятельности учения, однако остается открытым вопрос перехода от познавательной деятельности студента к профессиональной деятельности специалиста экономического профиля.

В настоящее время методологической основой профессионального образования признан компетентностный подход. Компетентностно-ориентированное обучение устанавливает реализованную в педагогической практике компетентностную модель экономического образования — такой проект системы, где основным результатом являются специальные профессиональные и ключевые компетенции выпускника. Экономическое образование, реализующее компетентностный подход, предполагает организацию такой структуры и всего учебного процесса, которые нацелены на конечный результат — качество деятельности выпускников, измеряемого в компетенциях либо компетентности. В содержание образования включаются предметы, формирующие в большей степени компетентность в контексте будущей профессиональной деятельности, имеющую междисциплинарный, интегрированный характер, что позволяет готовить выпускников к деятельности экономического профиля в динамично изменяющихся условиях профессиональной среды.

Современные требования, предъявляемые к профессиональной подготовке будущих экономистов, предполагают достижение интегрированного конечного результата образования. В качестве последнего рассматривается сформированность у выпускника ключевых компетенций, как

единства обобщенных знаний и умений, универсальных способностей и готовности к решению больших групп задач - от личностных до социальных и профессиональных, а также специальных компетенций, определяющих владение собственно профессиональной деятельностью на достаточно высоком уровне, готовность к инновациям в профессиональной области (Э.Д. Алисултанова). Компетентностный подход является реализацией Болонской декларации (1999 г.) и Лиссабонской конвенции «О признании квалификаций, относящихся к высшему образованию в Европейском регионе» (1997 г.). В рамках этих документов на основе Dublin Descriptors был принят документ «A Framework for Qualification of the ENEA», описывающий в общем виде требования к квалификациям специалистов с высшим образованием и академической степенью первого (FC) и второго (SC) циклов.

Для того, чтобы выпускник экономического профиля обладал предпринимательским духом, необходима фундаментальная перестройка всей системы украинского образования, переход к подготовке специалистов новой формации, опирающейся на принцип субъектно-субъектных отношений, активно вовлекающей студентов в процесс их профессионального становления, нацеленной на развитие творческой активности личности. В связи с этим высшая профессиональная подготовка нуждается в новой ориентации педагогического процесса, связанного с использованием андрагогического подхода. Важно осознавать, что в стены вуза попадает уже психофизически оформившийся человек, поэтому подход к нему в процессе обучения должен быть существенно изменен по сравнению со школьным образованием, особенно на старших курсах обучения. Для педагогической составляющей наиболее важен способ передачи смысловой нагрузки, а для андрагогической — способ приобретения знаний, являющийся инструментарием для личностного и профессионального развития.

Суть андрагогического подхода, по формулировке С.И.Змеёва, отражена в семи основных принципах обучения: приоритет самостоятельной деятельности обучающегося, совместная деятельность обучающегося с обучающим, опора на опыт обучающегося, индивидуализация, системность, контекстность, элективность, осознанность обучения, актуализация результатов обучения, развитие образовательных потребностей.

Анализ современных подходов к обучению и повышению качества подготовки будущих специалистов экономического профиля позволяет сделать вывод, что каждый из них имеет преимущества перед традиционным педагогическим подходом и вместе с тем без взаимодействия с другими подходами обладает определенными ограничениями. Поэтому необходим интегрирующий подход, включающий в себя все выше перечисленные для того, чтобы высшая экономическая школа смогла ответить на современные вызовы стремительно меняющегося мира.

Таким образом, повышение качества образовательных программ экономического профиля невозможно без перехода к системной подготовке специалистов новой формации, опирающейся на принцип субъектно-субъектных отношений, активно вовлекающей студентов в процесс их профессионального становления, нацеленной на развитие творческой активности личности. В связи с этим профессиональная подготовка в высшей школе нуждается в новой ориентации педагогического процесса, связанного с использованием новых обучающих подходов, образовательных технологий и содержания профессиональной подготовки современного специалиста экономического профиля, способного полноценно использовать свои знания, навыки и умения, быть компетентным и конкурентоспособным и обладать отличительными чертами предпринимателя.

УДК 659.443/.446:378

Карпенко Ю. М., к.е.н., доцент,

Карпенко Н. Л., ст. викладач

Чернігівський національний технологічний університет

(м. Чернігів, Україна)

ІМІДЖ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ: ОСНОВНІ СКЛАДОВІ ТА ПРОЦЕС ФОРМУВАННЯ

Позитивне ставлення цільової аудиторії до вищого навчального закладу є важливою умовою його успішного функціонування. Заклади вищої освіти з певним іміджем це установи, які мають високий відсоток відомості, забезпечують певну якість послуг та зуміли створити конкурентні переваги.

Формування іміджу залежить від впровадження у суспільну свідомість наступних характеристик:

- унікальний професорсько-викладацький склад;
- унікальна система навчання;
- унікальний емоційний образ [4].

Дослідження, що проводилися в Україні, дозволяють виділити такі складові іміджу вищого навчального закладу [2]: інфраструктура (наявність приміщень та їх обладнання), рівень викладачів та

викладання дисциплін, event-заходи, комунікації ВНЗ (дні відкритих дверей, Інтернет-ресурси), працевлаштування випускників, міжнародні зв'язки, образ керівництва вузу.

Сучасні науковці та практики визначають такі складові іміджу університету:

- якість освіти (це передбачає відповідність процесу освіти державним стандартам, певний зміст та форми навчання, рівень сформованості знань та умінь студентів, а також вихованість, самовизначення, самореалізацію);

- образ персоналу (передбачає кваліфікацію викладачів та допоміжного персоналу, особистісні якості, знання технологій навчання, зовнішній вигляд працівників);

- стиль освітньої установи (тут розглядаються контакти співробітників із зовнішніми об'єктами, стиль взаємодії між учасниками освітнього процесу, загальний стиль роботи, корпоративна культура, психологічний клімат);

- образ керівника вузу (персональні особливості, соціальні характеристики, цінності, професійні характеристики);

- зовнішня атрибутика (наявність логотипу, гербу, зручність користування веб-сторінкою, застосування фірмових кольорів, шрифту, корпоративних рекламних матеріалів, фірмового канцелярського приладдя);

- ціна на освітні послуги (платність освітніх і додаткових послуг);

- рівень психологічного комфорту (уявлення про рівень комфортності середовища освітньої установи серед студентів та викладачів) [1], [3].

Отже, репутація, яку має університет в свідомості представників громадськості є прямим наслідком усієї його діяльності. Слід зазначити, що імідж це все таки образ що перебуває в свідомості людей, і він не є постійною ознакою організації. Причина в тому, що представники різних груп громадськості можуть володіти різною інформацією, мають різний досвід, різні знання та переконання. Формування іміджу є одночасно процесом і функцією. Тобто він потребує моніторингу, моделювання, захисту, побудови, коригування, відповідно всі ці процеси характеризують управління іміджем.

Серед чернігівських абітурієнтів загальний імідж вишу виявився на другому місці за важливістю (пріоритетністю) при виборі навчального закладу. Він поступається тільки фактору наявності бюджетних місць у виші. Дослідження серед абітурієнтів проводилося протягом вступних кампаній 2012-2013 років методом особистого інтерв'ю.

Імідж, як образ сучасного університету є багатовимірним об'єктом. Він може формуватися по відношенню до окремих видів діяльності та послуг і лише потім - особливим чином складатися в загальний образ.

Відтак, формування іміджу вузу є важливим складовим елементом управління організацією взагалі, що створює умови для зміни поведінки представників громадськості та розвитку вишу взагалі.

Список використаних джерел

1. Беккер Е. Г. Бренд и экономическая устойчивость вуза [Текст]: монография / Е.Г. Беккер, Т. Н. Бурделова, А. Ю. Юданов. – М.: КНОУС, 2012. – 208 с.

2. Гаркавець С. О. Паблік рилейшнз та імідж ВНЗ: соціально-психологічний аналіз проблеми [Текст] / Гаркавець С. О. // Теоретичні і прикладні проблеми психології. – 2013. - № 3 (32). - С. 91-96.

3. Горбенко Н. В. Особливості формування іміджу сучасного університету [Текст] / Н. В. Горбенко // Освітнологічний дискурс. – 2014 – № 1 (5). – С. 36-43.

4. Почтовик А. Б. Фактор конкурентоспроможності як шлях формування іміджу вищого навчального закладу [Електронний ресурс] - Режим доступу: [www.kdu.ua/statti/20011-5-1\(70\)/156.pdf](http://www.kdu.ua/statti/20011-5-1(70)/156.pdf).

ДК 373.61

Кузнецова С. Э., м.э.н., ст. преподаватель,
Есенбекова Т. И., м.э.н., ассистент
Карагандинский государственный технический университет
(г. Караганда, Казахстан)

РАЗВИТИЕ МОЛОДЕЖНОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ

Сегодня предпринимательская деятельность в Казахстане бурно развивается, основываясь на государственной поддержке ее роста. Решение важнейших проблем, обеспечивающих развития предпринимательства заложено в Государственной программе развития и поддержки предпринимательской деятельности, утвержденной Указом Президента Республики Казахстан от 27 февраля 2014 года № 757 «О кардинальных мерах по улучшению условий для предпринимательской деятельности в Республике Казахстан» [1], является развитие инфраструктуры поддержки предпринимательства в стране.

Предпринимательства сталкивается со множеством проблем, в частности это и информационные проблемы, и финансовые, и институциональные, и образовательные, и государственные (бюрократизм, коррупция), все эти проблемы решаемы, что в скором будущем наша страна справится

с поставленными перед ней задачами решения этих проблем. Именно за счет этих решений и будет развиваться экономика нашей страны в целом.

Развитие малого и среднего бизнеса в РК за последние годы заметно активизировалось. Постепенный выход из мирового экономического кризиса увеличил потребность в формировании нового поколения предпринимателей, молодых, динамичных, современных людей, способных играть активную роль в бизнесе, экономике и в развитии общества.

Согласно данным, полученным институтом комплексных стратегических исследований (ИКСИ) от 46 до 63% наемных работников, которые были уволены во время экономического кризиса, являются молодыми специалистами, не достигшими 30-летнего возраста [2]. Ежегодные опросы и социологические исследования показывают, что процент молодежи, желающей заниматься развитием собственного бизнеса, в несколько раз превышает долю тех, кто уже создал свое дело. По данным ИКСИ, 78% опрошенных считают открытие малого бизнеса отличным способом самореализации, 60% предпочитают собственный бизнес, рассчитывая на получения более высокого уровня дохода по сравнению с работой по найму. Однако сегодня только 3% молодых людей имеют собственный бизнес.

Типы основных проблем, с которыми сталкивается развитие предпринимательской деятельности в Казахстане: финансовые: отсутствие основного капитала (служебных и производственных помещений, машин, оборудования, земли и др.), отсутствие или недостаток оборотных средств; институциональные: отсутствие или недостаточное развитие института предпринимательства, неразвитая рыночная инфраструктура; образовательные: недостаток систематических знаний, навыков и опыта организации и управления бизнесом в рыночных условиях; информационные: слабый уровень отражения проблем предпринимательства и распространения положительного опыта с СМИ, слабая информированность предпринимателей и общества, экономическая, правовая и налоговая культура [3].

Основные проблемы, мешающие открытию собственного дела молодыми людьми, распределились следующим образом: 53% – отсутствие финансов; 16% – недостаток опыта; 11% – недостаточное образование.

В такой ситуации облегчить выход на рынок молодых предпринимателей может только поддержка государства. Несмотря на активную реализацию мер, направленных на развитие молодежного предпринимательства, нерешенными остаются проблемы, оказывающие значительное влияние на готовность молодых людей создавать самостоятельные бизнес-проекты. Среди основных проблем можно выделить следующие.

1. Социальный настрой молодых людей. В молодежной среде слабо выражена готовность идти на риск, создавать что-то новое, отсутствует дух предпринимательства.

2. Восприятие обществом предпринимателей. Среди молодых людей предприниматели воспринимаются, как люди, которым приходится постоянно преодолевать трудности, а не как бизнесмены, стремящиеся к успеху.

3. Уровень и содержание образовательных программ. Традиционные учебные заведения в Казахстане дают основы экономических знаний, при этом не формируют стимулы и поведенческие компетенции, без которых успешная предпринимательская деятельность невозможна.

На фоне международных сопоставлений казахстанский бизнес-климат выглядит непривлекательным. Наши компании гораздо чаще сталкиваются со сложностями и барьерами при ведении бизнеса.

Согласно исследованию на первом месте среди барьеров в Евросоюзе находится проблема с покупательной способностью, а в Республики Казахстан – нехватка квалифицированной рабочей силы.

Для развития молодежного предпринимательства на современном этапе необходимо:

1) популяризировать предпринимательскую деятельность среди молодежи. Для решения данной стратегической задачи необходимо:

- проводить игровые и тренинговые мероприятия;
- устраивать олимпиады по предпринимательству для старшеклассников;
- приглашать молодежь на образовательные курсы;
- организовать выпуск социальной рекламы, формирующей позитивное отношение к предпринимательству, как к востребованной и достойной профессии;
- информировать о государственной поддержке молодых предпринимателей;
- разработать и распространить рекламные материалы, пропагандирующие идею честного и социально ответственного предпринимателя, являющегося основой экономического прогресса страны;
- информировать молодежь о проводимых конкурсах бизнес-проектов;

2) массово вовлекать молодых людей в предпринимательскую деятельность. При решении этой задачи необходимо распространять агитационные материалы о программах, проводимых государством, устраивать анкетные опросы молодежи в учебных заведениях. Каждая анкета должна содержать раздел с контактными данными. После обработки анкет необходимо составить базу

данных молодых людей, готовых стать предпринимателями. Проведение информационных конференций с молодежью, желающей открыть собственные предприятия, на них должны приглашаться успешные предприниматели, представители бизнеса и власти;

3) осуществлять отбор молодежи, имеющей способности к ведению предпринимательской деятельности. Необходимо проводить экспертные сессии в форме собеседования, когда действующие предприниматели будут оценивать бизнес-идеи и беседовать с их авторами. Конкурсы бизнес-идей позволяют найти действительно интересные предложения и реализовать их на практике;

4) проводить профильное обучение с целью привития молодым людям навыков ведения бизнеса.

Молодежь должна проходить углубленное модульное обучение по курсу бизнес-планирования, формирования проектных команд. К обучению необходимо привлекать сертифицированных бизнес-тренеров, силами которых будут проводиться мастер-классы, устраиваться экспертные сессии с успешными предпринимателями, со специалистами разных сфер деятельности, связанных с бизнесом (работники налоговых органов, специалисты по трудовому законодательству, сотрудники санэпидемстанций, пожарные, экологи, бухгалтеры).

Анализ существующих проблем развития молодежного предпринимательства на современном этапе, понимание недостаточности числа молодых людей, стремящихся открыть собственное дело, и ограниченности ресурсов муниципальных и региональных бюджетов, позволяет сделать вывод, что добиться успеха в деле развития молодежного предпринимательского движения сможет только применение программно-целевого метода. Системный подход даст возможность четко определить стратегию вовлечения молодых людей в предпринимательскую деятельность во всех субъектах федерации и позволит реализовать основные меры по пропаганде предпринимательства в молодежной среде, отобрать наиболее талантливую молодежь, провести ее обучение и помочь ей в реализации бизнес-проектов.

Список использованных источников

1. Указ Президента Республики Казахстан от 27 февраля 2014 года № 757 «О кардинальных мерах по улучшению условий для предпринимательской деятельности в Республике Казахстан»
2. Аналитическая серия ИКСИ. <http://www.icss.ac.ru/>
3. А.К. Кантарбаева «Предпринимательство. институционально-эволюционный подход». «Раритет», Алматы, 2000г.

УДК 159.9:174.4:338.615

Кунденко А. В., к.е.н., доцент,
Пономаренко О. В., ст. викладач

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

РОЛЬ ТРЕНІНГОВО-КОНСУЛЬТАТИВНИХ ЦЕНТРІВ У ПІДВИЩЕННІ БІЗНЕС-АКТИВНОСТІ НАСЕЛЕННЯ

Сьогодні інноваційне оновлення країни не може бути здійснене силами лише державних інституцій без інтересу суспільства та його громадських організацій. Якщо громадські інституції обмежені у безпосередньому впливі на інноваційний процес на виробництві, то їхня активність може більш повно проявитися у сфері соціальних інновацій: у соціальному підприємстві, соціальному мережуванні, у заохоченні соціальної відповідальності бізнесу.

Поняття «соціальні інновації» широко представлене в працях П. Друкера, М. Янга, Ш. Рамона, воно трактується як «...розробка та впровадження нових ідей, що стосуються суспільства, та взаємодії індивідів у межах соціальної системи» [4, с. 35]. Продукти соціальних інновацій сприяють задоволенню потреб, які існують у громаді, суспільстві, їх впровадження дозволяє змінювати відносини у соціумі, підвищувати рівень співпраці в громаді. Одним з напрямків реалізації соціальних інновацій в сучасних умовах є формування інфраструктури підтримки бізнес-активності населення.

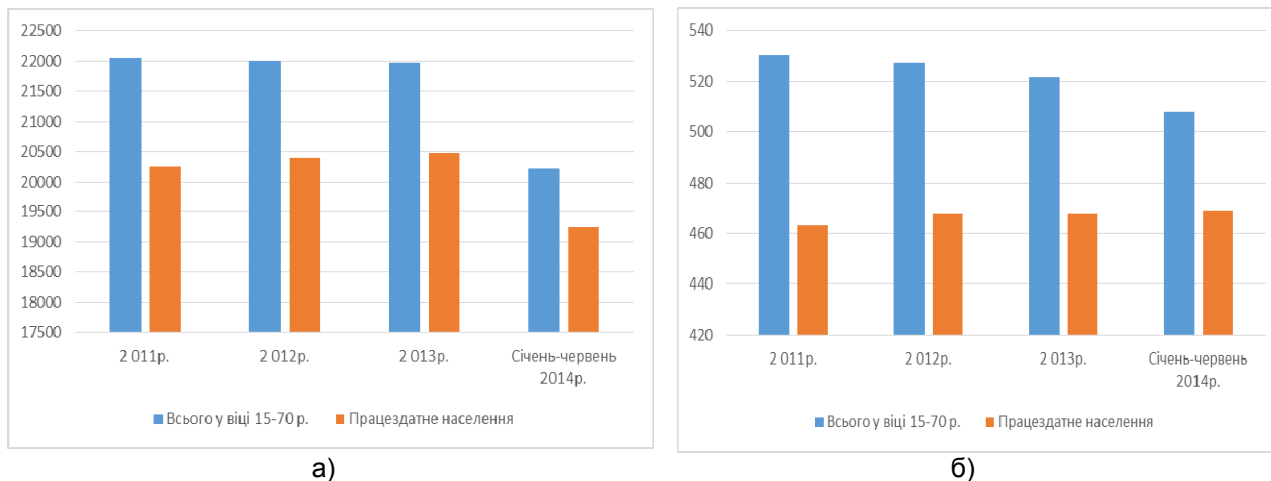
Поняття «бізнес-активність населення» на даний час не достатньо окреслене в сучасних дослідженнях. В більшості сучасної літератури використовується поняття «активність населення», яке трактується як прояв ініціативності, здатність швидко приймати рішення та реалізувати їх.

У вітчизняній статистиці використовується поняття «економічно активне населення», що характеризує частину обох статей, яка протягом певного періоду часу забезпечує пропозицію своєї робочої сили для виробництва товарів і надання послуг [1].

Згідно даних Державної служби статистики України [3], останніми роками простежується зменшення кількості економічно активного населення (рис. 1).

В якості позитивної динаміки слід відмітити збільшення рівня економічно активного населення серед осіб працездатного віку в Чернігівській області, що є позитивним фактором для впровадження соціальних інновацій.

Загалом, за даними вибірових спостережень Головного управління статистики у Чернігівській області [2] з питань економічної активності, на ринку праці Чернігівщини впродовж першого півріччя 2014 р. з 507,9 тис. економічно активних жителів області 454,6 тис. осіб (89,5%) зайняті економічною діяльністю, решта – 53,3 тис. осіб класифікуються як безробітні. Кількість безробітних в області за рік збільшилася на 8,8%. Це вплинуло на показник безробіття, який серед населення віком 15-70 років зафіксовано на рівні 10,5%. Основними причинами цього стали погіршення показників роботи підприємств та підвищення складності офіційного працевлаштування. Воєнні реалії, в яких опинилася країна, також свідчать про різке скорочення найманих працівників. Нерозвинений підприємницький потенціал та несформованість середнього прошарку суспільства сьогодні все більше призводить до диспропорції у структурі доходів населення, що є чинником дестабілізації та конфліктності особистісних інтересів.

а) б)
Рис. 1. Динаміка економічно активного населення, тис. осіб:
а) – економічно активне населення України;
б) – економічно активне населення Чернігівської області

За підсумками 2013р. на Чернігівщині функціонувало 5835 малих підприємств, або 99% від загальної кількості суб'єктів підприємництва, причому 82% з них належали до мікропідприємств. У порівнянні з 2012 роком кількість малих підприємств збільшилася на 7%.

У розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення області припадали 54 малі підприємства. За даними державних статистичних спостережень у 2013 р. на малих підприємствах Чернігівщини працювала третина найманих працівників області, або понад 35 тис. осіб. У середньому на одному малому підприємстві працювали 6 осіб. Сьогодні малі підприємства забезпечують майже чверть загального обсягу реалізації продукції області, який дорівнює понад 8 млрд. грн.

Таким чином мале підприємництво – малі підприємства та фізичні-особи підприємці, є суттєвим фактором активізації підприємництва та підвищення рівня зайнятості населення.

Для забезпечення зазначеної тенденції слід активізувати бізнес-активність населення. Під поняттям «бізнес-активність населення» будемо розуміти наявність компетенцій та бажань економічно активного населення приймати участь у підприємницькій діяльності з метою отримання прибутку. Основними напрямками підтримки бізнес-активності населення можна вважати: на рівні держави та регіону – реалізація програм розвитку малого і середнього бізнесу; на рівні підприємств – формування системи мотивації працівників, орієнтовану на комплексне задоволення потреб працівників в матеріальній сфері та особистісному розвитку; на рівні інфраструктури – створення центрів підтримки підприємництва.

Незважаючи на сучасну економічну ситуацію, яка має тенденцію до погіршення, стан задоволення особистісних інтересів населення як Чернігівського регіону, так і країни через працю є досить пасивний, він визначається низькою значимістю мотивів праці, професійного і кваліфікаційного зростання. Отже, за активної діяльності громадського сектора, сьогодні вкрай необхідні різного роду консультативні центри, які б надавали інформаційну допомогу щодо питань організації власного бізнесу, проводили тренінгові заняття, що сприяло б зміні свідомості українського населення.

В Чернігівському національному технологічному університеті вже другий рік працює центр «Кар'єра». Основною метою роботи центру є надання консультаційних послуг та навчання основам бізнесу для формування навиків та вмій за напрямком побудови успішної кар'єри. Центр «Кар'єра» проводить роботу зі студентами ВУЗу та іншими зацікавленими людьми за наступними напрямками: 1) проведення профорієнтаційної роботи (в тому числі з випускниками загальноосвітніх шкіл м. Чернігів та Чернігівської області); 2) проведення навчальних програм; 3) проведення тренінгових програм.

До роботи центру залучені провідні викладачі Чернігівського національного технологічного університету, які є фахівцями з економічного, управлінського, юридичного, філософсько-психологічного напрямків.

Основними напрямками тренінгів, які пропонує центр, є: ефективне управління, особистісний ріст, формування відносин та профорієнтаційні тренінги.

Центр «Кар'єра» запрошує на консультації, здійснює розробку та реалізацію проектів спільно з Чернігівською регіональною торгово-промисловою палатою, Чернігівським обласним центром зайнятості, Державним департаментом інвестиційного розвитку та капітального будівництва в Чернігівській області, КП «Центр державно-приватного партнерства», Головним управлінням статистики в Чернігівській області.

В роботі центру «Кар'єра» чинне місце посідає вирішення питання використання сучасних інформаційних технологій, зокрема Інтернет-технологій при організації і веденні бізнесу, адже реальність сучасного інформаційного суспільства – це, перш за все, активне використання інтернет-технологій. Сьогодні Україна знаходиться на 109 місці в рейтингу країн по використанню інтернет-технологій [4, с. 44]. Залучення молодих підприємців до проектів використання інформаційних технологій для ведення бізнесу, використання технологій краудфандингу, краудсорсingu через Інтернет-мережу надасть змогу ефективно і різнопланово використовувати особистісний потенціал.

Приймаючи участь у програмах центру «Кар'єра» всі бажаючі отримують консультації з питань ведення підприємницької діяльності, а також отримують практичні навички та вміння щодо ведення бізнесу, в тому числі в сучасному інформаційному просторі.

Список використаних джерел

1. Економічно активне населення [Електронний ресурс] / Вікіпедія. Режим доступу: <http://www.uk.wikipedia.org/wiki>.
2. Прес-випуски [Електронний ресурс] / Головне управління статистики в Чернігівській області. Режим доступу: <http://www.chernigivstat.gov.ua>.
3. Статистична інформація [Електронний ресурс] / Державний комітет статистики України. Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. Тищенко Ю.В. Інноваційний розвиток в діяльності громадських організацій // Інноваційна перспектива у стратегії національної консолідації в Україні. Аналітична доповідь/ За ред. О.М. Майбороди. – К.: ІПІЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2013. – 280 с. – с. 33-62. - С.35.

УДК 378.141:339.138

Майковська В. І., к.п.н.
*Харківський торговельно-економічний інститут
Київського національного торговельно-економічного університету
(м. Харків, Україна)*

ОЦІНКА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПЕРСОНАЛУ В ПРОЦЕСІ ДІАГНОСТИКИ ЗБУТОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

Теоретико-технологічні зміни у провідних державах світу потребують від фахівця сучасних компетенцій для участі у виробничому процесі, тому важливим завданням професійної освіти є забезпечення якісної підготовки та перепідготовки кваліфікованого персоналу [2].

Система освіти відстає від вимог соціально-економічного розвитку держави, що проявляється, перш за все, у відсутності адекватної реакції професійної освіти на потреби ринку праці. Зміст і технології професійної підготовки не відповідають повною мірою вимогам сучасного суспільства й економіки. Підготовка фахівців економічного профілю не завжди враховує конкретний характер і зміст їх майбутньої праці та проводиться так, ніби їм вистачить отриманих знань на весь термін професійної діяльності [3].

Проблема формування духу підприємництва в педагогічному контексті висвітлена в наукових працях А. Нісімчука, І. Смоляка, Н. Побірченко, І. Прокопенка та ін. Психологічні аспекти формування і розвитку економічного мислення відображені в дослідженнях таких учених, як Б. Ананьєв, Л. Божович, В. Крутецький, Г. Костюк та ін.

В умовах ринку фахівці зацікавлені продати свою працю якнайдорожче за оптимальних виробничих обставин. В той же час в межах стратегічного аналізу підприємство здійснює діагностику свого збутового потенціалу з метою визначення його сильних і слабких сторін й на цій основі виявляє власні збутові ризики. Збутовий потенціал залежить від ряду факторів, що є визначальними для його формування, розвитку і рівня використання. Як основна характеристика комплексної системи збутового потенціалу розглядається Система ресурсного забезпечення збутової діяльності підприємства. Її складовими є Підсистема інформаційного забезпечення, Підсистема товарного забезпечення і Підсистема кадрового забезпечення.

Підсистема кадрового забезпечення в свою чергу складається з кадрової політики підприємства у сфері збуту й системи оцінки конкурентоспроможності збутового персоналу, який повинен володіти сукупністю знань, умінь, навичок, компетенцій, якостей і властивостей, що забезпечують його спрямованість на успішну професійну діяльність та обумовлюють задоволення особистісних і суспільних потреб в умовах ринку праці.

Кадрова політика підприємств досліджувалась під час комплексної практики з фаху, яка тривала 6 тижнів і проводилась для майбутніх магістрів з маркетингу у 10 семестрі на базі торговельної мережі ТОВ «АТБ-маркет». Оцінювання конкурентоспроможності збутового персоналу здійснювалось за рекомендованою Л. Балабановою системою показників: рівень компетенції, рівень репутації, рівень професійної адаптації й коефіцієнт досвіду збутового персоналу [1].

Результати практичної підготовки магістрів з маркетингу доводять, що оцінка збутового персоналу на підприємствах здійснюється не на належному рівні. Кадрова політика провадиться методом тестування для вирішення питань добору та розміщення кадрів, і лише в деяких розробляються і діють програми підвищення кваліфікації й просування персоналу на базі атестації керівників і спеціалістів. На великих підприємствах типу ТОВ «АТБ-маркет» магазин «Продукти» № 265 здійснюється оцінювання торгово-оперативного персоналу за результатами досягнення намічених цілей (виконання планів товарообігу). Проте при цьому зовсім не враховуються ділові якості та особистісні характеристики працівників торгового залу, хоча саме ці критерії є вирішальними фактором під час формування підприємством стилю продажу. Не здійснюється соціально-психологічна оцінка персоналу й оцінка адміністративно-управлінського персоналу за результатами досягнення поставлених цілей. За висновком магістрів-практикантів об'єктивні труднощі оцінювання даної категорії збутового персоналу пов'язані, по-перше, зі складністю формалізації результатів його праці й визначення кінцевого результату управлінської діяльності; по-друге, із взаємозалежністю, взаємозв'язком управлінських функцій і складністю визначення внеску кожного фахівця та керівника; по-третє, з наявністю значного проміжку часу між виконанням управлінської функції та виявленням її результатів на практиці.

Майбутніми магістрами з маркетингу виявлено, що в ієрархії професійно значущих якостей майбутнього маркетолога чільне місце належить його економічній компетентності, що дозволяє ефективно працювати, демонструючи підприємливість і творчість у вирішенні фахових завдань. Важливою якісною характеристикою майбутнього фахівця з маркетингу є господарність у сфері будь-якої діяльності, незалежно від її конкретного змісту, що може реалізовуватися не лише у виробничій, але й інших (культура, духовне життя суспільства) сферах.

За запропонованою Л. Балабановою методикою визначення рівня професійної компетентності зводиться до виявлення ступеню відповідності рівня освіти збутового персоналу посадам, які вони обіймають. Дана методика випробовувалась на базі супермаркетів-баз практики мережі «АТБ», розташованих в так званому «спальному» районі Харкова Салтівка по вул. Блюхера, Гарібальді, Г. Праці, Гв. Широненців і просп. Тракторобудівників (магазини № 108; 137; 138; 252; 413; 436; 507; 522; 581). Наведемо результати дослідження на прикладі «АТБ-маркет» магазин «Продукти» № 265.

Під час комплексної практики з фаху встановлено, що на даному роздрібному підприємстві станом на 01.01.14 р. працювало 53 добре навчених фахівця. У поточному році кадровий склад підприємства збільшився на 4 людини. Покращала характеристика персоналу за рівнем освіти. Так, частка працівників з вищою освітою у 2013 р. склала 9,4 % (в порівнянні з показником у 2012 р. – 8,5 %). Три фахівці з вищою освітою поступили на роботу в магазин, одночасно здобуваючи другу вищу торгову освіту. Після закінчення навчальних закладів вони планують залишитися на підприємстві. В кадровому складі на 2,3 % зменшилася частка тих, хто працює із неповною вищою освітою і на 1,8% збільшилася частка тих, хто працює із середньою спеціальною освітою. Кількість працівників із загальною середньою освітою не змінилася, хоча їх частка зменшилася на 0,4%.

Оцінювання рівня репутації збутового персоналу на даному підприємстві здійснювалось на основі показників, зведених у таблиці 1. Вони суттєво впливають на атмосферу трудового процесу, а отже, і на результати збутової діяльності підприємства.

Таблиця 1

Вихідні дані для оцінки показників, що характеризують репутацію персоналу підприємства

Показник	Ступінь значимості показника	Оцінки персоналу, бали			Зважена оцінка
		1	2	3	
1	2	3			4
Професійна компетентність	0,18	1	2	3	
Здатність організувати роботу	0,12				
Творча ініціатива щодо впровадження нових технологій, покращення організації праці	0,12				
Здатність враховувати ділові якості персоналу	0,11				

Продовження таблиці 1

1	2	3			4
Здатність швидко та самостійно приймати рішення	0,14				

Вміння поєднувати в роботі інтереси колективу й підприємства	0,10				
Здатність підтримувати контакти з іншими працівниками	0,13				
Особиста дисципліна	0,10				
Разом:	1,0				

Отримані результати порівнювались студентами-практикантами: найбільша зважена оцінка свідчила про найвищий рівень репутації.

Показник оцінки досвіду у сфері збуту на даному підприємстві визначався з урахуванням стажу роботи персоналу за спеціальністю. В якості показника, що демонструє рівень професійної адаптації збутового персоналу, бралась питома вага кількості робітників, що пройшли підвищення кваліфікації за останні п'ять років, в загальній кількості працівників, які зайняті у сфері збуту.

В результаті проведеної студентами-маркетологами оцінки конкурентоспроможності персоналу в процесі діагностики збутового потенціалу підприємства було виявлено якісні характеристики та властивості, які покладено в основу моделі конкурентоспроможного фахівця. Таким чином, дана модель відображає потреби сучасного підприємства в наявності у персоналу духу підприємництва. Врахування її вимог в процесі професійної підготовки робить навчання більш ефективним і якісним.

Список використаних джерел

1. Балабанова Л.В. Маркетинговий аудит системи збуту: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закладів] / Л.В. Балабанова, А.В. Балабаниць. – К. : ВД «Професіонал», 2004. – 224 с. С.114-117.
2. Фролов Ю.В. Компетентностная модель как основа оценки качества подготовки специалистов / Ю.В. Фролов, Д.А. Махотин // Высшее образование сегодня. – 2004. – № 8. – С. 15-23.
3. Чухрай Н.І. Кадри в маркетингу та логістиці : [монографія] / [за заг. ред. Н. Чухрай]. – Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2010. – 228 с.

УДК 004.358

Райских Т. Н., к.пед.н., доцент,

Блок М. Е., ст. преподаватель

*КГБОУ «Алтайский краевой институт повышения квалификации работников образования»,
(г. Барнаул, Российская Федерация)*

ИМИТАЦИОННОЕ МОДЕЛИРОВАНИЕ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ПРОЦЕССОВ В ПРЕПОДАВАНИИ ЭКОНОМИКИ

Модернизация российского образования осуществляется в условиях государственной политики, ориентированной на развитие инновационной экономики, основными ресурсами которой являются инновационная деятельность и новые технологии производства. В этой связи образование становится одним из важнейших факторов, обеспечивающих экономический рост, социальную стабильность, развитие институтов гражданского общества. Уровень образованности населения, развитость образовательной и научной инфраструктуры становятся неременным условием становления и развития инновационной экономики. Актуальным является переход к новым образовательным ориентирам и инновационной политике в экономическом образовании, связанными с реализацией федеральных государственных образовательных стандартов нового поколения, информатизацией образовательного пространства, системно-деятельностным и личностно-ориентированным подходами, использования активных методов и технологий обучения.

Обновление содержания экономического образования и подходов в преподавании экономики направлены на становление личности и создание условий для успешной адаптации подрастающего поколения к изменяющимся социально-экономическим условиям. Реализация новых федеральных государственных образовательных стандартов ориентирует систему экономического образования на достижение качественно новых образовательных результатов (личностных, метапредметных и предметных) посредством реализации парадигмы деятельностного развития личности обучающегося.

Общей чертой различных вариантов современных педагогических технологий является изменение роли обучаемого - он становится субъектом деятельности и активным участником образовательного пространства. При таком подходе в обучении претворяется в жизнь педагогика сотрудничества: учитель и ученик, преподаватель и студент находятся в процессе активного взаимодействия, совместного поиска решения проблемных ситуаций и принятия ответственности.

К активным методам обучения относится имитационное моделирование. Реализация методов имитационного моделирования рассматривается в работах И. Г. Абрамовой, Н. В. Борисовой, Р. Ф. Жукова, В. Ф. Комарова, В. Я. Платова, А. П. Панфиловой, Б. Н. Христенко, Г. П. Щедровицкого и др.

Имитационное моделирование целесообразно рассматривать как метод обучения, основанный на том, что изучаемая система заменяется имитирующей. С имитирующей системой проводят

эксперименты (не прибегая к экспериментам на реальном объекте) и в результате получают информацию об изучаемой системе. Метод позволяет имитировать, например, организацию бизнес-процессов на предприятии так, как эти процессы происходили бы в действительности, с учетом графиков рабочего времени сотрудников, наличия необходимого количества материальных ресурсов, финансов и др. В результате, можно оценить реальное время выполнения как одного бизнес-процесса, так и заданного их множества.

В современной педагогической науке и практике к новым направлениям развития имитационного моделирования относится образовательная технология «Учебная фирма». Проблема реализации образовательной технологии «Учебная фирма» в системе общего и профессионального образования исследуется в работах Г. В. Архангельской, Г. В. Борисовой, Н. Д. Бондаревой, А. В. Завгородней, В. И. Максимовой, М. Г. Сергеевой и др.

Особенность образовательной технологии «Учебная фирма» состоит в том, что обучение организуется в специфической среде, имитирующей деятельность реальных фирм и компаний различных отраслей экономики. Реализация данной технологии предполагает «погружение» учащихся в процесс принятия управленческих и финансово-хозяйственных решений, в котором реальная ситуация имитируется с образовательными целями. Это позволяет сформировать у обучающихся профессиональные навыки и компетенции, обеспечить создание учебных ситуаций максимально приближенных к жизни. Происходит переход от предметного знания к системному, основанному на целостном восприятии экономических проблем и поиске различных вариантов решений.

В системе образования Алтайского края на протяжении нескольких лет функционирует сеть учебных фирм. Учебные фирмы объединены в единую федеральную сеть и зарегистрированы в Центральном офисе Учебных фирм России, созданном на базе факультета довузовской подготовки и профориентации Санкт-Петербургского государственного университета экономики и финансов.

Сеть учебных фирм в Российской Федерации представляет собой единое образовательное пространство, состоящее из учебных фирм и связей между ними. Центральный офис Учебных фирм России координирует работу сети посредством имитации ее внешней среды и рыночной ситуации.

Центральный офис Учебных фирм России реализует функции организаций рыночной инфраструктуры, включая органы государственной власти. В Центральном офисе функционируют: банк; налоговая инспекция; фонды социального и медицинского страхования; торговая палата и др. Деятельность указанных организаций создает условия для обеспечения эффективной системы экономического образования, контроля и объективной оценки как индивидуальных результатов обучающихся, так и командных достижений каждой учебной фирмы.

Технология «Учебная фирма» позволяет имитационно моделировать бизнес-процессы на предприятии в обучении:

- управление стратегией развития учебной фирмы (определение долгосрочных перспектив развития, выбор организационно-правовой формы, направлений деятельности, разработка бизнес-идеи, привлечение виртуальных инвесторов и кредиторов, поиск новых партнеров учебной фирмы и др.);

- организация управления в учебной фирме (разработка учредительных документов, организационной структуры учебной фирмы, должностных инструкций сотрудников, положений о подразделениях и др.);

- управление персоналом (организация работы отдела кадров, разработка резюме сотрудниками учебной фирмы, собеседование с сотрудниками, составление документов при увольнении и приеме на работу в учебную фирму и др.);

- управление финансами и бухгалтерским учетом учебной фирмы (начисление заработной платы сотрудников, учет операций купли-продажи товаров, ведение баланса учебной фирмы, составление отчетности и др.);

- управление маркетингом и сбытом продукции (анализ виртуального рынка товаров и услуг на сайте Центрального офиса учебных фирм России, разработка каналов продвижения товаров/услуг, ценовой политики учебной фирмы, проектирование каталогов виртуальных товаров/услуг учебной фирмы и др.).

Реализация технологии «Учебная фирма» предполагает: выбор целевой группы обучающихся; включение в учебный план образовательной организации курса «Учебная фирма» и разработка учебной программы; материально-техническое и учебно-методическое оснащение учебной фирмы; разработка системы контроля и оценки образовательных достижений обучающихся.

СТАНОВЛЕННЯ СВІТОГЛЯДНО-ЦІННІСНИХ ТА МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИХ ЗАСАД СУЧАСНОГО ПІДПРИЄМЦЯ

Розвиток сучасного ринку передбачає високий рівень соціально-економічної, громадянської, моральної культури підприємця. Це зумовлює необхідність якісної економічної освіти і виховання в суспільстві, у якому забезпечуються фундаментальні засади для формування підприємця новітньої формації. В українському трансформаційному суспільстві така освіта і виховання лише створюється. У зв'язку з цим, концептуально-теоретичне, філософське-світоглядне дослідження розвитку в нашій країні економічної освіти і виховання як основних засобів формування сучасного підприємця є дуже актуальним. Тому, основні завдання освіти і виховання світоглядних засад підприємництва розглядаються з позиції формування підприємця нової формації.

У сучасному світі людина будь-якої професії та сфери діяльності потребує достатньо високого рівня економічної освіченості, культури та свідомості, що особливо стосується тих, хто обрав для своєї самореалізації сферу підприємницької діяльності.

Життєдіяльність людини протікає в соціальному просторі – де вона, як суб'єкт, характеризується, зокрема, і формами включення в економічну діяльність. Розгортання суб'єктності в процесі економічної соціалізації зумовлює формування у людини соціально-економічних настанов, орієнтацій на певні економічні цінності, професійних знань та навичок, інших психологічних якостей, набутих особистістю при підготовці до економічної діяльності. Від успішності економічної соціалізації залежить активність людини в економічній сфері, її самореалізація протягом усього життя. Актуальність дослідження проблем формування соціально-економічних настанов визначається необхідністю розкриття ролі суб'єкта в процесі економічної соціалізації особистості, що дасть можливість активізувати розгортання потенційності суб'єкта, від чого залежить успішність самореалізації людини в економічній сфері.

Особливо актуальною проблематика економічної освіченості та соціалізованості постає для молоді. В неї не сформований ціннісно-орієнтаційний, світоглядно-феноменологічний, національно-культурний фундамент для становлення підприємливої особистості в її сучасному цивілізованому розумінні. У зв'язку з цим, саме перед системою економічної освіти постає комплексне завдання підготовки молоді до життя та самореалізації у фінансово-економічному середовищі сучасної побудови. Глибокі соціально-економічні зміни в світі, стресові умови в нашій державі ставлять перед сучасним суспільством важливу педагогічну проблему – сформувати економічну культуру молоді людини, яка сприятиме здійсненню ефективної економічної діяльності та дозволить оцінювати цю діяльність з позиції не тільки економічної діяльності, а й моральної цінності. У такій ситуації економічна освіта і виховання постають не лише як професійна необхідність, але й як засіб становлення світоглядно-ціннісних, морально-етичних засад сучасного українського підприємця.

Сформована система цінностей радянського способу життя, правил і норм поведінки, традицій і звичаїв господарювання ще залишається діючою і вступає в протиріччя з реаліями сьогодення. Така ситуація нагально вимагає вироблення на загальнонаціональному рівні ефективних механізмів формування нових світоглядно-аксіологічних, професійно-інтелектуальних та творчо-інноваційних основ соціально-економічного, підприємницького менталітету українського населення, особливо молоді. Для світу, що швидко змінюється, особливо в його фінансово-економічному вимірі, існує постійна необхідність збільшувати свою економічну компетентність, навчаючись упродовж життя.

Освіта має бути не тільки вузькоспеціалізованою, але й формувати загально-світоглядний, особистісний характер. В умовах глобалізації інформаційно-інноваційних тенденцій та створення системи безперервної освіти першочергового значення набуває проблема формування особистості сучасного фахівця, виховання в нього якостей ділової людини, що характеризують можливості особистісного потенціалу в суспільно-громадській, державно-політичній, виробничій сферах. Отже, виникає потреба в осмисленні та теоретико-методологічному обґрунтуванні процесу підготовки майбутніх фахівців, зокрема, економічного профілю.

В нових соціально-економічних та соціокультурних умовах існування України освіта в економічній галузі має бути спрямована не тільки на формування певної кількості компетенцій, але й на виховання в майбутніх фахівців прагнення до діяльності в економічній галузі, формування самостійного дбайливого господаря, який відчуває потребу в особистій економічній культурі, в інноваційному застосуванні знань на практиці, у прагненні до ділового успіху. Таким чином, загальна та професійна економічна освіта сьогодні для будь-якого суспільства, особливо трансформаційного, є ключовим фактором забезпечення його поступального розвитку в рамках загальноосвітніх глобальних тенденцій. Це, у свою чергу, актуалізує проблему диверсифікації та урізноманітнення форм, методів та організаційних режимів надання громадянам України високоякісних освітніх послуг у сфері економічних наук та навчальних дисциплін.

У країнах з розвинутою формою ринкової економіки економічна освіта, просвітництво, виховання є необхідною умовою та обов'язковим складовим елементом функціонування національної соціально-

економічної системи. Високий рівень економічної освіченості, культури та свідомості в таких країнах забезпечуються як наявністю економічної реальності сучасного типу, так і розвинутою економічною освітою, тоді як в Україні ці елементи знаходяться в зародковому стані.

Одним із важливих аспектів теорії формування і розвитку економічних знань, що, власне, і вказує на їх зміст є професійна підготовка. Саме вона є однією з головних ланок побудови ефективної системи економічної освіти особистості. Економічна освіта дозволяє виявити певний рівень забезпечення особистості знаннями, необхідними для формування морально-економічних рис студента, підготовки його до навчально-пізнавальної та господарсько-побутової діяльності. Надалі саме від креативно-інноваційних здібностей самої особистості безпосередньо залежатиме успішність її професійної підприємницької активності. Водночас необхідно чітко усвідомлювати, що саме освіта покликана розвивати в людині перетворювальне і креативне ставлення до дійсності, до буденної та професійної самореалізації, що є необхідною умовою й для ведення успішної підприємницької діяльності в умовах розвитку ринкової економіки.

Провідні європейські та північноамериканські країни, розвиваючи сучасні форми ринково-економічних відносин, здійснювали це в гармонійному зв'язку з новітніми досягненнями економічної науки й освіти, що сприяло формуванню інноваційно-креативного типу підприємницького мислення.

Сучасна ситуація засвідчує нездатність учасників ринку менеджмент-освіти – університетів і бізнес-шкіл – забезпечити потребу бізнесу у відповідних фахівцях. Особливо це стосується підготовки фахівців, які повинні вирішувати завдання на стику інформаційних технологій з менеджментом, економікою, фінансами, кадрами готових до роботи в галузях нової економіки. Серед таких потрібних та водночас недостатньо представлених на ринку праці спеціальностей – бізнес-аналітика, управління інформаційними ресурсами підприємства, організація інформаційних систем тощо. Слід зазначити, що загальними недоліками сучасної української економічної освіти, які потребують негайного втручання, є такі:

- відсутність довготривалих традицій вивчення менеджменту;
- відірваність від реальних потреб економічної діяльності;
- недостатній рівень підготовки фахівців щодо володіння методами економіко-математичного аналізу;
- неврахування вимог ринку праці при підготовці фахівців економічного напрямку;
- низька середня якість підготовки студентів;
- невідповідність світовому рівню підготовки фахівців у переважній більшості ВНЗ.

Ще однією важливою суперечністю сучасної української економічної освіти є її намагання використовувати інноваційно-гуманістичні методи для формування сильної особистості підприємця, тоді як реальні умови «нецивілізованого» ринку в нашій державі вимагають від підприємця не стільки знань, умінь та високої моралі, скільки здатності пристосовуватися до корупційного економіко-державного середовища.

Зрештою, саме освіта є суспільною підсистемою, в якій в найактивніший та найадекватніший спосіб долається невідповідність між сферою знання і цінностей та об'єктивно-реальними умовами. На економічну освіту сьогодні в нашій країні покладається завдання виховання не лише професіоналів-підприємців, але й людей з високими особистісно-духовними, творчо-вольовими здібностями. Саме на потенціал подолання через економічну освіту і просвітництво розриву між усвідомлено бажаною дійсністю та наявною об'єктивною реальністю покладається багато сподівань, адже саме від цього залежить здатність майбутніх поколінь до активно-творчої, креативно-інноваційної самореалізації в економіко-підприємницькій та управлінській сфері.

Секція 8	Соціо-гуманітарні та правові аспекти розвитку суспільства в умовах динамічних трансформацій
Секция 8	Социально-гуманитарные и правовые аспекты развития

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ЯК ПОСЕРЕДНИК МІЖ ДЕРЖАВОЮ ТА ГРОМАДЯНСЬКИМ СУСПІЛЬСТВОМ

Україна як суверенна, незалежна, демократична, соціальна, правова держава, в якій «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються найвищою цінністю (Конституція України) може відбутися лише при сформованості громадянського суспільства. Саме громадянське суспільство визначає стратегію і тактику соціальної політики, пріоритети і засоби її реалізації, а громадські інституції (державні установи, церква, партії, спілки за професією та інтересами, благодійні фонди і організації) стоять на сторожі справедливості й демократії, захисту прав і свобод людини.

Громадянське суспільство надає кожній людині можливість брати активну участь у суспільному житті, стати самодостатньою, незалежною, що сприяє стабілізації й економічному розвитку держави в цілому. «Втілює і виражає соціальну свідомість, позиції громадянського суспільства – соціальна робота, яка цілком зайнята соціальним добробутом індивідів, соціально та економічно неблагополучних груп. Вона репрезентує інтереси людей, котрі не відповідають значним соціальним очікуванням або не виправдовують їх, виступає від їхньої особи і забезпечує адекватне до них ставлення з боку соціуму [1, с. 6]».

Соціальна робота є посередником між громадянським суспільством та державними інститутами. Держава забезпечує захист уразливих верств населення, що передбачає надання послуг, здійснення соціальної допомоги. Базуючись на принципі гуманізму, соціальна робота є засобом самореалізації людини і системою підтримки її життєдіяльності. Соціальні працівники індивідуалізують державну соціальну політику, надають допомогу особам чи групам, соціалізація яких утруднена суспільними обставинами або особистими можливостями; сприяють ресоціалізації, соціальній реадaptaції тих людей, які переживають життєву кризу, розвивають у них уміння самостійного подолання труднощів. Найбільш ефективна така соціальна допомога, яка поєднує індивідуальну, волонтерську роботу з потужною професійною діяльністю фахівців організацій, підтримуваних державою й суспільною думкою. Таким чином, соціальна робота має на меті забезпечення соціальної справедливості шляхом підтримки найменш захищених верств населення суспільства та протидіяти їх соціальному виключенню.

На основі аналізу понятійних визначень «соціальної роботи», поданих у науковій вітчизняній та зарубіжній літературі, можна зробити висновок, що не існує єдиного узагальненого її тлумачення. Виділяємо підходи до її трактування.

Перший – розглядає соціальну роботу як соціальний інститут, що діє у системі суспільних, економічних, політичних, ідеологічних відносин, який реалізує державну політику зі створення необхідних умов для успішної соціалізації людини. Соціальну роботу визначають як діяльність соцінститутів, професійних й громадських діячів, спрямовану на гармонізацію особистісних і суспільних відносин, створення сприятливих умов: «для розвитку різних категорій населення (захист конституційних прав, свобод, інтересів, задоволення культурних та духовних потреб)» (І. Зверева); «для життєдіяльності кожної людини та її сім'ї» (А. Капська). Соціальна робота допомагає кожному: «усвідомити себе суб'єктом свого власного життя, з притаманною йому гідністю» (М. Фірсов); «адаптуватися до навколишніх умов, структур, механізмів, добитися повноцінного життя в суспільстві» (І. Мигович). Вона є системою теоретичних знань й заснованою на них практикою, щодо забезпечення соціальної справедливості шляхом підтримки найменш захищених верств суспільства та протидії факторам соціального виключення.

Більшість теоретиків виходять з другого підходу, що подає наукове розуміння соціальної роботи як допомоги у тій чи іншій сфері. Соціальну роботу визначають як допомогу: «індивідам, сім'ям, групам в реалізації їх соціальних прав, компенсації фізичних, психічних, інтелектуальних, соціальних та інших недоліків, що перешкоджають повноцінному соціальному функціонуванню» (Є. Холостова), соціально незахищеним чи недостатньо захищеним групам населення або особам, які не в змозі самостійно розв'язати свої проблемні ситуації, а в «багатьох випадках і жити». Соціальна робота може бути професійною або волонтерською діяльністю державних або недержавних закладів, приватних, громадських, змішаних організацій, їхніх служб, фахівців і громадських активістів з метою: «розв'язання соціальних проблем окремих членів суспільства і соціальних груп» (П. Шевчук); «здійснення, посилення та відродження соціальних функцій індивіда чи групи» (М. Лукашевич); «надання людині допомоги у самовиявленні» (Л. Коваль); «сприяння реалізації індивідуальних потреб

людини» (Г. Попович); здійснення змін на індивідуальному чи громадському рівнях (Л. Гуслякова); відновлення здатності до нормального соціального функціонування, покращення соціального здоров'я різних категорій населення, зі специфічними проблемами (Р. Вебер). Надання допомоги здійснюється через захист, підтримку, корекцію і реабілітацію, а також шляхом зміни чи реформування окремих елементів соціальної системи.

Таким чином, у фаховому середовищі існують різновекторні думки щодо змісту соціальної роботи, яка здебільшого трактується як специфічна професійність щодо належного життєвого, соціокультурного та матеріального забезпечення членів спільноти.

Соціальною роботою мають бути охоплені всі верстви населення, життєдіяльність яких залежить від стану соціально-екологічного середовища, рівня суспільного розвитку. Кризовий стан економіки, війна на Сході України, аномія українського суспільства – призводять до того, що чисельність потребуючих соціальної допомоги, зростає. Соціальної допомоги потребують всі індивіди, але одні потребують її потенційно, а інші – актуально. Маючи соціальні проблеми, громадяни потребують захисту держави, яка може проводити соціальну політику самостійно або залучаючи до неї приватні, суспільні й благодійні структури та організації.

В основі змісту соціальної роботи лежить її суб'єкт-об'єктна взаємодія, при цьому в сучасному суспільстві, що змінюється, ця діяльнісна взаємодія набуває нового значення.

Об'єктом соціальної роботи є особи, сім'ї, спільноти, що знаходяться у проблемній життєвій ситуації, яка «порушує або загрожує порушити можливості нормального соціального функціонування даних об'єктів» – на думку Є.Холостової. Проблемна ситуація, конкретна проблема клієнта соціальних служб є предметом соціальної роботи, яка спрямовується на покращення соціальної ситуації, превенцію її погіршення або полегшення суб'єктивного переживання клієнтом свого положення. В залежності від ситуації, клієнт потребує моральної підтримки, соціально-психологічної реабілітації або корекції, допомоги в інтеграції у різні сфери соціокультурного життя, налагодження нормальних соціально-побутових умов, отримання медичного обслуговування тощо.

Об'єкт соціальної роботи, беручи участь у розв'язанні власних проблем, виступає одночасно її суб'єктом. З точки зору суб'єкт-об'єктної єдності, людина розглядається як цілісна особистість, що перебуває в постійній соціовзаємодії, яка представлена в гуманістичному підході у філософії, соціології й психології. У руслі цілісного осмислення, людина є творчою особистістю, здатною до інновацій і переборення перешкод на шляху свого розвитку. Суспільство при цьому розглядається як поле для вільної активності особистості, для якої повинні бути створені відповідні соціальні умови.

У практиці соціальної роботи, виходячи з гуманістичного підходу, формується особистісно-орієнтована, або клієнтоцентрована (Р. Мей) модель взаємодії з об'єктом надання допомоги. У центрі теоретичної й практичної уваги перебуває активність людини, її самоактуалізація. Клієнт є суб'єктом дії в міру здатності самостійно вибирати адекватні форми своєї поведінки, керувати життєвою ситуацією. Поряд з особистісним підходом в соціальній роботі застосовується «сферний» підхід, за якого об'єктами визначаються сфери життєдіяльності людини (виробнича, культурно-дозвільна, побутова, освітня, охорони здоров'я, природоохоронна), а також середовище (демографічне, професіональне, соціально-етнічне).

Суб'єктами професійної соціальної роботи є: діячі різних рівнів адміністративного соціального управління, спеціалісти соціальної роботи, соціальні працівники, педагоги, психологи, реабілітологи, медичні працівники, соціальні робітники, волонтери та ін. Фахівці соціальної роботи виконують різноманітні функції: управлінсько-організаційні, прогностично-методичні, діагностичні, корекційно-реабілітаційні, профілактичні, правозахисні, соціально-побутові та інші. Але всі види соціальної роботи характеризуються альтруїстичною, гуманістичною спрямованістю, моральною мотивацією.

Центральною у соціальній роботі є незахищена, маргінальна особа та її складне ризиковане екзистенційне й суспільно-практичне становище. Тому фахівець соціальної роботи виступає як суб'єкт милосердний, що підтримує вразливі групи або окремого індивіда, полегшує його страждання, допомагає, а часом, рятує, надаючи йому можливість відчувати себе повноправним членом спільноти. Соціальний працівник проявляє емпатію, намагаючись зрозуміти, яким бачить світ людина, що страждає, відчувати її біль та відчай. В цьому сенсі суб'єкт соціальної взаємодії проповідує філософію любові, хоча об'єкт милосердя далеко не завжди відповідає ідеалу вищих цінностей, а, навпаки, часто є порушником соціальних норм.

Список використаних джерел

1. Динамика ценностей в социальной работе / под. ред. Шардлоу С. ; пер. с англ. Поляковой Г. – Амстердам ; К. : Асоціація психіатрів України. – 1996.- 206 с.
2. Зверева І. Д. Дефініції соціальної роботи та соціальної педагогіки / І. Д. Зверева // Практична психологія та соціальна робота. – 2001. – №4. – С. 12-16.
3. Технології соціально-педагогічної роботи: навч. посіб. / за заг. ред. проф. Капської А.Й. – К. : УДЦССМ, 2000. – 240 с.
4. Фирсов М.В Теория социальной работы : учеб. пособие. / М. В. Фирсов, Е. Г. Студенова. – М. : Владос, 2000, 2001. – 432 с.

ОСОБЛИВОСТІ СМЕРТНОСТІ НАСЕЛЕННЯ ЧЕРНІГОВА У ХІХ СТ.: СОЦІАЛЬНО-ІСТОРИЧНИЙ ВИМІР

Серед найголовніших проблем поступального розвитку сучасного українського суспільства є врахування постійної зміни явищ і процесів, що визначають характер відтворення населення. Під час розвитку суспільства змінюються економічна база, суспільні відносини та всі чинники, що становлять об'єктивні умови відтворення населення, а також змінюють тенденцію його розвитку. Тому все більшої актуальності набувають дослідження особливостей відтворення населення, виявлення причинно-наслідкових зв'язків цього процесу з розвитком окремих міст та регіонів.

Одним з параметрів соціально-економічного розвитку суспільства є смертність населення. Негативним чинником поглиблення демографічної кризи, нагальною соціальною проблемою в сучасній Україні є надзвичайно високий рівень смертності населення. Для визначення сучасних тенденцій смертності доречним стає врахування основних чинників та факторів смертності населення попередніх історичних періодів.

Смерть є однією із двох складових процесу природного руху населення. Початок обліку смертності як демографічного показника припадає на сер. ХІХ ст. Смертність входила до складу даних природного руху населення у Чернігівській губернії, обчисленням яких займався Чернігівський губернський статистичний комітет, який потім передавав ці матеріали у Центральний статистичний комітет (ЦСК) МВС Росії. Після припинення ревізій у 1857 р. у розпорядженні уряду залишилося два основні джерела обліку населення – поліцейський та церковний. Загальна кількість народжених, померлих і шлюбів по містах та повітах Чернігівської губернії містилася в додатках до щорічних звітів губернаторів.[1] Дані про абсолютну кількість та природний рух населення публікувалися у спеціальних виданнях губернських статистичних комітетів та ЦСК. На основі матеріалів поліцейських звітів та метричних книг статистику вів Чернігівський губернський статистичний комітет, публікуючи дані у своїх виданнях.[2] Зокрема, інформація про природний рух населення була оприлюднена у виданнях «Календарь Черниговской губернии».[3]

У формах адміністративно-поліцейського обліку у додатках до щорічних звітів Чернігівських губернаторів з 1878 по 1906 рр. дані про смертність населення представлені у вигляді відомостей. Відомість «Про рух народонаселення у Чернігівській губернії», яка містила показники народжуваності та смертності окремо по статях із зазначенням природного додатного або від'ємного приросту населення. Відомість №7 «Про насильницькі та випадкові смерті у Чернігівській губернії» включала графи про випадкові вбивства – новонароджених, дітей, чоловіків та жінок; жертви вбивств та самогубств; раптово померлих – від хвороб, пияцтва, невідомих причин; жертв випадкової смерті – невідомих мертвих тіл, задавлених, що загинули від падіння з висоти, від укусів тварин, втоплення та інших. Крім того, звіти включали інформацію про загальну смертність від інфекційних хвороб, які отримували розмах епідемій – холери, дифтерії, скарлатини, кору, віспи, різних видів тифу та їх щорічний рейтинг. Значна увага приділялася боротьбі з епідеміями. Показники народжуваності та смертності подано з урахуванням православних, старообрядців, католиків, лютеран та іудеїв.

Перші спроби визначити рівень народжуваності та смертності населення у Чернігівській губернії припали на сер. ХІХ ст. та відображено у доробку полковника генерального штаба М.О. Домонтовича.[4] Аналогічні дані були систематизовані у кінці 80-х років ХІХ ст. губернським земським лікарем Є.В. Святловським.[5]

Наприкінці ХVІІІ ст., приріст населення у Чернігові становив приблизно 1,1 %, а у сер. ХІХ ст. – 1,2 % у рік. На землях Чернігівської губернії наприкінці існування Гетьманщини (1785 р.) приріст населення складав, у середньому, 1,4 % у рік, а після скасування кріпосного права підвищився до 1,7 %. Благотворний вплив на процес відтворення населення мали відсутність тривалих воєн, скорочення термінів військової служби, певні успіхи медицини, особливо земської, і зміцнення товарно-економічних зв'язків між регіонами Росії, що значно послабляли вплив місцевих недородів, отже, голоду.[6]

При високому рівні народжуваності смертність змінювалася у широких межах та фактично визначала рівень природного приросту. Для її кількісного вимірювання застосовано декілька показників, найважливіший з них загальний коефіцієнт смертності – відношення кількості померлих протягом року до загальної кількості населення.[7] Порівняльний аналіз основних показників смертності населення дає більш повнішу картину про смертність у Чернігові протягом досліджуваного періоду.

Загальний коефіцієнт смертності населення Чернігова у 1785 р. був приблизно 63,5 ‰. Цей показник не можна вважати точним через відсутність конкретних даних про чисельність населення Чернігова за 1785 р. Коефіцієнт дуже високий, адже, на думку демографів у суспільствах з

традиційним типом відтворення населення середнє значення загального коефіцієнту смертності коливалося у межах – 35-40%.[8] У 1856 р. загальний коефіцієнт смертності по Чернігову складав 49,3 ‰, у 1880-1890-х рр. – 24,5 ‰ (25,1 ‰ серед чоловіків, 23,7 ‰ серед жінок). Водночас, смертність у Харкові на поч. XIX ст. становила близько 60 ‰, у 1850-ті рр. – близько 53 ‰, у 1860-ті рр. коливалася навколо 45 ‰, у 1880-ті рр. – 20,6 ‰.[9]

Найпоширенішими причинами смерті населення були екзогенні чинники, в основному, захворювання: дитяча хвороба, натуральна хвороба, інфекційні хвороби, чахотка та застуда. Головним ендогенним чинником смерті була старість. Найвищий рівень смертності складала смертність дітей від народження до одного року – 44 % від загального числа померлих. Загальний коефіцієнт смертності населення Чернігова з 63,5 ‰ у кінці XVIII ст. зменшився до 49,3 ‰ у сер. XIX ст. та 24,5 ‰ у кінці XIX ст., що дає підстави стверджувати, що рівень смертності протягом 100 років знизився у 2 рази. Значне зниження смертності спостерігалось в останній чверті XIX ст., що було обумовлене прогресом у медицині, зростанням культури населення та покращенням санітарного та медичного обслуговування. Головними факторами смертності залишалися антисанітарні умови проживання, тяжка повсякденна праця, низька якість харчування та питної води, відсутність санітарно-гігієнічної культури та платна медична допомога.

Отже, спостегігалася стійка тенденція для подальшого зменшення рівня смертності у Чернігові, який протягом XIX ст. знизився у 2 рази.

Список використаних джерел

1. Обзор Черниговской губернии за 1878-1906 гг.: Приложение ко всеподданейшему отчету Черниговского губернатора. – Чернигов, 1879-1906.; Юбилейный сборник Центрального Статистического Комитета МВД. – СПб., 1913. – С. 80.
2. Мітеров О. Демографічна характеристика сільського населення чернігівської губернії (друга половина XIX – початок XX століття) / О. Мітеров // Сіверянський літопис. – 2007. – №6. – С. 115-127.
3. Календарь Черниговской губернии на 1886 – 1912 год. / Черниг. губ. стат. ком. – Чернигов, 1885-1912.
4. Домонтович М. Материалы для географии и статистики России, собранные офицерами генерального штаба / М. Домонтович. – СПб : Типография Ф. Персона, 1865. – 687 с.
5. Святловский Е.В. Земская медицина в Черниговской губернии в 1886 г. (по отчетам делегатов 4-му очередному съезду врачей) / Е.В. Святловский // Земский сборник Черниговской губернии. – 1888. – № 9-10. – С. 151-188.
6. Кабузан В.М. О достоверности учета населения России (1858-1917) //Источниковедение Отечественной истории / В.М. Кабузан. – М., 1982. – С. 112-116; Сифман Р.И. Динамика численности населения России за 1897-1917 гг. / Р.И. Сифман // Брачность, рождаемость, смертность в России и СССР. – М., 1977. – С. 62-82.
7. Муромцева Ю.И. Демография: навч. посіб. / Ю.И. Муромцева. – К. : Кондор, 2006. – С. 92.
8. Мионов Б.Н. Социальная история России периода империи (XVIII – начало XX в.) : В 2 т. – 3-е изд. / Б.Н. Мионов. – СПб. : «Дмитрий Буланин» – С. 190.
9. Робак І.Ю. Організація охорони здоров'я в Харкові за імперської доби (початок XVIII ст. – 1916 р.) / І.Ю. Робак. – Х. : ХДМУ, 2007. – С. 14-17.

УДК 378.147

Борисенко В. В., к.пед.н., доцент,

Гагіна Н. В., к.пед.н., доцент

Чернігівський національний технологічний університет

(м. Чернігів, Україна)

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ

Одним із пріоритетних напрямів модернізації вищої школи визнане дистанційне навчання. Упровадження елементів дистанційної форми навчання є необхідною умовою для досягнення сучасного рівня якості вищої освіти.

Аналіз документів про дистанційну освіту дозволяє стверджувати, що в основу дистанційного навчання покладені класичні принципи дидактики: природовідповідність; науковість і доступність; наочність; свідомість та активність; системність; систематичність і послідовність; зв'язок теорії з практикою.

Дистанційному навчанню характерні класичні дидактичні ознаки: мета, зміст, методи, засоби, форми навчання, проте воно має й специфічні характеристики. Зауважимо, що дистанційне навчання побудоване на принципах інформатизації освіти та застосуванні телекомунікаційних технологій. В. Биков та Н. Клокар серед сучасних принципів дистанційної освіти виділяють:

- інтерактивність – діалог викладача й студента;
- адаптивність –індивідуальний темп проходження навчання, самостійний вибір, де й коли зручно навчатися;
- гуманістичність – створення максимально сприятливих умов для оволодіння змістом навчання;
- доцільність застосування нових інформаційних технологій –змістове наповнення навчальних курсів;
- вибір змісту освіти – відповідність змісту дистанційної освіти нормативним вимогам Державного освітнього стандарту і вимогам ринку;

- забезпечення захисту інформації в дистанційному навчанні – передбачення організаційних і технічних засобів безпечного та конфіденційного зберігання, передавання і використання потрібних відомостей;

- гнучкість і мобільність – можливість коригувати або доповнювати освітню програму;

- неантагоністичність дистанційного навчання існуючим формам освіти – створювані та впроваджені інформаційні технології стануть не чужорідним елементом у традиційній системі освіти, а будуть природно інтегровані в неї [1; 2].

Дотримання цих принципів під час впровадження дистанційного навчання у вишах сприятиме розвитку та поліпшенню ефективності навчання студентів, а також певною мірою визначить зміст, форми організації та методи дистанційного навчання.

У науковій літературі до сучасних теорій дистанційного навчання відносять, насамперед, теорію реінтеграції актів викладання і вивчення Десмонда Кігена, теорії еквівалентності дистанційного навчання Майкла Сімонсона та Дага Шейла, тривимірну теорію дистанційного навчання Джона Вердьюїна та Томаса Кларка тощо.

Аналіз різних підходів до дистанційної освіти переконує, що процес дистанційного навчання здійснювався, зазвичай, на основі структурного підходу, проте пізніше відбувся перехід до теорії трансакції та навчання в співробітництві, які передбачають постійний комунікативний підхід до навчального процесу.

Прикладом реалізації структурного підходу (розроблення курсів дистанційного навчання та забезпечення ними студентів) є програма, запропонована Чарльзом Ведемеєром, що передбачає поділ процесу навчання на частини та можливість доступу до них за допомогою різноманітних засобів комунікації.

Ч. Ведемеєр визначив такі риси дистанційного навчання: комунікацію, мотивацію, самостійність студентів у визначенні цілей і видів навчання та розмежував завдання навчання й відповідальність за його результати для викладачів і студентів.

На думку Ч. Ведемеєра, існують ознаки, що забезпечують незалежність роботи студентів: 1) відстань між викладачем і студентом; 2) характер навчання (письмово чи усно); 3) індивідуалізація навчання; 4) самостійність засвоєння навчальної програми студентами; 5) звичність для студента середовища, у якому відбувається навчальний процес; 6) відповідність темпу навчання до особистих якостей та особливостей студентів [4].

З'ясовано, що теоретичні основи дистанційної освіти на основі структурного підходу розробляв також шведський учений Бор'є Холмберг. Науковець трактував дистанційне навчання як доброзичливе спілкування, що ґрунтується на якісно розроблених і необхідних для самостійної роботи студентів початкових матеріалах, які підвищують мотивацію до вивчення предмета, і приділяв значну увагу у своїх дослідженнях питанням керованої комунікації і змісту навчання [3].

Оскільки в студентів різною мірою розвинута здатність розроблення свого навчального плану, пошуку джерел для вивчення матеріалу та виконання завдань, оцінки своїх результатів тощо, важливим, на нашу думку, є урахування рівня автономії студента під час розроблення дистанційних курсів.

Отже, дистанційне навчання реалізує потребу суспільства у фахівцях, які можуть самостійно здобувати необхідні знання й адаптуватися до постійно змінюваних умов суспільства.

Список використаних джерел

1. Биков В. Ю. Дистанційне навчання в країнах Європи та США і перспективи для України // Інформаційне забезпечення навчально-виховного процесу: інноваційні засоби технології : монографія / [В. Ю. Биков, О. О. Гриценчук, Ю. О. Жук та ін.] / Академія педагогічних наук України, Інститут засобів навчання. – Київ : Атіка, 2005. – С. 77–140.
2. Клокар Н. Методологічні основи запровадження дистанційного навчання в системі підвищення кваліфікації / Н. Клокар // Шлях освіти. – 2007. – №4 (46). – С. 38–41.
3. Holmberg B. Theory and practice of distance education / Börje Holmberg. – London : Routledge, 1989. – 248 p.
4. Wedemeyer C. A. Learning at the back door: reflections on non-traditional learning in the lifespan / Charles A. Wedemeyer. – Madison : University of Wisconsin Press, 1981. – 260 p.

ПРОФЕСІЙНЕ ВИГОРАННЯ: ЧИННИКИ ТА УМОВИ ВИНИКНЕННЯ СИНДРОМУ

У психологічному дискурсі феномен «професійного вигорання» в процесі професійної діяльності переважно розуміється як багатовимірний особистісний конструкт, набір негативних психічних переживань, фізичного, емоційного та розумового знесилення від тривалої напруги, пов'язаної з міжособистісними стосунками, які супроводжуються емоційною насиченістю та когнітивною складністю. Нині синдром вигорання входить до Міжнародної класифікації хвороб (МКХ-10). У класифікаційній рубриці «Проблеми, пов'язані з труднощами подолання життєвих ускладнень» його можна знайти під номером 273.0. Всесвітня організація охорони здоров'я (2001) визначає синдром вигорання як фізичне, емоційне чи мотиваційне виснаження, що характеризується порушенням продуктивності праці й стомленістю, безсонням, зниженням імунітету, а також вживанням алкоголю та інших психоактивних речовин з метою отримати тимчасове полегшення, що має тенденцію до розвитку фізіологічної залежності і (у багатьох випадках) суїцидальної поведінки.

Психологічний підхід до розгляду професійного вигорання дає уявлення про нього як синдром, що розвивається на фоні хронічного стресу і веде до виснаження емоційно-енергетичних і особистісних ресурсів працюючої людини. З цієї точки зору, професійне вигорання виникає в результаті внутрішнього накопичення негативних емоцій без відповідної «розрядки» або «звільнення» від них. По суті, професійне вигорання – це дистрес або третя стадія загального адаптаційного синдрому – стадія виснаження за Г. Сельє. З огляду на це, у 1981 р. Е. Морроу (А. Morrow) запропонував яскравий емоційний образ, що відображає, на його думку, внутрішній стан працівника, який відчуває дистрес професійного вигорання: «Запах психологічної проводки, що горить» [1, с. 436].

Організаційні психологи розглядають вигорання як певний стан, що включає в себе низку конкретних елементів. Термін «вигорання» (burnout) було введено у практику американським психологом Х. Фройденбергером (Н. Freudenberger) у 1974 р. для характеристики психологічного стану здорових людей, які знаходяться в тісному й інтенсивному спілкуванні з клієнтами в атмосфері емоційної напруги при наданні професійної допомоги. Це люди, які працюють у системі «людина - людина»: менеджери, юристи, лікарі, психологи, соціальні працівники тощо. У своїй діяльності вони вимушені постійно стикатися з негативними емоційними переживаннями клієнтів і мимоволі приєднуватися до них, в силу чого відчувати власну підвищену емоційну напругу. Синдром вигорання був визначений Г. Фройденбергером як поразка, виснаження або знос, що відбувається в людині внаслідок різко завищених вимог до власних ресурсів та сил [2]. Інший психолог, С. Мейр (S. Meir), розглядає вигорання як стан, в якому людина не очікує винагороди за виконану роботу, натомість – очікує покарання, що відбувається у результаті браку мотивації та контрольованих результатів чи внаслідок недостатньої компетентності [3].

Найбільш традиційним і загальноприйнятим сьогодні є розуміння вигорання, запропоноване К. Маслач і С. Джексоном (С. Maslach і S. Jackson). Психічним вигоранням вони називають стан фізичного, емоційного і розумового виснаження, що проявляється у професіях соціальної сфери. Цей синдром включає в себе три основні складові: емоційне виснаження, деперсоналізацію (цинізм) і редукцію професійних досягнень [4]. Загалом поняття «синдром» підкреслює відносну незалежність симптомів, що в нього входять, які самі по собі можуть існувати в якості окремих елементів і в інших станах. Але тільки об'єднуючись разом, вони створюють своєрідний синдром психічного вигорання [5, 6, 7].

Чинники, що впливають на виникнення психічного вигорання, можна розділити на три групи: індивідуальні, організаційні та соціально-психологічні. До *індивідуальних чинників* відносять соціально-демографічні: вік, стать, рівень освіти, сімейний стан, стаж роботи; особистісні особливості: витривалість, локус контролю, самооцінка, тип поведінки А, нейротизм (тривожність), екстраверсія; професійна мотивація: ціннісні орієнтації, рівень домагань; когнітивні процеси: здібності, інтелект. *Організаційні чинники* складають умови роботи: робочі перевантаження, дефіцит часу, тривалість робочого дня; зміст праці: число клієнтів, гострота їхніх проблем, глибина контакту з клієнтом, участь у прийнятті рішення, самостійність у своїй роботі, зворотній зв'язок. *Соціально-психологічні чинники* – це рольовий конфлікт і рольова амбівалентність, соціальна підтримка, зворотний зв'язок.

Існують групи ризику, які найбільш імовірно можуть зазнати негативного впливу професійного вигорання. По-перше, до професійного вигорання більше схильні співробітники, які за службовим призначенням вимушені багато і інтенсивно спілкуватися з різними людьми, знайомими і незнайомими (керівники, менеджери з продажу, консультанти, викладачі і т.п.). Причому особливо швидко «вигорають» співробітники, що мають інтровертований характер, індивідуально-психологічні особливості яких не узгоджуються з професійними вимогами комунікативних професій. Саме вони здатні накопичувати емоційний дискомфорт без «скидання» негативних переживань у зовнішнє середовище. По-друге, до синдрому професійного вигорання більше схильні люди, що відчувають постійний внутрішньоособистісний конфлікт у зв'язку з роботою. Найчастіше в Україні, як і за кордоном, це – жінки, що переживають внутрішню суперечність між роботою і сім'єю, а також «пресинг» у зв'язку з необхідністю постійно доводити свої професійні здібності в умовах жорстокої конкуренції з чоловіками. По-третє, до професійного вигорання більше схильні працівники, трудова

діяльність яких проходить в умовах гострої нестабільності і хронічного страху втрати робочого місця. В Україні до цієї групи відносяться, перш за все, люди старше 45 років, для яких вірогідність знаходження нового робочого місця у разі скорочення штатів чи незадовільних умов праці на старій роботі різко знижується унаслідок віку. Крім того, в цій групі знаходяться працівники, що займають на ринку праці позицію зовнішніх консультантів, вимушених самостійно шукати собі роботу. По-четверте, на фоні перманентного стресу синдром вигорання виявляється в тих умовах, коли людина потрапляє в нову, незвичну обстановку, в якій вона повинна проявити високу ефективність. Наприклад, після лояльних умов навчання у вищому навчальному закладі на денному відділенні молодий фахівець починає виконувати роботу, пов'язану з високою відповідальністю, і гостро відчуває свою некомпетентність. В цьому випадку симптоми професійного вигорання можуть виявитися вже після шести місяців роботи. По-п'яте, до синдрому вигорання більше схильні жителі мегаполісів, які живуть в умовах нав'язаного спілкування і взаємодії з великою кількістю незнайомих людей в громадських місцях.

Симптоми синдрому професійного вигорання умовно можна розділити на три основні групи: психофізичні, соціально-психологічні і поведінкові. До *психофізичних* належать: симптом хронічної втоми, емоційного і фізичного виснаження, відсутність реакції цікавості на чинник новизни або реакції страху на небезпечну ситуацію, загальна асенізація, помітне зниження зовнішньої і внутрішньої сенсорної чутливості. До *соціально-психологічних симптомів* відносяться такі неприємні відчуття і реакції, як байдужість, нудьга, пасивність і депресія; підвищена дратівливість; часті нервові «зриви»; постійне переживання негативних емоцій, для яких в зовнішній ситуації немає причин; відчуття неусвідомленого неспокою і підвищеної тривожності; відчуття гіпервідповідальності і постійне відчуття страху, що «не вийде» або людина «не справиться»; загальна негативна установка на життєві і професійні перспективи. *Поведінкові* симптоми професійного вигорання складають такі вчинки і форми поведінки працівника: відчуття, що робота стає все складнішою і виконувати її — все важче; співробітник помітно змінює свій робочий режим дня, незалежно від об'єктивної необхідності постійно бере роботу додому, але удома її не робить; керівник відмовляється від ухвалення рішень, формулюючи різні причини для пояснень собі і іншим; відчуття даремності, невіра у поліпшення, зниження ентузіазму по відношенню до роботи, підвищення неадекватної критичності; зловживання алкоголем тощо.

Відмічено, що симптоматика професійного вигорання може бути «інфекційною» і виявлятися не лише в окремих працівників. Нерідко зустрічається професійне вигорання організацій, яке виявляється в тому, що у переважній більшості співробітників проявляється внутрішній фізичний або емоційний стан з одними і тими ж симптомами, а також одні і ті ж форми поведінки. У таких випадках помітно «стираються» індивідуальні відмінності між працівниками, вони стають неприродно схожими і однаковими, нібито «на одне обличчя». Люди стають песимістами, у яких немає віри в позитивні зміни на роботі і можливість щось змінити власними зусиллями. З огляду на це, можливо припустити, що професійне вигорання є однією з причин зниження тривалості життя в Україні, особливо у чоловіків. Синдром професійного вигорання, на думку Е. Зеер, стає однією із детермінант професійних деструкцій особистості [8].

Як для окремого працівника, так і для організації стан професійного вигорання може бути неусвідомленим або таким, що неправильно розуміється і оцінюється. Власний неблагополучний стан як людині, так і організації важко, практично неможливо побачити з боку, тому нерідко відсутні умови для того, щоб вчасно розпочати корекційні і відновлювальні програми. Тому має сенс рекомендувати профілактичні заходи, щоб уникнути професійного вигорання.

В цілому подальше теоретичне та емпіричне вивчення професійного вигорання в контексті аналізу професійного становлення особистості, на нашу думку, дозволить найточніше розкрити особливості його виникнення і визначити профілактичні та психокорекційні технології роботи.

Список використаних джерел

1. Джуэлл Л. Индустриально-инженерная психология / Л. Джуэлл. – СПб. : Питер, 2001. – 709 с.
2. Freudenberger H. J. Staff Burnout / Freudenberger H. J. // Journal of Social Issues. – 1974. – Vol. 30. – P.159–165.
3. Meir S. T. Toward a Theory of Burnout / Meir S. T. // Human Relations. – 1983. – Vol. 6. – P. 899–910.
4. Maslach C., Jackson S. E. The Measurement of Experienced Burnout / Maslach C., Jackson S. E. // Journal of Occupational Behavior. – 1981. – Vol. 2. – P. 99–113.
5. Орел В. Е. Синдром психического выгорания личности / В. Е. Орел. – М. : ИП РАН, 2005. – 329 с.
6. Орел В. Е. Феномен выгорания в зарубежной психологии: эмпирические исследования / В. Е. Орел // Психологический журнал. – 2001. – Т. 22, №1. – С. 90–101.
7. Анастаси А. Психологическое тестирование / А. Анастаси, С. Урбина. – СПб. : Питер, 2009. – 688 с.
8. Зеер Э. Ф. Психология профессионального образования / Э. Ф. Зеер. – М. : Московский психолого-социальный институт; Воронеж : МОДЭК, 2003. – 497 с.

ВИХОВНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ В УМОВАХ ОСВІТНІХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Інтеграційні процеси, що відбуваються в Україні, не можуть не торкатися царини освіти й науки, вища ланка якої виступає одним із визначальних чинників відтворення інтелектуальних і продуктивних сил суспільства, розвитку духовної культури українського народу. Про це наявно засвідчив новий Закон України “Про вищу освіту” [1], нещодавно прийнятий в Україні. Реалізація положень цього Закону сприяє реальному входженню української вищої освіти в європейське науково-освітнє поле, розширенню можливостей для мобільності студентів й викладачів, нових перспектив для наукової діяльності й співробітництва.

Серед основних завдань вищого навчального закладу (ст. 26) з поміж інших визначено: провадження на високому рівні освітньої діяльності; провадження наукової діяльності шляхом проведення наукових досліджень і забезпечення творчої діяльності учасників освітнього процесу; формування особистості шляхом патріотичного, правового, екологічного виховання, утвердження в учасників освітнього процесу моральних цінностей, соціальної активності, громадянської позиції та відповідальності, здорового способу життя, вміння вільно мислити та самоорганізовуватися в сучасних умовах; забезпечення органічного поєднання в освітньому процесі освітньої, наукової та інноваційної діяльності; створення необхідних умов для реалізації учасниками освітнього процесу їхніх здібностей і талантів тощо.

На основі положень нового закону розширюються права ВНЗ, діяльність яких будується на принципах автономії та самоврядування. Автономія вищого навчального закладу - це самостійність, незалежність і відповідальність вищого навчального закладу у прийнятті рішень стосовно розвитку академічних свобод, організації наукових досліджень, освітнього процесу, внутрішнього управління, економічної та іншої діяльності, самостійного добору і розстановки кадрів у межах, передбачених Законом України “Про вищу освіту”. ВНЗ мають право самостійно розробляти та запроваджувати власні програми освітньої, наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності. Згідно закону структурними підрозділами вищого навчального закладу можуть бути: наукові, навчально-наукові, науково-дослідні та інші центри, а також, зокрема, експериментальні підприємства, юридичні клініки, оперні студії, навчальні театри, філармонії, інші підрозділи, що забезпечують практичну підготовку фахівців певних спеціальностей та/або проводять наукові дослідження, а також навчально-виробничі та творчі майстерні, заклади культурно-побутового призначення, центри студентського спорту тощо; інші підрозділи, діяльність яких не заборонена законом.

Отже, хоча в законі прямо не йдеться про організацію виховної діяльності у ВНЗ, ряд його положень свідчить, що розвиток здібностей, обдаровань, творчого потенціалу студентської молоді, виховання її на засадах патріотизму, високих моральних цінностей має залишатись одним із пріоритетних напрямків діяльності вищої школи. Європейська освітня парадигма виходить з того, що студенти – це, в цілому, сформовані дорослі люди, які мають право самостійно обирати власну лінію поведінки, приймати незалежні свідомі рішення, особисто будувати стратегію власного життя. З цим не можна не погодитись, але, разом із тим, слід зауважити, що, за дослідженнями психологів, на студентський вік припадає найглибша життєва криза людини, отже, педагогічна підтримка молоді, зокрема, допомога їй у творчій, науковій та ін. самореалізації, яка б дозволяла, по можливості, уникати кризових явищ і сприяла б повноцінному розвитку, реалізації творчого потенціалу, формуванню всебічно розвиненої особистості, виступає актуальним і важливим соціальним та педагогічним завданням.

Останні десятиліття показали, що в українському суспільстві не зменшилась, а, навпаки, зросла кількість моральних, соціальних проблем серед молоді, в тому числі, студентської. Незадовільним є нинішній стан здоров'я української молоді, упродовж останніх десяти років серед молоді відбулося підвищення рівня захворюваності й поширеності хвороб за всіма їх класами; збільшується кількість постійно вживаючих наркотичні речовини (наприклад, серед зареєстрованих споживачів наркотиків молодь віком до 28 років становить 80 %); окреслилася тенденція до погіршення психічного і духовного здоров'я молодих людей. Викликають стурбованість і проблеми здоров'я сучасної української студентської молоді, яка є чи не найсвідомішою групою серед молодіжного загалу. Щорічно до вищих навчальних закладів вступають 30-50% абітурієнтів, які за станом психосоматичного здоров'я направляються до спеціальних медичних груп. Не краща ситуація з моральними проблемами – молодь спокійно ставиться до дошлюбних сексуальних стосунків, проституції, вживання легких наркотиків, водіння автомобіля в нетверезому стані та ін. Щасливими себе в Україні почуває лише 6,5 % молодих людей [3].

Забезпечити успіх як процесу, так і основних результатів виховання і сформувати дійсно всебічно і гармонійно розвинуту особистість молодої людини можна, на нашу думку, лише у гармонійному поєднанні основних методологічних основ виховання – гуманізації, духовної і національної засад. Отже, на порядку денному постала проблема не лише, з огляду на нові реалії життя, активізації

наукової та інноваційної діяльності ВНЗ, а й посилення виховної роботи у вищих навчальних закладах, де, на нашу думку, має бути забезпечений системний, комплексний підхід до виховної роботи, активне включення у навчально-виховний процес кожного студента. Тим паче, що надання широкої автономії дозволяє вищим навчальним закладам не лише активізувати міжнародну діяльність з метою посилення освітньо-наукової інтеграції, а й організувати навчально-виховний процес з урахуванням вітчизняної освітньої практики, кращого досвіду, надбань національного виховання, а також кращих традицій виховання, що склалися у кожному конкретному вищому навчальному закладі.

З нашої точки зору, одним із недоліків організації виховної діяльності у ВНЗ є відсутність систематичності і послідовності у цій роботі, а також єдиного координаційного центру, який би забезпечував всебічне виконання цих та інших виховних завдань. На нашу думку, у ВНЗ має бути створена така система виховання, що не лише з перших моментів навчання "включить" першокурсника у виховний процес, а й створить умови для формування його особистості, всебічного і гармонійного розвитку упродовж всього періоду навчання у ВНЗ.

На нашу думку, в кожному ВНЗ має бути створений Центр культурології, виховання, творчого розвитку і організації дозвілля студентів (далі – Центр), головна мета діяльності якого – координувати діяльність всіх структур, що забезпечують організацію виховання у ВНЗ, забезпечувати системність, систематичність і послідовність у цій роботі, а також сприяти студентській молоді в творчому розвитку, організації цікавого і змістовного, корисного для власного саморозвитку дозвілля [2].

Серед структурних підрозділів Центру ми виділяємо:

1) музей ВНЗ, де відбувається знайомство студента-першокурсника із вищим навчальним закладом. Зали музею, крім проведення традиційних екскурсій як для студентів, так і для широкого молодіжного загалу, можуть стати також навчальними лабораторіями при проведенні студентських семінарських і практичних занять із ряду гуманітарних дисциплін. Крім того, своєю активною просвітницькою діяльністю музей може сприяти активному включенню ВНЗ у соціально-педагогічне середовище міста, проведенню профорієнтаційної роботи серед учнів шкіл міста та області. 2) Соціологічну службу Центру – цей структурний підрозділ, що може створюватися на базі кафедр соціології у ВНЗ, очолює роботу по організації різноманітних соціологічних опитувань серед молоді, аналізу певних виробничих навчальних чи виховних ситуацій, вивчення громадської думки студентів. 3) Психологічну службу Центру – створюється на базі кафедр психології ВНЗ. 4) Юридичну службу Центру – створюється на базі кафедр юридичних дисциплін (у ВНЗ із юридичними факультетами) та студентських юридичних служб, юридичних клінік із метою проведення заходів, спрямованих на ознайомлення студентів з їх юридичними правами й обов'язками, надання їм юридичних консультацій тощо. 5) Клуб-Студію творчого розвитку студентів – здійснює керівництво і координацію діяльності всіх творчих гуртків і студій ВНЗ. 6) Студентський клуб – займається питаннями організації дозвілля студентів (КВК, дискотеки, прогулянки та екскурсії вихідного дня, студентські бали, літературно-мистецькі вечори, концерти та ін.). 7) Спортивний клуб, до складу якого входять спортивні секції університету, займається організацією спортивно-оздоровчої роботи у позааудиторний час. 8) Кураторську раду – координує і узгоджує роботу кураторів. 9) Бібліотеку – займається питаннями організації тематичних, літературних, художніх виставок, зустрічей із видатними особистостями і т.д.

Отже, для забезпечення позитивної результативності виховання в сучасних умовах виховна робота в освітніх закладах усіх ланок системи освіти має здійснюватись з урахуванням гармонійного поєднання основних методологічних засад виховання – гуманізації, духовної і національної; плануватись і проводитись з урахуванням, в першу чергу, принципів системності, систематичності й послідовності, реалізацію яких, зокрема, у ВНЗ може забезпечити функціонування Центру культурології, виховання, творчого розвитку і організації дозвілля студентів.

Список використаних джерел

1. Закон України "Про вищу освіту" [Електронний ресурс]. – Режим доступу : vnz.org.ua/zakonodavstvo/
2. Карпова І. Г. Педагогічні інновації у виховній діяльності вищого навчального закладу // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Вип. 18. – 2014. – С. 26-33.
3. Ковальський Г. Соціальні проблеми молоді в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://old.niss.gov.ua/Monitor/april08/27.htm>

УДК 330.46

Клевчик Л. Л., асистент
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
(м. Чернівці, Україна)

ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ІНФОРМАЦІЇ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

У "Вікіпедії — вільній енциклопедії" наводиться наступне визначення економічної інформації: "Економічна інформація (economic information) — інформація про суспільні процеси виробництва,

розподілу, обміну та використання матеріальних благ, корисні дані сфери економіки, що відображають через систему натуральних, трудових і вартісних показників планову й фактичну виробничо-господарську діяльність та причинний взаємозв'язок між керуючим і керованим об'єктами [4].

Щоб окреслити коло проблем економічної інформації доцільно звернутися до П. Самуельсона та В. Нордхауса, які зазначають, що будь-яка особа, що здійснює підприємницьку діяльність (займається бізнесом), повинна знати відповіді на чотири найважливіших запитання, які вважаються «класичними» задачами бізнесу, тобто вирішити такі проблеми:

1. Що робити?
2. Кому продавати або у кого купувати?
3. Де взяти кошти?
4. Хто є хто?

Зазначений перелік визначає по суті в узагальненому вигляді основні проблеми, які необхідно вирішити в економічній діяльності. До нього, на нашу думку необхідно додати і проблему («Хто і як буде виробляти продукцію?»).

Якщо перефразувати та перегрупувати ці питання то отримуємо такі блоки інформації, яку логічно віднести до економічної:

- інформація про стан та тенденції споживчого попиту (вирішує проблеми «Що робити?» та «Кому продавати?»);
- інформація про вартість, якість та інші характеристики сировини, напівфабрикатів, обладнання, комплектуючих – інших матеріальних ресурсів, необхідних для виробництва (вирішує проблему «У кого купувати»);
- інформація про стан та тенденції фінансового ринку (Вирішує проблему «Де взяти кошти?», яку вважаємо за потрібне доповнити симетричною «Куди вкласти (де розмістити) кошти»);
- інформація про ринковий статус: на мікрорівні - окремих суб'єктів та макрорівні - стану та тенденцій макроекономічної динаміки (вирішує проблему «Хто є хто»);
- інформація про ринок трудових ресурсів та технологій виробництва (вирішує проблему «Хто і як буде виробляти продукцію»).

Вищенаведений перелік в узагальненому вигляді представляє основні блоки інформації, яку логічно віднести до економічної. Від вирішення цих проблем значною мірою залежить можливість успішного ведення економічної діяльності, а тому її суб'єкти спрямовують свою пошукову активність на такі повідомлення, які можуть надати інформацію, що збільшить знання суб'єкта – отримувача щодо вирішення актуальної актуальних) проблеми.

Окресливши основні блоки інформації, які відносяться до економічної розглянемо її роль в економічних процесах. Вона не є однозначною. Вважається що з економічної точки зору інформація має потрібну сутність: виступає у відтворювальному процесі як технологічна складова; є економічним благом і є поєднуючим чинником на різних стадіях відтворювального процесу.

Без сумніву роль інформації у технологічному розвитку відтворювальних процесів у сучасній економічній системі величезна. Хоча головну роль у створенні та розвитку технологій відіграє наукове знання (включаючи інженерне), однак і економічна інформація також має суттєвий вплив на технологічну складову сучасного виробництва.

Розглядаючи економічну інформацію як благо важливо встановити до якої групи благ вона відноситься: економічних благ чи неекономічних. До економічних благ належать ті, які є об'єктом чи результатом економічної діяльності, тобто які можна отримати в кількості, обмеженому в порівнянні з потребами в них [1, с.52]. На противагу економічним виділяються неекономічні блага, які отримуються людиною без докладання зусиль. Ці блага існують в достатній кількості для задоволення певних потреб людини. Економічна інформація може отримуватися лише при докладанні певних зусиль, а тому вона є економічним благом.

Як економічне благо, інформація повинна підкорятися дії загальних економічних законів, а саме, закону рідкості, закону спадної граничної корисності та спадної віддачі від факторів виробництва. Багато дослідників стверджують, що по відношенню до інформації і знань ці закони не діють, що не дозволяє досліджувати інформацію як економічне благо.

Однак цей підхід видається не зовсім коректним. Можна сперечатися чи будь-яка інформація є економічним благом, однак економічна інформація, на нашу думку, є благом і благом економічним. Для того, щоб виявити місце інформації як блага в системі економічних відносин, проведемо аналіз дії ряду економічних законів на виробництво та обіг інформації.

По відношенню до інформації діють загальні економічні закони, хоча і з певними особливостями. Закон рідкості виявляється в тому, що інформація, будучи розподіленою між економічними агентами нерівномірно, дефіцитна в певних місцях і в певний час [2, с.62]. Крім того, для вирішення тих чи інших завдань (проблем), досягнення певних цілей існує необхідність у дуже конкретній інформації та знаннях, для одержання яких необхідно докласти інтелектуальні зусилля і затратити інші ресурси. Інформація не щезає і не витрачається при споживанні і може бути одночасно доступна різним індивідам, але в контексті визначення рідкості інформації слід говорити не про інформацію взагалі, а про конкретну інформацію, яка дозволяє вирішити актуальну проблему. Як правило, особливу

цінність для суб'єктів економічних відносин представляє інформаційне повідомлення, ще не отримало поширення. Рідкісним і унікальним є інформація, що володіє новим змістом і саме щодо її отримання конкурують між собою економічні агенти. У процесі свого поширення інформація стає доступною великій кількості суб'єктів, вона не втрачає свого змісту, але зникає її ексклюзивність, яка співвідноситься з рідкістю конкретної інформації.

Досить специфічно діє по відношенню до інформації і знань закон спадної віддачі від фактора виробництва. Слід погодитися з тим що «по відношенню до інформації закон спадної віддачі в його локальному «по факторному» формулюванні некоректний, так як згідно нього відбувається спадання віддачі від інвестицій у приріст даного чинника виробництва в короткостроковому періоді, тобто при незмінності інших факторів виробництва» [3]. Некоректність проявляється в тому, що отримуючи економічну інформацію змінюється, принаймні якість трудових ресурсів, так як суб'єкт, що розширив актуальну частину тезаурусу буде діяти не так, ніж суб'єкт, який таку інформацію не отримав. Тому в короткостроковому періоді віддача від інвестицій в отримання економічної інформації може й не спостерігатися. Однак у довгостроковому періоді при нарощуванні інвестицій в отримання економічної інформації рано чи пізно наступить ефект «надлишкової» інформації, яка вже буде не допомагати, а заважатиме вирішувати актуальні проблеми. Тому дія закону спадної віддачі для інформації проявляється в довгостроковому періоді.

Проаналізуємо, як діє закон спадної граничної продуктивності стосовно інформації і знань. У процесі прийняття рішення економічний агент відчуває потребу в зниженні невизначеності для чого прагне отримати ту чи іншу інформацію. Кожна додаткова одиниця інформації як розширює актуальну частину тезаурусу суб'єкта буде вести до зменшення невизначеності а, отже, матиме деяку цінністю для індивіда. У даному випадку перша одиниця інформації буде мати найбільшу цінність для суб'єкта, а кожна наступна буде мати все меншу корисність.

Таким чином, інформація є благом економічним і на неї поширюються основні економічні закони.

Інформація як благо може бути представлена інформаційним продуктом. Під інформаційним продуктом розуміють продукт інтелектуальної, творчої діяльності людини. Дослідження інформації як продукту, що виробляється, передається і споживається в суспільстві, пов'язане з постановкою питання стосовно того, чи є інформація товаром. Щоб мати право отримати назву товару, інформація має бути: продуктом взагалі, продуктом специфічної конкретної праці (наукової, політичної, юридичної тощо), продуктом праці, який містить у собі класичні елементи (цілеспрямовану діяльність людини, засоби та знаряддя праці), а також здатною обмінюватися в певній пропорції на інші товари або їх грошовий еквівалент.

Отже, інформація – продукт, і це пояснюється і аргументується тим, що вона є результатом людської праці, господарської діяльності і може бути в матеріальній або духовній (нематеріальній) формах. Інформація як продукт праці, має дві притаманні продуктові властивості. По-перше, інформація задовольняє певну потребу людини. По-друге, інформація здатна обмінюватися на інші блага в певних пропорціях. Таким чином, інформації властиві споживча вартість та мінова вартість (вартість), вона може бути як у матеріалізованому в певному об'єкті вигляді, так і у вигляді послуги.

Список використаних джерел

1. Экономическая теория: политэкономия: Учебник / Под ред. В.Д. Базилиевича. — М.: Рыбари; К.: 2009.— 870 с.
2. Климов СМ. Интеллектуальные ресурсы общества. - СПб.: ИВЭСЭП, Знание, 2002.-199 с.
3. Шуть О.И. Информация и её роль в экономике: Дис. ... канд. экон. наук : 08.00.01 : С-Пб, 2004 - 153 с.
4. Економічна інформація [електронний ресурс] - режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Економічна_інформація

УДК 378.147:811.111

Колейчик О. О., ст. викладач
*Чернігівський національний технологічний університет,
(м.Чернігів, Україна)*

НОВІТНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ДИСТАНЦІЙНОМУ НАВЧАННІ ІНОЗЕМНИХ МОВ У НЕМОВНИХ ВИШАХ

Сучасне суспільство все більше підпадає під вплив інноваційних засобів отримання, обробки та передання інформації, де домінуючу роль відіграють комп'ютерні технології та інтернетна комунікація. Процес навчання у сучасній вищій школі базується на використанні інноваційних комп'ютерних

технологій. Основну вимогу сьогодення – якісне та швидке оволодіння навичками різних видів мовленнєвої діяльності із мінімальними витратами енергоресурсів можливо реалізувати залученням комп'ютерних та інтернет-технологій. Значення використання комп'ютерних технологій для формування інформаційної культури та підготовки спеціалістів до самостійного життя у інформаційно-розвиненому і мобільному суспільстві є науково обґрунтованим фактом. Методологічні засади формування інформаційної культури розроблені у працях багатьох дослідників (М.Ю.Белобородова, М.Ю.Бухаркіна, Т.В.Васильєва, О.І.Дмитрієва, Д.Д.Кліментьєв, Н.В.Молоткова, І.Ю.Морозов, Є.С.Полат, О.Є.Шухмана, та ін.). У них доводяться суттєві переваги комп'ютеризованого навчання над традиційним. До них можна віднести:

- суттєве розширення умов для забезпечення освітньої автономії, підвищення рівня загальної компетенції та інформаційної культури студентів;
- комп'ютерна форма презентації матеріалу навчає користувача не тільки вибору оптимальних форм подання на екрані різних видів інформації, але й організації та пошуку засобів виділення головної інформації тощо.
- можливість для розширення знань з країнознавства;
- удосконалення професійної мультимедійної компетенції, розвиток навичок роботи із текстовим редактором;
- підвищення ступеню обліку ергономічних вимог до навчальних матеріалів: студент може сам вибирати кольори та розмір шрифту, вибирати додаткові кольори та символи, малюнки
- вивчення шаблону як результату роботи із текстом, можливість використання отриманих матеріалів і придбаних знань у майбутньому.

Спочатку комп'ютерні навчальні програми розглядалися як допоміжний матеріал, який доповнював та урізноманітнював традиційний урок на основі підручника та паперового роздавального матеріалу. Вони являли собою перенесення традиційного текстового матеріалу на комп'ютерні носії із додаванням анімації, аудіо- та відео фрагментів. Із розвитком комп'ютерних технологій програми стають більш насиченими і мають тепер вільні посилання на ресурси Інтернет.

Існуючі комп'ютерні навчальні програми умовно розділяються на три основні групи:

- 1) програми, присвячені вивченню певних розділів системи мови, де головним завданням є введення й активізація мовних форм і структур;
- 2) програми, спрямовані на навчання різних видів мовленнєвої діяльності;
- 3) контрольні програми, які забезпечують контроль за рівнем сформованості мовних і мовленнєвих навичок.

Комп'ютерні програми забезпечують введення навчального матеріалу, моделювання ситуації спілкування, організацію ігрових завдань, контроль і оцінку знань із залученням усіх видів наочності.

Орієнтуючись на вибір та/або створення комп'ютерної навчальної програми із використанням мультимедійних, гіпертекстових технологій, орієнтованих на дистанційне навчання у немовному виші, слід зауважити, що вони повинні відповідати наступним вимогам [1, 2]:

- гнучке сполучення самостійної пізнавальної діяльності студентів із різними джерелами інформації, навчальними матеріалами, спеціально розроблених за темами певного курсу;
- оперативна та систематична взаємодія із провідними викладачами курсу у системі , консультантами-координаторами;
- організація групової роботи при використанні всього різномаття проблемних, дослідницьких, пошукових методів у ході роботи над відповідними модулями курсу.

Серед комп'ютерних програм, які вже сьогодні успішно використовуються у навчання іноземних, найбільшою популярністю користуються наступні: "Professor Higgins. English without accent", "English Course", "English Platinum", "Oxford Platinum", "In and around London", "Bridge to English", "Sing and learn English" тощо, а також персональна система навчання англійської мови за допомогою комп'ютера Репетитор, в основі якої покладено метод інтенсивного навчання Г.А.Китайгородської. В усіх зазначених програмах авторам вдалося поєднати такі види вправ та ігор, як: 1. Запитання-відповідь (*question - answer*) – призначено для тренування та контролю (відкрита відповідь і можливий вибір одного із запропонованих варіантів). 2. Ігри із словником (*vocabulary games*) – сортування слів за будь-якими ознаками, розпізнавання зайвого слова, розв'язування кросворду, упорядкування переплутаних букв у слові та слів у реченні. 3. Добір відповідностей (*match master*) за асоціаціями, синонімами, антоніми. 4. Рольові ігри (*role games*) – часткове перевтілення студентів у героїв ситуацій для розв'язання невеликих комунікативних завдань. 5. Конкорданс (*concordance*) – демонстрація вживання слова в контексті. 6. Ігри із малюнками (*picture games*) - асоціювання слів із зоровими образами. 7. Звукові ігри (*sound games*) – озвучування та асоціювання слів і словосполучень. 8. Змішані ігри (*miscellaneous games*) – комбінація елементів із попередніх завдань.

Перспективність використання комп'ютерних навчальних програм у викладанні іноземних мов полягає у тому, що вони, перш за все, є різноманітні та насичені різними видами завдань, проблемних ситуацій, тощо. По-друге, існує можливість декілька разів переглянути тему, виставити більшу кількість опцій для виконання завдань і миттєво отримати результат у балах.

Отже, використання комп'ютерних навчальних програм створює умови для автономного вивчення предмету, сприяє зануренню у мовне оточення та виводить студента на якісно новий вид навчання у сучасному інформаційному суспільстві.

Список використаних джерел

1. Елизарова Г.В. Электронная почта и преподавание английского языка: анализ сильных слабых сторон: //http://linguact.hyperlink.ru/articles/Elizarova .html
2. Коробова О.О. Возможности использования мультимедийных программ у навчання аглійської мови у початковій ланці загальноосвітньої школи //http://linguact.hyperlink.ru/articles/Korobova .html
3. Чашко С.М. Компьютерная поддержка преподавания английского языка в средних учебных заведениях // Відкритий урок. – 2003. - №11-12. С. 19-22.

159.9.316.6:502/504

Кормило І. М.

Чернігівський національний технологічний університет

(м. Чернігів, Україна)

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ: СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

В сучасних умовах трансформації суспільства, соціальних, економічних, політичних і культурних змін особливого значення набуває необхідність дослідження та вивчення специфіки екологічної свідомості (ЕС) з врахуванням можливої оптимізації відносин людини і оточуючого середовища.

У зв'язку з цим є необхідність розглянути зміни у економічній та інших системах нашого суспільства, у організації яких важливе значення має бути надане екологічній складовій.

Так, загальна занепокоєність екологічною ситуацією не завжди пов'язана з активною діяльністю відносно захисту та охорони навколишнього середовища. Вибір конкретної стратегії поведінки доволі часто залежить від соціальних ролей, які несуть члени суспільства. Поведінка людей в процесі діяльності потребує вибору конкретних стратегій і часто зумовлена не тільки внутрішніми соціальними переконаннями, але й професіональними інтересами, економічними стимулами.

Аналіз стану масової ЕС, яка відображає притаманні певному суспільству чи великій соціальній групі уявлення про особливості взаємовідносин у системі «суспільство-природа» і аналіз інформації екологічного змісту, яка надається засобами масової інформації дозволить виявити соціально-культурний контекст, завдяки якому формуються масові екологічні уявлення, норми, цінності, традиції. Це, в свою чергу, дозволить виявити: в якій мірі і під впливом яких факторів людство усвідомлює гостроту проблем; як виражена безпосередня готовність активно їх вирішувати; що впливає на формування ЕС в значній мірі – суспільна думка чи власний світогляд; яким чином різні вікові категорії певних соціальних груп готові сприйняти екологічні установки.

Наступним кроком стане наповненість відповідним складом знань, цінностей, практичних норм, які допоможуть індивіду, соціальній групі, суспільству в цілому глибоко зрозуміти сутність реальних екологічних проблем, діяти розумно у теперішніх та майбутніх ситуаціях, гармонізувати відносини людей у оточуючому середовищі.

Дане питання належить до глобальних соціально-психологічних проблем, яке можна вирішити спільними зусиллями вчених, політиків, економістів, громадських екологічних організацій.

Вітчизняними та зарубіжними вченими вже здійснено різнобічне вивчення означеної проблеми, розроблені практичні рекомендації, створені нові методи дослідження та нові діагностичні методики (Ю.М. Швалб, В.А. Скребець, В.Г. Панок, В.І. Панов, С.Д. Дерябо, В.О. Ясвін, О.В. Рудоміно-Десятська, В.О. Сітаров, І.А. Сосунова).

Важливого значення набуває вивчення ЕС зростаючої особистості. За допомогою екопсихологічних методик В.О. Скребця емпірично доведена сенситивність юнацького віку для формування екоціннісних орієнтацій, продовжуються дослідження гендерних відмінностей екологічної свідомості школярів (І.І. Шлімакова), використовуються в освітньому процесі інтерактивні технології формування екологічної свідомості (І.В.Кряж, А.М. Львовчикіна, О.М.Паламарчук, та ін.).

Накопичено значний досвід у формуванні ЕС у процесі навчання та виховання. Доведено, що екологічне виховання має бути поєднане відповідним чином із системою екологічної освіти, коли екологічні знання входять до базового компонента шкільної освіти і до структури вищої школи.

Неможливо окреслити шляхи вирішення даної проблеми без зазначення важливості діяльності громадських екологічних організацій. Вже тривалий час існує багато різних груп, організацій, спільнот, що утворюють екологічний рух та опікуються проблемами охорони довкілля. Екологічний рух ми визначаємо як громадську активність людей, спрямовану на охорону, розвиток та створення елементів довкілля [2, 232]. Стегній О.Г. зазначає, що за умов соціально-економічної стагнації, коли більшість українських пересічних сімей намагаються розв'язати проблеми виживання, функцію

екологічного виховання мають перебрати на себе органи народної освіти та екологічні неурядові організації. Для останніх ця ланка роботи має особливе значення, оскільки дозволяє впливати на процес екологізації свідомості нової генерації і, таким чином, готувати нових активістів «зелених». [3, 118].

Розуміючи, що дану проблему неможливо вирішити без залучення всіх соціальних сил українського суспільства, ми не можемо не підкреслити значимість діяльності соціальних служб, виділити окремий напрямок їх роботи, що має передбачити у своїй практиці наступні завдання:

- здійснення аналізу характеру впливу факторів оточуючого середовища (природних, антропогенних, соціальних) на життєдіяльність та розвиток окремої особистості і спільнот у ситуаціях, що вимагають участі соціальних працівників;

- сприяння екологічній просвіті, розвитку екологічної культури населення;

- сприяння соціальній єдності людей для вирішення соціально-екологічних проблем з метою їх покращання;

- надання соціально-психологічної допомоги і підтримки громадянам, що опинились у зоні екологічної небезпеки;

- участь у розробці і реалізації соціальних проектів екологічного напрямку і екологічних проектів соціального напрямку, участь у розробці стандартів освіти;

- застосування екологічного підходу у вирішенні задач професійного напрямку.

Отже, проведений аналіз дозволяє стверджувати про необхідність конкретних дій, направлених на формування гармонічного образу світу, необхідним компонентом якого повинна стати екологічна складова і передбачає вирішення наступних завдань: 1) аналіз основних теоретичних підходів до визначення екологічних проблем; 2) аналіз процесу становлення ЕС в процесі соціалізації особистості; 3) виявлення особливостей формування екологічних цінностей в процесі виховання та навчання; 4) становлення та розвиток вітчизняного суспільного екологічного руху, як соціального явища; 5) державна і громадська підтримка екологічної освіти; 6) поширення екологічної проблематики в засобах масової інформації.

Список використаних джерел

1. Львовичкіна А.М. Психологічні основи екологічного руху / А.М. Львовичкіна // Актуальні проблеми психології. Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України. Т. 7. Вип. 36, 2014. - С. 232-241.

2. Сосунова І.А. Актуальні проблеми соціальної екології і екосоціології. Курс лекцій. – М.: НІА-Природа, 2009. – 173 с.

3. Скребець В.О. Екологічна психологія у віддалених наслідках екотехногенної катастрофи: Монографія. – К.: Вид. дім «Слово», 2004. – 440 с.

4. Стегній О.Г. Екологічний рух в Україні: соціологічний аналіз: монографія / О. Г. Стегній – К.: Вид. дім «КМ Академія», 2001. – С. 118.

УДК 378.147.016:811.111

Лашук Н. М., викладач,

Гречок Л. М., ст. викладач

Чернігівський національний технологічний університет

(м. Чернігів, Україна)

DIFFERENT APPROACHES TO TEACHING LISTENING COMPREHENSION

Listening is regarded by learners as the most difficult language skill to learn. At the same time it is very important for learners to understand native speakers and to comprehend a variety of multimedia such as DVDs and the Internet. Adding to the fact that learners recognize listening as the most difficult skill to learn, it is said that listening remains the least researched of all four language skills [3]. Firstly it is necessary to define what second language listening ability actually is. Buck defines listening ability as the ability:

to process extended samples of realistic spoken language, automatically and in real time;

to understand the linguistic information that is unequivocally included in the text;

to make whatever inferences are unambiguously implicated by the content of the passage [1, 114].

Many researchers have paid attention to top-down processing and bottom-up processing in listening comprehension. Top-down processing refers to the use of background knowledge in understanding the meaning of a message. Listeners use top-down processes when they use context and prior knowledge (topic, genre, culture, and other schema knowledge in long-term memory) to build a conceptual framework for comprehension. Bottom-up processing, on the other hand, refers to using the incoming input as the basis for understanding the message. Listeners use bottom-up processes when they construct meaning by accretion, gradually combining increasingly larger units of meaning from the phoneme-level up to discourse-level features. While these processes interact in some form of parallel distributed processing, the degree to which listeners may use one process more than another will depend on the purpose for listening [3].

Another model of language comprehension different from the current framework of the top-down and bottom-up processes is provided by J. R. Anderson. He breaks down the language comprehension process

into three stages: perception, parsing and utilization. The first stage involves the perceptual process that encodes the spoken message; the second stage is the parsing stage, in which the words in the message are transformed into a mental representation of the combined meaning of the words. Listeners are involved in the identification of constituent structure or a basic phrase, or unit in a sentence's surface structure. The third stage is the utilization stage, in which listeners use the mental representation of the sentence's meaning. If the sentence is a question, they may answer; if it is an instruction, they may obey. These three stages are by necessity partly ordered in time; however, they also partly overlap.

Listening supports with different variables of participants' proficiency levels were investigated by researchers. The result shows that previewing questions (PQ) had a greater effect on strategy use than other types of support. On the positive side, PQ may reveal content cues and thus encourage listeners to predict possible information and to be more selective than listening for everything. The negative aspect is that the PQ may encourage some learners to approach the discourse by focusing on linguistic cues and ignoring the main focus.

Vocabulary size and depth of vocabulary knowledge are both significantly correlated with listening comprehension and asserts that vocabulary size is the basic component of vocabulary knowledge in listening comprehension and that depth of vocabulary knowledge does not play a separate role. These findings in recent linguistic research make it clear that vocabulary knowledge is an important predictor for listening comprehension; listeners are likely to pay attention to content words, stress and intonation rather than function words and grammar in bottom-up processing. However, there is less research about grammar, syntax cues or constituent structure.

Training in perception can take many forms. It is recommended to analyze parts of the text tapescript (using the overhead projector) during the discussion phase, to use dictation as well as other remedial exercises to deal with special problems such as reduced forms, assimilation, elision, and so on. Dictation could strengthen learners' memory to keep one chunk of meaningful speech in their mind until they could write it on paper. Dictation is a good task to learn phonological features such as cues and also to identify constituent structure, which is an important skill in the parsing stage.

There is a dilemma for teachers in determining the number of times that an audio text should be presented. Ideally, the audio text should be presented one time to students, because this is generally how authentic spoken language is encountered in real life. Traditionally, however, audio texts have often been played two (or sometimes even more) times for listeners on language tests, for some very legitimate reasons. In real life, a listener can ask for clarification, or ask the speaker to repeat what has been said if the listener has not understood. There are also memory issues involved, in that a listening test often requires the listener to remember more things than often required in real life language use, and thus a second playing of the text alleviates some of these memory issues.

In this article, we want to present a possible structure for a listening lesson which draws on top-down and bottom-up approaches simultaneously. To illustrate it we use a listening text which is available on the web [2] and which you can, if you wish, use with your own classes.

As with any lesson, the activities you actually use will be determined by your objectives. The students will: a) use prediction of content to aid their gist understanding of the text; b) practise extracting detailed information from the text; c) improve their ability to understand various features of pronunciation such as weak forms, elision and assimilation

Warming-Up: This stage aims to activate the students' knowledge of the topic. Divide the students into groups of about three and ask them to tell each other everything they know about the topic. When they finish, elicit their ideas and write everything they say on the board without commenting on its accuracy. If they have contradictory ideas, both ideas go up.

Listening for Gist: Play the recording while the students listen to find out:

- a) which of the facts on the board are confirmed by the text;
- b) which are contradicted;
- c) if the text gives any other information.

The students may need to hear the tape more than once to complete the task - ask them after the first play if they'd like a repetition.

Follow Up: After listening, the students discuss these questions in pairs before their answers are elicited at full class level. If there is any difference of opinion, the teacher again does not confirm the correct answer, but writes both ideas up. Then she replays the tape pausing after it mentions each piece of information listed on the board. The next part of the lesson aims to check if the students can actually understand the information given.

Listening for detailed information: the teacher gives out a worksheet with true-false questions such as:

1. A one-time tillage may be used to correct a problem like aggressive weeds.
2. No-till means more intensive labor.
3. No-till means an end to preparing the ground for planting.
4. Hand tools like tilling forks, shovels and thatching rakes work well and cost less than a rotary tiller.
5. If the soil stays together in a ball, it is high time to till.

Students first discuss the questions in pairs, marking off any that have already been answered and any that they think they remember the answer to. The tape is then replayed once or twice and the students confirm, change or complete their answers as they listen. The follow up is the same as for the gist stage.

Listening for language: the teacher gives out a worksheet which contains examples of the pronunciation features which she has predicted will cause the students problems. In addition, if any of the answers to the tasks in the first two stages are still unconfirmed (those with question marks still against them) the teacher writes that section of the text on the board gapping the words which appear to be causing problems. Here is an example of the items we might gap from this text:

1. Tilling can remove _____ and the _____ from last season's crops and help _____ old plant material into _____.
2. Tilling can _____ the risk of soil _____ by rain or wind.
3. Tilling also releases _____ from the soil into the atmosphere.
4. Tillage makes soil less _____ to being broken apart by raindrops than plowed soil.
5. No-till keeps _____ in the soil and avoids the _____ of heat-trapping gases from motorized equipment.
6. It also keeps _____ in the soil and _____ helpful organisms like earthworms.
7. No-till _____ more soil carbon, which helps the soil particles stick together.
8. The researchers found that when tilled soil particles come in contact with air, soil organic matter is lost through the process of _____.

The students look at the gapped sentences and, in pairs, predict what they think will be the missing words, leaving any which they can't think of. The teacher then replays the recording, this time pausing after each gap. The students should have the chance to hear each phrase several times – repeat it yourself two or three times keeping the same intonation, speed and pronunciation features while they correct or complete the transcript. Elicit what they think and write it on the board. If everyone has understood, go straight to the next phrase. However, if some haven't, put up alternative versions without confirming or correcting and then repeat the phrase again a few times – this time gradually slowing down and progressively clarifying the pronunciation.

Список використаних джерел

1. Buck, G. Assessing listening / Gary Buck. - Cambridge: Cambridge University. – 2001. – 274р.
2. Many Farmers and Gardeners Turn Away From Tilling [Електронний ресурс] / Jerilyn Watson. – Режим доступу: <http://learningenglish.voanews.com/content/many-farmers-and-gardeners-turn-away-from-tilling-103887019/112101.html>
3. Vandergrift Larry (2007). Recent developments in second and foreign language listening comprehension research. Language Teaching, 40, pp 191-210. doi:10.1017/S0261444807004338.

УДК 378.147:81

Ніколаєнко О. В., ст. викладач,
Ушата Т. О., ст. викладач
Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)

СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ САМООСВІТИ ВИКЛАДАЧА

Стрімкий науково-технічний прогрес, зумовлений сучасними інформаційними технологіями, поставив людство перед протиріччям між великим обсягом знань та можливостями людини щодо його засвоєння. Ще одним класичним протиріччям ХХ століття вважається протиріччя між необхідністю створення освітньої різноманітності та прагненням забезпечити рівні можливості щодо якості освіти. Стимулюючим чинником цього протиріччя повинна стати реалізація концепції освіти, що передбачає навчання людини упродовж усього її життя. Педагог змушений постійно поновлювати власний професійний, загальнокультурний та навчально-методичний рівень, а керівники навчальних закладів повинні розвивати в ньому сталий інтерес до пізнання нового, забезпечити механізмами самостійного здобування нових знань. Необхідність самоосвіти зумовлюється, з одного боку, самою специфікою викладацької діяльності, її соціальною роллю, з іншого боку, реаліями і тенденціями безперервної освіти, що пов'язано з постійною зміною умов педагогічної праці, потребами суспільства, еволюцією науки і практики, все зростаючими вимогами до людини, її здатності швидко і адекватно реагувати на зміну суспільних процесів і ситуацій, готовності перебудовувати свою діяльність, вміло вирішувати нові, більш складні завдання. Сенс самоосвіти виражається в задоволенні пізнавальної активності, зростаючої потреби педагога в самореалізації шляхом безперервної освіти. Суть самоосвіти полягає в оволодінні технікою і культурою розумової праці, умінні долати проблеми, самостійно працювати над власним вдосконаленням, в тому числі професійним.

Стратегічна мета розвитку системи підвищення кваліфікації педагогів передбачає збільшення відкритості та доступності навчальних послуг і орієнтацію на індивідуальні потреби кожного

викладача. Одним із найефективніших шляхів вирішення поставлених завдань, на думку В.В.Олійника, доцільно вважати повномасштабне впровадження в процес підвищення кваліфікації педагогічних працівників сучасних комп'ютерних технологій навчання [2, 363].

Соціальне життя людини відбувається у світі різноманітної інформації. Інформованість відіграє значну роль у професійній і суспільній орієнтації людини; її розвиток як особистості передбачає засвоєння широкого кола знань. Сучасні інформаційні технології розвиваються швидкими темпами. Викладач зобов'язаний постійно дбати про рівень самоосвіти, інформаційної культури, у відповідності до своєї фахової підготовки та сучасному рівню науки. Залучення до світу інформації неможливе без оволодіння елементарними основами роботи з відео- та аудіотехнікою, персональним комп'ютером; ознайомлення з провідними видами креативних технологій.

У зв'язку із становленням і розвитком системи національної освіти особливого значення набувають питання оновлення змісту та вдосконалення методики навчання. Над цією проблемою мають працювати як науковці, так і викладачі-практики.

Підготовка спеціалістів у будь-якій галузі стає неможливою без оволодіння комп'ютерними технологіями. Тому слід розробити принципово нові підходи до системи освіти в цілому, а особливо освіти тих, хто відповідає за майбутнє країни – викладачів навчальних закладів. Сучасний педагог повинен нести своїм студентам не просто нові знання, а новий тип оволодіння інформацією. Створення відповідних комп'ютерних програм для навчання і педагогічних методів їх застосування потребує не просто перекладання існуючої методики на мову програмування, а розробку нової технології навчання на основі концепції комп'ютеризації і інформатизації всієї системи освіти.

Під час роботи з комп'ютерними технологіями при вивченні іноземних мов змінюється і роль викладача, основною задачею, якого стає підтримка та направлення розвитку мовної особистості та її творчого пошуку. Спілкування із студентами будується на принципах співпраці та спільної творчості. В умовах впровадження дистанційного навчання, підвищення кількості годин для самостійної та індивідуальної роботи студентів відбувається перехід від пояснювально-ілюстративного методу навчання до впровадження практичних та творчих робіт пошукового та дослідницького характеру.

Педагог має бути готовим донести всі переваги нових інформаційних технологій, використовувати їх навчально-виховний потенціал у своїй роботі із студентами.

З метою формування аналітичних, інформаційних, пізнавальних і конструктивно-проективних умінь, що визначають теоретичну і практичну готовність викладача до використання інноваційних методик та комп'ютерних технологій в навчально-виховному процесі. Необхідно впроваджувати спеціальні семінари, практичні заняття, факультативи безпосередньо в процесі перепідготовки викладачів. Залучення педагогів до такого роду активності сприятиме підвищенню загально-фахового рівня, оскільки інформаційні та комп'ютерні технології у навчальному процесі підвищують і стимулюють інтерес завдяки мультимедійним можливостям, активізують розумову діяльність і ефективність засвоєння матеріалу завдяки інтерактивності, як зазначає О.В.Крапівіна [1, 221]. Вони дозволяють моделювати і візуалізувати процеси, складні для демонстрації в реальності, що неодмінно покращує розуміння викладачами основних базових понять, необхідних їм для викладацької діяльності. Завдяки комп'ютерним технологіям, причому не тільки за темпом вивчення матеріалу, але і за логікою та типом сприйняття, індивідуалізується навчання. Самостійний дослідницький пошук матеріалів, опублікованих у всесвітній мережі, надає допомогу педагогам у пошуках відповідей на проблемні питання, багаторазово підвищує швидкість і точність збору й опрацювання інформації.

Реалізація можливостей технічних та програмних засобів сучасних інформаційних технологій, в контексті розвитку інтелектуального потенціалу мовної особистості за умов реалізації ідей розвиваючого навчання, дозволяє забезпечити керування інформаційними потоками, спілкуючись з користувачами, носіями мови, здійснювати розпізнання образів та створювати початкові ситуації, ефективно навчати логіці доказів, накопичувати та використовувати знання, організовувати різні форми діяльності стосовно самостійного пошуку та пред'явленню знань, робити індивідуальні «відкриття»

Формування інформаційних навичок все ширше визнається як складова загальної міжнародної програми освіти. Глобальна комп'ютерна мережа відкриває реальні можливості повсякденного співробітництва педагогів усіх країн світу, дозволяє дізнаватися про особливості викладання в інших ВНЗ, використовувати у своїй викладацькій діяльності більш широкий спектр навчальних матеріалів, знайомитися з новими й альтернативними навчальними програмами і підручниками, підвищувати свою кваліфікацію та одержати другу вищу освіту за допомогою дистанційної освіти, використовувати для свого професійного росту широкі інформаційні ресурси комп'ютерних мереж, стежити за новими теоретичними і прикладними розробками в галузі теорії навчання, теорії виховання, методики, методології.

1. Крапівина О.В. Підготовка студентів педагогічних спеціальностей до розвитку творчих здібностей молодших школярів засобами інформаційних комп'ютерних технологій // Сучасні ін-формаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: Зб. наук. пр. / Редкол.: І.А.Зязюн (голова) та ін.: У 2-х ч. – Вінниця: ДОВ Вінниця, 2002. –Ч.1. – Вип. 2. – С. 220-226.

2. Олійник В.В. Наукові основи управління підвищенням кваліфікації педагогічних працівників профтехосвіти: Монографія. – К.: Міленіум, 2003. – 594 с.

УДК 372.881*811.13

Лось О. В., к.філол.н., доцент
Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)

КОНЦЕПЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНО-НАВЧАЮЧОГО СЕРЕДОВИЩА У НАВЧАННІ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Необхідність модернізації української освіти та подальша інтеграція до загальноєвропейського освітнього простору вносять суттєві корективи в систему вищої освіти. Сучасному суспільству необхідні освічені, кваліфіковані спеціалісти, здатні мобільно і конструктивно реалізовувати поставлені завдання, і що не менш важливо в сучасних політичних умовах, істинні патріоти країни, які поважають культуру, наукові досягнення, традиції інших країн і народів. Відповідно до цих вимог вектор освіти направлено на гуманізацію суспільно-економічних відносин. Орієнтація на гуманістичні ідеали передбачає пріоритетність інтересів особистості, створення творчої атмосфери в навчанні і забезпечення загальнокультурного розвитку студентів. Виходячи із сучасних потреб сьогодення, методика і дидактика навчання іноземних мов дошукується таких нових підходів, які б ґрунтувалися на співвідношенні мови та мислення, мислення та комунікації, комунікативного та когнітивного в мові. Отже, проблема навчання іноземних мов сьогодні, безумовно, вимагає системного аналізу мовленнєвої діяльності з психолінгвістичних, лінгвістичних, психологічних позицій, а особистісно-орієнтована взаємодія викладача і студента потребує зміни основних тенденцій, удосконалення освітніх технологій, бо саме вивчення іноземних мов повинне розглядатися як один з найважливіших засобів гуманізації і гуманітаризації освіти.

В умовах інформаційного суспільства знання і кваліфікація набувають першочергового значення в житті людини. Виникає потреба впровадження таких технологій, які мають на меті творче виховання особистості в інтелектуальному й емоційному вимірі. Наголосимо лише на такій новітній технології, як імітаційне моделювання із залученням інформаційних технологій. За основу зазначеної технології покладено дослідницькі, інформаційно-комунікативні й особистісно-орієнтовані технології. У контексті вищої школи імітаційне моделювання представлене різноманітними симуляційними бізнес-іграми, які дають студентам можливість вдосконалювати свої навички, застосовувати отримані знання з метою вирішення тієї чи іншої задачі в так званому «безпечному середовищі», яке імітує реальні ситуації, наприклад, в бізнесі, в роботі компанії. Симуляція пропонує студентам спробувати себе в певній ролі – керівника, президента компанії, дає можливість дослідити систему функціонування певного підприємства. Перед учасниками гри ставлять певні завдання – досягти прибутковості фірми, укласти договір, вигідно продати акції компанії тощо, і все це засобами іноземної мови.

Такі симуляції характеризуються високим ступенем зацікавленості учасників, які цілковито втілюються в свою роль, вболівають за результат роботи, оскільки від командного духу, швидкості прийняття рішень залежить загальний результат гри. Завдяки симуляції у студентів формується навичка стратегічного планування, розвивається вміння працювати в команді, проводити переговори, переконувати ділового партнера. Симуляції іноземною мовою впорядковують, по-перше, знання студентів з фаху, готують їх до необхідності прийняття в майбутній професійній діяльності швидких та вмотивованих бізнес-рішень, а по-друге, автоматизують професійно-орієнтовані навички говоріння і письма іноземною мовою. Існують комп'ютерні симуляції, де учасники працюють з комп'ютерною програмою, керують уявною компанією, та настільні симуляції, де учасники, компанії, підприємства «існують» у вигляді фішок, карт. Подібний підхід у навчанні іноземних мов, наприклад у вищій школі, забезпечує імітацію елементів професійної діяльності, її типових та істотних рис. А в якості прийомів, які б забезпечували професійну спрямованість іншомовного спілкування, можуть виступати: діалог на професійну тему, з приводу прочитаного іноземною мовою, аналіз соціальних та професійних ситуацій, виконання творчих завдань профільного змісту. Отже, технологія симуляції на занятті з іноземної мови дає можливість сформувати навички та вміння професійного іншомовного спілкування, розвиває звичку до самоконтролю, сприяє реальній підготовці студентів до майбутньої професійної діяльності і життя в суспільстві в цілому, допомагає зробити заняття з іноземної мови живими, цікавими, змістовними, дає можливість студентам більше і частіше висловлювати власні думки, почуття, оцінки, тобто мислити іноземною мовою.

Імітаційне або симуляційне моделювання реального автентичного середовища шляхом залучення інформаційно-комунікаційних технологій слугує не тільки більш успішному засвоєнню мови, але дозволяє досягти глибинний закон єдності і багатоманітності культури. Участь в інформаційно-

комунікаційній педагогічній діяльності сприяє комплексному формуванню усіх аспектів комунікативної компетенції: мовної, соціокультурної, пізнавальної, лінгвокраїнознавчої; а також суміжних комунікативно-когнітивних вмінь студентів (пошук і добір релевантної інформації, її аналіз, узагальнення і класифікація). Сьогодні інформаційно-комунікаційні технології стають потужним засобом навчання, контролю й управління навчальним процесом, формуючи одну з найважливіших складових сучасної соціокультурної системи. Саме тому в основі системного підходу до реформування методів навчання іноземної мови з використанням нових інформаційних технологій лежить концепція інформаційно-навчаючого середовища, що розглядається в тісному зв'язку з системою розвиваючого навчання.

Інформаційно-навчаюче середовище є сукупність умов, які дозволяють формувати і розвивати мовні знання, вміння і навички, сприяють розвитку особистості студента. Навчальна ситуація проектується в такому середовищі як динамічний, опосередкований комп'ютерними технологіями процес суб'єктивно-суб'єктної взаємодії всіх учасників навчального процесу. Педагогічна актуальність системи мовних знань і вмінь, що формуються в інформаційно-навчаючому середовищі, полягає в тому, що студенту потрібно запропонувати для засвоєння саме таку систему знань, яка йому необхідна на даному етапі навчання і дає можливість вирішувати завдання зі зростаючим рівнем складності. Завданням інформаційно-навчаючого середовища у навчанні іноземної мови стає:

- інтеграція різних форм і стратегій, направлених на розвиток самостійної пізнавально-навчальної діяльності в процесі індивідуальної і групової роботи студентів;
- підвищення мотиваційної насиченості навчального процесу;
- організація пізнавально-комунікаційної діяльності з носіями мови і членами інтернет спільноти, які вивчають іноземну мову;
- формування на базі мовних знань сучасної інформаційної культури, що дозволяє працювати в комп'ютерному і телекомунікаційному середовищі.

В основі даної новітньої технології покладено принципи, які відбивають специфіку мови, що вивчається, і самого середовища навчання: відкритість, інтегративність, системність і послідовність, інтерактивність, наочність представлення матеріалу, багатоаспектність і надлишковість всіх компонентів середовища. Ефективне функціонування інформаційно-навчаючого середовища залежить від: рівня розвитку інформаційно-телекомунікаційної інфраструктури закладу освіти і взаємодії даної структури зі студентами; від цілого комплексу психолого-педагогічних умов; від контролю мотиваційного фону і його розвитку; врахування індивідуальних особливостей студентів; від мовної сотворчості всіх учасників навчального процесу.

Структурна модель інформаційно-навчаючого середовища складається з сукупності суб'єктів, що беруть участь в процесі навчання, зв'язки між якими реалізуються за допомогою інформаційних потоків, що організуються у відповідності з метою і завданнями навчального процесу в функціональні блоки. Кожний з блоків (програмний, інформаційно-методичний, комунікаційний, інструментальний, соціокультурний, мотиваційний й ідентифікаційно-контролюючий) має на меті реалізацію стратегій засвоєння іноземної мови, а також контроль за перебігом навчального процесу. Середовище перебуває в постійному розвитку, що зумовлено динамікою залучення нових форм і педагогічних технологій навчання іноземної мови, а також розвитком самих учасників.

Ефект від застосування інформаційних технологій з метою підвищення професійної спрямованості вивчення іноземної мови у вищій школі найбільш помітний, коли вони застосовуються на заняттях системно, забезпечуючи оволодіння цілим комплексом умінь, закладаючи результативну базу для його ефективної профілізації в житті. Слід наголосити, що впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у навчальний процес розпочалося не так давно. Проте темпи його поширення неймовірно стрімкі. Так, застосування Інтернет-технологій на занятті з іноземної мови допомагає вирішити низку дидактичних завдань:

- формувати навички та вміння читання, використовуючи матеріали глобальної мережі;
- вдосконалювати навички писемного мовлення студентів;
- поповнювати словниковий запас;
- формувати у студентів мотивацію до вивчення англійської мови.

Реалізація вищезазначених завдань можлива через наступні види діяльності:

- листування з жителями інших країн за допомогою електронної пошти;
- участь у міжнародних Інтернет-конференціях, семінарах та інших подібних проектах;
- створення та розміщення в мережі сайтів і презентацій.

Виходячи з того, що основною метою навчання іноземної мови у ВНЗ є формування професійної комунікативної компетенції, а комунікативний підхід, у свою чергу, передбачає навчання спілкуванню і формування здатності до міжкультурної взаємодії, що є основою функціонування Інтернету, то залучення Інтернет-технологій на занятті з іноземної мови створює модель реального спілкування. Бо поза спілкуванням Інтернет як міжнародне, багатонаціональне, міжкультурне товариство, чия життєдіяльність заснована на електронному спілкуванні мільйонів людей в усьому світі, не має сенсу. Однак слід зазначити, що інформаційні технології, Інтернет-технології – це аж ніяк не панацея на шляху підвищення мотивації і самостійності студентів в процесі вивчення іноземної мови. Для

досягнення максимального ефекту необхідне використання широкого спектру інноваційних, в тому числі, різноманітних медіаосвітніх технологій у навчальному процесі.

УДК 159.922.8

Новик Л. М., ст. викладач
Інститут права і соціальних технологій
Чернігівського національного технологічного університету
(м. Чернігів, Україна)

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ СУБ'ЄКТНОЇ ПОЗИЦІЇ ЮНАКІВ

Політична криза, глобальні зміни на сучасному етапі розвитку українського суспільства вимагають від особистості, особливо молоді, визнання та прийняття не тільки у себе, але і в іншої людини таких суб'єктних якостей як: активності, рішучості, самостійності, відповідальності в прийнятті рішень, свободи вибору, здібності до саморозвитку які визначають в подальшому чітку суб'єктну позицію особистості юнаків, стосовно подій соціального життя [2]. Безумовно трансформації які відбуваються в сучасному українському суспільстві впливають на становлення на розвиток свідомості, самосвідомості, а також суб'єктності молоді людини загалом, в тому числі і політичної суб'єктності особистості. Внутрішня позиція особистості, яка формується завдяки зовнішнім впливам, стає рушійною силою в розвитку особистості, та формує нові психічні якості особистості [1].

Аналізуючи психологічні детермінанти становлення та розвитку суб'єктності юнаків ми можемо, в деякій мірі, визначити ступінь сформованості суб'єктної позиції юнаків в сучасному українському суспільстві. Вміння визначати, аналізувати власні потреби і прагнення на основі ставлення до себе як суб'єкта власного життя, розвитку, саморозвитку дозволять нам, стверджувати, що у таких юнаків, в деякій мірі, сформована суб'єкта позиція. Внутрішня позиція є результатом внутрішнього ставлення молоді людини до тих змін які відбуваються, в першу чергу, у власній особистості юнаків, а в другу чергу до тих змін які відбуваються в сучасному українському суспільстві.

Проблема становлення та розвитку суб'єктності, суб'єктної позиції особистості привертала і привертає увагу багатьох науковців, зокрема суб'єктно-діяльнісний підхід розглядає людину як носія різних видів активності, творця, будівника себе і світу (Б. Ананьєв, Л. Божович, І. Бех, І. Булах, А. Брушлинський, О. Волкова, О. Конопкін, В. Петровський, А. Плигін, С. Рубінштейн, В.Татенко, Т.Титаренко та ін.). Ці вчені концентрують увагу на категорії діяльності, де людина виступає носієм активності, а завдяки діяльності відбувається розвиток її особистості й суб'єктності. Увага цих вчених здебільшого зосереджена на підлітково-юнацькому віці. Саме в цей період онтогенезу відбувається становлення та розвиток особистості як суб'єкта власної життєдіяльності. На думку Б. Парігіна саме з власної суб'єктної позиції починається становлення та розвиток людини як суб'єкта соціальних відносин [5]. Юнацький вік - це період професійного і смисложиттєвого самовизначення, яке не можливе без проявів суб'єктності. Становлення та розвиток суб'єктної позиції, суб'єктності в цілому, детермінований такими психологічними чинниками як розвиток самосвідомості і всіх її компонентів, почуття дорослості, особистісне, смисложиттєве та професійне самовизначення, становлення та розвиток ідентичності і т.д. Вивчення психологічних детермінант як певних здібностей людини дає можливість впливати на ці здібності, регулюючи розвиток суб'єктності, суб'єктної позиції особистості, зокрема в юнацькому віці. Ми розглянемо деякі психологічні детермінанти становлення та розвитку суб'єктної позиції особистості, які визначають розвиток суб'єктності юнаків і дівчат. Юнацький вік визначається науковцями як період бурхливих змін та внутрішніх конфліктів особистості [3]. Зміна соціального статусу викликає почуття маргінальності (уже не дитина, але ще не дорослий). Діяльність та рольова структура в юнацькому віці набувають більше дорослих характеристик [4]. Вибір професії, життєвого шляху, аналіз сенсу свого існування передбачають позицію дорослої людини, тобто позицію суб'єкта, який несе відповідальність за власні вибори, вчинки. Аналізуючи психологічні детермінанти становлення та розвитку суб'єктної позиції юнацтва, ми визначимо наскільки ці молоді люди готові стати суб'єктами власного життя, розвитку, саморозвитку.

Наше емпіричне дослідження було присвячено вивченню впливу на особистість юнаків і дівчат таких психологічних детермінант як рефлексивність та самоствавлення, що і визначить в подальшому процес становлення та розвитку суб'єктної позиції цих юнаків. Рефлексивність як внутрішній аналіз своїх задумів, своєї діяльності, наслідків прийнятого рішення, коли людина одночасно виступає і суб'єктом і об'єктом свого спостереження, а також здатність людини до аналізу своєї взаємодії з оточенням. Самоствавлення ми розглядаємо як узагальнене почуття стосовно власного «Я». Емпіричне дослідження було проведено зі студентами 1-х і 3-х курсів спеціальностей «Соціальна робота» (СР) та «Облік і аудит» (ОА) Чернігівського державного інституту економіки і управління та Чернігівського державного технологічного університету. Загальна вибірка складала 200 респондентів

(100 осіб першого курсу - по 50 від кожної спеціальності і 100 осіб 3 курсу – по 50 від кожної спеціальності) з них: 102 дівчат і 98 хлопців. Для дослідження рефлексивності юнаків ми використали тест «Хто Я?» Тест двадцяти висловлювань (М. Кун, Т. Макпартленд; модифікація Т.В. Румянцевої). В результаті проведеного дослідження були отримані відповіді, загальна кількість відповідей у різних респондентів варіює від 1 до 27. Чим більше відповідей, тим вище рівень рефлексивності. Аналізуючи отримані показники, ми використали таку шкалу рівнів рефлексивності юнаків:

- 1) від 0 до 5-ти відповідей – низький рівень;
- 2) від 6-ти до 19-ти – середній рівень;
- 3) від 20-ти і більше – високий рівень.

В результаті проведеного дослідження були отримані такі показники у відсотках: що до спеціальності «Соціальна робота» (СР) 1-й курс більшість студентів 84% мають середній рівень рефлексивності, це свідчить про те, що ці студенти аналізують свої задуми, свою поведінку, наслідки своєї діяльності, взаємодії з іншими людьми, але не в повному обсязі. Не завжди ці студенти можуть зрозуміти позицію іншої людини по відношенню до них, поставити себе на місце іншого, зрозуміти свою роль у власному житті та житті інших людей. Лише 6% студентів мають високий рівень рефлексії. Ці студенти найкращим чином відповідають обраній спеціальності – соціальний працівник; завжди можуть зрозуміти іншу людини, поставити себе на місце іншого, проводять глибокий внутрішній аналіз своєї діяльності, вчинків, наслідків своєї взаємодії з оточенням. Низький рівень рефлексивності мають 10% студентів, що свідчить про дуже слабкий внутрішній аналіз своєї діяльності, вчинків, особливо їх наслідків. Складається таке враження, що ці студенти випадково вступили до ВУЗу, обравши спеціальність соціального працівника.

Провівши емпіричне дослідження зі студентами 3-го курсу спеціальності «Соціальна робота», ми виявили такі показники рівня рефлексивності: більшість студентів (66%) мають середній рівень рефлексивності, 20% високий рівень і 14% низький рівень. На нашу думку, це свідчить про те, що навчання і сама спеціальність соціального працівника спонукають студентів до розвитку, саморозвитку, зокрема рефлексивності. Наступний етап нашого дослідження спрямований на виявлення рівня рефлексивності у студентів 1-го курсу спеціальності «Облік і аудит». У результаті проведеного дослідження були отримані такі показники у відсотках: більшість студентів (64%) мають середній рівень рефлексивності, 32% мають високий рівень, 4% низький рівень. Показники (64% і 32%) свідчать про те, що ці студенти більш свідомо та відповідально зробили свій вибір, щодо майбутньої спеціальності, вибору свого життєвого шляху загалом, ніж студенти 1-го курсу спеціальності «Соціальна робота».

Наше подальше дослідження зі студентами 3-го курсу спеціальності «Облік і аудит» викликало сумнів, щодо правильності нашого попереднього твердження, адже низький рівень рефлексивності у цих студентів становить 14% порівняно із студентами 1-го курсу цієї ж спеціальності, де цей показник становить лише 4%. На нашу думку, такі показники свідчать про те, що ці студенти не займаються саморозвитком та розвитком своєї особистості, не готові до будь-яких труднощів на своєму шляху. Труднощі в навчанні, невизначена перспектива знайти роботу в подальшому викликали зниження рівня рефлексивності у цих студентів. Для дослідження самоствавлення у студентів 1-го та 3-го курсів спеціальності «Соціальна робота» (СР) ми використали методіку самоствавлення (МИС) С.Р. Пантелєєв. Методика представляє собою стандартизований опитувальник, містить 110 тверджень і включає 9 шкал: закритість, самовпевненість, самокерівництво, відображене самоствавлення, самоцінність, самоприйняття, самоприв'язаність, внутрішня конфліктність, самозвинувачення. В результаті проведеного дослідження були отримані такі відсоткові показники, які представлені нами в таблицях:

Таблиця 1

Кількісні показники прояву самоставлення майбутніх соціальних працівників

Кількісні показники у відсотках «Соціальна робота» (1-й курс)									
шкали	Закритість	Самовпевненість	Самокерівництво	Відображене самоставлення	Самоцінність	Самоприйняття	Самоприв'язаність	Внутрішня конфліктність	Самозвинування
низький	4,0	6	12	6	0	2	6	10	16
середній	84	64	62	76	64	78	66	78	80
високий	12	30	26	18	36	20	28	12	4

Таблиця 2

Кількісні показники у відсотках «Соціальна робота» (3-й курс)									
шкали	Закритість	Самовпевненість	Самокерівництво	Відображене самоставлення	Самоцінність	Самоприйняття	Самоприв'язаність	Внутрішня конфліктність	Самозвинування
низький	14	8	10	8	4	2	10	22	20
середній	76	66	70	72	56	84	76	66	78
високий	10	26	20	20	40	14	14	12	2

Підводячи підсумки слід зазначити, що психологічні детермінанти, зокрема рефлексивність та самоставлення як складові суб'єктного ядра особистості, впливають на становлення та розвиток суб'єктної позиції юнаків. Ставлення до себе як суб'єкта власного життя, розвитку, саморозвитку дозволять нам, стверджувати, в деякій мірі, про сформованість суб'єктної позиції. У результаті теоретичного та емпіричного дослідження у студентів 1-х курсів спеціальності «Соціальна робота» і 3-х курсів спеціальності «Соціальна робота», ми виявили картину малодиференційованого самоставлення з невисокою різницею показників за різними шкалами.

Результати дослідження свідчать про те, що більшість студентів 1-х і 3-х курсів спеціальності «Соціальна робота» мають середні значення за кожною шкалою. Цю вказує на те, що ці студенти ставляться до себе в залежності від ситуації, також вважають за потрібне змінити тільки деякі особисті якості, при збереженні інших, в звичних умовах упевнені в собі, працелюбні, орієнтовані на успіх, але при появі несподіваних труднощів впевненість у собі знижується, наростає тривога. З точки зору цих студентів позитивне ставлення оточуючих поширюється тільки на окремі якості, на окремі вчинки їх особистості. Такі студенти схильні приймати не всі свої переваги і критикувати не всі недоліки. На нашу думку, у цих студентів несформована чітка суб'єктна позиція. Це вимагає ґрунтовної системи розвивально-корекційної роботи з розвитку психологічних детермінант становлення та розвитку суб'єктної позиції юнаків і їх суб'єктності. Студенти спеціальності «Соціальна робота» виявляють тенденцію до збільшення рівня рефлексивності, порівняно із студентами спеціальності «Облік і аудит».

На нашу думку, це свідчить про те, що процес навчання, а саме залучення студентів до волонтерської діяльності і сама спеціальність соціального працівника спонукають студентів до розвитку, саморозвитку, зокрема рефлексивності, що створює передумови для становлення та розвитку суб'єктної позиції цих студентів. У студентів 1-го курсу і 3-го курсу спеціальності «Соціальна робота» значущі кореляційні зв'язки виявлені між рефлексивністю і відображеним самоставленням ($r=0,319$, $p \geq 0,05$), між рефлексивністю і самоприв'язаністю ($r=0,284$, $p \geq 0,05$). Чим вище рівень рефлексивності тим краще юнаки відчують, що їх люблять, цінують, готові до змін як власної особистості так і змін у взаємодії з іншими людьми. Також виявлений зворотній кореляційний зв'язок між рефлексивністю і внутрішньою конфліктністю ($r= -0,319$, $p \geq 0,01$). Виникає взаємозалежність чим вище рефлексивність, тим нище внутрішня конфліктність і навпаки.

Все вище сказане підтверджує зв'язок психологічних детермінант із становленням та розвитком суб'єктної позиції особистості юнаків. Вимагає подальшого дослідження психологічних детермінант та їхнього впливу на становлення та розвиток суб'єктної позиції, суб'єктності юнаків.

Список використаних джерел

1. Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте / Л.И. Божович. – М.: Просвещение, 1968. – 464 с.
2. Волкова Е.Н. Субъектность педагога: теория и практика [Електронний ресурс]: автореф. дис. ...доктора. психол. Наук : 19.00.07 / Е.Н. Волкова // Открытая Русская Электронная библиотека – Режим доступа до автореф.: <http://orel.rsl.ru/diss/19.html>
3. Завгородня О. В. Дослідження ціннісної сфери художньо обдарованих студентів / О. В. Завгородня // Практична психологія та соціальна робота. – 2007. – №12 (105). – С. 76-80.
4. Кон И. С. Психология ранней юности: книга для учителя / И. С. Кон. – М.: Просвещение, 1989. – 255 с.
5. Кулініч І. О. Психологія управління / І. О. Кулініч : Навч. посібник. – К.: Знання, 2008. – 292 с.

УДК 378.091

Петрик О. Л., здобувач
Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)

ЗМІСТ ПРАВОВІДНОСИН У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГАРАНТІЙ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ

У соціально-політичному просторі України все більшого значення набуває сфера освіти. Успішний розвиток системи освіти є питанням, яке цікавить державу, суспільство та людину, як безпосередніх учасників освітнього процесу від студента до ректора, оскільки рівень розвитку системи освіти визначає, у кінцевому підсумку, й рівень розвитку суспільства у цілому.

У зв'язку з підвищенням соціальної значимості освіти та суспільної уваги до системи освіти, правовідносин, які виникають у ній, їх учасників, стало актуальним дослідження проблем, які виникають у освітянській сфері за останні десятиріччя.

Дослідження освітнього права, як комплексної галузі права та законодавства, є перспективним напрямом розвитку вітчизняної науки. Як у будь-якій галузевій науковій діяльності у період становлення, питання про предмет правового регулювання є ключовим, оскільки воно включає своєрідні правові аспекти певних суспільних правовідносин. Одним з них є надання та забезпечення гарантій науково-педагогічним працівникам.

Теорія права у загальному вигляді структуру правовідносин визначає як логічно пов'язану конструкцію всіх елементів, де головними полюсами зв'язку є їх суб'єкти, що реалізують суб'єктивні юридичні права, суб'єктивні юридичні обов'язки, повноваження і суб'єктивну юридичну відповідальність заради досягнення результату цього зв'язку [1, С. 348].

Як свідчить аналіз наукових розробок, присвячених питанню правового регулювання відносин у сфері освіти, у тому числі й тих, що виникають при забезпеченні гарантій науково-педагогічних працівників, специфічність відносин в даній сфері була відмічена ще радянськими дослідниками. Але тільки у 90-х роках минулого сторіччя став можливим розгляд питання про освітні правовідносини як самостійний вид суспільних відносин, урегульованих правом [2, С. 62].

Питання правовідносин у сфері освіти досліджувалися О.Ф. Мельничуком, В.М. Сирих, В.В. Спаською, В.І. Шкатуллою, Д.А. Ягофаровим, В.В. Астаховим та іншими. Проведені ними дослідження, безумовно, сприяють подальшому вдосконаленню освітнього законодавства та формують доктринальну основу освітнього права. Разом з тим, аналіз правовідносин, які виникають при забезпеченні гарантій науково-педагогічних працівників, й досі не став предметом спеціальних досліджень.

Аналіз наукової літератури свідчить, що погляди науковців на питання виділення освітніх правовідносин у самостійну групу мають неоднозначний характер, а іноді є полярними. Цікавою й такою, що заслуговує на увагу, на наш погляд, є точка зору науковців, згідно з якою освітні правовідносини мають інтегративний характер, тобто ґрунтуються на об'єднанні та акумулюють у собі можливості декількох галузевих норм права. Отже, освітні правовідносини мають взаємозв'язок та взаємодію з нормами інших галузей права в частині регулювання відповідних відносин в сфері освіти. З методологічної точки зору правовідносини в сфері освіти охоплюють всі види правовідносин в освітній сфері, яка має комплексний характер, а властиві їй відносини регулюються нормами практично всіх галузей права – адміністративного, цивільного, трудового, фінансового та ін. [3, С.10].

Законодавче закріплення будь-якого права людини - ніщо без реальних гарантій його здійснення. Під гарантіями прав, свобод і обов'язків людини та громадянина розуміють систему соціально-економічних, моральних, політичних, юридичних умов, засобів і способів, які забезпечують їх фактичну реалізацію, охорону та надійний захист [1, С.187]. За допомогою гарантій здійснюється забезпечення прав і свобод людини, тобто створюються умови для їхнього здійснення.

Відповідно до Закону України «Про вищу освіту», особа набуває статусу науково-педагогічного працівника, якщо за основним місцем роботи у вищих навчальних закладах вона провадить навчальну, методичну, наукову (науково-технічну, мистецьку) та організаційну діяльність. Даним Законом визначені основні права науково-педагогічних працівників, як учасників освітнього процесу, та гарантії, що знаходяться у безпосередньому зв'язку з їх статусом, який виникає у процесі трудових правовідносин: лише з набуттям статусу науково-педагогічного працівника особа отримує право користуватися, гарантованою законом, мірою свободи (можливості) – визначеними правами.

Виникнення права науково-педагогічних працівників на забезпечення державою соціальних та трудових гарантій зумовлене виконанням обов'язків, що визначені на законодавчому рівні, як у суб'єктів трудових правовідносин та учасників освітнього процесу. Гарантії виступають додатковим регулятором та гарантом того, що науково-педагогічний працівник матиме змогу реалізувати права, надані йому суспільством, та передбачають умови, способи і засоби їх реалізації. Іншими словами, гарантії виступають як додаткові своєрідні права, які є складовими змісту правовідносин, що виникають при забезпеченні гарантій науково-педагогічних працівників.

Заслуговує на увагу позиція науковців, що суб'єктний склад відносин у сфері освіти, на відміну від освітніх правовідносин, фактично не обмежений. До них можна віднести органи самоуправління та управління освітою, трудовий та адміністративний колектив навчального закладу, громадські організації, що діють в освітній сфері, державу як суб'єкта визначення державної політики та ін. [4, С.264]. У свою чергу, коло суб'єктів правовідносин у сфері забезпечення гарантій науково-педагогічних працівників - абсолютно визначене. Одним із суб'єктів виступає науково-педагогічний працівник, іншим - держава, яка забезпечує реалізацію гарантій.

Об'єктом правовідносин у сфері забезпечення державних гарантій науково-педагогічних працівників виступають соціальні та трудові гарантії учасників освітнього процесу у цілому. У ст. 57 Закону України «Про освіту» закріплені основні гарантії, педагогічних та науково-педагогічних працівників, а саме: надання належних умов праці, побуту, відпочинку, медичного обслуговування; підвищення кваліфікації не рідше одного разу на п'ять років; правовий, соціальний, професійний захист; надання пільгових довготермінових кредитів на будівництво (реконструкцію) і придбання житла; компенсації, встановлені законодавством, у разі втрати роботи, у зв'язку зі змінами в організації виробництва і праці; призначення і виплата пенсії відповідно до чинного законодавства; встановлення підвищених посадових окладів (ставок заробітної плати) за наукові ступені і вчені звання; виплата надбавок за вислугу років; надання педагогічним працівникам щорічної грошової винагороди за сумлінну працю, зразкове виконання службових обов'язків; виплата допомоги на оздоровлення при наданні щорічної відпустки; встановлення посадових окладів (ставок заробітної плати) науково-педагогічним, педагогічним та іншим категоріям працівників навчальних закладів та установ освіти на основі Єдиної тарифної сітки у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України; збереження попереднього середнього заробітку (у випадках, визначених ч.3 даної статті); надання матеріальної допомоги для вирішення соціально-побутових питань за рахунок власних коштів навчальних закладів [5, ст.57]. Крім того Законом України «Про вищу освіту» додатково регламентується встановлення науково-педагогічним працівникам доплат за науковий ступінь доктора філософії та доктора наук, надається керівнику вищого навчального закладу відповідно до законодавства, статуту та колективного договору право самостійно визначати порядок, встановлення розмірів доплат, надбавок, премій, матеріальної допомоги та заохочення педагогічних, науково-педагогічних, наукових та інших працівників вищих навчальних закладів, а також встановлювати більший розмір доплат за рахунок власних надходжень [6, ст.59].

Оскільки предмет освітнього права не є однорідним, то і зміст правовідносин, які виникають у цій сфері, взагалі не може бути сталим. Зміст правовідносин, які виникають у зв'язку з реалізацією соціальних та трудових гарантій науково-педагогічних працівників, становлять суб'єктивні права (права, які виникають між освітнім закладом і науково-педагогічним працівником) та юридичні обов'язки (сукупність об'єктивних зобов'язань працівника та роботодавця, об'єктивно необхідна та можлива поведінка суб'єктів правовідносин, спосіб забезпечення права).

Отже, правовідносини у сфері забезпечення гарантій науково-педагогічних працівників ґрунтуються на принципах єдності та диференціації правового регулювання праці в освітянській сфері. За змістом ці правовідносини є:

- абсолютними (засновані на можливості безпосереднього використання суб'єктом своїх суб'єктивних прав без втручання інших суб'єктів у сферу його діяльності) та конкретними (засновані на загальних правах і обов'язках, суб'єкти яких не мають поіменної індивідуалізації);
- за предметом правового регулювання є комплексними (конституційні, трудові, фінансові);
- за функціональним призначенням – регулятивні, матеріально-правові;
- за часом дії – довгострокові.

Список використаних джерел

1. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: Підручник / Пер. з рос. — Харків: Консум, 2001. — 656 с.;

2. Тицька Я.О. Суб'єктний склад освітніх правовідносин [Електронний ресурс] / Тицька Я.О. // Порівняльно-аналітичне право. – 2013. – №2. – Режим доступу: http://www.pap.in.ua/2_2013/Tytska.pdf;
3. Сырых В.М. Введение в теорию образовательного права / В.М.Сырых. – М.: Центр образовательного законодательства Минобразования России, 2002. – 340 с.;
4. Тицька Я.О. Підстави розмежування понять «освітні правовідносини» та «відносини у сфері освіти»/ Я.О. Тицька // Актуальні проблеми держави і права: збірник наукових праць. — Одеса : Юридична література, 2013. – Вип. 67. — 530 с.;
5. Закон України «Про освіту»: від 06.09.2014 р. // Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР). – 1991. - N 34. - ст.451;
6. Закон України «Про вищу освіту»: від 01.07.2014р. // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2014. - № 37-38. - ст.2004.

УДК 930+94(477)+008(477)+929(477)

Пуліна В. І., к.філос.н., доцент
*Чернігівській національній педагогічній
університет імені Т.Г. Шевченка
(м. Чернігів, Україна)*

КУЛЬТУРОТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ПАНТЕЛЕЙМОНА КУЛІША

Культурний доробок Пантелеймона Олександровича Куліша не перестає дивувати багатогранністю і глибиною. Актуальність звернень до спадщини митця визначається тим, що його творчість позначена приналежністю до того етнічного середовища, в якому він відбувся як культурник, громадський діяч, етнограф, фольклорист, мовознавець, літературний критик, публіцист, письменник.

Глибоке осмислення П. Кулішем сутності української культури та окреслення шляхів її подальшого розвитку, враховуючи різноманітність її структурних специфікацій, потрапляє у площину етнокультурології, а точніше, у площину філософії етнокультури.

Ідеї самоцінності кожного народу, кожної нації простежуються ще у Гердера, який, всупереч пізнішій гегелівській тезі про “неісторичність” окремих націй, визнавав важливу роль слов'янських народів в історії [1]. Німецький просвітник вважав, що біля початків етнонаціональної історії та мистецтва стоїть простий народ, а слов'янську народну поезію називав втіленням душі народу.

Продовжувачем гердерівських ідей в Україні стає П. Куліш, який був не тільки дослідником славістичних ідей, а й їх творцем. Він гостро відчував потребу в опануванні українським народом спільноєвропейської культури, але при збереженні своєї етнічної самобутності. У такий спосіб, письменник стає одним із “будителів” національної свідомості українців, “піонером” розбудови філософії та естетики етнокультури, яка на сьогодні відроджується в Україні [5].

Саме на основі віри, християнської злагоди, довіри і любові П. Куліш прагнув створити нову духовно-психологічну атмосферу в українському суспільстві, яке катастрофічно втрачало етнокультурні основи суспільного життя під агресивним тиском російського самодержавства. Український мислитель-гуманіст усвідомлював, що ніяка збройна сила не здатна протистояти тоталітарному нівелюванню національного обличчя народу. Тому головним для нього стає заклик не до фізичної боротьби задля збереження українського етносу, а досягнення цієї мети шляхом етнокультурного піднесення та плекання національного духу.

В центрі культурницьких пошуків митця стають гуманістичні ідеали Миру, Добра, Розуму, Братолюбства і Милосердя. Осмислюючи їх, Пантелеймон Куліш виходить на проблеми соціального насильства і дегуманізації людини, які криють в собі величезну небезпеку. Намагаючись з'ясувати причини негативних якостей сучасного йому суспільства і можливі шляхи їх подолання, письменник однозначно відкидає досить популярне тоді гасло революційної боротьби, яке, на його думку, призводить до втрати гуманістичних орієнтирів. П. Куліш взагалі вважає, що “сваволя озброєної темної юрби” становить найбільшу загрозу для розвитку культури. Він доходить висновку, що єдиний вихід з кризи – це подвижницька культуротворча діяльність, бо культурний поступ може відбуватися тільки мирним шляхом.

Для вирішення проблеми культурного поступу мислитель прагнув розв'язати суперечності між науково-технічною цивілізацією і “природним станом”, між столицею і хутором, культурою “верхньою” (елітарною) і культурою “нижньою” (народною). Він наполегливо шукав гармонії між людиною освіченою і людиною “природною”, часто-густо через синтез цінностей цивілізації і “природного стану”. Відстоюючи пріоритет національного саморозвитку, письменник наполягає на необхідності засвоєння вершинних здобутків загальнолюдської культури, що допоможе українському народові стати врівень з найрозвинутішими народами світу.

У “Хутірській філософії...” [4], П. Куліш обстоює ідею “природної освіченості”, наголошуючи на тому, що саме природа, влаштована Божественною мудрістю, і є першою наставницею людини як в розумовому, так і в моральному розвитку. Антиприродна цивілізація ж створює умови, в яких людина змушена перебувати в постійній напрузі та боротьбі, що веде до порушення людських взаємин, ігнорує або спотворює натуральну мораль і психологію, руйнує ознаки індивідуальності й неповторності людей. Отже, важливою тезою філософії етнокультури П. Куліша є акцент на збереженні неповторності української спільноти.

Філософія етнокультури П. Куліша була достатньо чітко структурно організованою. Не зважаючи на суперечливість своїх поглядів, мав аргументоване уявлення про те, що треба робити і в якому напрямку йти до своєї омріяної мети. Відтак, для того, щоб зберегти етнокультуру, перш за все треба звернути увагу на мовне питання.

Письменник, у своїх спробах розкрити сутність проблеми взаємовідношення мови і культури, постійно балансує між екзистенціально-естетичними поняттями “життя – смерть”. Мертва мова народжує “мертві вірші” та “мертву прозу”, що не мають в собі джерела краси і духовної сили, тому приречені на загибель. П. Куліш наділяє мертву мову алегоричними ознаками темноти, млявості, немочі, апатії, відсутності смаку. Українська ж літературна мова повинна бути живою, бо джерелом її розвитку, як уже відзначалося, є народний дух, краса артикуляції самосвідомості етносу. Маючи величезний духовний потенціал, етнокультура збагачує мову глибоким естетизмом, що відповідає “народному смаку”, і таким чином стає зрозумілим українському народові не на поверхневому, а на глибинному рівні – рівні національної самоідентифікації.

У контексті етнокulturотворчості мовно-естетична діяльність П. Куліша представлена багатьма напрямками. Серед них: вивчення традицій української народної мови; дослідження народнопоетичних мовних ресурсів; окреслення завдань української інтелігенції щодо вирішення мовного питання; розробка української граматики; перекладацька діяльність тощо.

Отже, ми можемо говорити про створення П. Кулішем концепції розвитку української мови, яка не може бути здійсненою без належного стану освіти в Україні. З цього приводу неабиякі зусилля П. Куліш спрямував на окреслення шляхів розвитку освіти, яку він розподіляє на декілька етапів [2]. Перший з них починається у ранньому дитинстві, коли головними вчителями є батьки. З менторською ноткою „несамовитий Куліш” дає поради щодо виховання та догляду немовлят та малих дітей, аж поки вони не підуть у школу. В школі основною постаттю стає вчитель, який повинен стати дітям як рідний батько. П. Куліш досить серйозно розмірковує над основними якостями вчителя, який повинен вибудовувати навчальний процес на основі етнокulturних цінностей. Тільки в такий спосіб, як ми вже зазначали, освіта буде плідною для подальшого розвитку етнокультури.

П. Куліш як митець, свою філософію етнокультури вводить також і у дискурс мистецтва, яке є важливою культурною специфікацією. Проблематика художньої творчості розглядається у щільному зв'язку із етнокulturними особливостями українського мислення. Концептуальними домінантами мистецького дискурсу П. Куліша виступають поняття: “творчий процес”, “закони творчості”, “митець”, “поет”, “геніальність”, “натхнення”, “твір”, “дух”, “серце”, “моральність”, навколо яких мислитель розгортає свої естетико-культурні рефлексії.

Спрямовуючи увагу на творчий процес, Куліш тлумачить його як “явлення світові краси душі поета”. В дискурсі мистецтва особа митця у Куліша посідає головне місце, з яким пов'язаний і теоретичний вихід на естетичну проблему геніальності як особливого дару. П. Куліш неодноразово підкреслює суспільну необхідність існування поетів, що витікає із його розуміння “історичного життя духу творчості”, тісно пов'язаного із “народним Духом”. За приклад художнього вираження народного духу П. Куліш бере думи і доходить висновку, що наступний щабель розвитку цього духу належить освіченій верстві суспільства, яка свідомо продовжує життя народу, будучи спадкоємцем народного поетичного генія і не відриваючись від нього. У зв'язку із цим, увага мислителя привертається до поняття “талант”, яке він розглядає крізь призму соціально-естетичного значення. Талант, на його думку, може послугувати загальнонаціональній вищій меті – піднесенню української етнокультури. П. Куліш вважав, що повинен пройти певний час духовного дозрівання народу “під крилом благого миру” [5, с.463], і національного оформлення кожного народу, коли він (український народ) “...заявить перед світом право на духовне господарство поруч з іншими народами” [5, с.461]. Духовне дозрівання у свою чергу, може відбутися тільки за умови участі в ньому талановитих митців, що є носіями “духовного плоду”.

Як бачимо, П. Куліш визначає майбутнє літератури у площині етнокulturного розвитку, ні в якому разі не виключаючи з нього усну народну творчість. Для нього дух української літератури витікає, насамперед, із народної естетики, бо, якщо відірвати її (літературу) від власного, народного коріння, вона не буде мати майбутнього.

Зупинившись на деяких аспектах культуротворчої діяльності П. Куліша, ми потрапили у предметну сферу філософії етнокультури. Це підтверджує сутнісний аналіз структурних специфікацій „життєвого світу”, до якого постійно звертався видатний український мислитель. В його спадщині наявними є окреслення перспектив розвитку української культури, в межах якої є необхідним вирішення проблем мови, освіти, художньої творчості, навіть життєвого простору, де зможе жити і підніматися українська етнокультура. Простежується і спроба виявити, вивчити та систематизувати міфологічне підґрунтя української культури. Такий комплексний культуротворчий підхід дає підстави говорити про П. Куліша як основоположника філософії етнокультури, в основі якої лежав мирний культурницький поступ української нації.

Список використаних джерел

1. Гердер И. Идеи к философии истории человечества / И. Гердер. – М.: Наука, 1977. – 703 с.

2. Куліш П. Виховання і наука // Твори: В 6-ти т. / Пантелеймон Куліш. – Львів: Просвіта, 1910. – Т.6. – С. 551-565.
3. Куліш П. Григорій Квітка (Основ'яненко) і його повісті // Твори: В 6-ти т. / Пантелеймон Куліш. – Львів: Просвіта, 1910. – Т.6. – С. 460-485.
4. Куліш П. Хутірська філософія і віддалена од світу поезія / Пантелеймон Куліш // Хроніка 2000. – К.: Довіра, 1993. – № 1-2 (3-4). – С. 78-89; № 3-4(5-6). – С. 104-127; № 5(7). – С. 70-80; № 6(8). – С. 139-154.
5. Личковах В. Український Sacrum: світовідношення як святовідношення (кроскультурні горизонти філософії етнокультури) / Володимир Личковах // Філософія етнокультури та морально-естетичні стратегії громадянського самовизначення. – Чернігів: ЦНТІ, 2006. – С.13-21.

УДК 340.115:316.74:34

Рогова І. Р., адвокат
(м. Чернігів, Україна)

РОЛЬ АДВОКАТУРИ В ПРАВОВОМУ ЗАХИСТІ ГРОМАДЯН

Правова свідомість - це особливий вид суспільної свідомості, сукупність різних форм відображення правової дійсності у правових теоріях та концепціях, поглядах, почуттях, уявленнях людей про право, його справедливість, цінність, місце і роль щодо забезпечення свободи особи та інших загальнолюдських цінностей.

Правосвідомості притаманні як ті властивості, що є загальними для всіх видів суспільної свідомості, так і ті, що відрізняють її від них. Своєрідність правосвідомості обумовлена, в першу чергу, тим, що вона має свій особливий предмет відображення і впливу — правову дійсність, зокрема, право як систему правових норм, правовідносини, законодавство, правову поведінку та інші правові явища, правову систему в цілому. Причому правосвідомість не тільки відбиває їх у правових принципах, категоріях, концепціях, теоріях, почуттях, поглядах, а й спрямовує суб'єктів права на здійснення певних змін в правовому середовищі, прогнозує і моделює правові діяння.

З правової культури особистості складається правова культура суспільства, яка показує рівень правосвідомості та правової активності суспільства, ступінь прогресивності юридичних норм і юридичної діяльності. Якість правової культури та правової освіти, зрештою, впливає на якість норм права, правил поведінки, за допомогою яких регулюються відносини у різних сферах діяльності. Правова база формує той фундамент, на якому має будуватися держава. Потрібно приділяти значно більше уваги правовому вихованню, створювати заходи, які поширюватимуться на всі вікові та соціальні категорії, допомагатимуть людям оволодівати правовими знаннями, вчитися розуміти право та діяти відповідно до його вимог.

Справжня правова культура особи невід'ємна від її правомірної поведінки. А правомірна поведінка є результатом реалізації її позитивної правосвідомості. Слід визнати, що сьогодні з фінансово-економічних, організаційних, політичних причин рівень правосвідомості громадян України дуже низький. Тому для підвищення правової свідомості та культури, тобто правової просвіти громадян, необхідно:

- поширення юридичної літератури, доступної за ціною та способом викладення матеріалу;
- роз'яснення чинного законодавства в засобах масової інформації;
- удосконалення системи викладання правових дисциплін і правового виховання;
- широке залучення молоді та досвідчених науковців до правової тематики.

Передумовою для функціонування громадянського суспільства є свідомий громадянин — громадянин не «за паспортом», а свідомий до своїх прав, свобод і добровільно взятої на себе відповідальності за власні дії. Таке усвідомлення свого громадянства (підтвердженого державою) передбачає розвинуту правосвідомість члена суспільства. Саме правова свідомість дозволяє людині орієнтуватися в існуючій системі цінностей, визнавати їх як свої та керуватися ними у практичній діяльності.

Складні правові механізми реалізації прав та інтересів, недоступний для багатьох ринок правових послуг, корумпованість влади та недовіра суду є чинниками, що суттєво впливають на соціальні настрої населення. Соціальна активність обмежується відсутністю можливостей реалізувати свої права та інтереси самостійно та недоступністю механізмів допомоги на різних рівнях та у різних життєвих ситуаціях. За оцінками представників Міністерства внутрішніх справ України рівень громадської безпеки в багатьох регіонах може зменшуватися через збільшення кількості осіб, що готові вирішувати свої соціальні та правові проблеми протиправним шляхом. Подолання цієї проблеми неможливо досягти лише репресивними засобами. За таких умов особливої уваги потребує реалізація програм, орієнтованих не на обмежені соціальні групи, а на широке коло осіб, що потребують захисту або підтримки.

Діяльність української адвокатури з перших кроків її становлення була підпорядкована гуманістичному завданню - надання правової допомоги населенню, забезпечення захисту обвинуваченого та представництво інтересів інших учасників процесу. Фундаментальними основами її

діяльності були самоврядування, незалежність від державних органів, дотримання моральних вимог професії, законність.

Реалізація цих положень на різних етапах розвитку адвокатури залежала значною мірою від організаційних засад формування й форм адвокатських колективів, характеру правової і політичної системи держави. Чітко простежується закономірність: ступінь незалежності і суверенності адвокатури визначається зрілістю демократичних інститутів держави. У свою чергу правовий статус адвокатури завжди був певним показником захищеності особистості і одним з індикаторів, що свідчать про успіхи в просуванні до правової держави та розвинутого громадянського суспільства.

На арену суспільного життя країни сьогодні виходить незалежний, вільний від корисливих інтересів і політичних симпатій адвокат, який виступає гарантом законності та справедливості, що відіграє для держави ту ж роль, яка в людині належить совісті.

Як інститут громадянського суспільства адвокатура покликана сприяти встановленню в тому самому суспільстві балансу різних сил, зміцненню самосвідомості всіх членів цього суспільства, встановлення контролю за діяльністю органів державної влади, інших державних органів і організацій. Особливість статусу вільних професій обумовлена роллю, яку вони відіграють у житті суспільства.

Реформа адвокатури, про яку багато років точилися дискусії, затверджувалися концепції, підписувались Меморандуми, приймалися рішення з'їздів адвокатів, вносились законопроекти, відбулася. Цього давно чекали адвокати, Україна і Рада Європи.

Сьогодні адвокатура в Україні як основний правозахисний інститут займає чільне місце у правозахисній системі. У Конституції України їй відведено місце як інституту, який забезпечує право на захист від обвинувачення і надання правової допомоги у вирішенні справ у судах та інших державних органах в Україні. Правозахисну діяльність адвокатури як інституту, що здійснює цю діяльність на професійній основі, утверджено Конституцією України та вказаними в ній спеціальними функціями щодо забезпечення права кожного на правову допомогу, правовий захист від обвинувачення і надання правової допомоги під час вирішення справ у судах та інших державних органах.

Прийняття Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» є одним з найважливіших елементів реформи адвокатури. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» впорядковує організаційні умови діяльності адвокатури, встановлює загальні вимоги до претендентів на здобуття адвокатського статусу, зрівнює в правах і обов'язках усіх працюючих у країні адвокатів. Об'єднання адвокатських утворень, розділених раніше, сприяє підвищенню професійного рівня, правової культури, корпоративної солідарності української адвокатури.

Підвищення ефективності діяльності вітчизняної адвокатури, якості і доступності адвокатської допомоги для всіх верств населення України - ось ті головні завдання, які повинні вирішувати з українськими законодавцями і всім юридичним співтовариством.

Користуючись своєю незалежністю, адвокат повинен пам'ятати, що мета не може виправдовувати засоби. І високі цілі правосудного захисту суспільства і особистості від несправедливого обвинувачення повинні бути досягнуті тільки за допомогою моральних способів і прийомів.

Досвід формування громадянського суспільства та правової держави в Україні засвідчив нагальну потребу підвищення рівня правової культури і правосвідомості громадян. Правове виховання — це цілеспрямований постійний вплив на людину з метою формування у неї правової культури і активної правомірної поведінки. Правове виховання тісно пов'язане з усіма видами соціального виховання — моральним, політичним, естетичним та ін. Зміст правового виховання — це процес цілеспрямованого і систематичного впливу на правосвідомість особи за допомогою сукупності правових заходів, певних способів і заходів, які має у своєму розпорядженні суспільство. Одним з найважливіших шляхів становлення й розвитку адвокатури є правове виховання населення, зокрема правова освіта, правова пропаганда й агітація, самовиховання, тобто правова діяльність, спрямована на формування у людей високого рівня правової свідомості та правової культури.

На сучасному етапі розвитку нашої країни основними завданнями правового виховання населення є забезпечення формування:

- правильного розуміння змісту основних правових понять;
- знання основних положень Конституції України та інших найважливіших нормативно-правових актів нашої держави;
- переконання у доцільності та необхідності неухильного додержання вимог правових норм, що викладені у законах, інших нормативно-правових актах;
- негативної реакції на кожне правопорушення, незалежно від того, хто його вчинив;
- поваги до правоохоронних органів і готовності надавати їм допомогу в розкритті й попередженні правопорушень.

Адвокатура України здійснює свою діяльність на принципах верховенства закону, незалежності, демократизму, гуманізму і конфіденційності. Адвокатура є ефективною правоохоронною інституцією лише у разі, якщо її діяльність підпорядкована певним принципам, виробленим світовою спільнотою і закріпленим у міжнародно-правових актах і актах національного законодавства.

Тому вказані вище проблеми мають бути вирішені в максимально короткий термін. Адвокатура здійснює свої повноваження як посередник між особою й державним судовим органом, забезпечуючи надійний захист прав і основоположних свобод людини в усіх сферах суспільного життя.

УДК 37.035.6:377.1

Стех Є. О., викладач
*Інститут права і соціальних технологій
Чернігівського національного технологічного університету
(м. Чернігів, Україна)*

ОСОБЛИВОСТІ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Сучасне українське суспільство переживає турбулентний період кардинальних змін, у якому руйнуються старі ідеологічні підґрунтя та спостерігаються нові, суперечливі та проблемні впливи на особистість. Особливої гостроти набуває проблематика патріотизму, коли на сході України відбуваються військові дії проти сепаратистських угруповань, існує неабияка загроза знищення цілісності та суверенності нашої держави, виникає ймовірність порушення кордону з сусідніми державами. За таких умов істотно зростає роль виховання у молоді почуття патріотизму, яке виступає не просто як абстрактне переживання самовідданості державі, а як любов до своєї Батьківщини, народу, родини, рідного слова, готовність стати на захист Вітчизни, відповідальність за свої вчинки, бажання працювати на благо та процвітання своєї країни.

Соціально-економічний розвиток України невідкладно потребує збільшення мережі професійно-технічних навчальних закладів (далі – ПТНЗ), а разом із цим і висококваліфікованих робітничих кадрів середньої ланки відповідно до вимог ринку праці. Відповідно до Концепції розвитку професійно-технічної освіти [1] в Україні розроблено заходи щодо оптимізації мережі та урізноманітнення типів ПТНЗ. Водночас у зв'язку з розширенням мережі закладів ПТНЗ постала необхідність перегляду системи виховання учнівської молоді, проведення модернізації професійно-технічної освіти адекватно суспільним вимогам. У контексті вирішення проблеми державою активно розпочато процес оновлення змісту, забезпечення якості професійно-технічної освіти з урахуванням як вітчизняних, так і світових тенденцій.

Аналіз результатів наукових пошуків вивчення процесу патріотичного виховання учнівської молоді в умовах ПТНЗ показав, що актуальність проблеми дослідження визначається протиріччям між об'єктивною потребою українського суспільства у патріотично-вихованих учнях ПТНЗ і відсутністю ефективної системи патріотичного виховання у сучасних професійно-технічних навчальних закладах; між вимогами, які висувуються сучасним суспільством щодо удосконалення процесу патріотичного виховання й недостатньою розробленістю проблеми патріотичного виховання учнівської молоді ПТНЗ; між широким виховним потенціалом ПТНЗ та недостатнім рівнем розробленості конкретних методичних рекомендацій, форм і методів виховної роботи у процесі патріотичного виховання учнівської молоді ПТНЗ.

Вивчення особливостей патріотичного виховання вимагало характеристики учнівської молоді ПТНЗ як демографічної групи, яка займає чільне місце у структурі суспільства. Зазначено, що учнівська молодь – це учні ПТНЗ віком від 17 до 19 років, які закінчили загальноосвітню школу та здобувають професійно-технічну освіту у ПТНЗ. Учнівська молодь ПТНЗ – мобільна й активна частина населення, яка відкрита для ідеологічного й політичного впливу, для вдосконалення, здобуття нових знань та навичок, саме у старшому підлітковому віці відбувається становлення світогляду, соціальне та професійне самовизначення, здійснюється підготовка до самостійного життя, підвищується інтерес до морально-духовних цінностей, проявляється індивідуальність, розуміння громадянського обов'язку щодо захисту Батьківщини [2].

Особливостями анатомо-фізіологічного та психічного розвитку старшого підліткового віку є підвищення інтересів до певних видів діяльності; з'являється свідоме ставлення до праці, структурується абстрактне мислення, логічна пам'ять; чітко проглядається постійність інтересів; міцніє безкорислива дружба; виявляється критичність мислення, проникнення у сутність явищ та процесів; підвищується інтерес до світоглядних аспектів життєдіяльності; виявляється інтерес до вибору професійної діяльності; підвищується інтерес до морально-духовних цінностей [2, с. 116]. Необхідним є врахування зазначених особливостей у патріотично-виховній роботі, а саме залучення учнівської молоді до позааудиторної виховної роботи; активізація до самостійної діяльності, залучення до різних видів творчої діяльності; оберігання від руйнівних впливів негативних чинників; формування критичності мислення, виховання толерантності мислення, демократичності спілкування; активне формування світогляду; систематичне і цілеспрямоване формування інтересу до моральних цінностей на засадах загальнолюдських цінностей як найвищого виховного ідеалу [2].

Констатовано, що становлення учнівської молоді відбувається у ПТНЗ, який водночас виступає соціальним середовищем життєдіяльності особистості. Розглянуто різні аспекти впливу соціального середовища на учнівську молодь: виховна роль соціального середовища (Н. Мойсеюк, Л. Новикова, В. Ягупов); культурно-освітня функція соціального середовища (В. Докучаєва, В. Гатальський, Н. Ольхова, К. Приходченко, В. Стрельцова); соціальне середовище як осередок формування духовно-моральних цінностей (А. Капська, О. Карпенко, Н. Селіванова). Доведено, що учнівська молодь виступає суб'єктом впливу різних чинників у новому середовищі, які визначають її становлення. Соціальне середовище, у тому числі ПТНЗ, покликане створити педагогічні, психологічні, інформаційні, моральні умови для становлення особистості учнів. При цьому ПТНЗ виступає не просто як соціальне, а як соціально-виховне середовище.

Особливим джерелом патріотичного виховання є його складові: сім'я, формальні та неформальні об'єднання, громадські організації, засоби масової інформації тощо. Проаналізувавши погляди науковців, ми виокремили такі особливості, як родинне виховання, виховання в початковій школі, патріотичне виховання на державному рівні. Також особливостями патріотичного виховання є завдання, принципи, структура з виховання патріотичності учнів. Обґрунтовано, що особливістю виховання патріотично-налаштованого учня ПТНЗ є формування широкого кола світогляду, активної життєвої позиції, зацікавленості у розбудові держави, високої духовно-моральної культури. В основу ж мають бути покладені культурні та історичні цінності українського народу.

Аналіз теоретико-методологічних праць із проблеми дослідження сприяв визначенню того, що ПТНЗ виступає як середовище формування соціально-мобільної та патріотичної особистості. ПТНЗ може впливати на виховання патріотичності, національної гордості, власної життєвої позиції, відповідальності, соціальної активності та здатний створити необхідні умови для становлення та розвитку патріотичної особистості. Для ефективного процесу виховання патріотичної особистості необхідно уміло організовувати педагогічну діяльність з урахуванням специфічних умов. Вміла соціально-педагогічна організація процесу патріотичного виховання сприятиме активній патріотичній позиції учнівської молоді ПТНЗ.

З'ясовано, що учнівська молодь ПТНЗ проявляє незначний інтерес до культурно-історичних надбань; має низький рівень обізнаності в питаннях історії своєї держави, героїчного минулого рідного краю, визначних героїв сьогодення; недостатній рівень інформованості про сучасні події, заходи патріотичного спрямування; проявляє неабияке бажання виїхати за кордон, а також займає пасивну громадську позицію тощо. Виявлені тенденції і позиції в середовищі учнівської молоді ПТНЗ зумовлюють необхідність організації цілеспрямованого процесу патріотичного виховання. Тому патріотичне виховання учнів ПТНЗ необхідно розглядати як багатоаспектний процес, який має на меті сформувати відповідальне ставлення до країни, сприяти популяризації державної мови, пропагуванню вітчизняного, активній громадській позиції, почуттю гордості за приналежність до свого етносу.

Під час пілотного етапу дослідження виявлено чинники, які впливають на процес патріотичного виховання учнів ПТНЗ: зовнішні чинники, до яких відносимо політику держави, освітньої сфери, виховної системи у ПТНЗ; до внутрішніх можна віднести мікрогрупу (членів колективу) та неформальні об'єднання.

У ході організації процесу патріотичного виховання, зокрема, аналізу журналів планування та обліку виховної роботи, виявлено, що заходи патріотичного виховання мають місце у ПТНЗ, але вони носять несистематичний характер, а педагоги не в повній мірі застосовують наявні форми та методи патріотичного виховання. Виявлено певні недоліки у процесі патріотичного виховання учнівської молоді ПТНЗ: виховна робота носить епізодичний, несистематичний характер; форми та методи роботи застарілі, а тому малоефективні; хаотичне використання форм та методів роботи; не спостерігається взаємодія ПТНЗ з іншими соціальними партнерами (громадські організації, ВНЗ, волонтерські організації, соціальні служби, територіальні центри) тощо.

Отже, розглянуте дозволило нам стверджувати, що для успішного патріотичного виховання учнівської молоді у ПТНЗ необхідно оптимізувати цей процес, створивши такі педагогічні умови, які б сприяли успішному становленню патріотичної особистості учнів, а також шляхом оновлення змісту, організаційних форм та методів патріотичного виховання. У свою чергу, нами визначено «*патріотично-вихованого учня ПТНЗ*» як своєрідний еталон вихованого учня, особистість з широким світоглядом, активною життєвою позицією, патріотичною свідомістю, зацікавлена у зміцненні та захисті держави, яка сумлінно виконує обов'язки як учня, так і законослухняного громадянина своєї країни, має толерантне ставлення до інших етносів.

Список використаних джерел

1. Концепція розвитку професійно-технічної (професійної) освіти в Україні // Професійно-технічна освіта. – 2011. – № 1. – С. 19-21.
2. Омеляненко В. Л. Теорія і методика виховання : навч. посібник / В. Л. Омеляненко, А. І. Кузьмінський. – К. : Знання, 2008. – 415 с.

СОЦІОГУМАНІТАРНІ РИЗИКИ В КОНТЕКСТІ ТРАНСФОРМАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Осмислення соціогуманітарних ризиків трансформації українського суспільства в сучасних умовах актуалізується, насамперед, потребою визначення дієвих стратегій євроінтеграції України. Необхідність вирішення ключових проблем, з якими зіштовхнулось вітчизняне суспільство на порозі ХХІ ст. – військова криза, падіння рівня життя населення, моральна деградація, зростаюча соціальна диференціація - активізувала пошуки шляхів протидії як внутрішнім, так і зовнішнім викликам часу.

Тема ризиків суспільної трансформації є ключовою у філософських студіях таких західноєвропейських мислителів, як Дж. Александер, У. Бек, Е. Дюркгейм, М. Кастельс, Н. Луман, Е. Тоффлер та ін. Аналіз основних тенденцій трансформації українського суспільства здійснили В. Андрущенко, О. Білорус, А. Колодій, В. Кремень, М. Михальченко, В. Ткаченко, З. Самчук. Водночас соціогуманітарний вимір вітчизняних суспільних перетворень на сьогодні залишається маловивченим, що й зумовлює постановку мети нашого дослідження - проаналізувати основні соціогуманітарні ризики, які виникають на сучасному етапі трансформації українського суспільства, з'ясувати їх причини та шляхи подолання.

Спроби розпочати процес активних суспільних перетворень в Україні мали місце одразу після здобуття нею незалежності. Перед нашою державою, як і перед іншими країнами-колишніми радянськими республіками, постали основні завдання: демократизація, перехід до ринкової економіки, державне будівництво та розвиток громадянського суспільства. Українське суспільство опинилося у стані, влучно охарактеризованому вітчизняними суспільствознавцями як «трансформаційний», що виявлялось у «динамічності модернізацій економічних (виробничих), політичних та соціокультурних реалій, невизначеності стратегій розвитку, періодичності зміни керівних еліт та домінуванні «псевдо-еліти», орієнтації на різних стратегічних партнерів (Російську Федерацію або США), конфронтаційному співіснуванні різноякісних оцінок (як на рівні еліт, так і серед громадян), розпорошеності цінностей, постійний пошук та інноваційна діяльність одних і блокування прогресивних змін з боку інших, відсутності комфорту [2, с.14-16]. Однак, трансформація українського соціуму, яка розпочалась із проголошенням незалежності країни, затяглася у часі, а стати правовою, демократичною, процвітаючою державою Україні так і не вдалося.

Ситуація ускладнювалась ще й тим, що модернізація української держави та її входження у світове співтовариство співпали з глобалізаційними загрозами часу, наслідки яких виявились у зміні характеру усталених структур людської життєдіяльності. Парадигмальні зрушення охопили всі сфери людського буття, вимальовуючи контури цілісного, взаємопов'язаного світу, спільного світопростору. Глобалізація розмила чіткість ліній економічних, інформаційних, культурних, навіть, адміністративно-державних розмежувань між народами світу, спричинила розмаїтість форм сучасної влади та суспільних конфігурацій, породила цілий ряд деструктивних явищ – війн, руйнування природи і культури.

Суспільство «після Модерну», на думку німецького суспільствознавця У. Бека, має яскраво виражений «ризикогенний» характер. В своїй праці «Суспільство ризику» філософ докладно проаналізував соціальну архітектуру і політичну динаміку цивілізаційних загроз, що дозволило йому виділити такі основні характеристики суспільних ризиків «постсучасності» [1, с.25-26]:

- виникають на найвищому ступені розвитку виробничих сил;
- мають велику руйнівну силу, незворотні та невидимі;
- є наслідком зростаючих потреб споживачів, які перетворюються на «бездонну бочку»;
- мають універсальний характер, адже «наздоганяють» кожного;
- з їх розподілом і наростанням виникають соціально небезпечні ситуації;
- несуть в собі політичний детонатор;
- з їх розвитком наростають і протиріччя між тими, хто схильний до ризиків і тими, хто отримує від них вигоду.

Отож, відкриваючи нові можливості для самореалізації особистості, суспільство ризику несе в собі суттєві загрози гуманітарній сфері.

Україна сповна відчула ці глобальні ризики на собі. Після розпаду СРСР наша країна опинилась в ситуації хаосу, за якої її зовнішні загрози поглиблювались внутрішніми негараздами. Трансформація економічних, політичних, культурних відносин докорінним чином змінила структуру суспільства, суспільні стандарти, норми, стереотипи, ідеологію, цінності та духовні орієнтації. Це призвело до зростання суспільної невизначеності, незахищеності практично всіх соціальних груп, а відтак – до

відчуження, зниження здатності людей до співпереживання. Загострилася потреба перегляду традиційних світоглядних конструктів світосприйняття, виникла необхідність філософського осмислення свого місця в сучасному мінливому світі, рефлексії над способами подолання соціогуманітарних проблем.

Українське суспільство, як постколоніальне, вимагало більш комплексних перетворень, порівняно з соціальними змінами, які відбувались в інших регіонах світу. Причини цього крились у незрілій політичній культурі, браку нової та пануванні «старорежимної» еліти, відсутності довіри до держави, ідеологічному та моральному вакуумі. «Ризикогенність» українського суспільства посилювалась на тлі невдалих реформ всіх сфер суспільного буття. Спроби створення вільного ринку в Україні призвели до корумпованої економіки, негативних змін в організації праці та рівні життя індивідів. Невдалими, принаймні в перші десятиліття після проголошення Україною незалежності, виявився і процес розбудови в ній громадянського суспільства. Суттєвим ризиком на шляху демократичних перетворень став низький рівень соціальної довіри українців, що виявлявся у недовірі до правової системи, державних інституцій, системи освіти, національної валюти тощо.

Особливо відчутно криза позначилась на соціогуманітарній сфері, духовному житті українського народу. Правлячою елітою не завжди усвідомлювався той факт, що фундаментальною засадою суспільного поступу є, насамперед, культура. Будучи важливим чинником національної ідентифікації, культура забезпечує збереження духовності українського народу, відтворює множину духовних констант суспільства, а також уможливорює компроміс між національними і глобальними цінностями. Вплив культурної ідентифікації на суспільний поступ переоцінити складно, адже й «реформи проходять швидше і легше у країнах з міцнішими національними ідентичностями» [3, с.55]. Позитивним прикладом у цьому плані можна вважати Польщу, еліта якої плідно зосередила зусилля на розвитку власної національної культури чим забезпечила національну єдність, а отже – ефективну модернізацію країни.

Сучасна доба глобальних змін визначає нові цивілізаційні стандарти: ефективність суспільного поступу залежить від вмілого примноження та використання ресурсів знань, обсяг яких зростає швидкими темпами. Перенесення знань у свідомість їх користувачів і вміння успішно їх застосувати у всіх сферах життєдіяльності є головним завданням освіти. Освіта зосереджується на збереженні життєво необхідних та формуванні нових знань, переконань, взірців та навичок діяльності, вмінь. Поступ освіти також тісно пов'язаний з поступом культури і змінюється у міру динаміки останньої. Освіта здатна сприяти розширенню культурно-інформаційних контактів між народами й державами та налагодженню ефективного міжкультурного діалогу. Водночас культура та освіта здатні забезпечити ціннісне наповнення життєвої позиції особистості, сприяти визначенню її адекватної життєвої стратегії, ефективної соціальної поведінки, активної громадянської позиції.

Таким чином, протистояти ризикам глобалізованого світу в сучасних умовах можна лише за наявності дієвих соціогуманітарних стратегій, здатних забезпечити ефективний соціокультурний поступ українського суспільства. Важливими складовими соціогуманітарної трансформації вітчизняного соціуму, отже, має стати піднесення національної самосвідомості та зміна ціннісно-світоглядної орієнтації українців, збереження духовної спадщини українського народу, підтримка державою вітчизняної культури, освіти та науки.

Список використаних джерел

1. Бек У. Общество риска: На пути к другому модерну / Бек У. / Пер. с нем. В. Седельника, Н. Федоровой. - М.: Прогресс-Традиция, 2000. - 383 с.
2. Губерський Л. Філософія як теорія та методологія розвитку освіти. / Губерський Л., Андрущенко В. – К.: «МП Леся», 2008. – 516 с.
3. Українське суспільство на шляху перетворень: західна інтерпретація / За ред. В.Ісаїва: Пер. з англ. А.Іщенко. – К.: Вид. дім «Академія», 2004. – 362.

УДК 141.82

Шевченко Г. М., к.філос.н., доцент
*Інститут права і соціальних технологій
Чернігівського національного технологічного університету
(м. Чернігів, Україна)*

«ВІДЧУЖЕННЯ» ЯК КАТЕГОРІЯ МАРКСИСТСЬКОЇ ФІЛОСОФСЬКОЇ СИСТЕМИ

До середини XIX століття у філософській думці Європи було достатньо однозначно зафіксовано наявність в суспільстві певних соціальних процесів, внаслідок яких результати й продукти людської діяльності перетворюються в певну ворожу силу, що протистоїть людині. Усвідомлення цієї думки спонукало філософів до подальшого аналізу та осмислення цієї колізії людського буття, описаної як відчуження, на якісно новому рівні, адже причини, природа цього феномену, види, форми залишалися не достатньо вивченими.

Якісно нове розуміння відчуження з'являється в роботах К. Маркса. Марксистське вчення втілило в собі домінуючі тенденції тогочасного суспільного життя. В «Економічно-філософських рукописах 1844 року» Маркс розкриває категорію «відчуження» як відчуження праці, наслідки якого впливають на основні сфери життєдіяльності людей (соціальну, економічну, політичну, мораль тощо) і пов'язує його з капіталом і приватною власністю. «Самовідчуження робітника в його продукті має не тільки те значення, що його праця стає предметом, дістає зовнішнє існування, але ще і те значення, що його праця існує поза ним, незалежно від нього, як щось чуже для нього, і що ця праця стає самостійною силою, яка протистоїть йому; що життя, яким він наділив предмети, виступає проти нього як вороже і чуже» [1, с. 487]. У машинному промисловому виробництві умови праці і продукт праці відділяються від робітника, по відношенню до нього виступають як самостійна сила, що веде до явища, назване Марксом відчуженням праці.

Розкриття коренів відчуження праці вирішується через аналіз ролі приватної власності в цьому процесі. Опредметнення праці призводить до відчуженості та перетворення робітника у відчуженого індивіда, що відбувається саме за умов активного соціально-економічного функціонування приватної власності. І в цьому контексті слід виділити відмінності між первісними формами відчуженої праці, що породили відношення приватної власності та її подальшими історичними формами, що розвиваються й існують разом з відносинами приватної власності в історії цивілізації. Хоча приватна власність виступає як основа і причина відчуженої праці, в дійсності вона стає її наслідком і ці відносини перетворюються у взаємодію [3].

Досліджуючи проблему співвідношення праці та власності Маркс виділяє три основні стадії розвитку цих відносин, а саме: тотожність праці та відносин власності; відмежування відносин власності від праці; перетворення капіталу в приватновласницькі відносини. Відчуження конкретного індивіда Маркс розглядає як результат соціально-колективного процесу відчуження його праці й характеризує чотири основні стадії цього процесу. На першій стадії основним фактом є те, що праця відчужується від суб'єкта виробництва і стає зовнішньою, ворожою силою, що виснажує як духовну, так і фізичну природу людини, відділяє від свого родового «Я».

Друга стадія відчуження праці пов'язується з кінцевим продуктом виробництва і проявляється в тому, що результат праці робітника відчужується від нього і по відношенню до нього стає зовнішнім. Тому суб'єкт виробництва не тільки не розпоряджається своєю діяльністю, а також і її результатами. Наступною стадією відчуження праці робітника стає відчуження, за термінологією Фейербаха, його власної «людської сутності». Дане поняття Маркс наповнює новим змістом і наголошує, що сутнісну основу людини, як члена суспільства, становить внутрішньо-мотивована праця та умови існування індивіда, що відповідають його потребам, створюються його працею, яка дозволяє йому залишатися гармонійною і творчою особистістю.

Природа стає тим матеріалом, з яким людина працює і чим більше освоюється, опредмечується зовнішній світ, тим більше праця набуває зовнішнього існування, стає самостійною силою, що протистоїть їй. Самоствердження людини, як свідомої родової істоти, проявляється у практичному творенні предметного світу. Але в умовах відчуження праці природні потреби людини перетворюються у ворожу силу, вона спустошується втрачаючи свій ціннісний зміст, ще могутнішим стає предметний світ, що створюється людиною проти самої себе.

Наслідком охарактеризованих процесів настає четверта стадія відчуження – це відчуження людини від людини. Маркс розглядає таке взаємовідчуження як конкурентну взаємодію суб'єктів виробництва на фоні класового розшарування буржуазного суспільства, коли одна людина відчужена від іншої, а разом вони відчужені від людської, родової сутності. Якщо власна діяльність і продукт цієї діяльності не належить робітникові, а є чужим і протистоїть йому як ворожа сила то, відповідно, є інша людина, якій належить праця і продукт. Викривлення людських стосунків стає не просто реальністю, воно усвідомлюється як спотворення людиною своєї сутності, як протиріччя між особою та нав'язаною їй соціальною роллю.

Радикальні зміни характеру праці людей починаються з моменту розвитку нової техніки від простих до складних інструментів, машинного виробництва і механізації праці. Жива праця експлуатується шляхом поєднання з працею мертвою, капітал присвоює собі право розпоряджатися продуктом праці, трудовою діяльністю і робочою силою. Капітал робить їх своїми, присвоює собі, в той час як для робітника вони стають зовнішніми, чужими і це є виявом відчуженої праці.

Як наслідок руйнівного впливу відчуження на особистість розвивається деіндивідуалізація, втрачається творча активність, руйнуються зв'язки з природою в результаті непродуманого, безвідповідального втручання людини в навколишній світ. Тому «питання дійсно стоїть ребром – або людство в цілому (а не тільки та чи інша країна або нація) зможе взяти і в дійсності візьме в свої руки всі головні важелі управління колосально зростаючими виробничими силами, або ці виробничі сили, позбавленими розумного управління і контролю, остаточно оскаженіють і почнуть давити, м'яти і шматувати живу людську плоть разом з невіддільним від неї людським духом вже не тільки в місцевих, а й у глобальних (а може статися – в космічних) масштабах» [4, с. 197].

Отже, витоки відчуження праці містяться в дуалістичному характері праці, з точки зору конкретного і абстрактного змісту, праці як процесу та як результату, праці живої, самодіяльної і праці мертвої,

уречевленої. Відчуження в умовах капіталістичної формації більш розвинуто, чим його добуржуазні форми і тісно пов'язано з історією приватної власності. Маркс був переконаний в реальних можливостях подолати відчуження праці через знищення приватної власності на засоби виробництва, яка є, на його думку, – «матеріальним, чуттєвим вираженням відчуженого людського життя» [3].

Суттєва відмінність біологічної й соціальної форми привласнення, що є антиподом відчуження, виявляється в механізмі відтворення стереотипної поведінки, яка в першому випадку має генетичну, а в іншому – соціальну природу. Привласнення природою самої себе відбувається ще на біологічному шаблі еволюції де суб'єктом привласнення продуктів природи є біологічний вид. Значно пізніше в ролі суб'єкта «відчуження-привласнення» продуктів природи стає виступати суспільство. Починаючи з прадавніх часів природа привласнюється людиною тільки у формі приватної власності. Чергова зміна економічної формації породжує новий спосіб привласнити предмети природи в якості приватної власності, а для попередження насилля та регламентації стосунків виникає закон і право. Закон чітко регламентує певні дії на процес привласнення, а право визначає певну систему обмежень, не виходячи за межі яких можливі будь які дії. З виникненням товарно-грошових відносин гроші стають способом придбати «право». Капітал, що виникає як самовідтворюючі стосунки, як спосіб виробництва грошей стає, на думку К. Маркса, останньою формою відчуження. Капітал, як самозростаюча вартість, завершує ланцюг посередників, що утворюють структуру реальних форм відчуження в історичному процесі змін способів виробництва.

Важливим питанням для Маркса стає вияв діалектики взаємодії двох соціально-економічних процесів – це виникнення приватної власності та генеza відчуження праці. Вільну, творчу діяльність, свою сутність людина вимушена реалізовувати тільки як засіб збереження свого фізичного існування в примусовій праці. У таких умовах «кожен набуває своє визначене, виключне коло діяльності, яке йому нав'язують, із якого він не може вийти, якщо не хоче лишитися без засобів існування» [2, с. 31-32].

Таким чином, простежуючи генеzu понять «відчуження» та «привласнення» неможливо інтерпретувати їх без звернення до світоглядної парадигми К. Маркса. «Відчуження», як категорія марксистської філософської системи, не є всеохоплюючою, але займає своє важливе місце серед визначальних категорій теорії марксизму. Феномен відчуження у Маркса має конкретно-історичний характер, пов'язаний з конкретними історичними умовами, поза контекстом яких відчуження стає відірваним від реальності явищем. Определення є способом існування людини в світі, тому не всяке определення є відчуженим, а тільки деструктивне, яке спрямовано проти людини, руйнує її духовну і фізичну цілісність, а не служить їй. Маркс фіксує тотальну сутність відчуження і хоча його основу становить матеріально-виробнича сфера, воно екстраполюється на усі рівні суспільного життя та виявляється в різних формах. Освоєння предмета робітником виступає як відчуження; чим більше він виробляє тим менше привласнює та все більше потрапляє під владу свого продукту – капіталу.

Список використаних джерел

1. Маркс К. З ранніх творів. Вид. 2-е. / К. Маркс, Ф. Енгельс – К. : Політвидав України, 1984. – 595 с. -135.
2. Маркс К. Соч. 2-е изд. / К. Маркс, Ф. Энгельс – М. : Государственное издательство политической литературы, 1955. – Т. 3. – 630 с. - 136.
3. Маркс К. Соч. 2-е изд. / К. Маркс, Ф. Энгельс – М. : Издательство политической литературы, 1974. – Т. 42. – 536 с. – 138.
4. Ильенков Э. В. Философия и культура / Э. В. Ильенков. – М.: Политиздат, 1991. – 464 с. – 86.

ЗМІСТ 1 ЧАСТИНИ/ СОДЕРЖАНИЕ 1 ЧАСТИ

<i>Доповіді пленарного засідання</i>	
<i>Доклады пленарного заседания</i>	
<i>Ремньова Л. М.</i> 15 років фінансово-економічному факультету ЧНТУ: основні досягнення та пріоритети розвитку	7
<i>Гонта О. І., Гонта С. В.</i> Актуальні проблеми соціально-економічного розвитку та транскордонної безпеки України	10
<i>Савченко В. Ф.</i> Стратегія сталого розвитку галузей оборонної промисловості як фактор національної безпеки України	12
<i>Савицкий А. А.</i> Актуальные проблемы устойчивого развития субъектов хозяйствования в контексте евроинтеграционных процессов (экономическая сущность, показатель оценки)	14
<i>Вдовенко Н. М.</i> Стратегічні напрями узгодження бюджетної політики держави та інвестиційно-інноваційної моделі розвитку галузей аграрного сектору економіки	15
<i>Давиденко Н. М.</i> Фінансова безпека аграрних формувань	17
<i>Абакуменко О. В.</i> Макрофінансові наслідки тінізації операцій на світовому фінансовому ринку	19
<i>Башлакова О. С.</i> Денежно-кредитная политика в современных условиях: опыт Республики Беларусь	23
<i>Трусевич А. М.</i> Образование и его влияние на предпринимательство	24
<i>Коваленко С. А.</i> Мировой рынок энергоресурсов	26
Секція 1	
Стратегія сталого розвитку фінансової системи України в умовах євроінтеграції	
Секция 1	
Стратегия устойчивого развития финансовой системы Украины в условиях евроинтеграции	
<i>Коваленко Л. О.</i> Податкові стимули економічного розвитку	29
<i>Баріда Н. П.</i> Стратегічні пріоритети монетарної політики України в умовах євроінтеграції	30
<i>Безштанько Д. В., Сторська О. І.</i> Ризики процесу банківської системи	32
<i>Карчева А. Т.</i> Стрес-тестування банків: міжнародний та вітчизняний досвід	34
<i>Ткаченко Н. В.</i> Сучасні тенденції зайнятості на страховому ринку України	36
<i>Виговська В. В., Цікановська Н. А.</i> Функції механізму забезпечення фінансової безпеки недержавних пенсійних фондів	38
<i>Браткова І. М.</i> Особливості організації первинного ринку облігацій внутрішньої державної позики в умовах євроінтеграції	40
<i>Вусятицька М. П.</i> Міжнародна фінансова підтримка регіонального розвитку в Україні	42
<i>Гмиря В. П.</i> Механізм державного регулювання системи банківського кредитування аграрного виробництва регіону	44
<i>Голуб К. В.</i> Напрямки активізації банківської системи України в умовах системної кризи	45
<i>Гриджук Д. М.</i> Роль банківського нагляду у забезпеченні стійкості банківського сектору економіки в умовах євроінтеграції	47
<i>Дубина М. В., Лисенко І. В., Тунік М. В.</i> Роль страхових посередників у забезпеченні зростання довіри клієнтів до діяльності страховиків	48
<i>Коваленко К. В.</i> Ефективність зовнішнього державного фінансового контролю в Україні	50
<i>Лавров Р. В.</i> Особливості інноваційно-фінансових технологій у банківській діяльності	52
<i>Литовченко М. В.</i> Проблеми регулювання процесів корпоративної консолідації в Україні	53
<i>Лук'яшко П. О., Дорош Т. С.</i> Фіскальний потенціал розширення переліку підакцизних товарів в Україні	55
<i>Марченко Н. А.</i> Європейський досвід використання лізингового методу фінансування інвестицій	56
<i>Міхєєнко Т. В.</i> Проблеми та перспективи розвитку депресивних територій в умовах євроінтеграції	58
<i>Малиш Г. А.</i> Функціонування філіальної мережі банків України в умовах експансії іноземного капіталу	59
<i>Онищенко С. В.</i> Збалансованість фінансової системи держави в умовах глобалізації	60
<i>Островська Н. С., Лучик Х. В.</i> Аналіз деяких аспектів стану кредитного ринку України	62
<i>Савич І. В.</i> Актуальні напрями протидії тінізації економіки України	63
<i>Харченко А. М.</i> Особливості надання послуг роздрібного банківського кредитування	65
<i>Товстиженко О. В., Дудков О. Ю.</i> Характеристика варіантів порядку запровадження накопичувальної системи пенсійного страхування	67
<i>Шульженко Г. М.</i> Мережеве моделювання управління прибутком банку	68

Секція 2	
Детермінанти інноваційно-інвестиційного розвитку національної економіки в умовах євроінтеграції	
Секция 2	
Детерминанты инновационно-инвестиционного развития национальной экономики в условиях евроинтеграции	
<i>Ільчук В. П., Гавриленко Н. І.</i> Роль інноваційної інфраструктури в реалізації інноваційної моделі розвитку національної економіки	70
<i>Башлаков Г. В.</i> Информатизации современной экономики: теоретический аспект	72
<i>Виговська В. В., Азурова О. С.</i> Сучасний стан розвитку малого бізнесу України	73
<i>Виговська В. В., Мисюра Ю. В.</i> Основні пріоритети та напрями активізації розвитку легкої промисловості України	75
<i>Ворвинець Б. М.</i> Теоретичні аспекти дослідження ринку праці	76
<i>Калашников А. Н.</i> Механизм стимулирования деятельности банковского сектора по формированию эффективного финансово-кредитного механизма инновационного развития регионов	79
<i>Короткевич А. И., Шпарун Д. В.</i> Эффективность инновационного развития национальной экономической системы Республики Беларусь	80
<i>Карчева І. Я.</i> Використання ризик-орієнтованого підходу при оцінці ефективності систем електронного банкігу	82
<i>Лопанова В. С.</i> Типология рынков инновационных продуктов	84
<i>Мекшун Л. М., Мекшун П. В.</i> Напрями підвищення ефективності інноваційно-інвестиційної взаємодії держави з транснаціональними корпораціями	85
<i>Полковниченко С. О.</i> Аналіз інвестиційного забезпечення розвитку аграрного сектору економіки України	87
<i>Пономаренко С. В.</i> Державне регулювання розвитку сільського господарства: зарубіжний досвід	89
<i>Пугач О. А.</i> Подолання ключових загроз економічній безпеці держави в процесі переходу до інноваційно-інвестиційної моделі розвитку економіки	91
<i>Русул Л. В., Крайник Д. М., Марчук Н. В.</i> Страхування життя як інвестиційно привабливий вид страхування	93
<i>Савич О. В.</i> Методи багатовимірного порівняльного аналізу в процесі вибору акціонерних товариств до портфелю цінних паперів	94
<i>Садчиков В. С.</i> Шляхи підвищення інвестиційної активності підприємств рослинництва	96
<i>Стеблякова Л. П.</i> Реализация программы индустриально-инновационного развития Казахстана: результаты и дальнейшие перспективы	98
<i>Суржик В. Г., Ніколаєнко Ю. В., Артемов С. Г.</i> Державне стимулювання інвестиційних процесів в Україні	99
<i>Тогайбаева Л. И., Кошмаганбетова Ж. Б. Исатаева Ф.М.</i> Актуальные проблемы инновационной деятельности крупных компаний в условиях модернизации экономики Казахстана	101
<i>Фесенко А. А.</i> Казахстан. Экспо - 2017	104
<i>Харкевич А. М.</i> Проблемы привлечения иностранных инвестиций в Гомельскую область Республики Беларусь в условиях разнонаправленных интеграционных процессов на постсоветском пространстве	106
<i>Шестаковська Т. Л.</i> Особливості формування інновацій на ринку освітніх послуг як спосіб забезпечення економічної безпеки національної економіки	108
<i>Шатирко Д. В.</i> Моделі венчурної діяльності та їх вплив на економічні процеси	110
<i>Шегда А. А.</i> Підвищення якості робочої сили як фактор інноваційного розвитку економіки	111
Секція 3	
Стратегічні напрями розвитку бухгалтерського обліку, аудиту та економічного аналізу	
Секция 3	
Стратегические направления развития бухгалтерского учета, аудита и экономического анализа	
<i>Лень В. С.</i> Екологічна інформація у фінансовій звітності	113
<i>Акименко О. Ю.</i> Місце організаційної культури головного бухгалтера у забезпеченні раціональної організації обліку	114
<i>Андросенко О. О.</i> Сутність управлінського аналізу	116
<i>Волот О. І.</i> Оптимізаційна модель розміщення інформаційних потоків промислового підприємства	118
<i>Гоголь Т. А.</i> Обліково-аналітичне забезпечення оцінки ризику діяльності в системі антикризового управління підприємств малого бізнесу	120
<i>Бондаренко Д. В., Гром В. І.</i> Механізм застосування права на податкову знижку при оподаткуванні доходів фізичних осіб	122
<i>Бондаренко Д. В., Коршунова М. І.</i> Особливості бухгалтерського та податкового обліку виконання гарантійних зобов'язань	124
<i>Бондаренко Д. В., Руденкова С. В.</i> Методично-організаційні підходи до обліку претензій	126

Іванова Л. Б. Специфічна роль бухгалтерського обліку в антикризовому управлінні суб'єкта-боржника в реальному секторі економіки	128
Іванова Л. Б., Батицька А. В., Гордієнко А. М. Обліково-аналітичне забезпечення управління неплатоспроможного підприємства	130
Клименко Т. В. Особливості оцінювання рівня кредитоспроможності позичальників – юридичних осіб в сучасних умовах господарювання	133
Колівешко О. М. Аналіз структури та динаміки витрат на забір, очищення та постачання води	135
Короткий В. В. Обліково-аналітичне забезпечення розрахунку пільг з квартплати в об'єднанні співвласників багатоквартирного будинку	136
Крот Ю. В. Непродуктивні витрати в податковому кодексі та бухгалтерському обліку	138
Кужель В. В. Аналіз стимулюючих та дестабілізуючих чинників розвитку агропродовольчої сфери України	139
Лаптії Т. М. Аналіз реалізації проектів партнерства державного та приватного секторів в світі та Україні	141
Маркова Н. М. Військовий збір – проблемні питання обліку та звітності	143
Нехай В. А. Управління підприємством: стратегічний облік	145
Онищенко В. П. Щодо можливості удосконалення методики нарахування відпускних в бухгалтерському обліку	146
Пліско І. М. Роль інституційної складової в процесі організації бухгалтерського обліку	147
Полякова О. В., Биховець С. О. Вплив організації обліку та управління грошовими коштами на витрати підприємств	149
Рядська В. В. Напрямки зміни змісту завдань аудиту з позицій концепції сталого економічного розвитку	150
Сидоренко О. О. Забезпечення у суб'єктів бухгалтерського обліку в державному секторі: поняття та порядок визнання	152
Трусевич И. В., Фомина А. А. Внедрение компьютерного бизнес-анализа как стратегического направления развития организации	154
Штупун М. П. Відображення в бухгалтерському обліку витрат корпоративної соціальної відповідальності	155
Ющенко Н. Л., Позднякова А. М. Про системи підтримки прийняття рішень щодо матеріальних запасів	157

Наукове видання

**МІЖНАРОДНА
НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ**

**«ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНА СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ
В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ:
АСПЕКТИ СТАЛОСТІ ТА БЕЗПЕКИ»**

5-6 листопада 2014 року

До 15-річчя фінансово-економічного факультету

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ КОНФЕРЕНЦІЇ

2 частина

Упорядник: Гонта О. І., Мороз Н.В.
Технічний редактор: Юркіна Н. М.
Комп'ютерний набір: Кормило І. М., Литовченко М. В., Лавров Р. В.
Комп'ютерна верстка: Юркіна Н.М.
Коректура: Кормило І. М., Литовченко М. В., Лавров Р. В.
Друк: Юркіна Н. М., Тестова Н. А.

Набір *комп'ютерний*. Підписано до друку 24.11.2014 р.
Здано до друку 24.11.2014 р.
Формат 60x84/16. Папір *офсетний № 1*. Друк *різографічний*.

Навчально-науковий інститут економіки
Чернігівського національного технологічного університету
14033, м. Чернігів, вул. Стрілецька, 1.

Свідоцтво про внесення до
Державного реєстру суб'єктів видавничої справи
серія ДК № 3113 від 19.02.2008 р.

Віддруковано технічними засобами сектора оперативної поліграфії
Чернігівського національного технологічного університету